

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ »

ΦΟΙΤΗΤΕΣ

ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ - ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΒΟΛΟΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1996

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ »

ΦΟΙΤΗΤΕΣ

ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ - ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΒΟΛΟΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1996

αρ. εισ. ... 28 / 1996

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000010956

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2017/1
Ημερ. Εισ.: 28-05-1996
Δωρεά: Συγγραφείς
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
1996
ΚΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

Μεθοδολογία

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

A. Κεντρικές και τοπικές περιφερειακές πολιτικές. 1. Οι κεντρικά ελεγχόμενες περιφερειακές πολιτικές. 1.1 Το μοντέλο ισορροπίας. 1.2 Το μοντέλο της ανισορροπίας. 1.3 Η αιτιακή συσσώρευση. 1.4 Πόλοι ανάπτυξης.

B. Από τις κεντρικές στις τοπικές πολιτικές.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ

A. Οι ιστορικές καταβολές και ιδιομορφίες της ελληνικής περίπτωσης

B. Η προσάρτηση της Θεσσαλίας και η εφαρμογή του ισχύοντος διοικητικού συστήματος. 1. Δημογραφικά στοιχεία. 2. Εθνολογικά στοιχεία. 3. Δραστηριότητες. 4. Ιδιοκτησιακό καθεστώς. 5. Διοικητική διαίρεση.

Γ. Το διάστημα μεταξύ της προσάρτησης και των μεταρρυθμίσεων του Βενιζέλου (1881-1912). 1. Δημογραφική πρόοδος. 2. Πολιτιστική στασιμότητα. 3. Οι πρώτες αγροτικές μεταρρυθμίσεις. 4. Οι πρώτες μεταβολές στη γεωργική παραγωγή. 5. Βιομηχανική ανάπτυξη. 6. Η ανάπτυξη των μεταφορών

Δ. Οι διοικητικές και αγροτικές μεταρρυθμίσεις του Βενιζέλου

E. Η επομένη των μεταρρυθμίσεων. 1. Δημογραφικές εξελίξεις. 2. Πολιτισμική κατάσταση. 3. Οικονομική κατάσταση. 4. Γεωργία, Κτηνοτροφία. 5. Η βιομηχανική και εμπορική δραστηριότητα. 6. Οικιστικό δίκτυο.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΥΦΕΣΗΣ ΤΩΝ
ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ 1950-1983

- A. Αξιοποιημένος και μή αξιοποιημένος χώρος - χωρική διαφοροποίηση και ζωνική ομοιογενοποίηση. 1. Παραγωγική κατάσταση της περιοχής - Οικονομική ενσωμάτωση της Θεσσαλικής ενδοχώρας από τα αστικά κέντρα.
- 2. Δημογραφική διαφοροποίηση.
- B. Η ανάδειξη των περιφερειακών και τοπικών κέντρων.
- Δ. Προβλήματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ελληνική περιφέρεια.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΟ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΧΩΡΟ
- ΤΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

- A. Οι προοπτικές της ανακυττάρωσης των ΟΤΑ.
- B. Εισηγητική Έκθεση Σχέδιου Νόμου 2218/94 Περί Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης.
- Γ. Περιφερειακή Διοίκηση.
- Δ. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.
- Ε. Πρωτοβάθμια Αυτοδιοίκηση. 1. Οι Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι. 2. Γεωγραφικές Περιοχές. 3. Συμβούλια Περιοχής. 4. Αποτελεσματικότητα της συνεργασίας στο επίπεδο των Συμβουλίων Περιοχής. 4.1 Περιοχές Στοιχειώδους Συγκέντρωσης Πληθυσμού και Δραστηριοτήτων. Προβλήματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ελληνική περιφέρεια.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Μέρους Τρίτου (Χάρτες)

Παράρτημα Μέρους Πέμπτου (Χάρτες, Πίνακες, Γραφήματα)

Βιβλιογραφία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την τελευταία δεκαετία παρατηρούμε σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο αλλά και στη χώρα μας ειδικότερα, μια τάση αποδέσμευσης και μεταφοράς αρμοδιοτήτων και βασικών υπηρεσιών από το κράτος προς τις τοπικές κοινωνίες (περιφέρεια, νομαρχιακή αυτοδιοίκηση), ενώ παράλληλα πραγματοποιείται ένα πέρασμα από εθνικές σε υπερεθνικές πολιτικές (πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, GATT κλπ.), (Ζαχαρόπουλος, 1992).

Η εξέλιξη αυτή εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της αποτυχίας του δυτικού μοντέλου ανάπτυξης να αμβλύνει τις περιφερειακές ανισότητες μέσα από μία κεντρικά σχεδιαζόμενη περιφερειακή πολιτική, η οποία οδήγησε στην περίπτωση της Ελλάδας στην συγκέντρωση της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη) και στην ερημοποίηση της υπαίθρου (Γετίμης, Καυκαλάς 1990).

Έτσι σταδιακά διαμορφώνονται στην Ευρώπη δύο νέα πεδία σχεδιασμού και υλοποίησης περιφερειακών πολιτικών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως μια μορφή υπερεθνικής ενοποίησης που μέσω των αρμόδιων οργάνων της παράγει πολιτικές και η Περιφέρεια που χωρικά αποτελεί το πεδίο εφαρμογής των πολιτικών αυτών.

Μέχρι σήμερα το κράτος ήταν εκείνο το οποίο σχεδίαζε και εφάρμοζε τις περιφερειακές πολιτικές, ενώ συγχρόνως ασκούσε κρατικό προστατευτισμό. Με την σταδιακή του αποδέσμευση, προβάλλει πλέον η Περιφέρεια ως η ελάχιστη χωρική ενότητα διαμόρφωσης και άσκησης χωρικών πολιτικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, η ανάληψη από την κάθε περιφέρεια του νέου ρόλου στο ευρωπαϊκό

περιβάλλον συνδέεται με την ενίσχυση της οντότητας της, η οποία μεταφράζεται σε διοικητική, οικονομική και κοινωνική οργάνωση αλλά και πολιτική εκπροσώπηση, ώστε να αποκτήσει:

- μεγαλύτερη ικανότητα σχεδιασμού και παραγωγής πολιτικών περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης με στόχο την χωρική της συνοχή,
- παροχή βασικών υπηρεσιών από την οποία το κράτος αποδεσμεύεται,
- αποτελεσματικότητα στην υποστήριξη πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων με στόχο την αξιοποίηση των πόρων της.

Με βάση αυτές τις εξελίξεις και τα προβλήματα που απορρέουν από αυτές, η πολιτεία προχώρησε σε μια νέα δεσμική μεταρρύθμιση όπως αυτή εκφράστηκε με τα Νομοθετήματα 2218/94 και 2240/94, με τα οποία επιχειρείται μια ριζική μεταβολή στους πολιτικούς δεσμούς και στο σύστημα διοικητικής λειτουργίας του κράτους μέσα από:

- την ισχυροποίηση της περιφερειακής δομής της κρατικής διοίκησης με την οργάνωση της περιφερειακής διοίκησης,
- την δεσμοδέτηση της δευτεροβάθμιας αυτοδιοίκησης με την δημιουργία της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης και
- την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης με την δημιουργία των Συμβουλίων Περιφέρειας.

Στο πλαίσιο λοιπόν των πολιτικών και κοινωνικοοικονομικών μετασχηματισμών που διαδραματίζονται σε ευρωπαϊκό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, τίθεται το πρόβλημα της επανεξέτασης των σχέσεων μεταξύ κράτους και περιφέρειας, αλλά και της ενίσχυσης και αναδιάρθρωσης των σχέσεων μεταξύ των διαφόρων χωρικών ενοτήτων στο εσωτερικό της περιφέρειας, μέσω της:

- διάρθρωσης κάθετων σχέσεων μεταξύ περιφέρειας και κατώτερων χωρικών ενοτήτων στο εσωτερικό της,
- ενίσχυσης των οριζόντιων σχέσεων στο εσωτερικό της κάθε μιας από αυτές τις χωρικές ενότητες.

- Η ενίσχυση αυτή μεταφράζεται ως η προσπάθεια ενσωμάτωσης των φορέων τυπικών και ατύπων που προβάλλουν, αναπαράγουν ή ενισχύουν τις οριζόντιες σχέσεις στο πλαίσιο μιας διοικητικής και θεσμικής λειτουργίας, ή συμμετέχουν στην διαμόρφωση στρατηγικής τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης στο εσωτερικό της Περιφέρειας.

Η εργασία μας εστιάζεται στην ανάλυση της νέας χωρικής πραγματικότητας που δημιουργεί η διοικητική μεταρύθμιση στο επίπεδο των νέων στοιχειωδών χωρικών ενοτήτων (Συμβούλια Περιοχής) που αναδεικνύονται και στις οποίες θα βασιστεί τόσο η συνοχή του περιφερειακού χώρου, όσο και οι πολιτικές τοπικής και αγροτικής ανάπτυξης. Ο προσανατολισμός της εργασίας μας προς τα Συμβούλια Περιοχής (ΣΠ) ενισχύεται από τους εξής λόγους:

α. Στην Ελλάδα τις σημαντικές διαδοχικές προσπάθειες και μεταρρυθμίσεις που σημειώθηκαν τα τελευταία δέκα χρόνια στο τομέα του διοικητικού συστήματος και της τοπικής αυτοδιοίκησης, δεν ακολούθησαν εργασίες που θα είχαν σαν στόχο την μελέτη της καταλληλότητας των προτεινόμενων γεωγραφικών ζωνών - ενοτήτων ως αποτελεσματικοί αποδέκτες της λειτουργίας των διακοινοτικών συνενώσεων, αλλά και ως πεδίο εφαρμογής προγραμμάτων τοπικής και αγροτικής ανάπτυξης στο εσωτερικό της κάθε περιφέρειας.

β. Φαίνεται αναγκαίο ο ρόλος των ΣΠ να προσανατολισθεί όχι μόνο προς τις διαχειριστικές ανάγκες και δραστηριότητες που μπορούν να αναλάβουν με βάση τις νέες δυνατότητες που απορρέουν από την διεύρυνση της πληθυσμιακής βάσης, των πόρων και του προϋπολογισμού, αλλά και προς τις απαιτήσεις των αναπτυξιακών διαδικασιών στις οποίες καλούνται να ενταχθούν και να φέρουν σε πέρας στο πλαίσιο στρατηγικών προγραμμάτων τοπικής ανάπτυξης.

Η υπόθεση της εργασίας μας η οποία συνδέεται με τον προσδιορισμό πολιτικών σ' αυτό το επίπεδο, συνίσταται στο ότι η περιθωριοποίηση σημαντικών χωρικών τμημάτων (ορεινών και ημιορεινών) και η ανάγκη αναδιαρθρώσεων στα πεδινά τμήματα του Θεσσαλικού χώρου, απαιτούν ευρύτερες παρεμβάσεις μέσω του σχεδιασμού στρατηγικών προγραμμάτων τοπικής ανάπτυξης τα οποία δεν περιορίζονται πάντα στα νέα όρια των ΣΠ. Με αυτή την έννοια, τα νέα ΣΠ οφείλουν να λειτουργήσουν και ως

τμήματα ευρύτερων γεωγραφικών ζωνών, την ίδια στιγμή κατά την οποία προωθείται η διάρθρωση και ανάπτυξη των σχέσεών τους με την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Η ικανότητα μετάβασης από τη διακοινοτική στη διασυμβουλευτική συνεργασία, πέρα από το γεγονός ότι μπορεί να μειώσει τα τυχόν μειονεκτήματα που συνδέονται με το δεσμό και την οριοθέτηση των ΣΠ, μπορεί επιπλέον να παίζει σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο της εφαρμογής της αρχής της επικουρικότητας εφόσον αυτή δεν θα προσφέρει πλέον νέες δυνατότητες και προοπτικές ανάπτυξης, πάρα μόνο μέσω της επίδειξης ικανότητας και αποτελεσμάτων στο πλαίσιο των αναπτυξιακών διαδικασιών από τα κατώτερα χωρικά επίπεδα.

Από την άλλη πλευρά οι διαφορές στη θέση των ΣΠ σε σχέση με τα μεγάλα αστικά κέντρα του θεσσαλικού χώρου, αλλά και στο βαθμό ενσωμάτωσής τους στο ευρύτερο αστικό δίκτυο, επηρεάζουν άμεσα τις υποδομές και τις υπηρεσίες που θα αναπτυχθούν σ' αυτά και επομένως το ρόλο που θα διαδραματίσουν στις αναπτυξιακές διαδικασίες στις οποίες θα κληθούν να ενταχθούν και στα προγράμματα τοπικής ανάπτυξης στα οποία οφείλουν να συμμετέχουν ενεργά τόσο κατά την παραγωγή τους, όσο και κατά την υλοποίησή τους.

Επομένως, η δυνατότητα και ικανότητα ενσωμάτωσης στις αναπτυξιακές διαδικασίες ευρύτερων των Συμβουλίων περιοχής γεωγραφικών ζωνών και η εκ των πραγμάτων διαφοροποίηση του δυναμικού και της αποτελεσματικότητας των ΣΠ, φαίνεται να προσδιορίζουν με τη σειρά τους σημαντικά την διαμόρφωση αναπτυξιακών πολιτικών έναντι των ΣΠ ως μηχανισμός και χώρος στο πλαίσιο των περιφερειακών πολιτικών.

Η προβληματική αυτή δεν θέτει το δίλημμα της ενίσχυσης των δυναμικών ΣΠ ή μιας πιο εξισορροπητικής πολιτικής απέναντί τους, αλλά το ζήτημα της ικανότητας και της δυνατότητας της ευέλικτης μεσοπρόθεσμης ένταξής τους σε ευρύτερες του ΣΠ γεωγραφικών ζωνών, των οποίων ο προσδιορισμός των ορίων εξαρτάται από την αποτελεσματικότητα της διακοινοτικής συνεργασίας, τη χωρική συνοχή και από τα ίδια τα προγράμματα τοπικής ανάπτυξης.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Όπως αναφέρουμε και στην εισαγωγή, ο προσανατολισμός της εργασίας μας στα Συμβούλια Περιοχής ενισχύεται από το γεγονός ότι μέχρι σήμερα ελάχιστες εργασίες έχουν γίνει με χωρικό πεδίο έρευνας γεωγραφικές ενότητες αντίστοιχες ή μικρότερες της ελληνικής επαρχίας. Αυτό ωφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην έλλειψη στοιχείων που να αναφέρονται σε τέτοιες χωρικές ενότητες, αλλά και στην μειωμένη “κοινωνική χρησιμότητα” τέτοιου επιπέδου μελετών για τις ελληνικές κεντρικές υπηρεσίες μέχρι πρόσφατα. Όμως, η μή πραγματοποίηση τέτοιων ερευνών επιτείνει τελικά το πρόβλημα.

Ένας λοιπόν, επίσης βασικός στόχος αυτής της διπλωματικής εργασίας είναι να συμβάλλει στο ξεπέρασμα αυτής της καθυστέρησης προσδιορίζοντας το πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούν να οργανωθούν και να υλοποιηθούν μελέτες στο επίπεδο πεδίων που αντιστοιχούν στα όρια ενός ή περισσότερων ΣΠ που συνιστούν γεωγραφικές ενότητες.

Η σχετικά πρόσφατη δημιουργία του Τμήματος Μηχ/κών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης και η δραστηριοποίησή του σε θέματα που αφορούν την τοπική ανάπτυξη αλλά και μειονεκτικούς και περιθωριοποιημένους χώρους της δεσσαλικής και ελληνικής επικράτειας, έχει ως αποτέλεσμα μέσω των εργασιών-ερευνών που πραγματοποιεί να έχει συγκεντρωθεί και επεξεργασθεί ένας σημαντικός όγκος στοιχείων που να αφορούν τέτοιες γεωγραφικές ενότητες τουλάχιστο στο δεσσαλικό χώρο. Όμως όσο και αν αυτό το γεγονός λειτουργεί θετικά για την επιλογή,

η μί συστηματική οργάνωση και ταξινόμησή τους, μειώνει σημαντικά την δυνατότητα πρόσβασης και χρησιμοποίησής τους.

Όσον αφορά τις δημοσιεύσεις της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας αυτές αναφέρονται σε επίπεδο νομού (παραγόμενο προϊόν συνολικά ή ανά κλάδο παραγωγής, κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, υγειονομική περίθαλψη κλπ), ή σε επίπεδο επαρχίας (αστικές, ημιαστικές, αγροτικές ή ορεινές, ημιορεινές, και πεδινές περιοχές) και γενικά οικισμών άνω των 2000 κατοίκων (πληθυσμός, οικογενειακή κατάσταση, επίπεδο εκπαίδευσης, οικονομικά ενεργός πληθυσμός κλπ.). Επιπλέον δεν δημοσιεύονται τα αντίστοιχα στοιχεία σε κάθε απογραφή (1951, 1961, 1971, 1981), ενώ τα πλέον ενημερωμένα είναι αυτά που αναφέρονται στην απογραφή του 1981. Η παρέλευση από τότε 15 ετών και οι σημαντικές μεταβολές που εκτιμούνται ότι πραγματοποιήθηκαν στο διάστημα αυτό (σχέση πραγματικού - νόμιμου πληθυσμού, πολυδραστηριότητα, σχέση τόπου κατοικίας - τόπου απασχόλησης και τέλος η ανάπτυξη των μικρών αστικών κέντρων), καθιστούν τα στοιχεία αυτά ανεπαρκή για τον προσδιορισμό γεωγραφικών ζωνών-ενοτήτων τα όρια των οποίων δεν ταυτίζονται με εκείνα του νομού.

Έτσι στα πλαίσια της εργασίας ήταν απαραίτητη η εκ νέου συγκέντρωση και επεξεργασία αρκετών στοιχείων σε επίπεδο κοινότητας, ώστε με βάση αυτά να αναχθούμε στην συνέχεια σε επίπεδο Συμβουλίων Περιοχής, ή Γεωγραφικών Ενοτήτων (ομάδες Συμβουλίων Περιοχής), ή Γεωγραφικών ζωνών (ορεινών, ημιορεινών, πεδινών). Όμως το γεγονός ότι η εργασία αφορούσε ολόκληρη την περιφέρεια Θεσσαλίας, καθιστούσε απαγορευτική την συγκέντρωση των στοιχείων αυτών για όλο τον χώρο. Για το λόγο αυτό προσανατολισθήκαμε παράλληλα, στην συγκέντρωση στοιχείων ορισμένων Συμβουλίων Περιοχής ή Γεωγραφικών Ενοτήτων (ομάδες Συμβουλίων Περιοχής) ή Γεωγραφικών ζωνών (ορεινών, ημιορεινών, πεδινών), ανάλογα με την αντιπροσωπευτικότητά τους και τα στοιχεία που μπορούσαμε να συγκεντρώσουμε κάθε φορά.

Στην συνέχεια και στα πλαίσια της καλύτερης χωρικής ανάλυσης, κρίναμε απαραίτητη την χαρτογραφική απεικόνιση των στοιχείων που είχαμε συγκεντρώσει. Για την εργασία αυτή ήταν αναγκαία η χρήση γηφιοποιημένων υποβάθρων του θεσσαλικού χώρου. Το εργαστήριο G.I.S. του Τμήματος Μηχ/κών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης έχει πραγματοποιήσει στο παρελθόν εργασίες

υψηλοποίησης του αναγλύφου της Θεσσαλίας σε κλίμακα 1:50.000. Όμως όταν τα υπόβαθρα αυτά αναζητήθηκαν δεν βρέθηκαν εντός του Πανεπιστημίου ενώ από τους υπεύθυνους του εργαστηρίου, μας δηλώθηκε ότι ήταν διαθέσιμα για ορισμένους φοιτητές.

Επιπλέον στο παρελθόν στα πλαίσια άλλης διπλωματικής εργασίας πραγματοποιήθηκε με εξοπλισμό του Πανεπιστημίου η ψηφιοποίηση των διοικητικών ορίων κοινοτήτων, νομών και περιφέρειας, της περιφέρειας Θεσσαλίας, συμπεριλαμβανομένου και ορισμένων υποδομών (οδικά και σιδηροδρομικά δίκτυα). Όμως και πάλι τα υπόβαθρα αυτά αν και αρχικά μας δηλώθηκε ότι θα μας δοθούν τελικά ούτε αυτό έγινε. Μάλιστα η ίδια συμπεριφορά παρατηρήθηκε και προς άλλη διπλωματική εργασία που πραγματοποιούνταν το ίδιο διάστημα με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί παρόμοιο πρόβλημα.

Κατόπιν αυτού προχωρήσαμε στην επαναψηφιοποίηση των διοικητικών ορίων κοινοτήτων, νομών και περιφέρειας, της περιφέρειας Θεσσαλίας, συμπεριλαμβανομένου και ορισμένων υποδομών χρησιμοποιώντας υπόβαθρο που αποτελούσε προϊόν (εκτύπωση) της προηγούμενης ψηφιοποίησης. Η ψηφιοποίηση πραγματοποιήθηκε στο εργαστήριο του Πανεπιστημίου με χρήση του προγράμματος Arc Info σε περιβάλλον Dos. Η επεξεργασία του ψηφιοποιημένου υποβάθρου (απεικόνιση συλλεχθέντων στοιχείων) έγινε με χρήση του προγράμματος Arc View 2.1 σε περιβάλλον Windows 3.1. Όμως συνολικά η εργασία αυτή αποδείχθηκε ιδιαίτερα χρονοβόρα λόγω κυρίως της έλλειψης οργάνωσης του εργαστηρίου και της μή σωστής λειτουργίας του εξοπλισμού του. Τελικά η επεξεργασία των χαρτών και η εκτύπωσή τους ολοκληρώθηκε εκτός του Πανεπιστημίου με την χρήση μηχανημάτων συμφοιτητών και επαγγελματικών συνεργατών.

Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας αποτελούσε το πρόσφατο των μεταρρυθμίσεων. Διαθέτοντας ως στοιχεία μόνο τα όρια και τις έδρες των Εδαφικών Περιφερειών των Συμβουλίων Περιοχής, προχωρήσαμε στην ανάλυση του θεσσαλικού χώρου όπως αυτός προσδιορίζεται από τις νέες χωρικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που τείνουν να τον διχοτομήσουν και τέλος οργανώνεται με βάση την οριοθέτηση των Συμβουλίων Περιοχής. Δεν υπήρχαν τα στοιχεία εκείνα που θα μας επέτρεπαν την ανάλυση της λειτουργίας και των δράσεων

των Συμβουλίων Περιοχής στα πλαίσια της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και της συμμετοχής τους στις τοπικές αναπτυξιακές διαδικασίες.

Συνολικά συγκεντρώθηκαν πληροφορίες για τον καταμερισμό Γεωγραφικών Περιφερειών σε 12 νομούς (Λάρισας, Μαγνησίας, Τρικάλων, Καρδίτσας, Πιερίας, Κοζάνης, Γρεβενών, Ιωαννίνων, Άρτας, Αιτωλοακαρνανίας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας). Οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν αφορούν και τα όμορα ΣΠτων αντίστοιχων Θεσσαλικών, που ανήκουν ωστόσο στους γειτονικούς νομούς και περιφέρειες. Αυτό έγινε γιατί η διπλωματική εργασία αφιερώνει ένα σημαντικό μέρος στον προσδιορισμό γεωγραφικών ενοτήτων χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα διοικητικά όρια, στο εσωτερικό των οποίων εξετάζει τη θέση και τον ρόλο των 51 ΣΠ. Η συγκέντρωση αυτών των πληροφοριών έγινε με την βοήθεια Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων και Αναπτυξιακών Εταιριών (ΑΝΚΑ., ΑΝ.ΚΟ., ΚΕΝΑΚΑΠ, ΕΓΝΑΝΤΙΑ, ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ) και σε δύο φάσεις. Η πρώτη διοίρησε μέχρι 31 Ιουλίου οπότε και συγκεντρώθηκαν οι νομαρχιακές αποφάσεις, αφού δεν είχαν εκδοθεί ακόμα τα αντίστοιχα Προεδρικά Διατάγματα. Η δεύτερη φάση ολοκληρώθηκε στις 30 Νοεμβρίου οπότε και συγκεντρώθηκαν τα Προεδρικά Διατάγματα και έγινε επανέλεγχος των όσων είχαν πραγματοποιηθεί με βάση τις νομαρχιακές αποφάσεις (τα Προεδρικά Διατάγματα δεν ταυτίζονταν πάντα με τις νομαρχιακές αποφάσεις).

Στην συνέχεια με βάση τις Γεωγραφικές Περιφέρειες των Συμβουλίων Περιοχής δημιουργήθηκε μια ηλεκτρονική βάση δεδομένων η οποία τροφοδοτήθηκε με στοιχεία:

- πληθυσμιακά με βάση την απογραφή του 1991 σε επίπεδο οικισμού για το σύνολο των Εδαφικών Περιφερειών,
- πληθυσμιακά με βάση τις απογραφές του 1961, 1981, 1991 σε επίπεδο δήμου ή κοινότητας, για τις Εδαφικές Περιφέρειες των νομών της Θεσσαλίας,
- επιφάνειας (εμβαδό κτηματικής περιφέρειας) σε επίπεδο δήμου ή κοινότητας, για τις Εδαφικές Περιφέρειες των νομών της Θεσσαλίας,
- υψομετρικά (διάκριση ορεινά, ημιορεινά, πεδινά) σε επίπεδο δήμου ή κοινότητας, για τις Εδαφικές Περιφέρειες των νομών της Θεσσαλίας.

Η ηλεκτρονική αυτή βάση δεδομένων χρησιμοποιήθηκε για την υποστήριξη ενός Ηλεκτρονικού Συστήματος Γεωγραφικών Πληροφοριών για την περιφέρεια Θεσσαλίας, που περιελάμβανε την βάση δεδομένων και το ψηφιοποιημένο υπόβαθρο. Το Ηλεκτρονικό Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών χρησιμοποιήθηκε για την δημιουργία των θεματικών χαρτών που παρουσιάζονται παρακάτω. Προκειμένου όμως για την διατύπωση των προτάσεων και την υποστήριξή τους ήταν απαραίτητο το σύστημα να ενισχυθεί και με το γεωγραφικό ανάγλυφο της Θεσσαλίας. Αυτό ήταν αδύνατο να γίνει στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας. Γνωρίζαμε όμως, όπως αναφέρουμε και παραπάνω, ότι η εργασία αυτή είχε γίνει από το σύνολο των φοιτητών του τμήματος στα πλαίσια των μαθημάτων τους αλλά όταν ζητήθηκε από τους αρμόδιους δεν δόθηκε. Εξαιτίας λοιπόν της έλλειψης του αναγλύφου προχωρήσαμε στην δημιουργία ορισμένων σκαριφημάτων. Επιπλέον η εκτύπωση των θεματικών χαρτών απαιτούσε μια πιστότητα χρωμάτων προκειμένου αυτοί να μπορούν να αποδώσουν σωστά την πληροφορία που περιείχαν. Αυτό όμως ήταν αδύνατο γιατί παρά το ότι το εργαστήριο του πανεπιστημίου διαθέτει τα απαραίτητα μηχανήματα (εκτυπωτές in jekt διαστάσεων A0), αυτά ήταν αρύθμιστα και δεν μπορούσαν να αποδώσουν σωστά.

Η συγκυρία των παραπάνω δυσλειτουργιών μας οδήγησε τελικά στην καθυστέρηση της ολοκλήρωσης της διπλωματικής κατά ένα εξάμηνο σπουδών.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Στο πλαίσιο των πολιτικών και κοινωνικοοικονομικών μετασχηματισμών που διαδραματίζονται σε ευρωπαϊκό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο όσον αφορά τον σχεδιασμό της περιφερειακής πολιτικής, τίθεται το πρόβλημα της επανεξέτασης των σχέσεων μεταξύ κράτους και περιφέρειας, αλλά και της ενίσχυσης και αναδιάρθρωσης των σχέσεων μεταξύ των διαφόρων χωρικών ενοτήτων στο εσωτερικό της περιφέρειας ώστε αυτοί να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες.

Στη διαδικασία αυτών των μετασχηματισμών εμφανίζεται εκ νέου μετά από 80 περίπου χρόνια το ζήτημα της καταλληλότητας της στοιχειώδους διαίρεσης της ελληνικής επικράτειας στο εσωτερικό του διοικητικού συστήματος. Το ζήτημα αυτό φαίνεται να προσδιορίζεται από την ενσωμάτωση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την ενίσχυση των τάσεων προς υιοθέτηση τοπικών πολιτικών ανάπτυξης αλλά και την εξέλιξη των σχέσεων πόλης υπαίθρου που χαρακτηρίζουν τον ελληνικό χώρο.

Στο Μέρος Πρώτο που ακολουθεί θα εξετάσουμε το θεωρητικό πλαίσιο που οδηγεί ως ένα βαθμό τη μετάβαση από τον ισχυρό ρόλο του κράτους προς περιφερειακές και τοπικές πολιτικές που τείνουν να ενισχύσουν το ρόλο της Περιφέρειας και κατώτερων χωρικών συστημάτων στο εσωτερικό της.

Στο 2ο, 3ο και 4ο Μέρος θα εξετάσουμε μετά από την εξέλιξη των σχέσεων πόλεων - υπαίθρου, αστικού χώρου - ενδοχώρας, την σημερινή νέα χωρική και κοινωνική-οικονομική πραγματικότητα της δεσσαλικής Περιφέρειας στο εσωτερικό της

οποίας καλείται η πολιτεία να σχεδιάσει και να εφαρμόσει τη νέα διοικητική μεταρρύθμιση.

A. Κεντρικές και τοπικές περιφερειακές πολιτικές

Η περιφερειακή πολιτική είναι ένα συγκεκριμένο πεδίο πολιτικής το οποίο περιλαμβάνει τις παρεμβάσεις που γίνονται στις περιφέρειες από την πλευρά του δημοσίου τομέα με στόχο τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και την ανάπτυξη των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970 η περιφερειακή πολιτική ήταν μια αποκλειστικά εθνική πολιτική και είχε το χαρακτήρα μιας κεντρικά οργανωμένης κρατικής παρέμβασης. Από τα μέσα της δεκαετίας του 70^ς και ιδίως στη δεκαετία του 80^ς αυτή η μορφή πολιτικής μετασχηματίζεται κάτω από τη δυναμική της κρίσης των αρχών της δεκαετίας του 70^ς που οδήγησε στην μετεξέλιξη των περιφερειακών προβλημάτων και την εγκατάλειψη των προηγούμενων μοντέλων ανάπτυξης (Ανδρικοπούλου, 1994α).

Ποιές όμως ήταν οι θεωρίες που κυριάρχησαν τις προηγούμενες δεκαετίες για τον τρόπο αντιμετώπισης των περιφερειακών ανισοτήτων και πως αυτές μετεξελίχθηκαν υπό την πίεση των παραπάνω αλλαγών;

1. Οι κεντρικά ελεγχόμενες περιφερειακές πολιτικές

1.1 Το μοντέλο ισορροπίας

Σύμφωνα με την Νεοκλασική οικονομική θεωρία, οι μηχανισμοί της αγοράς όταν αυτή λειτουργεί ελεύθερα χωρίς την οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση, είναι σε θέση να αμβλύνουν τις περιφερειακές ανισότητες και να οδηγήσουν μακροπρόθεσμα το οικονομικό σύστημα σε μια κατάσταση ισορροπίας.

Η ανάπτυξη που στην περίπτωση αυτή έχει το χαρακτήρα της οικονομικής μεγέθυνσης, θεωρείται ως συνάρτηση της αύξησης των βασικών εισροών της

παραγωγής ή αλλιώς των βασικών συντελεστών παραγωγής που είναι κυρίως το κεφάλαιο και η εργασία.

Στην περιφερειακή ή χωρική της διάσταση η άποψη αυτή θεωρεί ότι οι περιφερειακές ανισότητες οφείλονται στη διαφορετική κατανομή και διάταξη στο χώρο των βασικών συντελεστών παραγωγής δηλαδή των αποθεμάτων κεφαλαίου και εργασίας των περιφερειών. Θεωρεί μάλιστα ότι είναι αυτή η διαφορετική χωρική κατανομή που κινητοποιεί την όλη διαδικασία ανάπτυξης που τελικά οδηγεί σε μια κατάσταση ισορροπίας. Αντίθετα η όποια κρατική παρέμβαση στο οικονομικό σύστημα προς άρση της άνισης χωρικής κατανομής των παραγωγικών συντελεστών είναι εκείνη η οποία θα αναβάλλει ή θα αποτρέπει την κατάσταση ισορροπίας.

1.2 Το μοντέλο της ανισορροπίας

Σε αντίθεση με την Νεοκλασική οικονομική θεωρία και το μοντέλο ισορροπίας, οι θεωρίες που εντάσσονται σε αυτή την κατεύθυνση ξεκινούν από τη θέση ότι οι μηχανισμοί της ελεύθερης αγοράς όχι μόνο δεν οδηγούν αυτόματα στην άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων και στην επίτευξη κατάστασης ισορροπίας, αλλά είναι ακριβώς αυτοί που «δημιουργούν δομικά στην ανισορροπία» (Ανδρικοπούλου 1994α).

Αν πράγματι αυτό συμβαίνει τότε οι περιφερειακές ανισότητες θα τείνουν μακροπρόθεσμα να ενταθούν και το χάσμα μεταξύ ανεπτυγμένων και υποανάπτυκτων περιοχών συνεχώς θα διευρύνεται. Οι απόψεις αυτές υποστηρίζουν την κεντρική κρατική παρέμβαση με τη μορφή της περιφερειακής πολιτικής, στο βαθμό που θεωρούν ότι μόνο ένας εξωτερικός μηχανισμός ρύθμισης (το κράτος) μπορεί να διορθώσει τις ανισορροπίες που προκαλεί η λειτουργία της ελεύθερης αγοράς.

1.3 Η αιτιακή συσσώρευση

Περισσότερο «χωρική» η θεωρία της αιτιακής συσσώρευσης, αντίθετα με το μοντέλο ισορροπίας θεωρεί ότι και οι δύο κύριοι συντελεστές παραγωγής τείνουν να μετακινούνται προς την ίδια κατεύθυνση, με αποτέλεσμα η ανάπτυξη να πολώνεται μεταξύ ανεπτυγμένων και λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών. Το κεφάλαιο και η εργασία τείνουν να συγκεντρώνονται σε ορισμένες μόνο περιοχές και να εγκαταλείπουν άλλες, με αποτέλεσμα οι πρώτες να αναπτύσσονται με γρήγορους ρυθμούς ενώ οι δεύτερες να μένουν στάσιμες ή να φθίνουν.

Αυτή η τάση οφείλεται στις διάφορες πολλαπλασιαστικές συνέπειες που δημιουργεί η συγκέντρωση σε μια περιοχή με πιο σημαντικές τις εσωτερικές και εξωτερικές οικονομίες κλίμακας. Η συγκέντρωση ευνοείται από τη γεωγραφική γειννίαση των επιχειρήσεων και την προσιτότητα στις διάφορες εξυπηρετήσεις που προσφέρει ένα μεγάλο αστικό κέντρο (αστικές υποδομές και υπηρεσίες, κοινωνικός εξοπλισμός, ερευνητικά κέντρα, μεγάλη καταναλωτική αγορά, κλπ.) και προκαλεί αύξηση των διασυνδέσεων μεταξύ επιχειρήσεων και οικονομικών κλάδων. Έτσι η έλξη που ασκούν οι ήδη ανεπτυγμένες περιοχές τείνει να είναι σωρευτική. Νέο εργατικό δυναμικό, επιχειρηματίες και κεφάλαια, όλο και περισσότερο εγκαταλείπουν τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές και συγκεντρώνονται στις περισσότερο ανεπτυγμένες (Χατζημιχάλης 1992).

1.4 Πόλοι ανάπτυξης

Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης στηρίζεται στη δομική αλλαγή που προκαλεί σ' ολόκληρη την οικονομία η επιλεκτική διαδικασία συγκέντρωσης της ανάπτυξης σε ορισμένα μόνο σημεία του παραγωγικού συστήματος τους «πόλους ανάπτυξης» όπως τους ονομάζει. Η ανάπτυξη εμφανίζεται αρχικά στους διάφορους πόλους ανάπτυξης με διαφορετική ένταση και στη συνέχεια εξαπλώνεται στο σύνολο του παραγωγικού συστήματος μέσα από διάφορα κανάλια αλλά και με ασταθείς τελικές συνέπειες για το σύνολο της οικονομίας (Χατζημιχάλης 1992).

Βλέπουμε λοιπόν ότι μέχρι την δεκαετία του 70' οι περιφερειακές ανισότητες στο βαθμό που αυτές προέρχονταν από την χωρική κατανομή των παραγωγικών συντελεστών αλλά και την λειτουργία της ελεύθερης αγοράς μπορούσαν να αντιμετωπιστούν μόνο με μία περιφερειακή πολιτική που είχε το χαρακτήρα μιας κεντρικά οργανωμένης κρατικής παρέμβασης.

Σήμερα όμως οι αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία, στην οργάνωση των αγορών και στις υπηρεσίες και κυρίως οι αλλαγές στις απαιτήσεις χωροθέτησης που επιφέρουν οι νέες τεχνολογίες στην πληροφορική, τις επικοινωνίες και τα μέσα μεταφοράς, σηματοδοτούν ευρύτερες αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο η ανάπτυξη δημιουργείται αλλά και διαχέεται σε νέες περιοχές. Οι εξελίξεις αυτές επιβάλλουν την επανεξέταση και των αιτίων των περιφερειακών ανισοτήτων και των διαδικασιών δημιουργίας και διάχυσης της ανάπτυξης.

B. Από τις κεντρικές στις τοπικές πολιτικές

Η μετάθεση της έμφασης από τις κεντρικές στις τοπικές πολιτικές έχει κωδικοποιηθεί ως αντιπαράθεση δύο διαφορετικών μοντέλων (Ανδρικοπούλου 1994α):

- το ένα αναφέρεται σε μια συγκεντρωτική περιφερειακή πολιτική η οποία κατευθύνει έναν τύπο ανάπτυξης που διαχέεται «εκ των άνω»
- και το άλλο σε αποκεντρωμένες τοπικές πολιτικές που κινητοποιούν «εκ των κάτω» έναν τύπο τοπικής ανάπτυξης.

Η θεωρητική συζήτηση γύρω από το μοντέλο ανάπτυξης «εκ των κάτω» εμφανίστηκε στο τέλος της δεκαετίας του 70 και σχηματίστηκε σε αντιδιαστολή με τις προηγούμενες θεωρίες δίνοντας έμφαση όχι στη δυναμική της χωροθέτησης των μεγάλων επιχειρήσεων και των εθνικών πολιτικών αναδιανομής της ανάπτυξης αλλά στη μικρότερη κλίμακα στο ενδογενές δυναμικό και στις δυνατότητες που έχουν οι περιοχές να διαχειριστούν οι ίδιες το ζήτημα της ανάπτυξής τους. Για ένα μεγάλο διάστημα η άποψη αυτή κυριάρχησε ακριβώς επειδή και στην ευρύτερη θεωρία επικράτησε η άποψη ότι μετά την κρίση, υπήρξε μια δομική αλλαγή του συνολικού μοντέλου λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος. Με την κατεύθυνση αυτή συμβαδίζουν και οι απόψεις περί «ευέλικτης αξειδίκευσης» που αντλούν τα επιχειρήματά τους από τα πετυχημένα παραδείγματα των τοπικών παραγωγικών συστημάτων ορισμένων περιοχών όπως αυτή της λεγόμενης «Τρίτης Ιταλίας» (Χατζημιχάλης 1992).

Οι τοπικές πολιτικές έχουν το πλεονέκτημα ότι μπορούν να χειριστούν τις τοπικές ιδιαιτερότητες και να προωθήσουν έναν τύπο ανάπτυξης καλύτερα προσαρμοσμένο στο χαρακτήρα και το ενδογενές δυναμικό της περιοχής.

Η σχέση των δύο κατευθύνσεων (συγκεντρωτική περιφερειακή πολιτική και αποκεντρωμένες τοπικές πολιτικές) είναι εν δυνάμει συμπληρωματική καθώς τα πλεονεκτήματα της μίας αποτελούν συμμετρικά τα μειονεκτήματα της άλλης.

Έτσι το βασικό μειονέκτημα της κεντρικής περιφερειακής πολιτικής είναι ότι δεν μπορεί εύκολα να λάβει υπόψη τα ειδικά προβλήματα της κάθε συγκεκριμένης περιοχής. Έχει μια συνολική αντίληψη για το περιφερειακό πρόβλημα, αλλά δεν μπορεί να εξειδικευτεί τόσο ώστε να ανταποκριθεί και να προσαρμοστεί στις διάφορες τοπικές ιδιαιτερότητες. Αυτή η άποψη προβάλλεται έντονα στα πλαίσια της περιφερειακής

πολιτικής της Κοινότητας, που δίνει μεγάλη έμφαση στην αποκέντρωση και στις τοπικές πρωτοβουλίες.

Το βασικό μειονέκτημα των τοπικών πολιτικών είναι ότι δεν μπορούν εύκολα να ξεφύγουν από τα στενά πλαίσια του τοπικού επιπέδου. Δεν είναι σε θέση να δώσουν μια συνολική απάντηση στο περιφερειακό πρόβλημα και δεν μπορούν να προσφέρουν λύση στο ζήτημα των περιφερειακών ανισοτήτων. Η κάθε περιοχή αναπτύσσει τις δικές της πολιτικές και δύσκολα γίνονται αντιληπτές οι συνέπειες, τόσο από τη σχετική θέση της περιοχής στο διεθνές και εθνικό περιβάλλον, όσο και από τις επιπτώσεις των στρατηγικών της επιλογών σε άλλες περιοχές στα πλαίσια του ίδιου εθνικού χώρου.

Είναι γεγονός ωστόσο ότι οι τοπικές πολιτικές αποτελούν σήμερα ένα κυρίαρχο μοντέλο πολιτικής και συνυπάρχουν με τις διάφορες μορφές κεντρικής περιφερειακής πολιτικής που εξακολουθούν να επιβιώνουν.

Ωστόσο υπάρχουν σημαντικές διαφωνίες για την δυνατότητα των τοπικών πολιτικών να συντελέσουν στην άμβλυση των χωρικών ανισοτήτων.

Το βασικό πρόβλημα είναι ότι η πολυδιάσπαση των προσπαθειών και ο ανταγωνισμός μεταξύ των μικροπεριοχών δημιουργούν τάσεις για μεγαλύτερη ανισότητα. Στο βαθμό μάλιστα που οι «αντίπαλοι» σε αυτή την κούρσα του ανταγωνισμού ξεκινούν από ήδη άνισες θέσεις, οι «πλούσιες» περιοχές φαίνεται να έχουν περισσότερες δυνατότητες για να γίνουν ακόμα πλουσιότερες και οι «φτωχές» φτωχότερες.

Θεωρείται επομένως αναγκαίο ο συντονισμός των ενεργειών που στοχεύουν στην αξιοποίηση των τοπικών πόρων, αλλά και η αποφυγή του ανταγωνισμού μεταξύ των διαφόρων γεωγραφικών ενότητων/ζωνών μέσω στρατηγικών σχεδίων τοπικής ανάπτυξης που μπορούν ακριβώς να εφαρμοσθούν σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές, οι οποίες να έχουν την ικανότητα να ενσωματώσουν τις επιμέρους γεωγραφικές ενότητες.

Η δημιουργία τέτοιων γεωγραφικών περιοχών μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες ακριβώς για περισσότερο εκτεταμένες παρεμβάσεις και ένταξης σε προγράμματα μεγαλύτερης εμβέλειας, τα οποία μπορούν να ενισχυθούν στο πλαίσιο των κοινοτικών περιφερειακών πλέον ταμείων. Ωστόσο, μια τέτοια προσπάθεια διεύρυνσης της χωρικής κλίμακας εφαρμογής τοπικών πολιτικών απαιτεί όχι μόνο την

αποτελεσματικότητα της διακοινοτικής συνεργασίας αλλά και εκείνη των Νομαρχιακών και Περιφερειακών υπηρεσιών.

Όμως η αποτελεσματικότητα αυτή εξαρτάται από μια σειρά παραμέτρων:

- α) Κατ' αρχήν είναι πάρα πολύ σημαντικό οι διακοινοτικές δομές να εγκατασταθούν σε χώρους με πληθυσμιακή συνοχή (κοινωνική, οικονομική, κλπ). Το γεγονός αυτό εμφανίζεται ως μία απαραίτητη συνθήκη για την αξιοποίηση της δυναμικής και των σχέσεων με το εξωτερικό κόσμο του τοπικού πληθυσμού, ώστε να απαντήσουμε στις πραγματικές ανάγκες του.
- β) Κατά τον σχεδιασμό των πολιτικών ανάπτυξης θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η σχέση μεταξύ του μεγέθους των δομών και της πυκνότητας του πληθυσμού, και η αντιστοιχία της επιφάνειας ενός ΣΠ. με γεωγραφικές περιοχές που παρουσιάζουν γεωγραφική συνέχεια και ιδιαίτερα όταν το αγροτικό-αστικό κέντρο περιλαμβάνεται στα οριά του.

Η αναγκαιότητα ύπαρξης μιας διευρυμένης αντίληψης για την θέση αυτών των γεωγραφικών ζωνών που αποτελούν τμήματα μιας ευρύτερης τέτοιας περιοχής, στο γενικότερο περιφερειακό πρόβλημα της Θεσσαλίας απαιτεί και την ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα και το συντονισμό περιφερειακών υπηρεσιών.

Η δημιουργία Περιφερειακών υπηρεσιών οφείλει να ενισχύσει και να υποστηρίξει πιο αποτελεσματικά, πρωτοβουλίες και σχέδια ανάπτυξης ευρύτερης διάστασης, λαμβάνοντας ωστόσο υπ' όψη τις διάφορες τοπικές ιδιαιτερότητες, καθώς και τη θέση και το ρόλο κάθε μικροπεριοχής στα αντίστοιχα χωρικά συστήματα στα οποία εντάσσεται με την συνδρομή και συνεργασία φορέων Νομαρχιακού επιπέδου (π.χ. Αναπτυξιακές εταιρείες).

Τα ζητούμενα αυτά εντάσσονται φυσικά σε μια γενικότερη συζήτηση για τον ρόλο του Νομού στην Ελλάδα. Ξεκινά από την ολοκληρωτική του αμφισβήτηση και το ερώτημα αν έληξε ο ιστορικός του ρόλος που συνδέεται με την ενσωμάτωση του Θεσσαλικού χώρου στο νέο Ελληνικό κράτος στο τέλος του 19ου αιώνα και καταλήγει σε συζητήσεις γύρω από την προσαρμογή του ρόλου του στο πλαίσιο της νέας κοινωνικοοικονομικής και χωρικής πραγματικότητας που οδήγησε η ανάπτυξη της Ελλάδας τα τελευταία 40 χρόνια (Pechoux 1973), αλλά και των νέων σχέσεων που

απορρέουν από την διαδικασία της ενσωμάτωσης του Ελληνικού κράτους και των Περιφερειών στην ΕΟΚ (Γετίμης, Οικονόμου 1992).

Στα πλαίσια λοιπόν των τοπικών πολιτικών και λαμβάνοντας υπ' όψη τις νέες χωρικές, κοινωνικές, και δημογραφικές πραγματικότητες στο εσωτερικό της δεσσαλικής περιφέρειας πως θα μπορούσε να λειτουργήσει ο νέος δεσμός των Συμβουλίων Περιοχής τόσο ως οι στοιχειώδεις χωρικές διοικητικές διαιρέσεις της Νομαρχιακής και Περιφερειακής επικράτειας όσο και ως τμήματα ευρύτερων διασυμβουλευτικών και διαπεριφερειακών γεωγραφικών περιοχών;

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ

Η ιστορική εξέταση των διοικητικών μεταρρυθμίσεων που σημειώθηκαν από τις αρχές του αιώνα μας που περιλαμβάνεται στο Μέρος αυτό, χωρίς να επιδιώκει συμβολή στην ιστορία έχει βασικό στόχο να προσδιορίσει τις επιπτώσεις του σχηματισμού και λειτουργίας εκείνων των διοικητικών συστημάτων στην σημερινή κατάσταση που διέπει τη λειτουργία και τις σχέσεις μεταξύ των νομαρχιακών επιπέδων και των κατώτερων χωρικών επιπέδων (επαρχία, γεωγραφική ενότητα, κοινότητα).

Η υποκατάσταση μίας κεντρικής εξουσίας από μία άλλη σε μια επικράτεια σημαίνει τις περισσότερες φορές την μεγαλύτερη ικανότητα της δεύτερης στη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία να ελέγξει, οργανώσει και κυριαρχήσει στο χώρο αυτό.

Κατ' αυτό το τρόπο η ενσωμάτωση του Θεσσαλικού χώρου στο Ελληνικό κράτος που πραγματοποιείται το 1881 με τη συνθήκη του Βερολίνου εντάσσεται σ' αυτή την περίπτωση.

Ωστόσο παρατηρείται ότι η πρώτη διοικητική διαίρεση αλλά και οι μεταρρυθμίσεις που ακολούθησαν συνδέονται με τις κληρονομημένες κοινωνικοοικονομικές δομές από την οθωμανική αυτοκρατορία, οι οποίες γέννησαν πολιτικές και οικονομικές ιδιομορφίες, αλλά και με τις προσπάθειες προσαρμογής του διοικητικού συστήματος στις νέες χωρικές και πολιτικο-οικονομικές πραγματικότητες

που επέφερε η προσάρτηση, αλλά και η αναγκαιότητα της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας.

Από τη μελέτη της ιστορικής εξέλιξης του θέματος των διοικητικών μεταρρυθμίσεων και των σχετικών εδαφικών αναδιορθώσεων, προκύπτει ότι υπάρχουν τέσσερις μεγάλες και διακριτές περιόδους από την ίδρυση της ελληνικής πολιτείας μέχρι σήμερα (Μπεριάτος 1994):

α) Η περίοδος του Καποδίστρια και του Βαυαρικού διοικητικού καθεστώτος (1828-1887)

β) Η περίοδος των μεγάλων μεταρρυθμίσεων των Τρικούπη και Βενιζέλου (1887-1927)

γ) Η περίοδος της σχετικής ύφεσης και αδράνειας του μεσοπολέμου αλλά και της μεταπολεμικής εποχής (1927-1984)

δ) Η (τελευταία) περίοδος των προσφάτων μεταρρυθμιστικών προσπαθειών (1984-1994)

Η ιστορική εξέταση του διοικητικού συστήματος στη Θεσσαλία ως τμήματος της ελληνικής επικράτειας και των μεταρρυθμίσεων στις αρχές του αιώνα μας έχει ως στόχο να δείξει ότι το σύστημα αυτό κατά την εφαρμογή του και την εξέλιξή του απαντάει περισσότερο σε ανάγκες της κεντρικής εξουσίας να ενσωματώσει στην επικράτειά της μια νέα περιφέρεια:

- αντανακλά στις προσπάθειες ανέλιξης των τότε προοδευτικών φιλελεύθερων τμημάτων των ομάδων για τον έλεγχο της εξουσίας,
- περιορίζει (στην θεσσαλική ενδοχώρα) στα όρια της κοινότητας τη στοιχειώδη διοικητική διαίρεση του συστήματος. Ο ρόλος της κοινότητας προσδιοριζόταν στη διαχείριση ζητημάτων που αφορούσαν την γεωργική και κτηνοτροφική δραστηριότητα εντός των ορίων της, συμβάλλοντας κατά αυτό το τρόπο και παράλληλα με την ανάπτυξη μηχανισμών κάθετης ενσωμάτωσης αυτών των δραστηριοτήτων (Α.Τ.Ε., κλαδικοί συνεταιρισμοί κλπ.) στην “γεωργοποίηση” του αγροτικού χώρου και στην εξασθένιση μέχρι εξαφάνιση των οριζόντιων σχέσεων στο εσωτερικό ευρύτερων γεωγραφικών ενοτήτων.

A. Οι ιστορικές καταβολές και ιδιομορφίες της ελληνικής περίπτωσης

Είναι γνωστό ότι με την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους ο ελληνικός χώρος ήταν διαρθρωμένος διοικητικά σε ενότητες (κοινότητες) που λειτουργούσαν μεν στα πλαίσια της επικυριαρχίας των ανατολικών ή δυτικών κατακτητών (Τούρκων, Ενετών κλπ), αλλά απολάμβαναν σ' ένα μεγάλο βαθμό σημαντικές ελευθερίες και δικαιώματα που άφηναν περιθώρια αυτόνομης δράσης. Οι τοπικές αυτές αυτοδιοικήσεις κυρίως στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα (καθεστώς δημογεροντίας και προεστών), επέτυχαν σημαντικά πράγματα όπως η δημιουργία ισχυρής κοινοτικής συνείδησης και η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας. Όμως δεν κατάφεραν να αποφύγουν κάποια, αρνητικά φαινόμενα όπως ο ακραίος τοπικισμός και η δημιουργία υπερβολικά ισχυρών τοπικών παραγόντων.

Όμως δε θα πρέπει να αποσιοποιηθούν οι εξωτερικές σχέσεις τις οποίες ανέπτυξε ένα μεγάλο τμήμα των κοινοτήτων, τόσο στο νησιώτικο όσο και στον ηπειρωτικό-ορεινό χώρο της σημερινής Ελλάδας.

Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι αφ' ενός η απουσία εθνικού κέντρου και αφ' ετέρου οι οικονομικές, κοινωνικές, συγκοινωνιακές και τεχνολογικές συνθήκες της εποχής εκείνης δεν ευνοούσαν το συγκεντρωτισμό, αλλά αντίθετα συνέβαλαν καθοριστικά στην συγκρότηση ενός συστήματος ενδογενούς ανάπτυξης σε κάθε περιοχή και άρα τη δημιουργία πολλών κέντρων παραγωγής, αγορών και γενικότερα "λήψης αποφάσεων". Υπήρχε δηλαδή ένα πολυκεντρικό σύστημα και μια πολυκεντρική δομή, οικονομικού, λειτουργικού και γεωγραφικού χαρακτήρα με την έννοια της σύμμετρης κατανομής των δραστηριοτήτων στο χώρο και της σχετικής ισοτιμίας και ισοδυναμίας των διαφόρων "πόλων" μεταξύ τους.

Αυτή η αναπτυξιακή πολυκεντρικότητα βρήκε τη διοικητική/πολιτική έκφρασή της στο σύστημα των κοινοτήτων και φυσικά διατηρήθηκε για αρκετό διάστημα στη συνέχεια λόγω της "αδράνειας" και της "αντίστασης" των ήδη δημιουργημένων χωρικών μορφών και σχέσεων, παρ' όλο που υπήρξε απότομη ανατροπή των διοικητικών δομών με την ίδρυση του νεο-ελληνικού κράτους και την εγκαθίδρυση του συγκεντρωτικού συστήματος από τον Καποδίστρια (1928) και αργότερα από τους Βαυαρούς (1833).

Έτσι από την αρχή της σύστασης του ελληνικού κράτους, αντί της προσαρμογής και εναρμόνισης της διοίκησης με τα ανθρωπογεωγραφικά δεδομένα της εποχής, παρατηρείται μια τάση που οδηγεί σε διάσταση με τη λειτουργία του χώρου και της κοινωνίας. Η ελληνική ιδιομορφία στο θέμα της εδαφικής αναδιάρθρωσης έγκειται στο γεγονός ότι οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις τόσο τον 19ο όσο και τον 20ο αιώνα εκούσια ή ακούσια, δεν στόχευαν στην ικανοποίηση νέων λειτουργικών και αναπτυξιακών αναγκών, αλλά είχαν πρωτίστως πολιτικές επιδιώξεις: επιβολή της κεντρικής εξουσίας σε όλες τις περιοχές της χώρας και διευκόλυνση του παρεμβατικού και ελεγκτικού ρόλου του κράτους. Κυριολεκτικά ο στόχος ήταν η λύση του πολιτικού προβλήματος μέσω της πολιτικής γεωγραφίας.

Για την πρώτη περίοδο των διοικητικών μεταρρυθμίσεων πρέπει να παρατηρήσουμε αρχικά ότι οι ευρωπαϊκού τύπου διοικητικές δομές, που επιχείρησε να εισάγει ο Καποδίστριας (1928) και που τελικά επιβλήθηκαν από το Βαυαρικό καθεστώς (και μάλιστα σε μορφή ακόμα πιο προωδημένη), είχαν εξαιρετικά μεγάλη μακροβιότητα. Το γεγονός αυτό δεν εξηγείται, παρά μόνον αν δεχτεί κανείς την άποψη, ότι οι εγχώριες κοινωνικές δυνάμεις απορρόφησαν και "διάβρωσαν" σε τέτοιο βαθμό τους νέους διοικητικούς δεσμούς, ώστε τους επέβαλαν τη δική τους δυναμική και τους χρησιμοποίησαν σαν όχημα για να διαμορφώσουν ένα σύστημα που εξυπηρετούσε το παραδοσιακό πελατειακό πλέγμα σχέσεων.

Συγκεκριμένα οι Βαυαροί (1833) καθόρισαν από την αρχή τρία επίπεδα διοίκησης (Νομό, Επαρχία, Δήμο) που αντιστοιχούσαν σε ανάλογα γεωγραφικά/χωρικά επίπεδα με ένα ορισμένο αριθμό χωρικών ενοτήτων στο καθένα. Έτσι η τότε ελληνική επικράτεια διαιρέθηκε σε 10 νομούς, 47 επαρχίες και 750 δήμους (που αργότερα μειώθηκαν στους 250). Στο σύστημα αυτό οι δήμοι (Πρωτοβάθμιοι ΟΤΑ) διακρίνονταν σε τρεις τάξεις (Α'Β'Γ') ανάλογα με τον πληθυσμό τους, σύμφωνα και με τα ισχύοντα στην Ευρώπη. Αν και το σύστημα ήταν συγκεντρωτικό και κατά συνέπεια είχε πολλά δημοκρατικά ελλείματα, ωστόσο υπήρξε αρκετά αποτελεσματικό για ορισμένα ζητήματα χάρις στον ορθολογισμό και τις "τεχνικές αρετές του". Οι παραπάνω διοικητικές διαιρέσεις δεν αποτελούν φυσικά την έκφραση της τότε κοινωνικής και γεωγραφικής δομής της χώρας αφού δεν ακολουθούσαν την υφιστάμενη τότε κοινοτική διάρθρωση του ελλαδικού χώρου. Διευκόλυναν έτσι αντικειμενικά την πολιτική των Βαυαρών για αποδυνάμωση των παραδοσιακών τοπικών παραγόντων (τοπαρχών), αφού

η πρωτοβάθμια διοικητική εξουσία έχει πλέον πεδίο άσκησης γεωγραφικά ευρύτερο από εκείνο της εδαφικής περιφέρειας των καταργηθεισών κοινοτήτων και άρα από την περιοχή επιρροής τους. Στη συνέχεια όμως οι δήμαρχοι που βρίσκονταν επικεφαλής αυτών των εύρωστων πρωτοβάθμιων οργανισμών, απέκτησαν εξαιρετικά μεγάλη πολιτική και κομματική ισχύ (ιδιαίτερα μάλιστα μετά την πολιτική τους νομιμοποίηση το 1864/1877) και τελικά έγιναν οι νέοι τοπάρχες. Έτσι στην χώρα με την παντελή σχεδόν έλλειψη φεουδαρχικών δομών και παραδόσεων συγκροτούνται κατά τόπους διάφορα “πολιτικά φέουδα” (Μπεριάτος 1994). Όπως προαναφέρθηκε, ο αρχικός αριθμός δήμων (750) λίγα μόλις χρόνια μετά την ίδρυσή τους μειώθηκε με συμπύξεις (συνενώσεις) στο ένα τρίτο, ενώ προς το τέλος της περιόδου αυτής (και μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας και των Ιωνίων Νήσων) η χώρα αριθμούσε 442 δήμους με μέσο πληθυσμό πάνω από 5000 κατοίκους, που ήταν από τους μεγαλύτερους τότε στην Ευρώπη.

Β. Η προσάρτηση της Θεσσαλίας και η εφαρμογή του ισχύοντος διοικητικού συστήματος

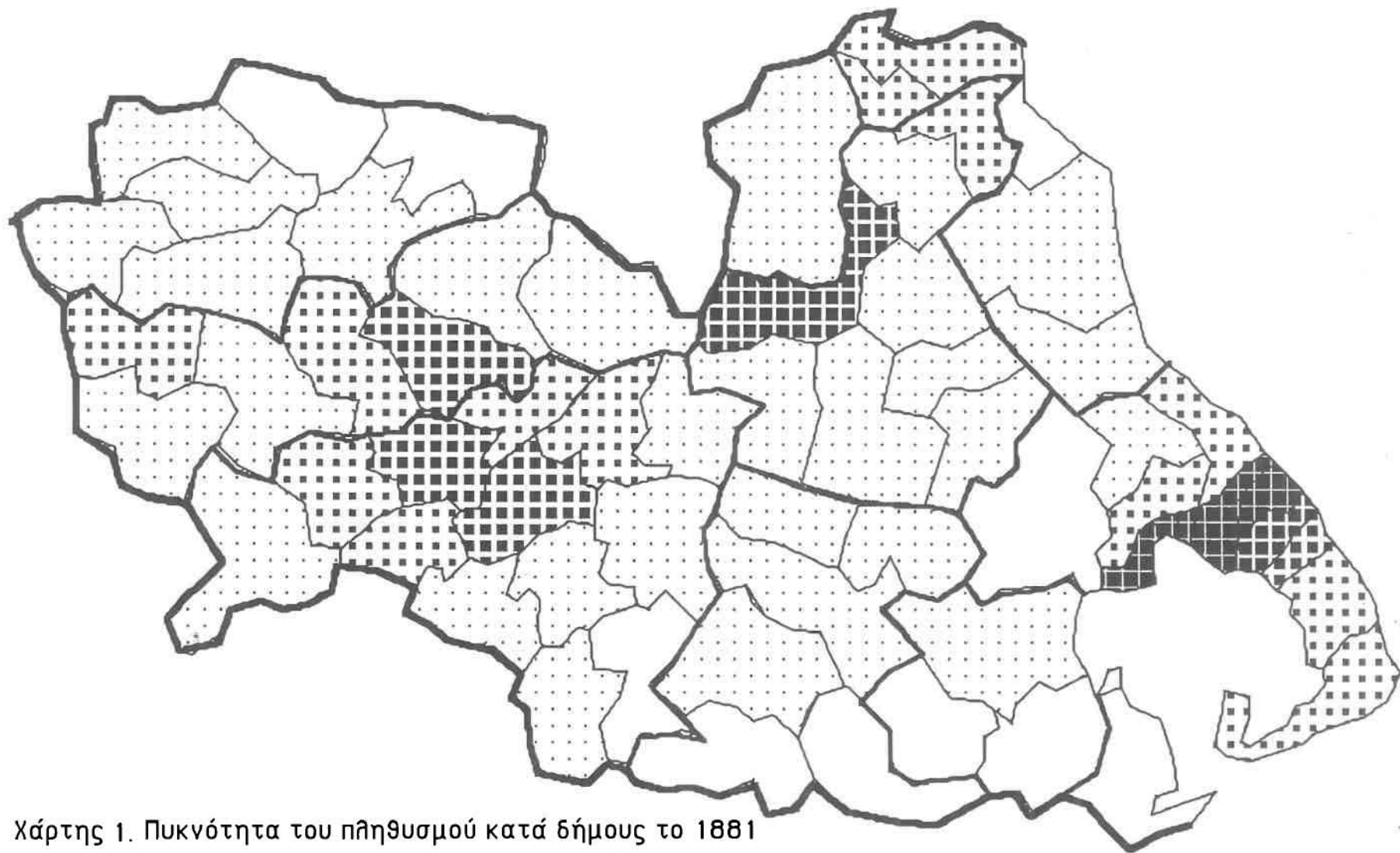
Η ενσωμάτωση του Θεσσαλικού χώρου στο ελληνικό κράτος πραγματοποιείται το 1881 με την συνθήκη του Βερολίνου.

Η ένωση με την Ελλάδα αντιπροσωπεύει για τη Θεσσαλία έναν καθοριστικό σταθμό στην οικονομική και πολιτική της ιστορία. Από τη μια στο εσωτερικό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με τα τεράστια προβλήματα διαχείρισης της επικράτειάς της και την έλλειψη μεταρρυθμίσεων, δεν αποτελούσε παρά μία μεθοριακή επαρχία χωρίς ιδιαίτερη οικονομική σημασία. Από την άλλη εντασόμενη στο Βασίλειο της Ελλάδας που παρουσίαζε υψηλότερο μέσο μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, αποτελούσε για αυτό τη πλουσιότερη αγροτική επαρχία και τη μόνη όπου λόγω της έκτασης των πεδιάδων της ήταν δυνατή η εφαρμογή σύγχρονων γεωργικών καλλιεργειών.

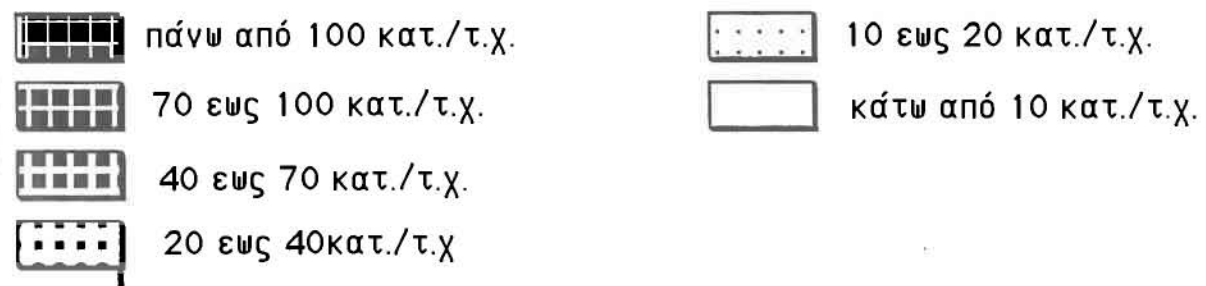
1. Δημογραφικά στοιχεία

Δημογραφικά η απογραφή του 1881 αποδίδει στη Θεσσαλία πληθυσμό 270.886 κατ. (Sivignon 1992), που εκτιμάται ότι είναι μικρότερος από το πραγματικό αφού παρουσιάζεται μεγαλύτερος αριθμός ανδρών. Η διαφορά αυτή ωφείλεται κυρίως στη υποτίμηση των γυναικών, ενώ και ο ανδρικός πληθυσμός θα πρέπει να είναι και αυτός ανακριβής αφού αρκετοί Τούρκοι προσπάθησαν να αποφύγουν την απογραφή για διάφορους λόγους όπως είναι η αποφυγή της στρατιωτικής θητείας. Εντούτοις η εκτίμηση αυτή είναι η πλέον ακριβής που διαθέτουμε.

Η κατανομή της πυκνότητας του πληθυσμού διαφέρει ανάλογα με το ανάγλυφο του εδάφους και τις δραστηριότητες των κατοίκων. Οι υψηλότερες αγροτικές πυκνότητες παρουσιάζονται σε ημειορινές περιοχές όπως το Πήλιο (πάνω από 100 κατ./τ.χ.), ο Κάτω Όλυμπος (πάνω από 20 κατ./τ.χ.) και οι πρόποδες της Πίνδου (πάνω από 50 κατ./τ.χ.). Αντίθετα το σύνολο σχεδόν της πεδιάδας της ανατολικής Θεσσαλίας και το νότιο τμήμα της πεδιάδας της δυτικής Θεσσαλίας είναι σχεδόν ερημωμένες (δήμος Φακίου 7 κατ./τ.χ.) (βλέπε και Χάρτη στην επόμενη σελίδα).

Χάρτης 1. Πυκνότητα του πληθυσμού κατά δήμους το 1881

Πίνακας 1 : Η μέση πυκνότητα σε ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές.

Γεωγραφική περιοχή	Μέση πυκνότητα (κάτ./τ.χ.)
Πήλιο	100
Κάτω Όλυμπος	20
Πρόποδες Πίνδου	50
Πεδιάδα	9

Πηγή: Sivignon 1992.

Η ερημοποίηση της πεδιάδας ωφείλονταν στο ιδιοκτησιακό καθεστώς (τσιφλίκια), στην υψηλή φορολογία που επιβάλλονταν από τους τσιφλικάδες, στη χαμηλή παραγωγικότητα του εδάφους λόγω του τρόπου καλλιέργειας, του είδους των καλλιεργειών, αλλά και των συχνών πλημμυρών, των πολλών ελών που επέφεραν στο πληθυσμό αρρώστιες (τύφος), αλλά και σε διώξεις και μετακινήσεις πληθυσμών ιδιαίτερα κατά την περίοδο όπου η Θεσσαλία ανήκε στη δικαιοδοσία Αλή Πασά των Ιωαννίνων. Έτσι οι ημιορεινές και ορεινές περιοχές της Θεσσαλίας, αποτελούσαν τα φυσικά καταφύγια του πεδινού πληθυσμού. Επιπλέον οι εδαφικές και κλιματολογικές συνθήκες του Πηλίου αλλά και της Αγιάς στα ημιορεινά του Κισσάβου επέτρεπαν τις δενδρώδεις καλλιέργειες που ήταν τότε περισσότερο αποδοτικές. Από τη δυτική πλευρά η Πίνδος θα λέγαμε ότι είναι επίσης πυκνοκατοικημένη. Καταλαμβάνεται κυρίως από το βλαχόφωνο πληθυσμό οι οποίοι είναι ημινομάδες με μόνιμη κατοικία στην περιοχή αυτή, που μετακινούνται όμως στις έρημες πεδινές περιοχές κατά την χειμερινή περίοδο. Στις ίδιες περιοχές συναντάται και τους Σαρακατσαναίους οι οποίοι αποτελούν καθαρά νομαδικό πληθυσμό αφού δεν έχουν μόνιμη κατοικία. Πρόκειται για δύο κοινωνικές ομάδες με ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά που φθάνουν μέχρι σε λατινογενές γλωσσικό ιδίωμα για τη βλάχικη κοινότητα. Παρ' όλο που ζούν στο ίδιο χώρο δεν παρατηρείται καμία μεταξύ τους συναλλαγή αφού η σχέση τους είναι ανταγωνιστική λόγω της διεκδίκησης κοινών εδαφών για τη βόσκηση των κοπαδιών τους.

2. Εθνολογικά στοιχεία

Εθνολογικά η Θεσσαλία περιλαμβάνει πληθυσμούς που όσον αφορά το θρήσκευμα κατανέμονται σε: Χριστιανούς Ορθόδοξους 90%, Μουσουλμάνους 9,1% και Εβραίους 0,9%.

Πίνακας 2 : Κατανομή του πληθυσμού ως προς το θρήσκευμα στη Θεσσαλία το 1881.

Θρήσκευμα	Ποσοστό (%)
Χριστιανοί Ορθόδοξοι	90
Μουσουλμάνοι	9.1
Εβραίοι	0.9

Πηγή: Sivignon 1992.

Οι Μουσουλμάνοι περιλαμβάνουν κυρίως Τούρκους και σε ένα μικρό ποσοστό Αρβανίτες. Οι Εβραίοι είναι βέβαια Ισραηλίτες, Ισπανικής καταγωγής οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στη περιοχή κατά το 14ο αιώνα και ομιλούν μία εβραιο-ισπανική διάλεκτο. Παρ' όλο που ο αριθμός τους είναι μικρός ασκούν την περίοδο αυτή ένα σημαντικό οικονομικό ρόλο στη περιοχή και είναι συγκεντρωμένος στα αστικά κέντρα. Η σπουδαιότερη κοινότητά τους βρίσκεται στη Λάρισα όπου κατοικούν το 68% του συνόλου, ενώ οι υπόλοιποι είναι διαμοιρασμένοι στα Τρίκαλα 20% και στο Βόλο 12%. Δεδομένων των συνηθειών του εβραϊκού πληθυσμού όσο αφορά στην επιλογή του χώρου εγκατάστασής τους, ίσως οι αναλογίες αυτές δείχνουν και την οικονομική κίνηση της κάθε πόλης την περίοδο αυτή.

Πίνακας 3 : Η κατανομή του Εβραϊκού πληθυσμού στα θεσσαλικά αστικά κέντρα το 1881.

Πόλη	Ποσοστό (%)
Λάρισα	68
Βόλος	12
Τρίκαλα	20

Πηγή: Sivignon 1992.

Οι Τούρκοι αντιπροσωπεύουν το 1/10ο του θεσσαλικού πληθυσμού παρ' όλο που αρκετοί έφυγαν από τη περιοχή πριν από τη συνθήκη του Βερολίνου το 1881. Ο

χρόνος εγκατάστασής τους στη περιοχή χρονολογείται από το 14ο αιώνα πριν την άλωση της Κωνσταντινούπολης. Πρόκειται κυρίως για μικροκτηματίες, φιλήσυχους ανθρώπους που αναπτύσσουν σχέσεις με το γηγενή ελληνικό πληθυσμό σε αντίθεση με τους ομοδρήσκους τους Αλβανίτες που αποτελούν το φόβο και το τρόμο της περιοχής και που χρησιμοποιούνται ως χωροφύλακες-επιστάτες στα κτήματα των Μπέδων και των Αγάδων. Οι Τούρκοι κατοικούν εξίσου στον αγροτικό χώρο (ανατολική θεσσαλική πεδιάδα) όσο και στις πόλεις (βλέπε χάρτη στην επόμενη σελίδα).

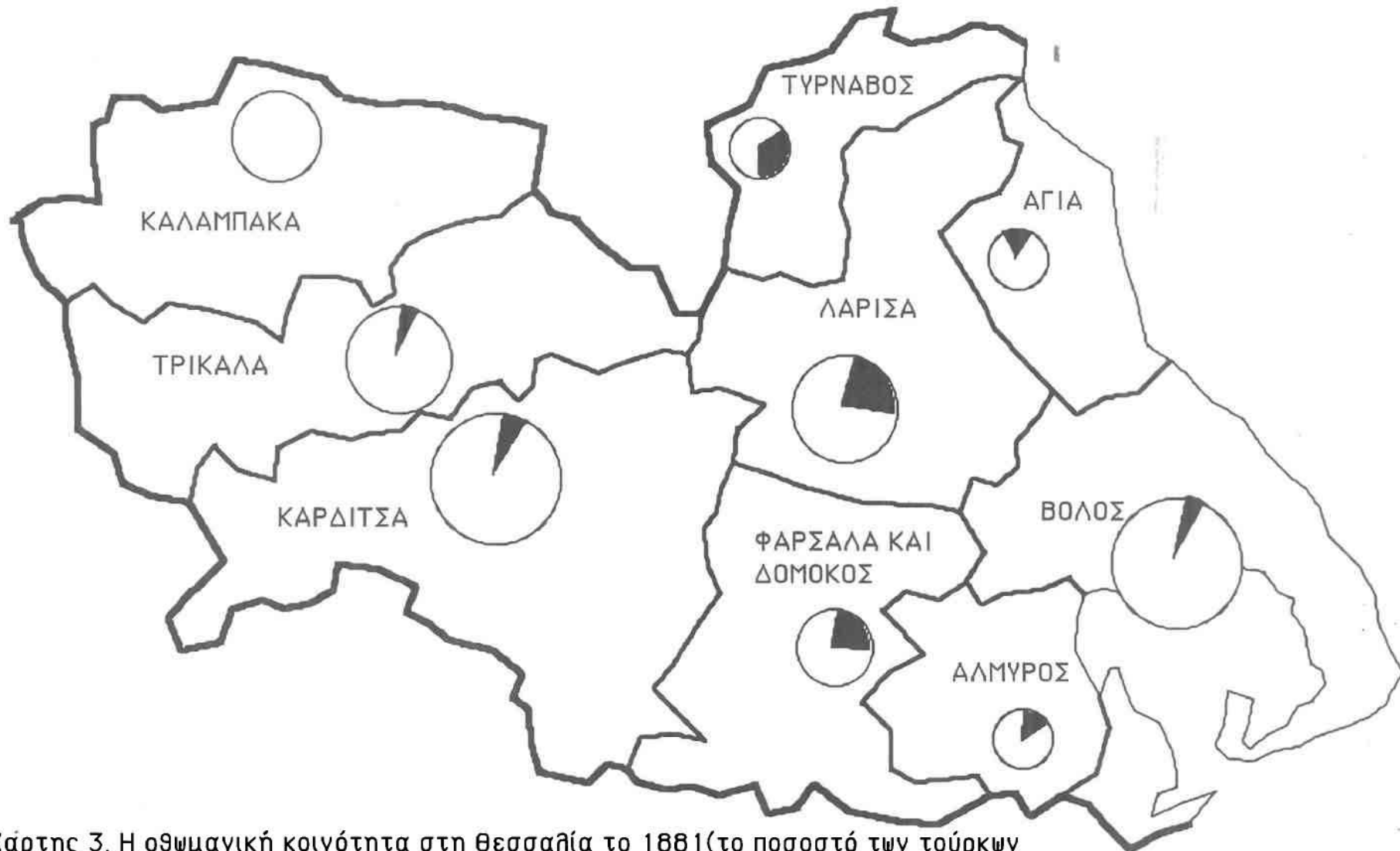
Πίνακας 4 : Ο μουσουλμανικός πληθυσμός στις θεσσαλικές πόλεις το 1881.

Επαρχία	Αναλογία των Μουσουλμάνων
Λάρισης	24.7%
Αγιάς	4.7%
Αλμυρού	11.8%
Βόλου	2.4%
Φαρσάλων Δομοκού	23.8%
Τυρνάβου	30%
Τρικάλων	2.4%
Καρδίτσας	4.9%
Καλαμπάκας	0

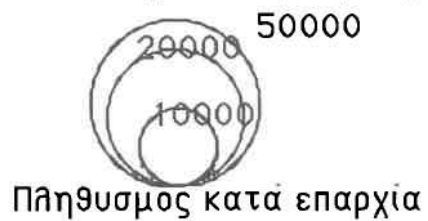
Πηγή: Sivignon 1992.

3. Δραστηριότητες

Οι δραστηριότητες στο θεσσαλικό χώρο εστιάζονται στη γεωργία, την κτηνοτροφία, το εμπόριο και τη υφαντουργία. Στη γεωργία συναντούμε τη καλλιέργεια δημητριακών στις πεδινές περιοχές, ελιάς στη περιοχή του Πηλίου και της Αγιάς, βαμβακιού στη περιοχή Αλμυρού, φρούτων στη περιοχή Βελεστίνου, αμπελιών και μουριών στη περιοχή των Αγράφων. Οι περισσότερο αποδοτικές περιοχές ήταν οι ημιορεινές όπου εξέλειπε ο κίνδυνος των πλημμύρων. Αντίθετα οι πεδινές περιοχές παρ' όλο που ήταν περισσότερο εύφορες δεν καλλιεργούνταν το ίδιο εντατικά αφού συχνά πλημμύριζαν και η παραμονή σε αυτές ελόχευε κινδύνους επιδημιών. Η κτηνοτροφία ασκούνταν από νομάδες και ημινομάδες οι οποίοι μετακινούνταν μεταξύ ορεινών και πεδινών περιοχών ανάλογα με τις εποχές. Με τη κτηνοτροφία

Χάρτης 3. Η οθωμανική κοινότητα στη Θεσσαλία το 1881 (το ποσοστό των τούρκων αντιστοιχεί στα μαύρα τμήματα των κύκλων).

ασχολούνταν οι Βλάχοι, οι Σαρακατσαναίοι και ορισμένοι Τούρκοι. Προϊόντα της κτηνοτροφίας ήταν το μαλλί και το δέρμα.

Σημαντικά αναπτυγμένη ήταν και η αλιεία στις πολλές λίμνες που υπήρχαν την εποχή εκείνη στη Θεσσαλία και κυρίως στη λίμνη της Κάρλας.

Το εμπόριο ήταν αναπτυγμένο στις πόλεις (Λάρισα, Τρίκαλα, Βόλος) αλλά και στις ορεινές περιοχές της Πίνδου, των Αγράφων και του ανατολικού Πηλίου. Οι κτηνοτρόφοι των ορεινών περιοχών ασχολήθηκαν πολύ πιο γρήγορα με το εμπόριο. Καθώς η αποκλειστική ενασχόλησή τους ήταν η κτηνοτροφία αφού δεν υπήρχαν καλλιεργήσιμα εδάφη στα ορεινά, ήταν αναγκασμένοι να εμπορεύονται το μαλλί, τα δέρματα και τα προϊόντα της υφαντουργικής οικοτεχνίας, προκειμένου να αποκτήσουν τα απαραίτητα για τη διατροφή τους δημητριακά και λάδι. Και καθώς ήταν συνηθισμένοι να ταξιδεύουν για τη βοσκή των κοπαδιών, ασκούσαν συχνά το επάγγελμα του αγωγιάτη και έτσι εύκολα κάποια στιγμή πέρασαν στο εμπόριο. Εξάλλου η κατασκευή οδών ήταν περισσότερο εύκολη στα ορεινά, από ότι στα πεδινά όπου μεγάλες εκτάσεις περιοδικά πλημμύριζαν. Η μετακίνησή τους γίνονταν σπάνια με κάρα και συνήθως με καμήλες και μουλάρια. Στο ανατολικό Πήλιο το εμπόριο πραγματοποιούνταν μέσω θαλάσσης ενώ αρκετοί κάτοικοί του μεταναστεύουν τη περίοδο αυτή στην Αίγυπτο.

Η βιοτεχνία ήταν μια άλλη σημαντική οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων της Θεσσαλίας η οποία όμως περιορίζεται σημαντικά το 1881. Υπολογίζεται ότι το 19ο αιώνα η βιοτεχνία παρείχε το 1/3ο του τοπικού εισοδήματος. Ήταν αναπτυγμένη στη περιοχή των Αμπελακίων, στη περιοχή του Τυρνάβου, την Αγιά, το Πήλιο, τα Άγραφα και λιγότερο στα Τρίκαλα και τη Καλαμπάκα. Περιελάμβανε τη νηματουργία, τη βαμβακοϋφαντουργία, την επεξεργασία του μεταξιού και την επεξεργασία μαλλιού και δέρματος. Τα βιοτεχνικά προϊόντα προορίζονταν για τις αγορές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της Κεντρικής Ευρώπης, μέχρι και την Ισπανία και τη νότιο Γαλλία από όπου τα προϊόντα ταξίδευαν στις αποικίες της Αμερικής.

Από την χωροθέτηση των βιοτεχνικών κέντρων της περιόδου αυτής παρατηρούμε ότι:

- 1) υπάρχει μια αστική συγκέντρωση και εξοπλισμών στα ημιορεινά και μάλιστα στις εισόδους επικοινωνίας με ορεινές γεωγραφικές ενότητες με σημαντικό πληθυσμό και οικονομία.

2) σε αυτές εντοπίζονται δείκτες (πυκνότητα πληθυσμού, υψηλός δείκτης εγγραμμάτων, σημαντική κτηνοτροφία και μεταποίηση) που ολοκληρώνεται με την ύπαρξη εμπορικών σχέσεων που δεν περνούν αναγκαστικά από τα πεδινά θεσσαλικά κέντρα.

Με άλλα λόγια, γύρω από το πεδινό χώρο και τα αστικά κέντρα, λειτουργεί και αναπτύσσεται μια σημαντική ορεινή οικονομία στο εσωτερικό ευρέων γεωγραφικών ενοτήτων (Πήλιο, Κίσαβος, Κάτω Όλυμπος, Χάσια, Ασπροπόταμος, Άγραφα).

4. Ιδιοκτησιακό καθεστώς

Την περίοδο της προσάρτησης της Θεσσαλίας η συντριπτική πλειοψηφία των καλλιεργήσιμων εδαφών σε ανατολική και δυτική πεδιάδα συγκεντρώνονταν σε μεγάλες ιδιοκτησίες τα λεγόμενα τσιφλίκια τα οποία ανήκαν Τούρκους Μπέηδες και Αγάδες. Κάθε τσιφλίκι περιελάμβανε έκταση ανάλογη με αυτή που ανήκει σήμερα σε μία κοινότητα (μέση ιδιοκτησία 20.000 στρέμματα). Αν αναλογιστούμε δε ότι οι κάτοικοι της πεδιάδας ζούσαν και εργάζονταν σε αυτά καταλαβαίνουμε ότι κάθε χωριό δεν αποτελούσε παρά ένα τσιφλίκι. Έτσι στη απογραφή του 1881 σε ένα σύνολο 658 χωριών τα 466 αποτελούσαν τσιφλίκια (Sivignon 1992). Ο τρόπος καλλιέργειας των εδαφών γινόταν με παλαιές μεθόδους, χωρίς καμία τάση εκσυγχρονισμού και εισαγωγής νέων καλλιεργειών. Οι εκτάσεις άλλωστε ήταν τόσο μεγάλες που σε κάθε περίπτωση τα έσοδα αρκούσαν για τους ιδιοκτήτες τους. Αντίθετα στις ορεινές περιοχές δε συναντάται το ίδιο πρόβλημα αφού οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις είναι λίγες και με υψηλή φυσική κατάτμιση.

5. Διοικητική διαίρεση

Διοικητικά η Θεσσαλία τη περίοδο αυτή περιλαμβάνει την επαρχία Δομοκού που σήμερα ανήκει στο νομό Φθιώτιδας ενώ δεν περιλαμβάνει την επαρχία Ελασσόνας που σήμερα ανήκει στο νομό Λάρισας. Διαχωρίζεται σε δύο νομούς, τους νομούς Λαρίσης και Τρικάλων που περιλαμβάνουν τους σημερινούς νομούς Μαγνησίας και

Καρδίτσας αντίστοιχα. Έτσι ο Νομός Λάρισας περιλαμβάνει τις επαρχίες Λαρίσης, Τυρνάβου, Αγιάς, Φαρσάλων, Αλμυρού και Βόλου. Οι Βόρειες Σποράδες νήσοι ανήκουν την περίοδο αυτή στο νομό Ευβοίας. Αντίστοιχα ο νομός Τρικάλων περιλαμβάνει τις επαρχίες Τρικάλων, Καλαμπάκας και Καρδίτσας. Κάθε επαρχία διαχωρίζεται στη συνέχεια σε δήμους (Πίνακας 5), που αποτελούν την μικρότερη διοικητική μονάδα. Οι δήμοι της περιόδου αυτής δεν παρουσιάζουν καμιά ομοιότητα με τους σημερινούς αφού παρέχονταν τιμητικά σε ορισμένες κοινότητες για να δείξουν τον αστικό τους χαρακτήρα.

Πίνακας 5 : Κατανομή των θεσσαλικών δήμων κατά επαρχία και νομό.

Διαμέρισμα Θεσσαλίας								
Νομοί								
Νομός Λάρισας					Νομός Τρικάλων			
Επαρχίες								
Λάρισα	Τύρνabος	Αγιά	Φάρσαλα	Βόλος	Αλμυρός	Τρίκαλα	Καλαμπάκα	Καρδίτσα
Δήμοι								
Λαρίσης	Τυρνάβου	Ευρυμενών	Ευυδρίου	Φερρών	Αλμυρού	Αθαμάνων	Λάκμωνος	Αργιθέας
Κρανώνος	Γόννων	Δωτίου	Σκοτούσας	Μακρυνίτσας	Όθρυος	Κοθωνίων	Χαλκιδαιών	Γόμφων
Φακίου	Ολύμπου	Κασθαναίας	Φαρσάλων	Βοϊθής	Πλατάνου	Αιθίκων	Καστανέας	Ιθώμης
Συκουρίου			Θαυμακού	Ζαγοράς	Πτελεατών	Πιαλίων	Μαλακασίου	Νεβροπόλεως
Νέσσωνας			Ξυνιάδος	Παγασών		Τρικάλων	Οξύνειας	Σιλλάνων
Αμπελακίων			Μελιταίας	Ιωλκός		Παραληθαίων	Τυμφαίων	Τιτανίου
Ογχύστου				Ορμινίου		Φαρκαδόνας	Αιγινίου	Καρδίτσας
Αρμενίου				Νήλεια				Ιτάμου
				Κισσού				Καλλιφωνίου
				Μουρρεσίου				Φύλλου
				Μπλεών				Κιερίου
				Αφετών				Μενελαΐδος
				Σπαλάθρων				Δαμασίου
				Σηπιάδος				
				Αιαντίου				

Πηγή: Sivignon 1992.

Γ. Το διάστημα μεταξύ της προσάρτησης και των μεταρρυθμίσεων του Βενιζέλου (1881-1912)

1. Δημογραφική πρόοδος

Αν εξαιρέσουμε τη χρονιά του 1897 η περίοδος από το 1881 μέχρι το 1922 αποτελεί για τη Θεσσαλία μια περίοδο συνεχούς προόδου με πρωταρχική τη δημογραφική. Με την εθελοντική αποχώρηση των τούρκων από το Θεσσαλικό χώρο έχουμε τη μετακίνηση και εγκατάσταση πληθυσμών από τη Νότια Ελλάδα, τη κάθοδο πληθυσμών από τα ορεινά λόγω της σημαντικής δημογραφικής αύξησης, ενώ την ίδια περίοδο έχουμε την εγκατάσταση Ελλήνων προσφύγων από τη Βουλγαρία. Έτσι στην απογραφή του 1912 ο πληθυσμός αυξάνεται σε 380.000 κατοίκους και η μέση πυκνότητα αυξάνεται από 21 κατ./τ.χ. το 1881 σε 30 (Πίνακας 6). Η μέση ετήσια αύξηση του πληθυσμού υπολογίζεται σε 1,5 % και συναντάται κυρίως στις πεδινές περιοχές που πριν ήταν έρημες (βλέπε Χάρτες στις επόμενες 2 σελίδες).

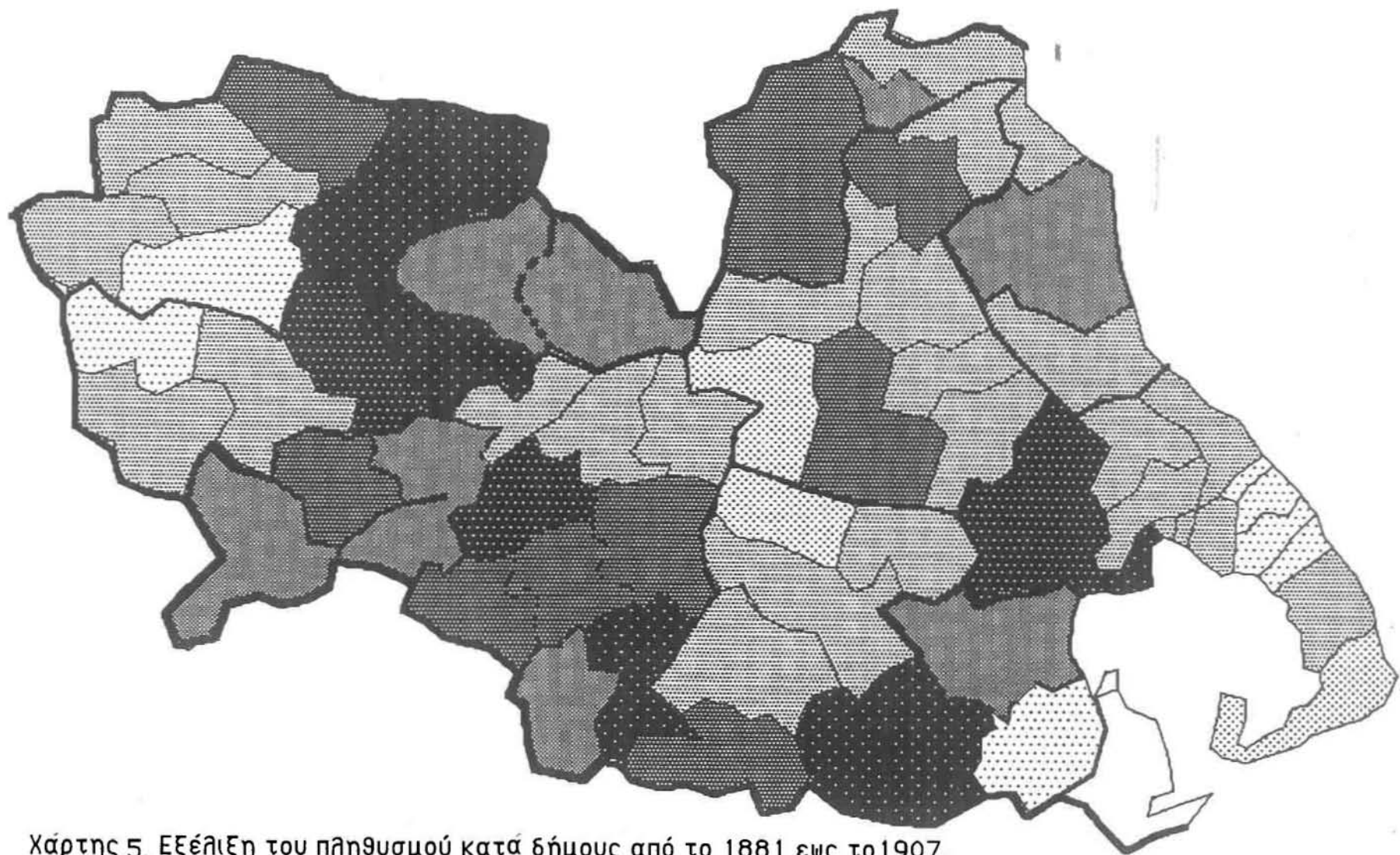
Πίνακας 6 : Μεταβολή πληθυσμού και πυκνότητας στο διάστημα 1881-1912

Έτος	Πληθυσμός	Μέση ετήσια αύξηση (%)	Μέση πυκνότητα (κάτ./τ.χ.)
1881	270.886	1,5	21
1912	380.000		30

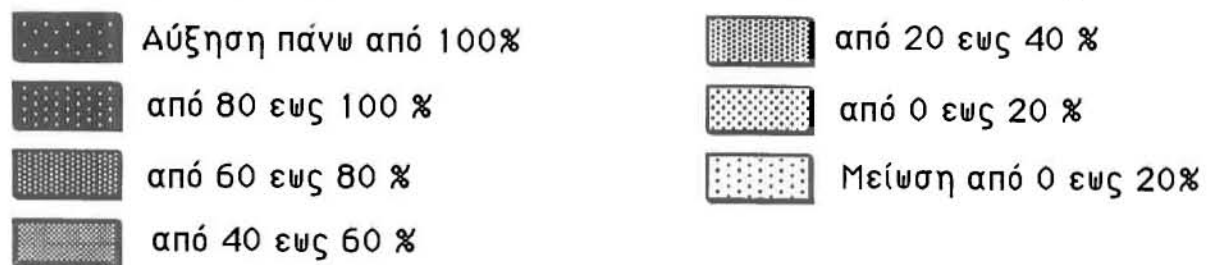
Πηγή: Sivainon 1992.

2. Πολιτιστική στασιμότητα

Η απογραφή του 1907 δείχνει ένα πολύ μεγάλο ποσοστό αναλφάβητων κατοίκων. Το ποσοστό των αναλφάβητων μεταβάλλεται ανάλογα με το αν αναφερόμαστε στη ανατολική ή τη δυτική Θεσσαλία, την ορεινή ή τη πεδινή, τον αστικό ή τον αγροτικό χώρο. Έτσι το ποσοστό των κατοίκων που γνωρίζει γραφή και ανάγνωση στη ανατολική Θεσσαλία είναι παντού άνω του 30%, ενώ στη δυτική μόνο σε μια περιοχή της Καρδίτσας αγγίζει το 25%. Αντίθετα από ότι θα περιμέναμε το αντίστοιχο ποσοστό στον αγροτικό χώρο είναι μεγαλύτερο στα ορεινά όπου στη

Χάρτης 5. Εξέλιξη του πληθυσμού κατά δήμους από το 1881 έως το 1907.

περιοχή των Αμπελακίων αγγίζει το 37% και μικρότερο στις πεδινές περιοχές. Στον αστικό χώρο βέβαια συναντάται τα υψηλότερα ποσοστά. Στη πόλη του Βόλου ξεπερνά το 53%, στη Λάρισα το 47%, στα Τρίκαλα το 34% και στη Καρδίτσα το 33% (Πίνακας 7). Γενικά θα λέγαμε ότι τα υψηλά ποσοστά αναλφαριθμητισμού των κατοίκων αποτελούν καίριο πρόβλημα για την ανάπτυξη της περιοχής (βλέπε και Χάρτη στην επόμενη σελίδα).

Πίνακας 7 : Ποσοστά εγγραμμάτων στη Θεσσαλία το 1907

Γεωγραφική περιοχή ή πόλη		Ποσοστό %
Περιοχή	Ανατολική Θεσσαλία	30
	Δυτική Θεσσαλία	25
Πόλεις	Βόλος	53
	Λάρισα	47
	Τρίκαλα	34
	Καρδίτσα	33

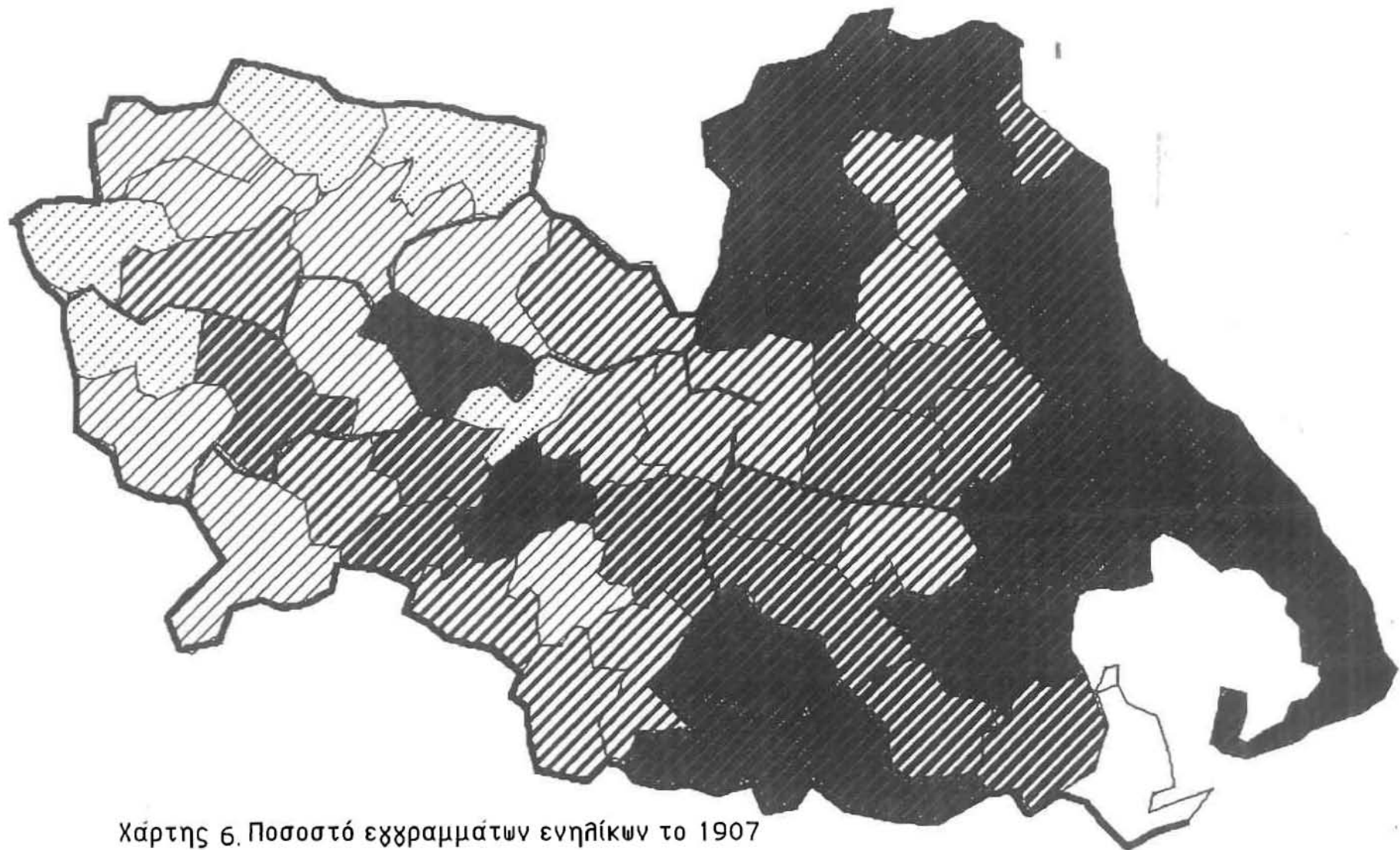
Πηγή: Sivignon 1992.

3. Οι πρώτες αγροτικές μεταρρυθμίσεις

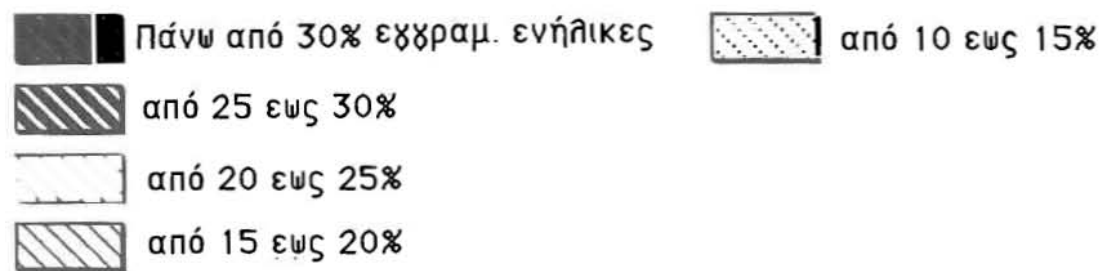
Τη περίοδο 1881 μέχρι 1909 τα μέτρα που λαμβάνονται είναι αποσπασματικά και καλύπτουν τις τρέχουσες ανάγκες. Παρ' όλα αυτά έχουμε την πρώτη μεταβίβαση τσιφλικιών στους αγρότες είτε με την αγορά αυτών από το κράτος είτε με τη δωρεά εθνικών ευεργετών (Ζάππας, Στεφάνοβικ). Συνολικά τη περίοδο αυτή διαμοιράζονται 1.058.700 στρέμματα. Με το τρόπο αυτό σε κάθε οικογένεια κατανέμονται από 60 ως 150 στρέμματα ανάλογα με τη γονιμότητα των εδαφών πληρωτέα στο κράτος σε 30 ετήσιες δόσεις.

4. Οι πρώτες μεταβολές στη γεωργική παραγωγή

Με την προσάρτηση της Θεσσαλίας αρκετοί Τούρκοι ιδιοκτήτες τους προτίμησαν να φύγουν από τη Θεσσαλία πουλώντας με ιδιωτικά συμφωνητικά τα τσιφλίκια σε Έλληνες που κατάγονταν και από άλλες περιοχές. Ο τρόπος όμως

Χάρτης 6. Ποσοστό εχθραμμάτων ενηλίκων το 1907

εκμετάλλευσης των εδαφών συνεχίζει να είναι ο ίδιος, αφού ελάχιστοι από τους νέους ιδιοκτήτες έρχονται να εγκατασταθούν στη περιοχή. Οι περισσότεροι από αυτούς ασχολούνται προσωπικά με την ιδιοκτησία τους εκβιομηχανίζοντας την παραγωγή, με αποτέλεσμα να μειωθεί σημαντικά ο αριθμός των απαιτούμενων αγροτοεργατών και άρα των οικογενειών που διαμένουν στα τσιφλίκια.

Παρ' όλα αυτά η γεωργική παραγωγή αυξάνεται, εφαρμόζονται νέες καλλιέργειες και χρησιμοποιούνται για πρώτη φορά χημικά λιπάσματα. Η απογραφή του 1911 μας δείχνει ότι η εκμεταλλεύσιμη επιφάνεια ανέρχεται σε 7.015 τ.χμ. στην οποία όμως περιλαμβάνονται τα έλη και τα δάση που υπάρχουν στο πεδινό χώρο. Οι καθαρά καλλιεργούμενες εκτάσεις ανέρχονται σε 1.945 τ.χμ. συμπεριλαμβανομένων και των εκτάσεων όπου εφαρμόζεται αγρανάπαυση. Τα δημητριακά καταλαμβάνουν τη πρώτη θέση καλύπτοντας έκταση 149.300 στ., ενώ ακολουθούν τα οπωρικά και οι κήποι που συνίστανται κυρίως σε ελαιώνες και σε αμπέλια. Στη Τρίτη θέση υπάρχουν οι βιομηχανικές καλλιέργειες όπως ο καπνός, ενώ το βαμβάκι έχει μικρότερη σημασία. Ακολουθούν τα ξηρά λαχανικά όπως τα φασόλια, τα κουκιά, τα ρεβύθια και η ρόβη. Από τα χλωρά λαχανικά έχουμε κυρίως πεπόνια και καρπούζια. Μία από τις νέες καλλιέργειες που εισάγονται στο δεσσαλικό χώρο είναι το ζαχαρότευτλο. Με πρωτοβουλία του μεγαλογαιοκτήμονα Ζωγράφου αρχίζει η καλλιέργειά του και παράλληλα στήνεται μία βιοτεχνία κατεργασίας ζάχαρης κοντά στα Τρίκαλα.

5. Βιομηχανική ανάπτυξη

Την εποχή της προσάρτησης της Θεσσαλίας στην Ελλάδα η βιομηχανική παραγωγή ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Οι μονάδες επεξεργασίας νημάτων, υφασμάτων, μεταξιού, μαλλιού και δερμάτων, είχαν στο μεταξύ παρακμάσει λόγω της εφαρμογής στη δυτική Ευρώπη νέων σύγχρονων μεθόδων παραγωγής με αποτέλεσμα τα τοπικά προϊόντα να χάσουν την ανταγωνιστικότητά τους.

Στο διάστημα όμως 1881-1912 ιδρύονται νέες βιομηχανικές επιχειρήσεις οι οποίες εγκαθίστανται στη περιοχή του Βόλου. Οι νέες μονάδες αναφέρονται κυρίως στη λεβητοποιία και τη παραγωγή γεωργικών μηχανημάτων (αλέτρια, σβάρνες, σπαρτικές μηχανές και ατμοκίνητες αλωνιστικές μηχανές). Έτσι τη περίοδο αυτή ο

Βόλος θα γίνει το πρώτο κέντρο παραγωγής μηχανημάτων τέτοιου είδους στην Ελλάδα. Επίσης ιδρύονται εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας, βαμβακονηματοουργίας, επεξεργασίας καπνού (Ματσάγγος) και παραγωγής τροφίμων (αλεύρι, παστά γάρια, ζυμαρικά).

Παράλληλα με τη δημιουργία των βιομηχανικών επιχειρήσεων ιδρύονται στη Θεσσαλία και κυρίως στο Βόλο υποκαταστήματα των ελληνικών τραπεζών ενώ δημιουργείται και μία τοπική τράπεζα, η τράπεζα Θεσσαλίας-Ηπείρου. Τα χρηματοπιστωτικά αυτά ιδρύματα θα γίνουν πηγή φθηνών κεφαλαίων που θα δώσουν ώθηση στις τοπικές επενδύσεις. Όμως κύρια πηγή κεφαλαίων αποτελούν τα εισοδήματα των Θεσσαλών που από το Πήλιο έχουν μεταναστεύσει παλαιότερα στην Αίγυπτο.

6. Η ανάπτυξη των μεταφορών

Η σημαντικότερη όμως ανάπτυξη εγγράφεται τη περίοδο αυτή στο τομέα των μεταφορών. Με απόφαση του Πρωθυπουργού Χαριλάου Τρικούπη ιδρύονται οι Θεσσαλικοί Σιδηρόδρομοι. Ο Μαυροκορδάτος είναι αυτός που αναλαμβάνει να αντλήσει τα απαιτούμενα κεφάλαια από τη διεθνή χρηματαγορά με αντάλλαγμα την εκμετάλλευση της γραμμής για κάποιο χρονικό διάστημα. Έτσι κατασκευάζονται μέχρι το 1884 δύο μετρικές γραμμές Βόλου-Καλαμπάκας και Βόλου-Λάρισας. Η κατασκευή του σιδηρόδρομου έδινε τη δυνατότητα της μεταφοράς γεωργικών προϊόντων στα εργοστάσια του Βόλου, αλλά και τη περαιτέρω μεταφορά τους μέσω θαλάσσης στην υπόλοιπη Ελλάδα αλλά και τη Κεντρική Ευρώπη. Με το έργο αυτό εδραιώνεται πια η θέση του Βόλου στο θεσσαλικό χώρο.

Η σιδηροδρομική γραμμή Αθήνας-Λάρισας ολοκληρώνεται μόλις το 1908, ενώ το 1912 έφθανε στο Παπαπούλι στο δέλτα του Πηνειού όπου υπήρχαν τότε τα Ελληνο-Τουρκικά σύνορα.

Δ. Οι διοικητικές και αγροτικές μεταρρυθμίσεις του Βενιζέλου

Οι διοικητικές και αγροτικές μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιούνται στις αρχές του 20ου αιώνα από τις φιλλελεύθερες κυβερνήσεις του Βενιζέλου συγκεντρώνονται κυρίως σε δύο νομοθετικές πράξεις:

- στην κατάργηση των δήμων και την δημιουργία των κοινοτήτων ως ελάχιστη μονάδα τοπικής αυτοδιοίκησης και
- στην απαλλοτρίωση των τσιφλικιών κυρίως στο χώρο της νέας Ελλάδας (Θεσσαλία, Μακεδονία, Ήπειρο) και τον καταμερισμό των εκτάσεων στους μέχρι τότε κολίγους.

Η συγκέντρωση της ιδιοκτησίας της γης στους μεγαλογεοκτήμονες και κατά συνέπεια ο έλεγχος της γεωργικής παραγωγής που αποτελούσε την περίοδο αυτή τον κύριο παραγωγικό τομέα, περιόριζε σημαντικά την δυνατότητα του κράτους να ελέγξει το παραγόμενο προϊόν και να αντλήσει τους απαραίτητους πόρους για την ανάπτυξη των υπόλοιπων οικονομικών κλάδων. Επιπλέον η συγκέντρωση των παραγωγικών συντελεστών και του παραγόμενου προϊόντος σε λίγα άτομα δεν δρούσε θετικά στην κατεύθυνση της ανάγκης εκσυγχρονισμού και αύξησης της παραγωγής προς εθνικό όφελος.

Και με τις δύο αυτές ρυθμίσεις ο Βενιζέλος απέβλεπε:

- στην εξασθένιση των πολιτικών του αντιπάλων στον βαθμό που η πολιτική τους δύναμη βασιζόταν στη συμμαχία των μεγαλογεοκτημόνων και μέρους της αστικής εμπορικής τάξης και
- στον έλεγχο της γεωργικής παραγωγής όπου με την δημιουργία των κατάλληλων κρατικών μηχανισμών θα ήταν δυνατή η εφαρμογή νέων προϊόντων και νέων μεθόδων παραγωγής, και η διάθεση των απαραίτητων κεφαλαίων που θα οδηγούσε στην αύξηση του γεωργικού προϊόντος και στην εξόρυξη πλεονάσματος προς όφελος άλλων οικονομικών κλάδων.

Τα πρώτα νομοθετικά διατάγματα εκδόθηκαν το 1917 από την βενιζελική κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης. Πιο συγκεκριμένα ο νόμος 1.072 προέβλεπε:

- Αναγκαστική απαλοτρίωση από το κράτος των περισσότερων μεγάλων ιδιοκτησιών και αποζημίωση των ιδιοκτητών τους μέσω κρατικών κτηματικών ομολόγων.
- Διανομή των κτημάτων στους καλλιεργητές.
- Υποχρεωτική ένωση των νέων αυτών ιδιοκτητών σε γεωργικούς συνεταιρισμούς.
- Προστασία της μικρής ιδιοκτησίας που κρίνεται αναπαλλοτρίωτη.

Ο νόμος αυτός όμως καταργήθηκε από τη νέα συντηρητική κυβέρνηση η οποία διαδέχτηκε τη κυβέρνηση Βενιζέλου. Τελικά μετά από την επάνοδο της κυβέρνησης Βενιζέλου, τα Νομοθετικά Διατάγματα του 1924 και 1925 θα αποτελέσουν και την οριστική νομοθεσία. Σύμφωνα με αυτά:

- Δεσμεύονται όλες οι μεγάλες ιδιοκτησίες και οι ιδιοκτήτες αποζημιώνονται από το ελληνικό δημόσιο. Μόνο στους ιδιοκτήτες που ζούν στην Ελλάδα μπορεί να παραχωρηθεί μία έκταση που μπορεί να φθάσει τα 1000 στρέμματα.
- Οι εκτάσεις αυτές κατανέμονται στους μικροκαλλιεργητές. Ανάλογα με τη γονιμότητα των εδαφών και τη πυκνότητα των κατοίκων κάθε μικροκαλλιεργητής μπορεί να πάρει μία έκταση από 48 μέχρι 132 στρέμματα, καταβάλλοντας στο δημόσιο κάποιο ποσό που εξοφλούνταν σε 30 ετήσιες δόσεις. Η τιμή της γής ανά στρέμμα είχε οριστεί στις 3,92 δρχ. για την ανατολική Θεσσαλία και 4,5 δρχ. για τη δυτική.
- Δικαιούχος γεωργικού κλήρου ήταν κάθε ένας που είχε συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας και οι αρχηγοί των οικογενειών.
- Όλοι οι νέοι ιδιοκτήτες ήταν υποχρεωμένοι να συμμετέχουν στο γεωργικό συνεταιρισμό της περιοχής τους.

Με τη μεταρρύθμιση αυτή βελτιώνεται σημαντικά η ζωή των κατοίκων αφού πλέον αποτελούν ελεύθερους καλλιεργητές με ελάχιστες υποχρεώσεις και μόνο απέναντι στο κράτος. Παρ' όλα αυτά όμως οι νέοι ιδιοκτήτες λόγω έλλειψης γνώσεων και κεφαλαίων δεν κατάφεραν να εφαρμόσουν νέες καλλιεργητικές μεθόδους και να

βελτιώσουν σημαντικά τη κατάστασή τους. Μόνο μετά το 1929 η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας δημιουργεί νέες προοπτικές. Η ίδρυσή της παρέχει τη απαραίτητη υποστήριξη σε κεφάλαια και γνώσεις προς τους συνεταιρισμούς που είχαν δημιουργηθεί με την μεταρρύθμιση. Παράλληλα η αγροτική τράπεζα θα χρηματοδοτήσει μία σειρά αποστραγγιστικών έργων τα οποία θα τεθούν σε εφαρμογή το 1936 και θα αποστραγγίσουν σημαντικές εκτάσεις οι οποίες αποτελούσαν έλη και μετατρέπονται στα πλέον εύφορα εδάφη.

Ε. Η επομένη των μετερρυθμίσεων

1. Δημογραφικές εξελίξεις

Στο διάστημα 1920-1940 ο πληθυσμός της Θεσσαλίας αυξάνεται κατά 31%. Δηλαδή παρουσιάζει μια μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 1,55%. Η αύξηση αυτή δεν είναι ομιογενής σε όλο το χώρο αλλά διαφέρει μεταξύ ανατολικής και δυτικής Θεσσαλίας και αστικού και αγροτικού χώρου. Συνολικά η αύξηση είναι περίπου η ίδια στην ανατολική και τη δυτική Θεσσαλία. Όμως ενώ στην ανατολική Θεσσαλία η αύξηση παρουσιάζεται μεγαλύτερη στα αστικά κέντρα Βόλου και Λάρισας, στη δυτική Θεσσαλία η αύξηση παρουσιάζεται μεγαλύτερη στον αγροτικό χώρο. Εδώ φαίνεται η αδυναμία των πόλεων Τρικάλων και Καρδίτσας ελλείψη παραγωγικών μονάδων να προσελκύσουν πληθυσμό από την ενδοχώρα τους..

Πίνακας 8 : Αύξηση του πληθυσμού στην Θεσσαλία, σε πόλεις και ύπεδρο1920-1940

Νομοί	Πόλεις	Ύπαιθρος
Λαρίσης	72.8%	25.5%
Βόλου	83%	12.2%
Τρικάλων	13.3%	35.2%
Καρδίτσας	11.1%	28.2%

Πηγή: Sivignon 1992.

Η γεννητικότητα όλο αυτό το διάστημα διατηρείται άνω του εθνικού μέσου όρου (με μια μέση τιμή της τάξης του 29.5‰) με μεγαλύτερο ποσοστό στη δυτική Θεσσαλία και στον αγροτικό χώρο.

Πίνακας 9 : Εξέλιξη του ποσοστού γεννητικότητας

	1921	1926	1938
Θεσσαλία	25.6 ‰	31.7 ‰	30 ‰
Ελλάδα	24.5 ‰	30.7 ‰	26.1 ‰

Πηγή: Sivignon 1992.

Πίνακας 10 : Το ποσοστό γεννητικότητας στη Θεσσαλία

	1933	1936	1938
Ανατολική Θεσσαλία	26.5 ‰	28.01 ‰	27 ‰
Δυτική Θεσσαλία	31.37 ‰	31.05 ‰	33.7 ‰

Πηγή: Sivignon 1992.

Παράλληλα την περίοδο αυτή έρχονται στη περιοχή πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία οι οποίοι εγκαθίστανται κυρίως στην ανατολική Θεσσαλία όπου δημιουργούνται αρκετοί νέοι οικισμοί ενώ οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις παρουσιάζονται στα αστικά κέντρα Βόλου και Λάρισας.

Πίνακας 11 : Σύνθεση του πληθυσμού των κυριότερων θεσσαλικών πόλεων το 1928

Πόλεις	Συνολικός πληθυσμός	Αριθμός προσφύγων	Ποσοστό πληθυσμού γεννημένο στην πόλη
Λάρισα	23899	2870	44.4%
Βόλος	41706	6779	43.2%
Καρδίτσα	13883	267	61.9%
Τρίκαλα	18682	398	63.4%

Πηγή: Sivignon 1992.

2. Πολιτισμική κατάσταση

Ο αναλφαβητισμός των κατοίκων της Θεσσαλίας την περίοδο αυτή μεταβάλλεται. Στην ανατολική Θεσσαλία το ποσοστό των αναλφάβητων μειώνεται στο 37,5% και σε πανελλήνιο επίπεδο καταλαμβάνει την 5η θέση μεταξύ των ελληνικών νομών (Πίνακας 12). Και στη δυτική Θεσσαλία το ποσοστό των αναλφάβητων μειώνεται στο 50,2%. Βλέπουμε ότι στη δυτική Θεσσαλία το ποσοστό μείωσης είναι μικρότερο από ότι στην ανατολική και τούτο ωφείλεται κυρίως στην εγκατάσταση στη ανατολική προσφύγων από την ανατολική Ασία οι οποίοι γνώριζαν επί το πλείστον γραφή και ανάγνωση.

Πίνακας 12 : Ο αναλφαβητισμός στη Θεσσαλία το διάστημα 1920-1930

Θεσσαλία	1920%	Θέση μεταξύ των ελληνικών νομών	1928%	Θέση μεταξύ των ελληνικών νομών
Ανατολική	45,2	7n	37,5	5n
Δυτική	57,7	28n	50,2	33n

Πηγή: M. Sivignon 1992.

3. Οικονομική κατάσταση

Την περίοδο αυτή παρουσιάζεται μια αύξηση των οικονομικών δραστηριοτήτων στο Θεσσαλικό χώρο ανάλογη με την αύξηση του πληθυσμού. Παράλληλα αρχίζει να διαφαίνεται η διαφοροποίηση μεταξύ ανατολικής και δυτικής Θεσσαλίας. Χωρίς ολόκληρη η Θεσσαλία να χάνει το τίτλο της γεωργικής περιφέρειας, αναπτύσσεται η βιομηχανία και το εμπόριο κυρίως στην ανατολική Θεσσαλία σε αντίθεση με τη δυτική που παραμένει σχεδόν αποκλειστικά γεωργική.

Πίνακας 13 : Τομείς οικονομικής δραστηριότητας το 1928.

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΤΟΜΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ %				
	Γεωργία	Βιομηχανία	Επικοινωνίες	Εμπόριο	Σύνολο
Ανατολική Θεσσαλία	58,8	25,7	8,3	7,2	100
Δυτική Θεσσαλία	83,6	9,6	3,8	3	100
Θεσσαλία	70,8	17,9	6,2	5,1	100
Ελλάδα	61,1	22,4	8,6	7,9	100

Πηγή: Sivignon 1992.

4. Γεωργία, Κτηνοτροφία

Από το 1911 έως το 1936 η καλλιεργούμενη έκταση διπλασιάζεται. Μέσω αποστραγγιστικών και εγγειοβελτιωτικών έργων μειώνονται οι ελώδεις περιοχές και οι περιοχές που πλημύριζαν περιοδικά (Πίνακας 14).

Πίνακας 14 : Καλλιεργούμενες εκτάσεις στο διάστημα 1911-1936 εκτάρ.

Έτος	Καλλιεργούμενη έκταση
1911	196.900
1920	216.600
1922	160.700
1930	247.300
1931	275.000
1932	259.800
1933	288.300
1934	298.100
1935	299.600
1936	315.800

Πηγή: Sivignon 1992.

Από την άλλη ο καταμερισμός των μεγάλων ιδιοκτησιών μεταξύ των κατοίκων της περιοχής αλλά και των προσφύγων που έρχονται από τη Βουλγαρία και τη Μικρά Ασία έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή των καλλιεργειών σε βάρος της σιτοπαραγωγής και των αμπελιών. Έτσι αυξάνονται οι καλλιέργειες των λαχανικών (πατάτες, ντομάτες), των ζωοτροφών και των βιομηχανικών φυτών (βαμβάκι). Επίσης η Θεσσαλία παραμένει πρώτη στη παραγωγή μήλων καλύπτοντας πάνω από το μισό της εθνικής παραγωγής, ενώ αποτελεί κύρια περιοχή παραγωγής κασάνων.

Το μέγεθος των εκμεταλεύσεων διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες: Μέχρι 10 στρέμ., από 10 έως 50 στρέμ. και από 50 έως 500 στρέμ. (Πίνακας 15). Συγκριτικά με την υπόλοιπη Ελλάδα το μέσο μέγεθος εκμετάλευσης στη Θεσσαλία παρουσιάζεται μεγαλύτερο, γεγονός που επιτρέπει την μεγαλύτερη βιωσιμότητα των εκμεταλεύσεων.

Πίνακας 15 : Οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις στη Θεσσαλία (1929)

Επιφάνεια	0.1-1	1-5	5-50	50-100	Πάνω από 100
	εκτ.	εκτ.	εκτ.	εκτ.	εκτ.
Αριθμός εκμεταλλεύσεων	22.646	28.497	24.680	396	224

Πηγή: Πηγή: Sivignon 1992.

5. Η βιομηχανική και εμπορική δραστηριότητα

Σημαντική για τη βιομηχανική ανάπτυξη της περιφέρειας αποτέλεσε η δημιουργία δικτύων μεταφοράς όπως σιδηρόδρομων και αυτοκινητόδρομων.

Η βιομηχανική δραστηριότητα παρουσιάζει μια συνεχή αύξηση, ο αριθμός των μονάδων διπλασιάζεται και ο αριθμός των απασχολούμενων σε αυτά αυξάνεται κατά 3/4. Ωστόσο το μέγεθος των επιχειρήσεων παραμένει αρκετά χαμηλό αφού μόνο 26 επιχειρήσεις απασχολούν πάνω από 25 άτομα και σχεδόν όλες είναι συγκεντρωμένες στην ανατολική Θεσσαλία και δη στα αστικά κέντρα Βόλου και Λάρισας (Πίνακας 16). Συνολικά ο νομός Λάρισας που αποτελεί ολόκληρη την ανατολική Θεσσαλία τη περίοδο αυτή, καταλαμβάνει τη τρίτη θέση πανελληνίως από άποψη βιομηχανικού δυναμικού μετά την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Σημαντικό εργατικό δυναμικό θα προσφέρει στη περιοχή η εγκατάσταση προσφύγων μετά το 1922, αλλά συνολικά το εργατικό δυναμικό του βιομηχανικού τομέα δεν υπερβαίνει το 3,27% του πληθυσμού της Θεσσαλίας και το 5,8% των εργαζομένων σε όλη την Ελλάδα.

Η βιομηχανική παραγωγή εστιάζεται κυρίως στην κλωστοϋφαντουργία τη νηματουργία, τα χυτήρια, τα λεβητοποιεία και τα εργαστήρια μηχανικών κατασκευών.

Πίνακας 16 : Ταξινόμηση κατά μέγεθος των βιομηχανικών επιχειρήσεων

	Σύνολο επιχειρήσεων	Επιχειρήσεις με 1- 5 εργάτες	6 - 25 εργάτες	Πάνω από 26 εργάτες
Λάρισα	1709	1597	91	21
Τρίκαλα	861	808	48	5
Αττική-Βοιωτία	5.608	4.521	868	219
Θεσσαλονίκη	2.566	2.312	201	53
Ελλάδα	33.811	30.958	2.365	448

Πηγή: Sivignon 1992.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Καθ'όλο αυτό το διάστημα παρατηρείται μία μετακίνηση πληθυσμού από τις ορεινές στις πεδινές περιοχές η οποία θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι αφορά περισσότερο την έξοδο του πληθυσμιακού πλεόνασματος των πρώτων. Ωστόσο φάνηκε από την ανάλυση ότι μερικές ορεινές περιοχές πλείοντα περισσότερο από τις άλλες. Η μετακίνηση αυτή ήταν αρχικά προς τις αγροτικές περιοχές όπου οι γαίες των τσιφλικιών διαμοιράζονται στους απλούς αγρότες ενώ ταυτόχρονα οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αυξάνονται σημαντικά με την αποξήρανση των ελών. Έτσι ο πληθυσμός των πεδινών οικισμών αυξάνεται σε βάρος των ορεινών χωρίς όμως να δημιουργούνται σημαντικά οικιστικά κέντρα. Η μή σημαντική ανάπτυξη των εκτός του πρωτογενή τομέων της οικονομίας αλλά και η ίδια η μεταρρύθμιση, δεν ευνόησαν την ανάπτυξη αγροτοαστικών κέντρων.

Με την έναρξη όμως της βιομηχανικής ανάπτυξης το μεταναστευτικό ρεύμα στρέφεται προς τις πρωτεύουσες των νομών όπου δημιουργούνται οι πρώτες βιομηχανίες. Έτσι οι πρωτεύουσες των νομών μετατρέπονται σταδιακά σε σημαντικά αστικά κέντρα και με τις κωμοπόλεις της ημιορεινής ζώνης που συγκέντρωναν την βιοτεχνία παλαιότερα, αποτελούν το οικιστικό δίκτυο της Θεσσαλίας την περίοδο αυτή.

Η διοικητική μεταρρύθμιση του Βενιζέλου με την ανάδειξη των κοινοτήτων ως τη στοιχειώδη διοικητική διαίρεση του χώρου, μπορεί να θεωρηθεί ότι στο πλαίσιο της επιζητούμενης συμβολής της κοινότητας στον εκσυγχρονισμό της γεωργίας αλλά και της ενίσχυσης των σχέσεων του κράτους με την αγροτική κοινωνία και του ρόλου του στον πρωτογενή τομέα, αποτελεί μια επιτυχημένη μεταρρύθμιση τουλάχιστον ως προς το στόχο αυτό.

Όμως φαίνεται ότι η επιδίωξη ακριβώς της ενσωμάτωσης της κοινότητας μέσω εθνικών και κλαδικών οργανισμών δεν ενίσχυσε παράλληλα τις δυνατότητες ανάπτυξης της διακοινοτικής συνεργασίας. Οι ανεπάρκειες των μέσων επικοινωνίας και μεταφορών εκείνης της εποχής και το ανάγλυφο του εδάφους συνετείναν στην αποδάρρυνση αντίστοιχων.

Η μη λειτουργία των επαρχιών ως η ανώτερη μετά την κοινότητα χωρική κλίμακα που θα μπορούσε να κινητοποιήσει τους τοπικούς πόρους και να συντονίσει βασικές ενέργειες συνεργασίας ευθύνεται επίσης και για την μή προώθηση ενός

στοιχείου το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σοβαρό σημείο εκκίνησης για την νέα μεταρρύθμιση και τα ΣΠ: η λειτουργία και η εμπέδωση της τοπικής δημοκρατίας.

Τέλος, είναι φανερό από την ανάλυση του κεφαλαίου και των οικονομικών και δημογραφικών εξελίξεων στο θεσσαλικό χώρο, ότι η μη εφαρμογή του επαρχιακού δεσμού και η παρεμβολή του μεταξύ του πληθυσμού και δραστηριοτήτων στις πεδινές ζώνες της θεσσαλικής περιφέρειας. Από την άλλη, αφήρεσε από αγροτική ενδοχώρα ένα σημαντικό μέσο το οποίο με τους νέους συνεταιρισμούς θα μπορούσε να συμβάλλει στην ανάπτυξη της μεταποίησης στο χώρο αυτό και στην ενίσχυση επομένως των μικρών αγρο-αστικών κέντρων.

Η εξέταση των υφιστάμενων μικρών αγροτο-αστικών κέντρων καταλήγοντας στην ανεπάρκεια του μεγέθους τους και επισημαίνοντας σχεδόν την εξαφάνισή τους στο σύνολο σχεδόν της ορεινής ζώνης ή την μη ανάπτυξη αυτών της ημιορεινής ζώνης, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτή η εξέλιξη επηρεάζει άμεσα ιδιαίτερα στις περιοχές αυτές οποιαδήποτε προσπάθεια μεταρρύθμισης του διοικητικού συστήματος και οργάνωσης του χώρου.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΥΦΕΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ (1950 - 1983)

Στην περίοδο αυτή εμφανίζονται σημαντικές αλλαγές και μετασχηματισμοί στο εσωτερικό του Θεσσαλικού χώρου. Κύρια χαρακτηριστικά αυτών των αλλαγών αποτελούν η κίνηση της αστικοποίησης που καταλήγει στην εμφάνιση σημαντικών για τα ελληνικά μεγέθη αστικών κέντρων, η επιτάχυνση της ενσωμάτωσης της Θεσσαλικής οικονομίας στην εθνική και διεθνή αγορά, ο εκσυγχρονισμός και η ανάπτυξη της γεωργίας, η προόδος στις υποδομές και η γενικότερη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης της πλειοψηφίας του θεσσαλικού πληθυσμού.

Ωστόσο, το γεγονός που φαίνεται να χαρακτηρίζει αυτή την περίοδο διαχρονικής εξέλιξης του Θεσσαλικού χώρου, ως απόρροια και των μεταρρυθμίσεων της περιόδου 1912-1930 (διοικητική μεταρρύθμιση, αγροτική μεταρρύθμιση, μηχανισμοί ενσωμάτωσης (τράπεζες, συνεταιρισμοί)) είναι η ενίσχυση των κάθετων κλαδικών σχέσεων, και η μή παράλληλη ανάπτυξη των οριζοντίων σχέσεων στο εσωτερικό του.

Στην εξέλιξη αυτή συμβάλλουν όπως θα δούμε στη συνέχεια, το μικρό σχετικά "βάρος" της κοινότητας ως η στοιχειώδη διοικητική διαίρεση του διοικητικού συστήματος η οποία συνεχίζει να χάνει ένα σημαντικό μέρος από το πιο δυναμικό κομμάτι του ενεργού πληθυσμού της, καθώς επίσης και η μή λειτουργία της ενδιάμεσης διοικητικής διαίρεσης μεταξύ της κοινότητας και της Νομαρχίας που είναι η επαρχία.

Κατά το διάστημα αυτό όσον αφορά την οικονομική εξέλιξη, το κράτος ενσωματώνει την αγροτική παραγωγή σε μια κεντρικά ελεγχόμενη παραγωγική διαδικασία μέσα από την δημιουργία ενδιάμεσων σωμάτων όπως δημόσιοι οργανισμοί, συνεταιριστικές οργανώσεις και κρατικές εταιρίες ενώ παράλληλα ενισχύει τις χωρικές υποδομές με τις οποίες ενσωματώνει την αγροτική ενδοχώρα στα τέσσερα μεγάλα αστικά κέντρα της Θεσσαλίας.

Όσον αφορά τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια παρατηρείται μια γενική ύφεση τόσο από άποψη πολιτικών πρακτικών όσο και σε επίπεδο θεωρητικής συζήτησης, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες "δυτικές" ευρωπαϊκές χώρες όπου υπάρχουν στον τομέα αυτό σημαντικές εξάρσεις (Μπεριάτος 1994).

Από την απλή εξέταση των χωρών αυτών, παρατηρούμε ότι διακρίνονται βασικά σε δύο κατηγορίες που αντιστοιχούν -όχι τυχαία- σε δύο εντελώς διαφορετικές γεωγραφικές και γεωοικονομικές ζώνες. Η πρώτη περιλαμβάνει τις βόρειες ευρωπαϊκές χώρες (Μ. Βρετανία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Βέλγιο, Δανία, Νορβηγία, Σουηδία) και η δεύτερη τις νότιες μεσογειακές καθώς και τις χώρες της δυτικής και κεντρικής Ευρώπης (Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, Ελβετία, Ισπανία), με αρκετές πάντως διαφοροποιήσεις μεταξύ τους. Στην ομάδα των βορείων χωρών που παρουσιάζει και τη μεγαλύτερη ομοιογένεια, συντελέστηκαν κατά τη μεταπολεμική περίοδο (ή και πιο πριν) ριζικές αναδιαρθρώσεις (συγχωνεύσεις - συνενώσεις) που μείωσαν δραστικά τον αριθμό των πρωτοβάθμιων ΟΤΑ από μερικές χιλιάδες σε μερικές εκατοντάδες. Στην δεύτερη ομάδα χωρών, η αντιμετώπιση των οικονομικών και άλλων εξελίξεων γίνεται με αναδιοργάνωση ηπιότερου χαρακτήρα που προωθεί κατά κύριο λόγο τη διακοινοτική συνεργασία και δευτερεύοντος την εθελοντική συνένωση. Αυτά βέβαια σε γενικές γραμμές γιατί υπάρχουν και οι επιμέρους ιδιομορφίες.

Αλλά και αρκετά αργότερα κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 70' παρατηρήθηκαν σημαντικές εξελίξεις στην τοπική αυτοδιοίκηση των χωρών αυτών ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης και της προσπάθειας για ουσιαστικότερη συμμετοχή της αυτοδιοίκησης στην διαχείριση και αντιμετώπιση των προβλημάτων της κρίσης μέσα από την ενίσχυσή τους τόσο από άποψη μεγέθους όσο και από άποψη λειτουργιών.

Αντίθετα, στην Ελλάδα, κυριαρχεί απόλυτη αδράνεια και στασιμότητα και ίσως κάποια αρνητική στάση απέναντι σε κάθε αλλαγή του εδαφικού *status quo* των αυτοδιοικητικών δομών. Έτσι φθάνουμε στην δεκαετία του '80 όπου η συγκυρία της ένταξης στην ΕΟΚ, της τότε κυβερνητικής αλλαγής (άνοδος του σοσιαλιστικού κόμματος στην εξουσία) και υπό την επίδραση των μεταρρυθμιστικών σχεδίων στη Γαλλία, ενισχύει την τάση για νέες διοικητικές μεταρρυθμίσεις, πράγμα άλλωστε που αποτελούσε βασικό στοιχείο του προγράμματος του τότε κυβερνώντος κόμματος.

Α. Αξιοποιημένος και μή αξιοποιημένος χώρος - χωρική διαφοροποίηση και ζωνική ομοιογενοποίηση

Όπως φαίνεται και από την μέχρι τώρα ανάλυση, από την δεκαετία του 50' μέχρι και την δεκαετία του 80', η οικονομική ανάπτυξη και δραστηριότητα στον θεσσαλικό χώρο συγκεντρώνεται στα αστικά κέντρα και γενικότερα στις πεδινές περιοχές. Η παραδοσιακή βιοτεχνία-βιομηχανία της Θεσσαλίας ήδη έχει μειωθεί σημαντικά πριν από τον πόλεμο και σήμερα στην δέση της αναπτύσσεται μια νέα βιομηχανία στηριγμένη στην μεταποίηση των αγροτικών προϊόντων. Αυτή εστιάζεται αρχικά στα μεγάλα αστικά κέντρα της Θεσσαλίας και στην συνέχεια διαχέεται σε όλο τον πεδινό χώρο ως απόρροια της ανάπτυξης και εκμηχάνισης της γεωργίας και της εισαγωγής νέων δυναμικών βιομηχανικών καλλιεργειών. Αντίθετα την ίδια περίοδο στις ορεινές περιοχές, η έλλειψη της δυνατότητας εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλεύσεων λόγω του μικρού μεγέθους τους, αλλά και η μείωση των κτηνοτροφικών εκμεταλεύσεων λόγω της έλλειψης κρατικών πολιτικών, δε βοήθησε να ξεπεράσουν την μειονεκτική θέση όπου τις έθεσε ο ανταγωνισμός με τις πεδινές περιοχές ούτε να αναπτύξουν τον τομέα της μεταποίησης όπου υπήρχε σημαντική παράδοση (Sivignon 1992).

Η γενική αυτή χωρική διαφοροποίηση με βάση την εξέλιξη της οικονομίας συνοδεύτηκε την ίδια περίοδο από σημαντικές αλλαγές στον πληθυσμιακό χάρτη της Θεσσαλίας κατά τρόπο ανάλογο με την οικονομική ανάπτυξη. Οι αλλαγές αυτές εκφράστηκαν μέσω της μετακίνησης του πληθυσμού από τα ορεινά στα πεδινά και εν συνεχεία από τον αγροτικό χώρο προς τα αστικά κέντρα. Η κίνηση αυτή είναι μεγαλύτερη στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές όπου παρατηρείται μια εντεινόμενη

διαδικασία περιθωριοποίησής των, εκτός ελαχίστων περιπτώσεων (Πήλιο, Μέτσοβο) με την μείωση των δραστηριοτήτων και του πληθυσμού. Αντίθετα στις πεδινές περιοχές η μετακίνηση του πληθυσμού σταδιακά ανακόπτεται από την αύξηση του γεωργικού προϊόντος και την δημιουργία μονάδων μεταποίησης του παραγόμενου προϊόντος.

Κατ'αυτό το τρόπο, σταδιακά στον θεσσαλικό χώρο διαμορφώνονται δύο χωρικές ενότητες, η ορεινή και η πεδινή, οι οποίες διαφοροποιούνται σημαντικά τόσο ως προς το οικονομικό όσο και ως προς το κοινωνικό δυναμικό.

Αποτέλεσμα της παραπάνω κίνησης είναι σήμερα ο θεσσαλικός χώρος να παρουσιάζει μια εντελώς διαφορετική εικόνα σε σχέση με την δεκαετία του 50' τόσο οικονομική όσο και πληθυσμιακή.

1. Παραγωγική κατάσταση της περιοχής - Οικονομική ενσωμάτωση της Θεσσαλικής ενδοχώρας από τα αστικά κέντρα

Όπως αναφέραμε και παραπάνω ήδη πριν από τον πόλεμο διαφένονταν μία τάση πτώσης του εισοδήματος στις ημιορεινές περιοχές. Τα προϊόντα που παρήγαγαν μέχρι τότε υποχωρούσαν στην θεσσαλική, την ελληνική, αλλά και τη διεθνή αγορά, αφού γίνονταν όλο και λιγότερο ανταγωνιστικά σε σχέση με τα προϊόντα των πεδινών εντατικών εκμεταλλεύσεων αλλά και με τα βιομηχανοποιημένα προϊόντα της δυτικής και κεντρικής Ευρώπης. Παράλληλα κατά την διάρκεια του πολέμου (και του εμφυλίου) σημειώθηκε μια σημαντική πτώση της κτηνοτροφίας. Όλα αυτά σε συνδιασμό με την απότομη αύξηση της γεννητικότητας αμέσως μετά την λήξη του πολέμου είχαν ως αποτέλεσμα την μετακίνηση του πληθυσμού προς νέες περιοχές και νέες παραγωγικές διαδικασίες (Γούσιος 1991).

Στις πεδινές περιοχές, ο γεωργικός τομέας που κυριαρχεί ως δραστηριότητα παραγωγική και απασχόλησης, γνωρίζει την αύξηση της καλλιεργούμενης έκτασης, την υιοθέτηση νέων καλλιεργειών, την χρησιμοποίηση λιπασμάτων, καθώς και την σταδιακή εκβιομηχάνιση της παραγωγής. Νέες καλλιέργειες οι οποίες εισάγονται είναι το βιομηχανικό βαμβάκι, το ζαχαρότευτλο, η βιομηχανική ντομάτα, το καλαμπόκι (Πίνακας 17). Οι ξερικές και οι κτηνοτροφικές καλλιέργειες (σιτάρι, βρώμη) συνεχώς υποχωρούν με την μείωση της κτηνοτροφίας και την αύξηση των αρδεύσιμων

επιφανειών, με σημαντικά εγγειοβελτιωτικά έργα τα οποία παράλληλα αυξάνουν και την καλλιεργούμενη επιφάνεια με την αποστράγγιση λιμνών και ελλοδών επιφανειών. Η χρησιμοποίηση των κατάλληλων υβριδίων, χημικών λιπασμάτων και μηχανικών μέσων, θα αυξήσει σημαντικά το γεωργικό εισόδημα και θα κάνει τη γεωργία περισσότερο ελκτική από την κτηνοτροφία για νέα εργατικά χέρια (Sivignon 1992).

Πίνακας 17 : Παραδείγματα εξέλιξης, αντιπροσωπευτικών για την Θεσσαλία καλλιεργειών: βαμβάκι, σιτάρι, καπνός.

Νομός	Βαμβάκι			Σιτάρι			Καπνός		
	1950	1970	Μεταβολή (%)	1950	1970	Μεταβολή (%)	1950	1970	Μεταβολή (%)
Καρδίτσας	1330	20240		25100	503		970	1750	
Λάρισας	1640	13900		72800	1208		3130	4000	
Μαγνησίας	380	1320		13000	257		230	90	
Τρικάλων	770	8130		19100	233		600	1030	
Σύνολο	4140	43780	957,5	130100	2201	-98,3	4930	6880	39,5

Πηγή: Sivignon 1992

Όμως οι εξελίξεις αυτές δεν θα σημειωθούν από μόνες τους. Το κράτος δημιουργεί μία σειρά από δημόσιες υπηρεσίες, ιδρύματα και συνεταιρισμούς (διευθύνσεις γεωργίας, Αγροτική Τράπεζα, Οργανισμό Βάμβακος, Καπνού και Ζάχαρης) με τα οποία μπορεί και ελέγχει απόλυτα την γεωργική παραγωγή πετυχαίνοντας κάθε φορά την εισαγωγή γεωργικών προϊόντων και καλλιεργητικών μεθόδων κατά το μοντέλο μιας κεντρικά οργανωμένης οικονομίας (Γούσιος 1991). Με τον τρόπο αυτό το κράτος ενσωματώνει σταδιακά τον αγροτικό χώρο σε μια παραγωγική διαδικασία (μεταποίηση, εμπόριο) την οποία έχει σχεδιάσει το ίδιο σύμφωνα με τις απαιτήσεις της αθηναϊκής αστικής τάξης αλλά και τις ανάγκες του εθνικού προγράμματος ανάπτυξης που λαμβάνει όμως ελάχιστα υπ' όψη τις τοπικές και περιφερειακές ανάγκες.

Παράλληλα τα αστικά κέντρα ευνοούν ή έλκουν λόγω των υποδομών που διέδεται, τη χωροθέτηση ιδιωτικών παραγωγικών μονάδων εντός ή στα όρια των πόλεων. Οι μονάδες αυτές εγκαθίστανται επί το πλείστον στη Λάρισα και το Βόλο όπου συγκεντρώνεται σχεδόν το σύνολο του θεσσαλικού βιομηχανικού δυναμικού (ΤΜΧΠΑ 1993). Τα αστικά αυτά κέντρα επωφελήθηκαν από την γενικότερη ανάπτυξη των δημοσίων και ιδιωτικών υποδομών, οι οποίες συμβάλλαν σημαντικά την συγκέντρωση

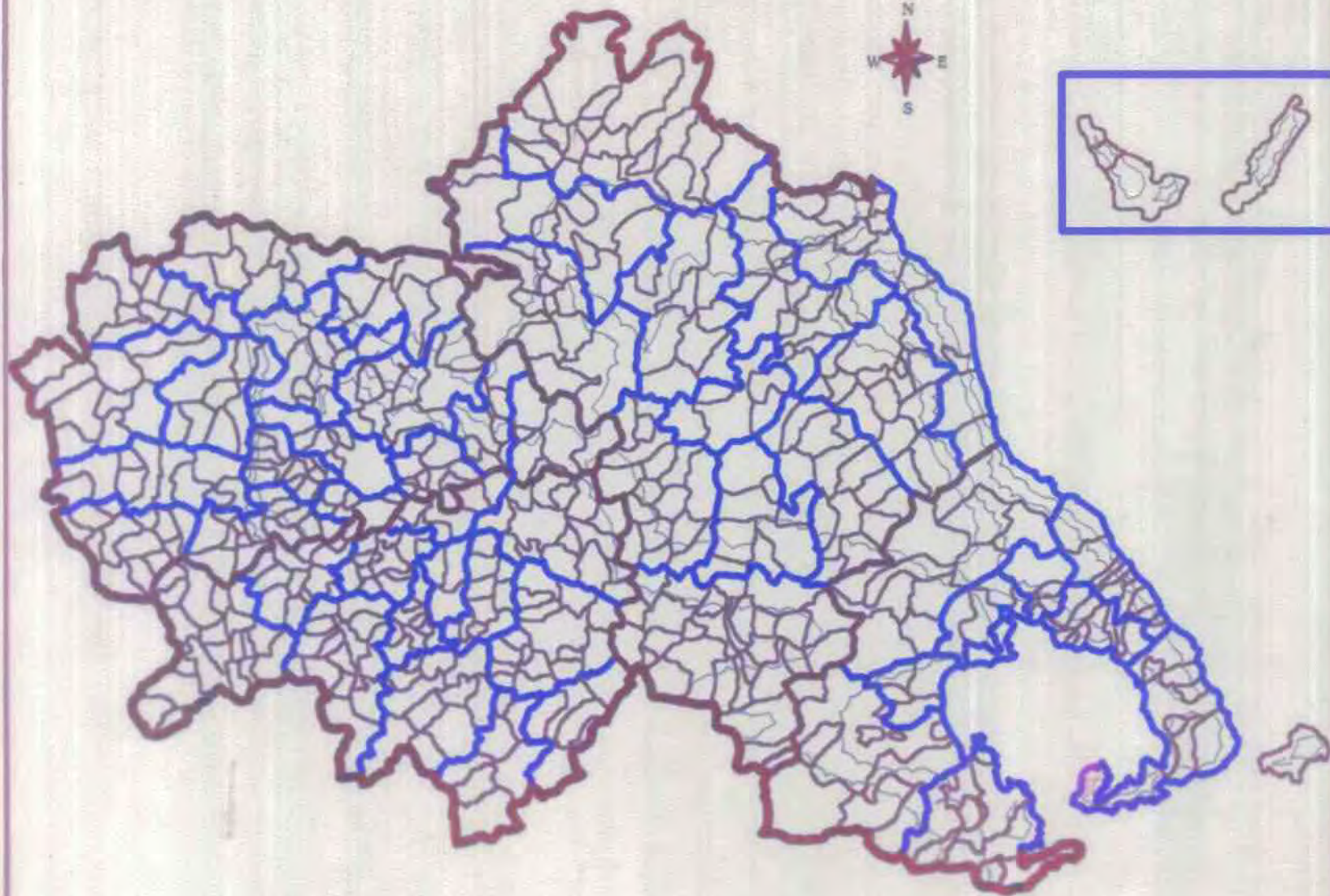
των αγροτικών προϊόντων στα αστικά κέντρα και αναδιανομής των και πάλι ως τελικά προϊόντα στο χώρο από τον οποίο προήλθαν, σύμφωνα με τις ανάγκες της αστικής οικονομίας. Με τον τρόπο αυτό η οικονομική ενσωμάτωση του αγροτικού χώρου στον αστικό είναι πλήρης.

Παράλληλα όμως με την αύξηση του αγροτικού προϊόντος και την εγκατάσταση μονάδων μεταποίησης αναπτύσσεται και ο τριτογενής τομέας στα αστικά κέντρα και κυρίως στις πρωτεύουσες των νομών (ΤΜΧΠΑ 1993) ο οποίος υποστηρίζει την παραγωγική διαδικασία που περιγράψαμε παραπάνω. Ο τριτογενής τομέας περιλαμβάνει κυρίως δημόσια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ιδιωτικά γραφεία συμβούλων (γεωπόνοι, μηχανικοί, δικηγόροι) και βέβαια εμπορικές επιχειρήσεις.

Η παραπάνω διαδικασία ενσωμάτωσης αρχίζει αμέσως μετά την λήξη του εμφυλίου πολέμου και συνεχίζεται μέχρι και την δεκαετία του 80'. Μέσα από αυτή τη διαδικασία το περιφερειακό προϊόν αυξάνεται συνεχώς με γεωμετρική πρόοδο, τουλάχιστον όσον αφορά το πρωτογενή τομέα (Sivignon 1992).

2. Δημογραφική διαφοροποίηση

Όπως διαπιστώνουμε και από το Χάρτη 11 οι κοινότητες των ορεινών (άνω των 600 μέτρων) και ημιορεινών (μεταξύ των 200 και 600 μέτρων) περιοχών, παρουσιάζουν μια μείωση του πληθυσμού τους κατά το διάστημα 1961-1991 η οποία για τις ορεινές περιοχές είναι μεγαλύτερη από 25%, με μέση τιμή -28.46%, ενώ για τις ημιορεινές περιοχές η αντίστοιχη μέση τιμή είναι -6.4% (Πίνακας 19). Έτσι η πληθυσμιακή πυκνότητα των ορεινών περιοχών που το 1961 είναι κατά το ήμισυ των περιοχών αυτών κάτω των 15 κατ./τ.χλμ. (χάρτης 13) το 1991 η πυκνότητα αυτή επεκτείνεται σε ολόκληρο τον ορεινό χώρο (χάρτης 15). Αντίστοιχα στις ημιορεινές περιοχές το 1991 (σε σχέση με το 1961) η πυκνότητα σε σημαντικό αριθμό κοινοτήτων πέφτει κάτω από 15 κατ./τ.χλμ. ενώ στο σύνολο των κοινοτήτων η πυκνότητα γίνεται μικρότερη από 28 κατ./τ.χλμ. (χάρτες 13, 15). Συμπερασματικά στον ορεινό και ημιορεινό θεσσαλικό χώρο σε επίπεδο κοινότητας πραγματοποιείται μια ουσιαστική μείωση του πληθυσμού τους κατά το διάστημα 1961-1991. Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 21 ενώ το 1961 υπήρχαν 207 κοινότητες με πληθυσμό από 700 έως 1600 κατοίκους, το 1991 η κλάση αυτή μειώνεται

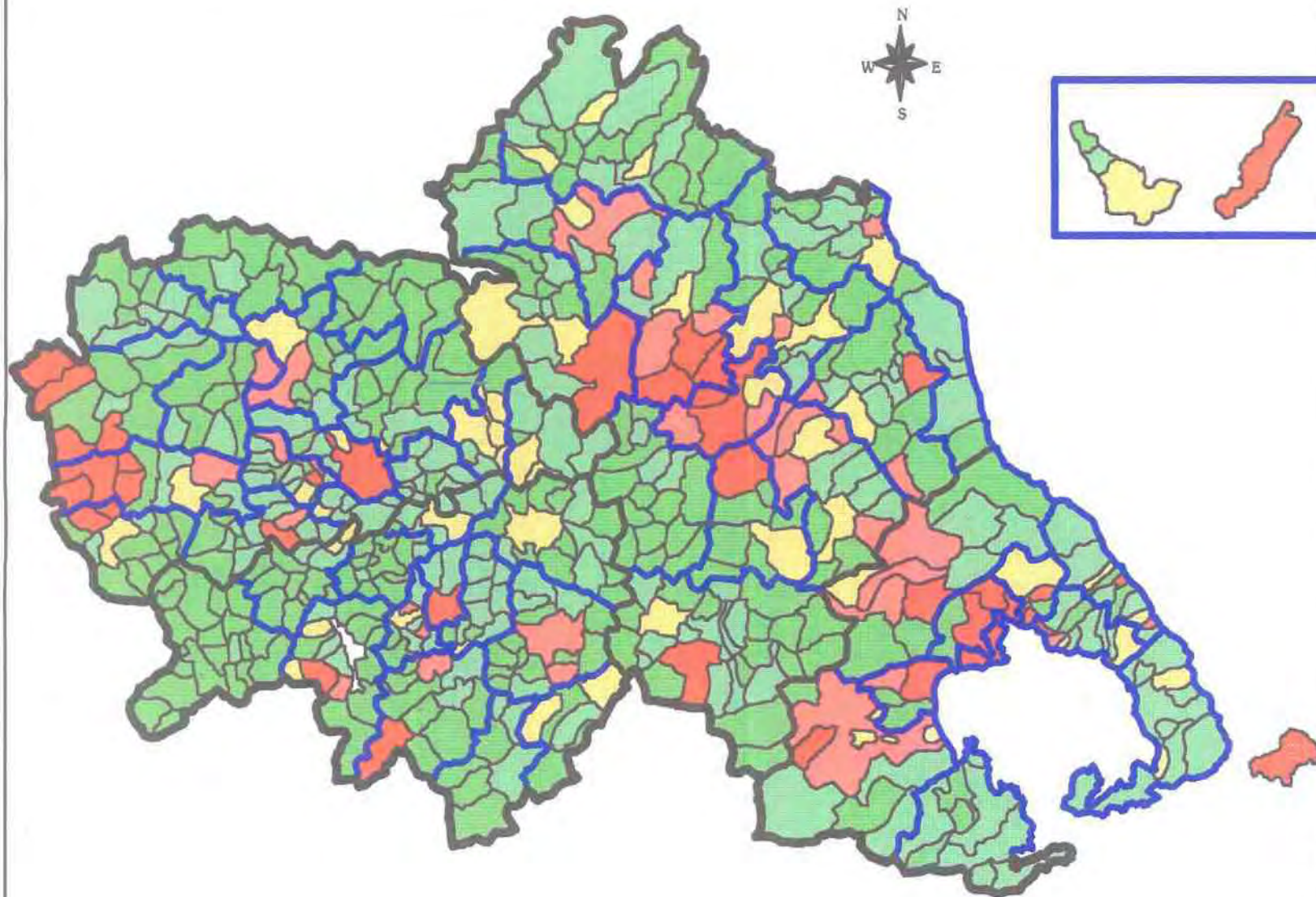
ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΟΡΙΑ
 Δήμου ή Κοινότη.
 Συμβ. Περιοχής
 Νομού
 Περιφέρειας

ΙΣΟΨΕΙΣ ΓΡΑΜΜΕΣ
 200 Μέτρα
 600 Μέτρα

ΓΙΑΝΝΗΣΤΡΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΡΟΦΙΑ ΜΟΝΙΜΗ ΚΟΡΥΤΑΛΗΣ
& ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΑΓΥΝΩΣ
 ΔΕΠΛΟΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ
 ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ
 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΙΜΕΣ
 ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ: www.giannestris.com

ΕΛΛΗΝΙΚΑ & ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
 ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ

ΧΑΡΤΗΣ 11: Γεωγραφικός προσδιορισμός των Συμβουλίων Περιοχής και η μεταβολή του πληθυσμού των Δήμων και Κοινοτήτων το διάστημα 1961 -1991

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΟΡΙΑ
Δήμου ή Κοινότη.
Συμβ. Περιοχής
Νομού
Περιφέρειας

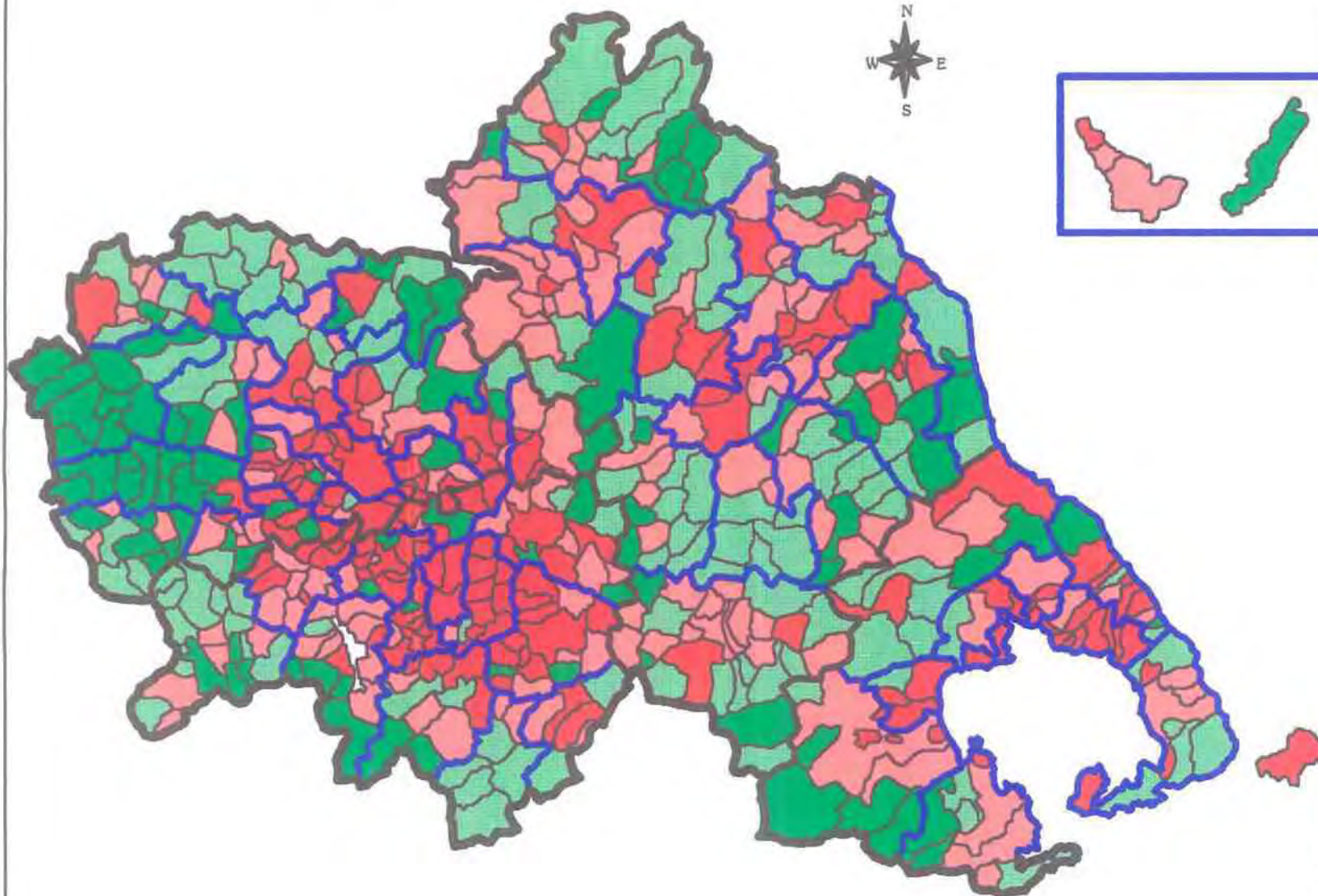
**ΚΛΑΣΕΙΣ ΠΛΗΘ. ΜΕΤ.
ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤ.**

	-92.77 - -25.1
	-25 - -5.01
	-5 - 5
	5.01 - 25
	25.1 - 7500

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 1.000.000
ΒΟΛΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

ΧΑΡΤΗΣ 13: Γεωγραφικός προσδιορισμός των Συμβολίων Περιοχής και η πυκνότητα του πληθυσμού των Δήμων και Κοινοτήτων το 1961 (κάτ./τ.μ.)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΟΡΙΑ
Δήμου ή Κοινότητας
Συμβ. Περιοχής
Νομού
Περιφέρειας

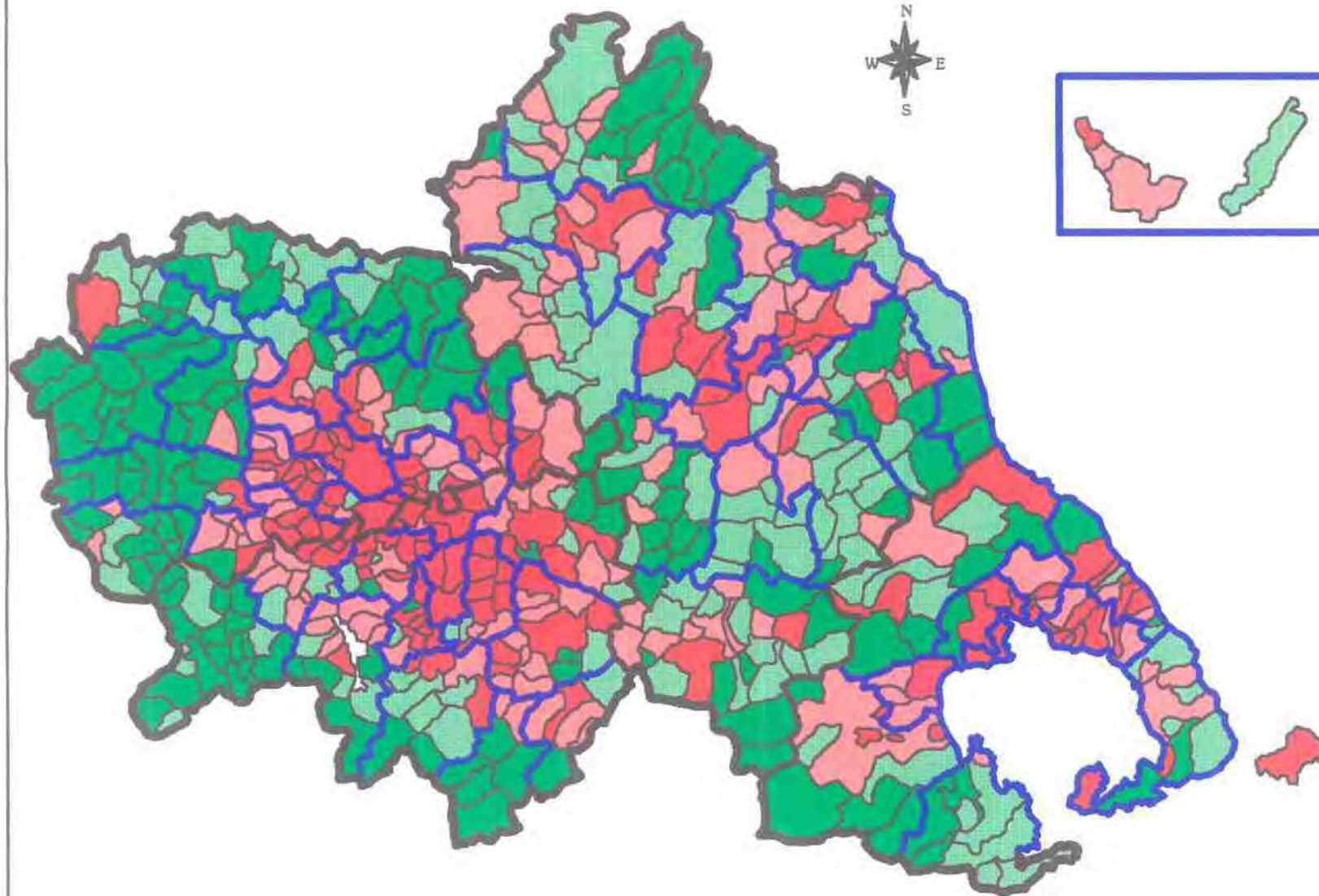
ΚΛΑΣΕΙΣ ΠΥΚΝΟΤΗΤ.
ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤ.
0 - 0.015
0.015 - 0.028
0.028 - 0.054
0.054 - 1.917

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 1.000.000

ΒΟΛΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1996

ΧΑΡΤΗΣ 15: Γεωγραφικός προσδιορισμός των Συμβολίων Περιοχής και η πυκνότητα του πληθυσμού των Δήμων και Κοινοτήτων το 1991 (κάτ./τ.μ.)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΟΡΙΑ
Δήμου ή Κοινότητας
Συμβ. Περιοχής
Νομού
Περιφέρειας

ΚΛΑΣΕΙΣ ΠΥΚΝΟΤΗΤ.
ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤ.
0 - 0.015
0.0151 - 0.028
0.0281 - 0.054
0.0541 - 2.949

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 1.000.000

ΒΟΛΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

σε 129 και φαίνεται να μετατοπίζονται προς την κλάση 0-700 κατοίκων (βλέπε και χάρτες 8, 9, 10).

Πίνακας 18 : Ο πληθυσμός της Θεσσαλίας κατά γεωγραφική ζώνη: Ορεινά, Ημιορεινά, Πεδινά.

	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			ΕΚΤΑΣΗ
	1961	1981	1991	
Ορεινά	155159	108341	111005	6092789
Ημιορεινά	100122	90975	93714	2402979
Πεδινά	433756	495766	531212	5457260

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Πίνακας 19 : Η μεταβολή του πληθυσμού της Θεσσαλίας κατά γεωγραφική ζώνη: Ορεινά, Ημιορεινά, Πεδινά.

	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ		
	1961 - 1981	1981 - 1991	1961 - 1991
Ορεινά	-30.17	2.46	-28.46
Ημιορεινά	-9.1	3.01	-6.4
Πεδινά	14.3	6.67	22.47

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Στο πεδινό χώρο, στις αγροτικές περιοχές ο πληθυσμός μειώνεται επίσης σημαντικά στο διάστημα 1961-1991 αλλά σε μικρότερο ποσοστό σε σχέση με τις ορεινές και ημιορεινές περιοχές (μέσο ποσοστό μείωσης 25%), ενώ στις ημιαστικές περιοχές του πεδινού χώρου ο πληθυσμός παρουσιάζει μια αύξηση που κειμίνεται από 5% έως 25% και στις αστικές περιοχές άνω του 25% (Χάρτης 11). Στον πεδινό αγροτικό χώρο σε αντιστοιχία με τον ορεινό και τον ημιορεινό, στο διάστημα 1981-1991 παρατηρείται σταθεροποίηση του μεγέθους του πληθυσμού με μεγαλύτερη όμως τάση αύξησης (Χάρτης 12) η οποία και εδώ υπολείπεται σημαντικά της προηγούμενης μείωσής τους. Σε αντίθεση με τον ορεινό και τον ημιορεινό χώρο, συνολικά σε ολόκληρο το πεδινό χώρο διατηρείται μια υψηλή πυκνότητα κατοίκων ανά τ.μ. γεγονός που ωφείλεται όμως όχι μόνο στον σχετικά υψηλότερο πληθυσμό των οικισμών αλλά και στις μικρές σε έκταση κτηματικές περιφέρειες των δήμων και κοινοτήτων (Χάρτης 15). Συμπερασματικά στον πεδινό αγροτικό χώρο σε επίπεδο κοινότητας και οικισμών πραγματοποιείται μια σημαντική μείωση του πληθυσμού τους κατά το διάστημα 1961-1991, ενώ αντίθετα στους ημιαστικούς και αστικούς οικισμούς παρουσιάζεται σημαντική

αύξηση που είναι ανάλογη του αρχικού τους πληθυσμού το 1961. Δηλαδή η αύξηση είναι κυρίως μεγαλύτερη στους μεγάλους οικισμούς και μικρότερη στους μικρούς (Χάρτες 8, 9, 10).

Πίνακας 20 : Ταξινόηση των κοινοτήτων της Θεσσαλίας με βάση τον πληθυσμό τους.

	0-700	700-1250	1250-1600	1600-2250	2250-5000	5000 +
1961	259	163	44	36	20	11
1981	340	116	23	24	17	13
1991	341	114	15	26	22	15

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Αντίθετα στο διάστημα 1981-1991 παρατηρείται σταθεροποίηση του μεγέθους του πληθυσμού με τάση αύξησης (Χάρτης 12), η οποία φαίνεται να εκφράζει συγκράτηση πληθυσμιακή σε σύγκριση με τους ρυθμούς και τα ποσοστά μείωσης της προηγούμενης περιόδου τους. Εκτιμάται δε ωστόσο ότι η τάση αυτή είναι πλασματική και όχι πραγματική αφού επιτόπια έρευνα στις αντίστοιχες περιοχές του Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας και της επαρχίας Φαρσάλων έδειξε ότι ο πραγματικός πληθυσμός είναι αρκετά μικρότερος από αυτόν που παρατηρείται στην απογραφή.

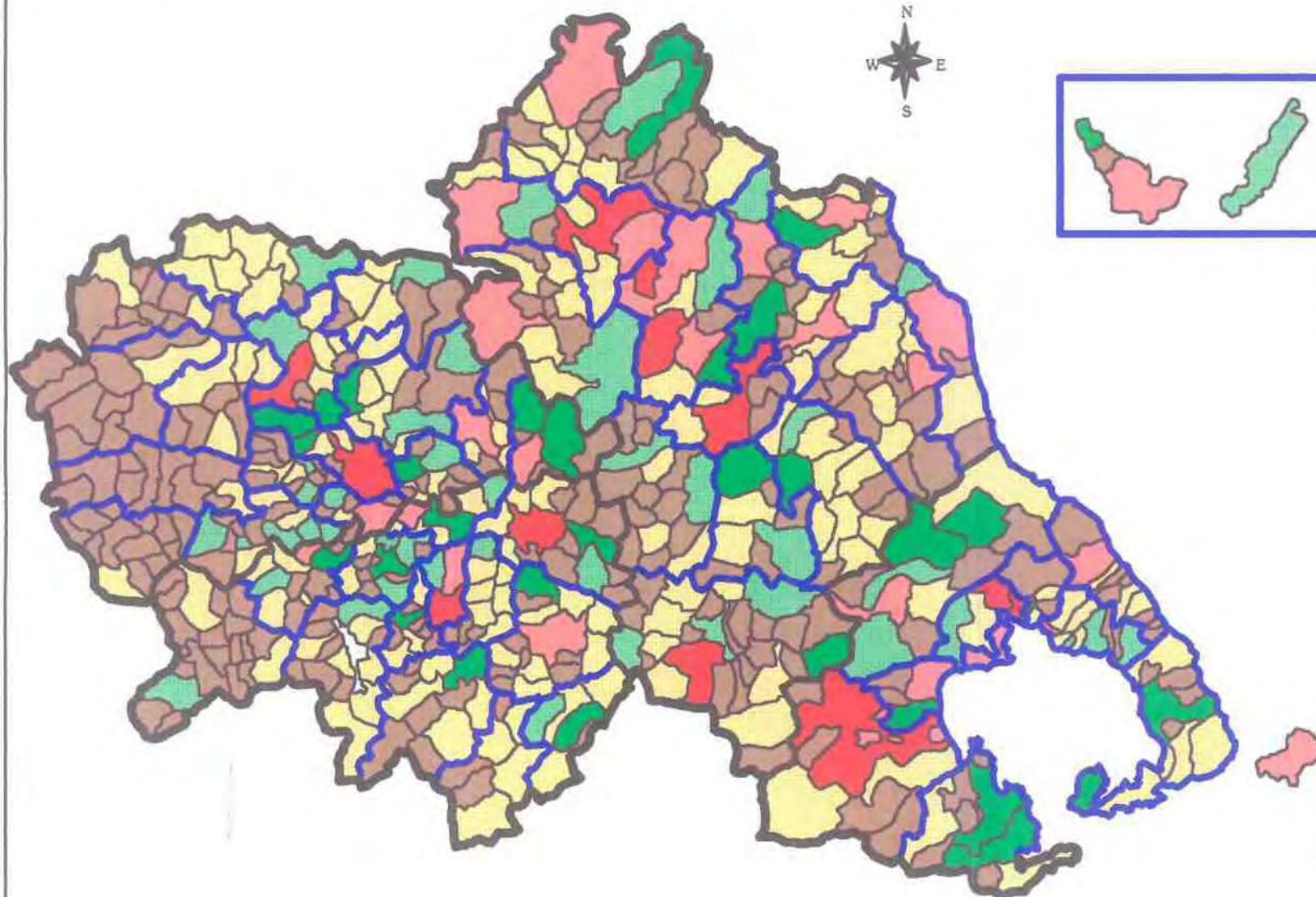
Πίνακας 21 : Η διαφορά μεταξύ πραγματικού και απογραφόμενου πληθυσμού στο Σ.Π. Μενελαΐδας.

Κοινοότητες	Πληθυσμός		Απόκλιση
	Απογραφής 1991	Πραγματικός 1992	
Αηδονοχώρι	267	167	37.45
Βαθύλακκος	251	184	26.69
Θραμίμι	350	272	22.28
Κέδρος	1017	698	31.36
Λουτροπηγή	734	645	12.12
Λουτρό	448	352	21.42
Ρεντίνα	573	409	28.62
Σύνολο	3640	2727	25.08

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος και επιτόπια έρευνα.

Ωστόσο η σύγκριση των δύο αυτών πηγών, δεν επιτρέπει τη διαπίστωση αν οι αυξημένες απώλειες που παρουσιάζει η επιτόπια έρευνα το 1992 σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας η υπήρχαν, χωρίς να εντοπισθούν για τον ίδιο ακριβώς λόγο που δεν εντοπίσθηκαν και το 1991, από την επίσημη απογραφή. Οι

ΧΑΡΤΗΣ 8: Γεωγραφικός προσδιορισμός των Συμβολίων Περιοχής και ο πληθυσμός των Δήμων και Κοινοτήτων το 1961

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΟΡΙΑ
Δήμου ή Κοινότητας
Συμβ. Περιοχής
Νομού
Περιφέρειας

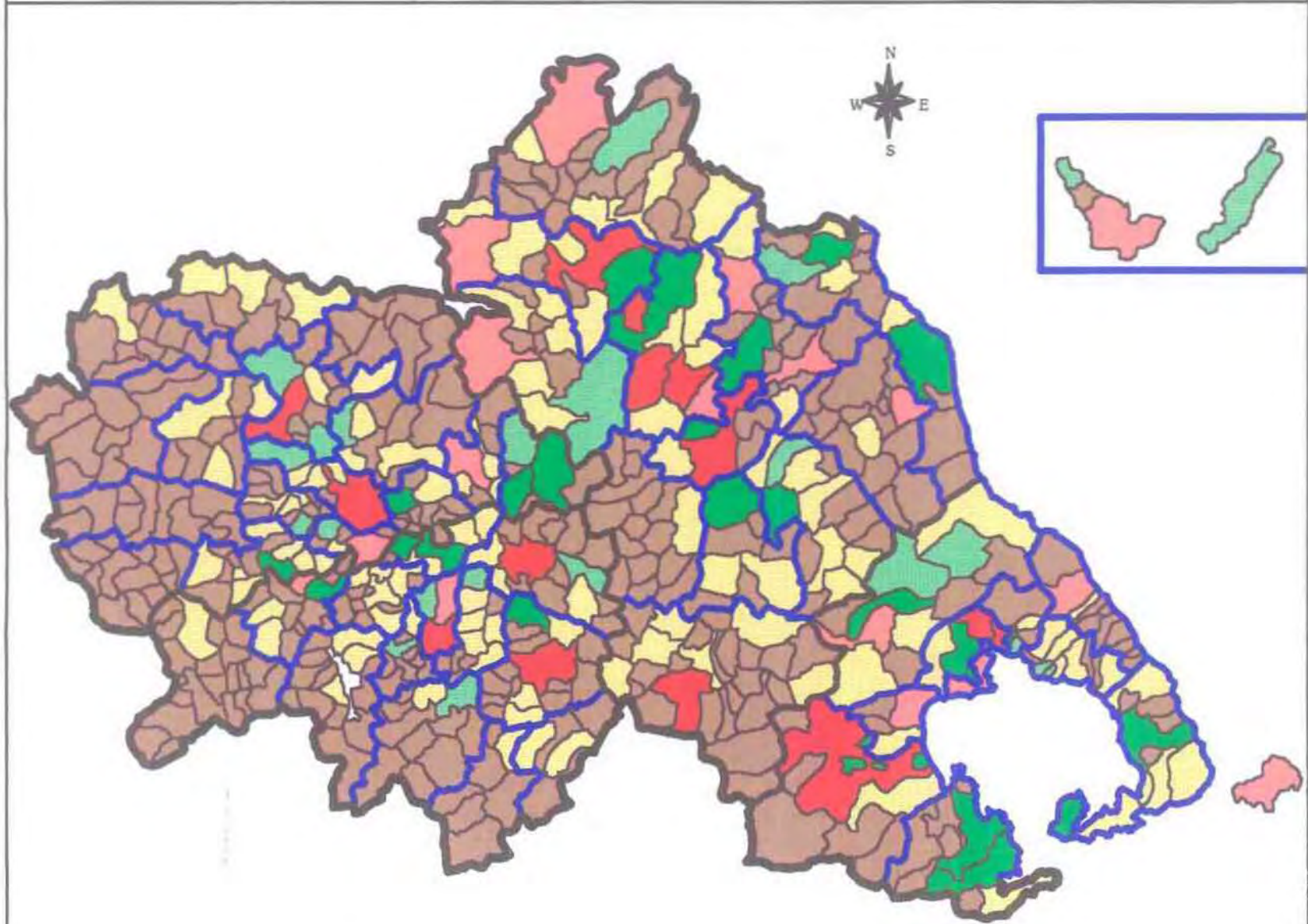
ΠΛΗΘΥΣΜ. ΚΛΑΣΕΙΣ
ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤ.
13 - 700
701 - 1250
1251 - 1600
1601 - 2250
2251 - 5000
5001 - 56010

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΓΙΑΠΟΥΤΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 1.000.000

ΒΟΛΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1996

ΧΑΡΤΗΣ 9: Γεωγραφικός προσδιορισμός των Συμβολίων Περιοχής και ο πληθυσμός των Δήμων και Κοινοτήτων το 1981

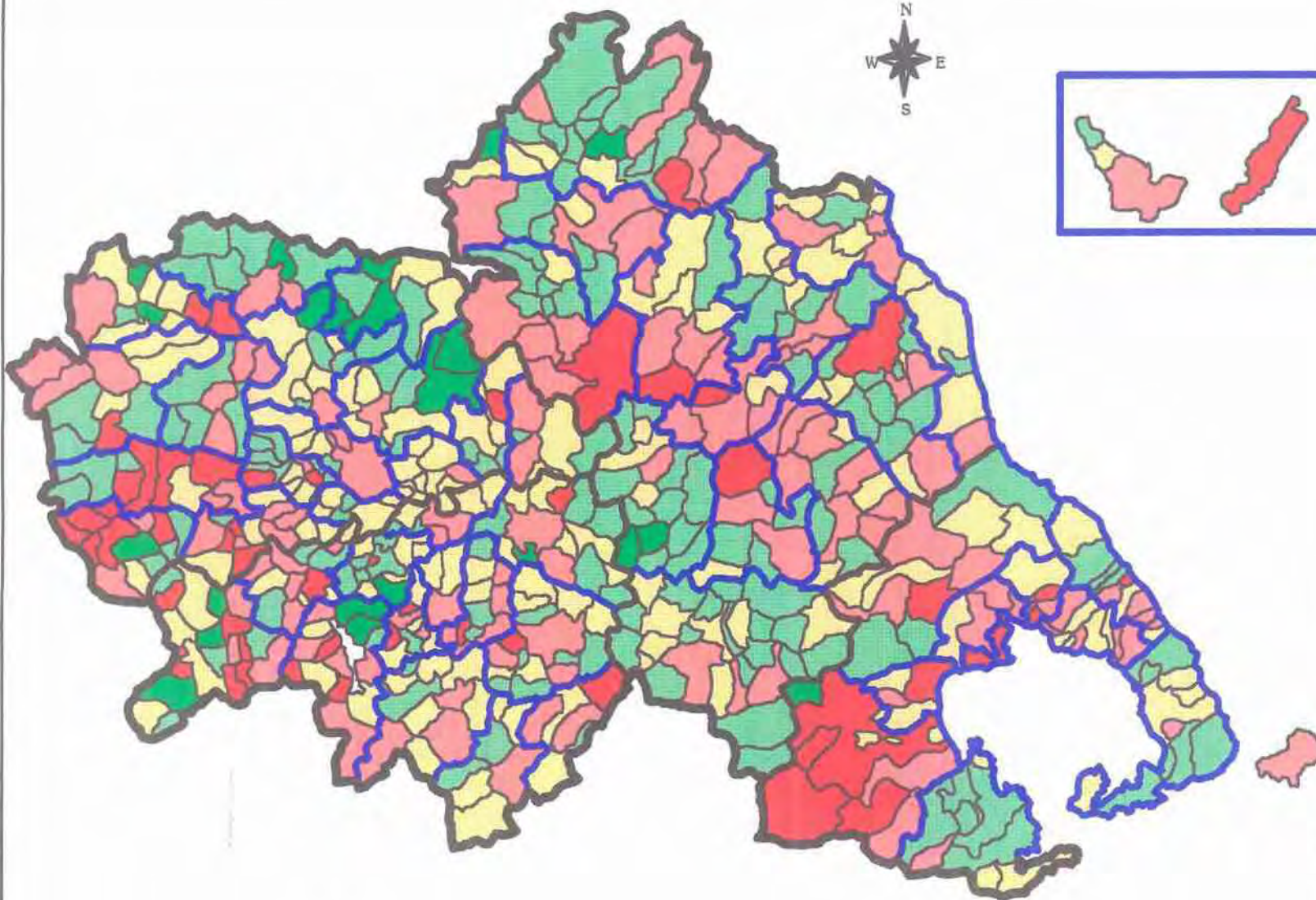
ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΟΡΙΑ
 Δήμου ή Κοινότη.
 Συμβ. Περιοχής
 Νομού
 Περιφέρειας

ΠΛΗΘΥΣΜ. ΚΛΑΣΕΙΣ
ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤ.
 13 - 700
 701 - 1250
 1251 - 1600
 1601 - 2250
 2251 - 5000
 5001 - 102426

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
 ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
 ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
 ΓΙΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
 ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 1.000.000
ΒΟΛΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

ΧΑΡΤΗΣ 12: Γεωγραφικός προσδιορισμός των Συμβολίων Περιοχής και η μεταβολή του πληθυσμού των Δήμων και Κοινοτήτων το διάστημα 1981 -1991

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΟΡΙΑ
Δήμου ή Κοινότη.
Συμβ. Περιοχής
Νομού
Περιφέρειας

ΚΛΑΣΕΙΣ ΠΛΗΘ. ΜΕΤ. ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤ.

Green	-54.4 - -25.1
Light Green	-25 - -5.1
Yellow	-5 - 5
Pink	5.1 - 25
Red	25.1 - 253.85

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 1.000.000

ΒΟΛΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

συνέπειες που ακολούθησαν την επιτόπια έρευνα δείχνει ότι για μόν τις ορεινές περιοχές η υπερτίμηση του πραγματικού πληθυσμού σημειώθηκε και το 1981. Επομένως ο πληθυσμός που εκφράζει διαφορά σε άτομα μεταξύ των απογραφών της ΕΣΥΕ το 1991 και της τοπικής έρευνας, είχε ήδη εγκαταλείψει τις περιοχές καταγωγής του και πριν το 1981.

Αντίθετα, για τις πεδινές περιοχές φαίνεται ότι ο πληθυσμός που εκφράζει η ίδια διαφορά εγκατέλειψε τα χωριά του στα μέσα στη δεκαετία του 1980-90 για να εγκατασταθεί στα πλησιέστερα αστικά κέντρα, χωρίς στην πλειοψηφία του να εγκαταλείπει και την γεωργική απασχόληση.

Ένα σημαντικό τμήμα από αυτόν τον πληθυσμό αφορά τους πιο δυναμικούς πολυδραστήριους επιχειρηματίες.

Πίνακας 22 : Η διαφορά μεταξύ πραγματικού και απογραφόμενου πληθυσμού σε κοινότητες της επαρχίας Φαρσάλων.

Κοινότητες	Πληθυσμός		Απόκλιση
	Απογραφή 1991	Πραγματικός 1993	
Δένδρα	115	102	-12,75
Θεπίδιο	185	110	-68,18
Ρεμαπά*	280	260	-7,69
Μ. Ευύδριο*	442	420	-5,23
Ελληνικό*	220	224	1,78
Σύνολο	1242	1116	-10,14

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος και επιτόπια έρευνα.

(*) Πεδινές κοινότητες

Κατά ανάλογο τρόπο στις παραπάνω χωρικές ενότητες ορεινά, ημιορεινά, πεδινά, μεταβάλλεται και η οικονομική δραστηριότητα. Αναλυτικότερα στον δευτερογενή τομέα σε επίπεδο νομών Λάρισας και Καρδίτσας παρατηρείται μια σημαντική διαφοροποίηση στην βιοτεχνική και βιομηχανική δραστηριότητα

Πίνακας 23 : Ο δευτερογενής τομέας κατά σε ορεινές, ημιορεινές, πεδινές περιοχές, στους νομούς Λάρισας και Καρδίτσας

Γεωγραφική περιοχή	Νομός Λάρισας Ιπποδύναμη (1)		Νομός Καρδίτσας Θέσεις εργασίας (2)	
	Ίπποι	%	Θέσεις	%
Ορεινά	424,35	0,39	178	4,65
Ημιορεινά	6897,46	6,32	61	1,59
Πεδινά	101833,46	93,26	3595	93,76
Σύνολο	109195,27	100,00	3834	100,00

Πηγή: Αναπτυξιακή Καρδίτσας, ΕΟΜΜΕΧ.

Β. Η ανάδειξη των περιφερειακών και τοπικών κέντρων

Παράλληλα με την πρόοδο αυτή το κράτος προχωρά στην δημιουργία τεχνικών υποδομών κυρίως στον τομέα των επικοινωνιών και των μεταφορών. Ένα πυκνό δίκτυο δρόμων δημιουργείται στον αγροτικό χώρο συνθήκη απαραίτητη για τη συλλογή και αναδιανομή των αγροτικών προϊόντων σύμφωνα με την διαδικασία που περιγράψαμε παραπάνω. Το οδικό αυτό δίκτυο επιτρέπει την εύκολη πρόσβαση των αγροτών στα αστικά κέντρα για τη χρήση αγαθών που δεν υπάρχουν στη περιφέρεια, χωρίς να είναι απαραίτητη η εγκατάσταση των αγροτών σε αυτά. Αλλά και τα καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες μπορούν τώρα να διανεμηθούν σχεδόν στο σύνολο των οικισμών της αγροτικής ενδοχώρας. Πράγματι για πρώτη φορά δημιουργούνται υποκαταστήματα παροχής υπηρεσιών όπως χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, σε κοινότητες που βρίσκονται μακριά από τα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και κοινότητες που παραδοσιακά εξυπηρετούσαν μια ικανή ενδοχώρα. Έτσι για πρώτη φορά δημιουργείται η δυνατότητα οι αγρότες να μην είναι αναγκαίο να μεταβαίνουν στα μεγάλα αστικά κέντρα και πολύ περισσότερο να εγκαθίστανται σε αυτά αφού υπήρχαν πολύ κοντύτερα κοινότητες στις οποίες θα μπορούσαν να εξυπηρετηθούν.

Οι κοινότητες αυτές σταδιακά θα μεταμορφωθούν σε μικρά περιφερειακά αγροτικά αστικά κέντρα ικανά να παράσχουν σημαντικό αριθμό υπηρεσιών στους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής τους. Ενώ συγχρόνως θα αποτελούσαν ένα προσιτό χώρο στον οποίο θα μπορούσαν να μετεγκατασταθούν και να κάνουν χρήση των

αστικών αγαθών χωρίς να είναι απαραίτητο να εγκαταλείψουν τις αγροτικές τους δραστηριότητες.

Έτσι σταδιακά τα κέντρα αυτά αναπτύσσονται και αποκτούν το κρίσιμο εκείνο μέγεθος που θα τους δώσει τη δυνατότητα να αποτελέσουν αναπτυξιακό μοχλό για την περιοχή τους. Ήδη το 1981, τα σημαντικότερα από τα κέντρα αυτά είναι ο Τύρναβος, τα Φάρσαλα, η Ελασσόνα, ο Αλμυρός, η Καλαμπάκα και ακολουθούν το Μουζάκι, ο Παλαμάς (Πίνακας 24).

Πίνακας 24 : Τα σημαντικότερα αγροτικά αστικά κέντρα στην Θεσσαλία το 1981.

Οικισμός	Πληθυσμός 1981
Τύρναβος	11118
Φάρσαλα	7211
Ελασσόνα	7146
Αλμυρός	6730
Καλαμπάκα	6159
Παλαμάς	5448
Αμπελώνας	5086
Σοφάδες	5078
Βελεστίνο	3536
Αγιά	3454
Νεοχώρι (Οιχαλία)	3221
Ζαγορά	2841
Γόννοι	2660
Μουζάκι	2560
Αργαλαστή	2016

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Ωστόσο, ελάχιστα από αυτά τα κέντρα διαθέτουν λόγω της θέσης τους στο θεσσαλικό χώρο, ως προς τα μεγάλα αστικά κέντρα μία απόσταση ικανή να τους εξασφαλίσει μια σχετική αυτονομία.

Κάτοικοι των ημιορεινών και των ορεινών περιοχών εγκαθίστανται αρχικά στις πεδινές περιοχές και στην συνέχεια οι περισσότεροι από αυτούς μετακινούνται προς τα αστικά κέντρα της Θεσσαλίας (Βόλος, Λάρισα), αλλά και εκτός αυτής Αθήνα, Θεσσαλονίκη. Η μετακίνηση αυτή θα εμπλουτίσει σημαντικά σε εργατικό δυναμικό τις πεδινές περιοχές και ιδιαίτερα τα αστικά κέντρα.

Ο πίνακας που ακολουθεί είναι ενδεικτικός για την μετακίνηση του δεσσαλικού πληθυσμού κατά την περίοδο 1951 - 1961 από τα ορεινά προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της πεδινής ζώνης.

Όμως αξίζει να σημειωθεί ότι στην γενικότερη μείωση του ορεινού και ημιορεινού πληθυσμού, το αρνητικό για το μέλλον του χώρου αυτού αλλά και για τη συνοχή του αποτελεί το γεγονός ότι εξασθενούν και χάνουν τη δύναμή τους μικρά αγροτικά κέντρα που βρίσκονται στην ημιορεινή ζώνη αλλά ο ρόλος των οποίων (στο τομέα των υπηρεσιών και των εμπορικών εξυπηρετήσεων) εκτείνονταν μέχρι τις όμορες ορεινές κοινότητες και περιοχές τους.

Πίνακας 26 : Παραδείγματα μεταβολής πληθυσμού ορεινών, ημιορεινών, πεδινών κοινοτήτων, και αστικών κέντρων στη Θεσσαλία κατά το διάστημα 1961-1991

Δήμοι ή Κοινότητες	Πληθυσμός 1961	Πληθυσμός 1981	Μεταβολή (%)
Ορεινές			
Ρεντίνα	1070	590	-44,86
Ραγάνη	2191	1380	-37,00
Χρυσομηλιά	1101	723	-34,33
Ημιορεινές			
Αργυρούλιο	2595	2060	-20,10
Μαυρομάτι	2070	1848	-10,72
Αργαλαστή	2232	2016	-9,68
Πεδινές			
Βελεστίνο	3442	3536	2,73
Σοφάδες	4838	5078	4,96
Χάλκη	1777	1879	5,74
Αστικά κέντρα			
Καρδίτσα	23708	27532	26,13
Τρίκαλα	32483	45160	39,02
Βόλος(*)	50190	71378	42,21
Λάρισα	56010	102426	82,87

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
(*) Δήμος Βόλου

Συμπέρασμα

Τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα ενισχύουν σε συνδιασμό και με τις δημογραφικές αλλαγές που ήδη παρουσιάσαμε, ότι δηλαδή σήμερα ο θεσσαλικός χώρος πρακτικά διαχωρίζεται σε δύο διαφορετικές χωρικές ενότητες, ως αποτέλεσμα της οικονομικής και κοινωνικής του εξέλιξης: στην ορεινή και την πεδινή. Δύο χωρικές ενότητες που με μόνο κοινό στοιχείο τη γεωγραφική τους συνέχεια και τις κοινωνικές και πολιτισμικές σχέσεις που διατηρούνται μεταξύ των αστικών κέντρων και των ορεινών περιοχών, παρουσιάζουν διαφορετικές οικονομικές και κοινωνικές δομές και κατά συνέπεια διαφορετικές δυνατότητες ανάπτυξης και διαφορετικά προβλήματα που απορέουν από το επίπεδο ανάπτυξής τους.

Πιο αναλυτικά η κατάσταση παρουσιάζεται ως εξής:

- στις μεν πεδινές περιοχές όπου η πυκνοκατοίκηση, η υπερεκμετάλευση των φυσικών πόρων (γεωργία), και η υπερδραστηριοποίηση (βιομηχανία, κατοικία), υποβαθμίζουν σημαντικά το περιβάλλοντα χώρο και την ποιότητα ζωής.
- στις δε ημιορεινές και ορεινές περιοχές όπου η μείωση του πληθυσμού, η αραιοκατοίκηση και η υποδραστηριοποίηση, έχει ως αποτέλεσμα την αυξανόμενη αδυναμία διαχείρισης του χώρου που ενισχύει την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, κατά τρόπο μάλιστα που αυτή επιδρά και στις αναπτυγμένες πεδινές περιοχές.

Σ' αυτό το πλαίσιο η μεγάλη κατάρτιση του χώρου με την υπάρχουσα διοικητική διαίρεση της τοπικής αυτοδιοίκησης μέσα από το σύστημα των δήμων και κοινοτήτων, η έλλειψη του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού στον αγροτικό χώρο και η έλλειψη των απαραίτητων πόρων, δεν ενισχύει την συνεργασία ούτε ακόμα των όμορων κοινοτήτων ή και μικροπεριοχών. Το πρόβλημα επιτείνεται από την αδυναμία της δευτεροβάθμιας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης να διαχειρισθεί αποτελεσματικά ένα χώρο-Νομό, που με βάση τα φυσικά και κοινωνικοοικονομικά του χαρακτηριστικά

διαχωρίζεται στο εσωτερικό της σε ενόπτες σημαντικά διαφοροποιημένες, τόσο ως προς τα προβλήματά τους, όσο και ως προς το τρόπο αντιμετώπισής τους (Γετίμης, Οικονόμου 1992).

Από την άλλη πλευρά, τίθεται πλέον το ερώτημα της ικανότητας της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης να διαθέτει μηχανισμούς και υπηρεσίες οι οποίοι στο πλαίσιο τοπικών αναπτυξιακών πολιτικών να ενισχύουν την γεωγραφική, πολιτισμική και οικονομική ενότητα, λαμβάνοντας υπ' όψη ωστόσο και τη διαφορικότητα του χώρου της σαν τμήμα του ευρύτερου πεδινού και ορεινού χώρου της Περιφέρειας. Επομένως θα πρέπει ο ρόλος της να είναι προσανατολισμένος προς την συνεργασία με Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, την Περιφέρεια και το κράτος ασκώντας ταυτόχρονα την συμπληρωματικότητα και το συντονισμό των δράσεων μεταξύ των παραπάνω φορέων και των περιοχών της (Ζαχαρόπουλος 1995).

Κατ' αυτό το τρόπο η Ν.Α μπορεί να βρει λύσεις και διεξόδους αναπτυξιακές ξεφεύγοντας από τα στενά πλαίσια του τοπικού επιπέδου, ενώ παράλληλα οι τοπικές πολιτικές να εντάξουν τις περιοχές στις οποίες εφαρμόστηκαν, στο γενικότερο περιφερειακό πρόβλημα.

Το υπάρχον διοικητικό σύστημα και η λειτουργία του στο υφιστάμενο ελληνικό πολιτικό σύστημα, σε συνδιασμό με την κυριαρχία των κάθετων κλαδικών σχέσεων της οικονομίας, οδήγησαν σήμερα στην ανεπάρκεια χωρικών δεσμών και οριζόντιων σχέσεων.

Το θέμα που τίθεται είναι, πως ευρύτερες περιοχές και ζώνες που εντάσσονται λιγότερο στην ζώνη επιρροής των μικρών αστικών κέντρων τα οποία εξ' άλλου αδυνατούν να προσφέρουν ουσιαστική βοήθεια και στήριξη σε αναπτυξιακές διαδικασίες, αλλά περισσότερο σ' ένα δίκτυο άμεσων σχέσεων με την πρωτεύουσα του Νομού, θα σχεδιάσουν και θα οργανώσουν την ανάπτυξή τους. Αυτή η έλλειψη κέντρων στην ορεινή ζώνη, μπορεί να καλυφθεί με βάση το κυρίαρχο ρόλο της Νομαρχίας και των συμφερόντων και αντιλήψεων της πρωτεύουσας του νομού;

Όμως η εμπειρία δείχνει ότι με βάση τις εξελίξεις στον ορεινό χώρο και τις δυσκολίες πλέον που εμφανίζονται για συγκράτηση των πληθυσμών και για λύσεις αναπτυξιακές, θα πρέπει παράλληλα με τις προσπάθειες που θα εμφανισθούν για αξιοποίηση τοπικών πόρων, στο επίπεδο κοινότητας ή μερικών κοινοτήτων, με την υποστήριξη νομαρχιακών υπηρεσιών οι περιοχές αυτές να ενταχθούν σε προσπάθειες

σχεδιασμού ευρύτερων προγραμμάτων ανάπτυξης. Στην περίπτωση αυτή η περιφέρεια καλείται να παίξει ένα πιο ουσιαστικό ρόλο.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΟ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Όπως ήδη προαναφέρθηκε οι διαδικασίες εξέλιξης στον ευρωπαϊκό και ελληνικό χώρο επιταχύνονται σημαντικά από την εξέλιξη τόσο του ίδιου του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος, όσο και της ολοκλήρωσης της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Από την άλλη πλευρά οι αλματώδεις εξελίξεις στο χώρο της τεχνολογίας, των μεταφορών και των επικοινωνιών, δημιουργούν νέες οικονομικές και κοινωνικές καταστάσεις που με τη σειρά τους επηρεάζουν την οργάνωση του χώρου. Οι νέες χωρικές δομές δεν είναι πλέον συμβατές με τις διοικητικές διαιρέσεις στα διάφορα επίπεδα διοίκησης και προγραμματισμού και άρα υπάρχει ανάγκη για αναπροσαρμογή του μεγέθους, του αριθμού και των ορίων των εδαφικών και διοικητικών ενοτήτων. Ιδιαίτερα στο επίπεδο των πρωτοβάθμιων ΟΤΑ η ανάγκη διοικητικής και εδαφικής αναδιοργάνωσης είναι επιτακτική (Μπεριάτος, 1994).

Στην Ελλάδα που παρουσιάζει ομοιότητες με την ομάδα των μεσογειακών χωρών που αναφέρονται παραπάνω, αν και το πρόβλημα παρουσιάζεται οξύτερο, λόγω και της αγροτικής εξόδου που μεταπολεμικά έλαβε τεράστιες διαστάσεις, καμία αναδιοργάνωση δεν είχε δρομολογηθεί μέχρι το 1980. Σημειωτέον ότι ο κατακερματισμός της ελληνικής αυτοδιοίκησης ήταν και είναι αναλογικά ο μεγαλύτερος στην Ευρώπη. Ο δε αριθμός των ΟΤΑ (δήμων και κοινοτήτων) παραμένει

πρακτικά ο ίδιος από την εποχή της βενιζελικής μεταρρύθμισης και άρα το μέγεθός τους είναι ιδιαίτερα μικρό. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι οι μισοί σχεδόν από τους σημερινούς δήμους έχουν πληθυσμό κάτω των 5000 κατοίκων ενώ από τις 5500 περίπου κοινότητες το 84% έχουν πληθυσμό κάτω των 1000 κατοίκων και το 59% έχουν πληθυσμό κάτω των 500 κατοίκων (Χριστοφιλοπούλου, 1994).

Πίνακας 27 : Κατανομή των θεσσαλικών δήμων και κοινοτήτων με βάση τον πληθυσμό τους.

Πληθυσμός 1991	0-700	700-1250	1250-1600	1600-2250	2250-5000	5000 +	Σύνολο
Αριθ. Δήμων ή κοινοτ.	344	124	15	26	25	17	545
Ποσοστό %	63,12	22,75	2,80	4,77	4,59	3,12	100,00

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος.

Ειδικότερα στην Περιφέρεια Θεσσαλίας όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 27 το 63.12% των ΟΤΑ έχουν πληθυσμό κάτω των 700 κατοίκων και μόλις 17 ΟΤΑ ήτι το 3.12% του συνόλου έχουν πληθυσμό άνω των 5000 κατοίκων.

Με δεδομένη την διάρθρωση αυτή, αλλά και των απαιτήσεων που έθεταν τόσο η αναγκαιότητα διοικητικής αναδιάρθρωσης στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης, όσο και οι νέες αναπτυξιακές επιταγές με προβολή των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, η Ελλάδα προσανατολίσθηκε προς μια νέα μεταρρύθμιση που θα δημιουργούσε νέους σύγχρονους και βιώσιμους δήμους. Έτσι 80 περίπου χρόνια μετά τη μεταρρύθμιση του 1912 οι δήμοι που τότε εθεωρούντο η πηγή κάθε κακοδαιμονίας του κράτους, καλούνται να παίξουν και πάλι πρωταγωνιστικό ρόλο στην επίλυση του αναπτυξιακού προβλήματος της χώρας. Εκείνο που είναι τώρα το ζητούμενο εν όψει και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δεν είναι η διατήρηση κάποιας «παράδοσης», αλλά η συγκρότηση φορέων που θα είναι βιώσιμοι επιχειρησιακά για να μπορούν να εξασκήσουν τις συνεχώς διευρυνόμενες αρμοδιότητες τους.

A. Οι προοπτικές της ανακυττάρωσης των ΟΤΑ

Με βάση τις εμπειρίες των τελευταίων δέκα χρόνων σχετικά με την αδυναμία εφαρμογής των δεσμών διοικητικής αναδιάρθρωσης σε τοπικό επίπεδο, το ερώτημα που τίθεται σήμερα είναι ποιά θα πρέπει να είναι η νέα διάρθρωση της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης της οποίας κανένας πολιτικός και κοινωνικός φορέας δεν αμφισβητεί την αναγκαιότητα (πράγμα που δυστυχώς δε συνέβαινε πριν μια δεκαετία).

Ήδη η κυβερνητική μεταβολή του Οκτωβρίου '93 έφερε το θέμα πιο έντονα στο προσκήνιο. Ο νέος νόμος 2218 (ΦΕΚ90Α/13-6-94) για την ίδρυση της Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, τροποποίηση των διατάξεων για την πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση και την περιφέρεια και άλλες διατάξεις, σηματοδοτεί νέες δεσμικές αλλαγές και εξελίξεις για την εδαφική οργάνωση της αυτοδιοίκησης τόσο στο επίπεδο νομού (δευτεροβάθμια αυτοδιοίκηση), όσο και στο τοπικό επίπεδο. Σε ότι αφορά το τοπικό επίπεδο, επιχειρείται η εισαγωγή ενός νέου σχήματος λειτουργικής και εδαφικής αναδιοργάνωσης του οποίου το σημαντικότερο στοιχείο από γεωγραφική άποψη είναι η καθιέρωση της αναγκαστικής συνεργασίας των ΟΤΑ συγκεκριμένων περιοχών σύμφωνα με το άρθρο 102 παρ. 3 του Συντάγματος (που προβλέπει την υποχρεωτική σύσταση συνδέσμων ΟΤΑ).

B. Εισηγητική Έκθεση Σχεδίου Νόμου 2218/94 Περί Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης

Με το νόμο 2218/94 επιχειρείται μια ριζική μεταβολή στους πολιτικούς δεσμούς και στο σύστημα διοικητικής λειτουργίας του κράτους μέσα από την δεσμοδέτηση της δευτεροβάθμιας αυτοδιοίκησης, την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης και την ισχυροποίηση της περιφερειακής δομής της κρατικής διοίκησης.

Οι κοινωνικοοικονομικές μεταβολές και οι τεχνολογικές εξελίξεις επιβάλλουν αυτή την μεταβολή. Είναι αναγκαίο οι πολιτικές και διοικητικές δομές καθώς και οι μορφές οργάνωσης των τοπικών κοινωνιών να προσαρμόζονται και να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κάθε εποχής.

Στόχος του νόμου είναι να ενισχύσει τις μορφές οργάνωσης των τοπικών κοινωνιών με την βελτίωση της εσωτερικής οργάνωσης των ΟΤΑ, την οργανωτική λειτουργική και οικονομική μεταρρύθμιση, τον εμπλουτισμό τους με σύγχρονα τεχνικά μέσα και την στελέχωσή τους με επαρκές και ειδικευμένο προσωπικό.

Ο νόμος αυτός εμπλουτισμένος με την αρνητική και θετική εμπειρία των προηγούμενων μεταρρυθμίσεων προσπαθεί να συμβάλει στην ενεργό συμμετοχή του πολίτη στη διαμόρφωση, το σχεδιασμό και τον προγραμματισμό τοπικών πολιτικών, καθώς και στον έλεγχο της υλοποίησής τους.

Γ. Περιφερειακή Διοίκηση

Στο επίπεδο της Περιφέρειας δεν δεσμοδετείται αυτοδιοικητικό σύστημα.

Το 1976 με το Νόμο 289 ιδρύθηκε η Κεντρική Υπηρεσία Περιφερειακής Ανάπτυξης στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας που μεταγενέστερα με το Π.Δ. 816/14-9-1977, πήρε την ονομασία Υπηρεσία Περιφερειακής Πολιτικής και Ανάπτυξης.

Στην περιφέρεια δημιουργήθηκαν οι Υπηρεσίες Περιφερειακής Ανάπτυξης που αντιστοιχούσαν μία σε κάθε Γεωγραφικό Διαμέρισμα. Οι λειτουργικές αρμοδιότητες των Υπηρεσιών αυτών που καθορίζονται από το άρθρο 43 του Π.Δ. 816/14-9-1977, είναι η συλλογή στοιχείων για την σύνταξη προγραμμάτων περιφερειακής ανάπτυξης, η παρακολούθηση της πορείας εφαρμογής τους, ο συντονισμός των έργων του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, η προώθηση ιδιωτικών επενδύσεων και η αξιολόγηση της νομοθεσίας περί κινήτρων περιφερειακής ανάπτυξης. Αποτελούσαν δηλαδή ουσιαστικά περιφερειακή υπηρεσία ενημέρωσης του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, χωρίς να υπάρχουν δεσμοδετημένες αρμοδιότητες ρύθμισης ζητημάτων περιφερειακής κλίμακας (Κόνσολας 1983).

Ήδη όμως κατά την διάρκεια του δικτατορικού καθεστώτος (1971) είχαν οριστεί 7 γεωγραφικές ενότητες (Περιφέρειες) στις οποίες τοποθετήθηκαν επικεφαλής Γενικοί Γραμματείς του Υπουργείου Εσωτερικών και είχαν ως ευθύνη την περιφερειακή διαχείριση και τον έλεγχο των Νομαρχιακών δεσμών. Με την επιστροφή στο δημοκρατικό πολίτευμα οι περιφέρειες αυτές αδρανοποιούνται αλλά αυτό ουσιαστικά δεν αποτελεί παρά "ένα σταμάτημα του χρόνου" αφού αυτές επαναδραστηριοποιούνται με το νόμο 1622/86 υπό την πίεση της εφαρμογής των Κοινοτικών Προγραμμάτων (Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα).

Το 1979 με το Νόμο 992 προβλέπεται με Προεδρικά Διατάγματα η σύσταση Γραφείων Ανάπτυξης στην έδρα κάθε Νομού, πλήν αυτών που αποτελούν ήδη έδρα Υπηρεσιών Περιφερειακής Ανάπτυξης. Τα νέα Γραφεία Ανάπτυξης θα αποτελούσαν το σύνδεσμο μεταξύ της Νομαρχίας και της Υπηρεσίας Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Οι Περιφέρειες που άρχισαν να λειτουργούν το 1987 εξακολουθούν να έχουν και σήμερα το χαρακτήρα που τους έδωσε ο ιδρυτικός νόμος 1622/86 που είναι ο σχεδιασμός, ο προγραμματισμός και ο συντονισμός της περιφερειακής ανάπτυξης¹.

¹ Νόμος 2218/94, Άρθρο 49.

Παράλληλα όμως με το νέο Νόμο, ενισχύεται ο διοικητικός μηχανισμός της Περιφέρειας με την ίδρυση αποσυγκεντρωμένων υπηρεσιών των υπουργείων², ενώ μέχρι τώρα δεν είχε ουσιαστικά εσωτερικό οργανισμό αφού δεν περιείχε οργανικές θέσεις και όλοι οι υπάλληλοι ήταν αποσπασμένοι από άλλες δημόσιες υπηρεσίες. Η κατεύθυνση αυτή προωθεί την αποτελεσματικότητα και τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης ώστε να ασκείται σε περιφερειακό επίπεδο χωρίς τη διοικητική παρέμβαση του κέντρου ο κύριος όγκος των αρμοδιοτήτων και λειτουργιών (διοίκησης και αναπτυξιακού προγραμματισμού) που διατηρούνται στην ευθύνη του κρατικού τομέα.

Η Περιφέρεια - και στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης - θεωρείται ως ουσιαστικός παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης και προώθησης της συνοχής, εκδημοκρατισμού των δεσμών και ενίσχυσης της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, προβολής και αξιοποίησης των πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων, καθώς και το καταλληλότερο επίπεδο για την εκπόνηση και την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης περιφερειακής πολιτικής.

Θεσμοθετείται το Περιφερειακό Συμβούλιο στο οποίο προεδρεύει ο διορισμένος από την κυβέρνηση Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας και στο οποίο εκπροσωπούνται οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, οι Τ.Ε.Δ.Κ. και εκπρόσωποι επιστημονικών φορέων μη καθορισμένων εξ' αρχής. Το τελευταίο, στα πρότυπα του παλαιού νομαρχιακού συμβουλίου του 1622/86, δίνει την δυνατότητα στο Γενικό Γραμματέα να διαμορφώνει κάθε φορά κυβερνητική πλειοψηφία. Επίσης ενισχύεται ο ρόλος του Περιφερειάρχη³ που αποτελεί πλέον το μοναδικό ανώτατο κρατικό όργανο στη Περιφέρεια, ύστερα από την προβλεπόμενη κατάργηση του Νομάρχη, ενώ ασκεί έλεγχο νομιμότητας των πράξεων και αποφάσεων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Δεύτερου Βαθμού.

² Νόμος 2218/94, Άρθρο 52.

³ Αρμοδιότητες του Περιφερειάρχη.

Καθοριστικής σημασίας κενотоμία αποτελεί η ίδρυση του Περιφερειακού ταμείου ανάπτυξης⁴, ως νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, το οποίο θα διαχειρίζεται όλο το περιφερειακό πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων, με διατάκτη δαπανών τον Περιφερειάρχη, θα μπορεί να εξασφαλίσει πρόσθετους πόρους για την συγχρηματοδότηση των έργων (με δάνεια, δικαιώματα, τέλη και εισφορές) και θα παρέχει την αναγκαία τεχνική και επιστημονική υποστήριξη στα όργανα και τις υπηρεσίες της Περιφέρειας, στην άσκηση των αρμοδιοτήτων της και ιδιαίτερα στον αναπτυξιακό προγραμματισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και προγραμμάτων περιφερειακής ανάπτυξης.

Ένας νέος δεσμός που εισάγεται με τους Νόμους 2218/94 και 2240/94 είναι αυτός του Περιφερειακού Διευθυντή. Αντικείμενο του Περιφερειακού Διευθυντή είναι η άσκηση των αρμοδιοτήτων της Νομαρχίας που δεν μεταφέρονται στη νέα Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση⁵, και ο έλεγχος νομιμότητας των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Πρώτου Βαθμού⁶.

⁴ Νόμος 2218/94, Άρθρο 53 και 55.

⁵ Νόμος 2218/94, Άρθρο 3, παράγραφος 1.

Αρμοδιότητες του Περιφερειακού Διευθυντή:

α) Δημόσιας περιουσίας

β) Των Υπουργείων Εθνικής Άμυνας, Εξωτερικών, Οικονομικών και Δικαιοσύνης

γ) Της εποπτείας των Ο.Τ.Α. πρώτου βαθμού του Υπουργείου Εσωτερικών

δ) Της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας

ε) Των Συνοριακών Σταθμών Υγειονομικού Κτηνιατρικού Ελέγχου (Σ.Υ.Κ.Ε.) του Υπουργείου Γεωργίας

⁶ Νόμος 2240/94, Άρθρο 4, παράγραφος 6β.

Δ. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση

Το 1994 συμπληρώνεται το κενό που υπήρχε στο διοικητικό σύστημα της Ελλάδας από την δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους, με συνέπειες που εμφανίζονται σημαντικά αρνητικές για την χωρική κοινωνική και οικονομική συνοχή του χώρου της ελληνικής επικράτειας: ο 2ος Βαθμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης ή αλλιώς η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Τα νομοθετικά διατάγματα 2218/94 και 2240/94 προέβλεπαν για πρώτη φορά την άμεση εκλογή με καθολική γνηφοφορία των Νομαρχιακών Συμβουλίων. Με τα διατάγματα αυτά ο Νομός μετατρέπεται σε Νομικό Πρόσωπο Αυτοδιοίκησης, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Στους λόγους που καθιστούν αναγκαίο αυτό το ανώτερο δευτεροβάθμιο επίπεδο αυτοδιοίκησης περιλαμβάνονται, η πολιτική απόφαση της κυβέρνησης για μεγαλύτερη συμμετοχή της αυτοδιοίκησης στο γενικότερο πολιτειακό και αναπτυξιακό γίγνεσθαι, η αμεσότερη εξυπηρέτηση από την πολιτεία του πολίτη που σήμερα γίνεται από κρατικές υπηρεσίες και η διεύρυνση του κοινωνικού ελέγχου των παρεχόμενων υπηρεσιών. Επίσης η ισχυρή ταυτότητα που έχουν οι σημερινοί Νομοί στη συνείδηση των κατοίκων κάθε περιοχής, η ιστορική συνέχεια, η οργανωτική συγκρότηση των Νομών καθώς και το γεγονός ότι οι περισσότεροι Νομοί αποτελούν την ανθρωπογεωγραφική-οικονομική ενδοχώρα των κυρίων αστικών κέντρων της χώρας.

Στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση ανήκει η ευθύνη για την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιφέρειάς της⁷. Ο δεσμός του Νομάρχη ως τοπικός εκπρόσωπος της κεντρικής διοίκησης καταργείται και αντικαθίσταται από το Περιφερειακό Διευθυντή⁸. Η διοίκηση των υποδέσεων Νομαρχιακού χαρακτήρα ανήκει στη Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση. Οι υποδέσεις αυτές θα αντιμετωπίζονται πλέον από άμεσα εκλεγμένα όργανα από τους δημότες κάθε Νομού, το Νομαρχιακό Συμβούλιο⁹ και τον Πρόεδρο της Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης. Αυτή ακριβώς είναι και η ουσιαστική πολιτική μεταβολή του σημερινού καθεστώτος διοίκησης στους Νομούς.

⁷ Νόμος 2218/94, Άρθρο 13, Παράγραφος 1.

⁸ Νόμος 2240/94, Άρθρο 4, Παράγραφος 2.

⁹ Νόμος 2218/94, Άρθρο 13, παράγραφος 1.

Το Νομαρχιακό Συμβούλιο είναι αρμόδιο ιδίως για:

α) Τον κανονισμό των εργασιών του, τον κανονισμό των εργασιών των Νομαρχιακών Επιτροπών και τον οργανισμό των υπηρεσιών της Ν.Α.

Όλες οι αρμοδιότητες του Νομάρχη¹⁰ και των Νομαρχιακών υπηρεσιών περιέρχονται στην Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση¹¹, η οποία θα χειρίζεται εφεξής τόσο τις καθαρά αυτοδιοικητικού χαρακτήρα υποθέσεις, όσο και τις κατ' ανάθεση κρατικές υποθέσεις που διαχειρίζεται σήμερα ο καταργούμενος Νομάρχης. Οι εξαιρούμενες αρμοδιότητες και υπηρεσίες, περιέχονται στο Περιφερειακό Διευθυντή¹². Η διοικητική αυτοτέλεια της Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης κατοχυρώνεται από το τρόπο με τον οποίο ασκείται η εποπτεία του κράτους. Ασκείται μόνο έλεγχος νομιμότητας στις πράξεις της Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, από επιτροπή μικτής σύνθεσης (κρατικής διοίκησης-Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης-δικαιοσύνης)¹³.

Κατοχυρώνεται η συλλογική λειτουργία στην άσκηση της διοίκησης του Νομού με το δεσμό των Αντινομαρχών¹⁴ και το δεσμό των Νομαρχιακών Επιτροπών¹⁵ που έχουν αποφασιστικές αρμοδιότητες¹⁶ και εξασφαλίζεται η ευρύτερη δυνατή κοινωνική συμμετοχή στη διαμόρφωση των προγραμματικών επιλογών για την ανάπτυξη του Νομού, μέσα από το δεσμό της οικονομικής και κοινωνικής επιτροπής¹⁷, στην οποία συμμετέχουν εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης και των κοινωνικών εταίρων.

β) Την εφαρμογή της διαδικασίας του Δημοκρατικού Προγραμματισμού.

γ) Τον προϋπολογισμό και απολογισμό της Ν.Α. και των νομικών προσώπων της Ν.Α.

δ) Την επιβολή φόρων, τελών, εισφορών και δικαιωμάτων.

ε) Την απαλλοτρίωση ακινήτων

στ) Την εκποίηση, ανταλλαγή και δωρεά ακινήτων καθώς και την σύσταση εμπραγμάτων δικαιωμάτων

ζ) Τη σύναψη Δανείων

η) Το Πρόγραμμα των εκτελεστέων έργων και προμηθειών

θ) Την προστασία και αξιοποίηση περιοχών

ι) Την μελέτη κατασκευή και συντήρηση έργων

ια) Την ίδρυση κέντρων παροχής πολιτιστικών και κοινωνικών υπηρεσιών

ιβ) Την ανάθεση της παροχής υπηρεσιών και της εκτέλεσης εργασιών και προγραμμάτων

ιγ) Την ίδρυση νομικών προσώπων και επιχειρήσεων ή τη συμμετοχή σε επιχειρήσεις

ιδ) Την ανάθεση άσκησης αρμοδιοτήτων σε νομικά πρόσωπα ή στο κράτος.

ιε) Τη συγκρότηση συλλογικών οργάνων

¹⁰ Νόμος 2218/94, Άρθρο 14, παράγραφος 9.

Ο Νομάρχης συμμετέχει στις συνεδριάσεις του Νομαρχιακού Συμβουλίου χωρίς δικαίωμα ψήφου, ενώ εκφράζει τις απόψεις του κατά προτεραιότητα. Συνεδρία του Νομαρχιακού Συμβουλίου χωρίς την παρουσία του Νομάρχη ή του νόμιμου αντικαταστάτη θεωρείται άκυρη.

¹¹ Νόμος 2218/94, Άρθρο 3, παράγραφος 1.

Εξαιρούνται οι αρμοδιότητες:

α) Δημόσιας περιουσίας

β) Των Υπουργείων Εθνικής Άμυνας, Εξωτερικών, Οικονομικών και Δικαιοσύνης

γ) Της εποπτείας των Ο.Τ.Α. πρώτου βαθμού του Υπουργείου Εσωτερικών

δ) Της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας

ε) Των Συνοριακών Σταθμών Υγειονομικού Κτηνιατρικού Ελέγχου (Σ.Υ.Κ.Ε.) του Υπουργείου Γεωργίας

¹² Νόμος 2218/94, Άρθρο 3 και Νόμος 2240/94, Άρθρο 4.

¹³ Νόμος 2218/94, Άρθρο 18 και Άρθρο 47, παράγραφος 4 και Νόμος 2240/94, Άρθρο 3, παράγραφοι 6 και 9.

¹⁴ Ο Πρόεδρος κάθε Νομαρχιακής Επιτροπής.

¹⁵ Νόμος 2218/94, Άρθρο 15.

Το προσωπικό που υπηρετεί σήμερα στις Νομαρχίες μεταφέρεται στην Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, διατηρώντας το μισθολογικό και συνταξιοδοτικό καθεστώς και γενικά όλα τα δικαιώματά του¹⁸. Η Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση επιλέγει το οργανωτικό της σχήμα, εκπονώντας το οργανισμό εσωτερικής υπηρεσίας¹⁹.

Οι αμοιβές του προσωπικού που περιλαμβάνει η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση καθορίζεται από την ίδια και από το συλλογικό της όργανο (Κ.Ε.Ν.Α.) γεγονός που ενισχύει την οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια του δεσμού²⁰.

Η χρηματοδότηση της Ν.Α. εξασφαλίζεται πλήρως για μια μεταβατική περίοδο δύο ετών, προκειμένου στο διάστημα αυτό να δεσμοδετηθούν κεντρικοί αυτοτελείς πόροι²¹ και ίδια έσοδα της Ν.Α.. Με το τρόπο αυτό εξασφαλίζεται άμεσα η χρηματοδότηση των λειτουργικών δαπανών της και των Νομαρχιακών επενδύσεων και διαμορφώνεται οικονομική αφετηρία για την κατωχύρωση της οικονομικής αυτοτέλειας του νέου δεσμού.

Ωστόσο ένα χρόνο μετά την εκλογή των πρώτων αιρετών οργάνων της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ελάχιστα βήματα προόδου έχουν πραγματοποιηθεί για την ουσιαστική λειτουργία του νέου δεσμού. Η πολιτεία με δυσκολία παραχωρεί αρμοδιότητες και πόρους στο νέο δεσμό και γενικότερα φαίνεται να τον αντιμετωπίζει με δυσπιστία τόσο κακοπροαίρετη που προέρχεται από τους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς της δημόσιας διοίκησης, όσο και καλοπροαίρετη που ωφείλεται στον προβληματισμό για την σωστή ανάπτυξη του νέου δεσμού.

Σε κάθε Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση εκλέγεται αριθμός Νομαρχιακών Επιτροπών (από 3 έως 6) ανάλογα με τον αριθμό των μελών του Νομαρχιακού Συμβουλίου.

¹⁶ Νόμος 2218/94, Άρθρο 15, παράγραφος 3.

¹⁷ Νόμος 2218/94, Άρθρο 4, παράγραφοι 5 και 6.

Σε κάθε Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση λειτουργεί ως γνωμοδοτικό όργανο οικονομική και κοινωνική επιτροπή που συγκροτείται από εκπροσώπους:

- α) Της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων
- β) Των οργανώσεων εργοδοτών και εργαζομένων
- γ) Των Επιμελητηρίων και των επιστημονικών οργανώσεων
- δ) Των συναιτεριστικών οργανώσεων
- ε) Των εργαζόμενων στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

¹⁸ Νόμος 2218/94, Άρθρο 34 και 39.

¹⁹ Νόμος 2218/94, Άρθρο 30.

Ο Οργανισμός της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης καταρτίζεται με βάση πλήρη μελέτη οργάνωσης της Ν.Α. που έγινε λαμβάνοντας υπόψη την έκταση, το πληθυσμό, τους διαθέσιμους οικονομικούς πόρους, τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες του Νομού καθώς και ιδιαίτερα κριτήρια που προσδιορίζονται με την απόφαση του Νομαρχιακού Συμβουλίου για την κατάρτιση της μελέτης. Ο Οργανισμός της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης εγκρίνεται από το Νομαρχιακό Συμβούλιο και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

²⁰ Νόμος 2218/94, Άρθρο 31 και Άρθρο 34, Παράγραφος 3.

²¹ Νόμος 2218/94, Άρθρο 22, Παράγραφος 1.

Συνολικά η νέα Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση δεν φαίνεται να μπορεί να επιφέρει βραχυπρόθεσμα σημαντικές αλλαγές στην διαδικασία ανάπτυξης του νομού αφού η οργάνωσή της στηρίχθηκε στις πεπερασμένες πρακτικές, δηλαδή στο μοντέλο οργάνωσης της παλαιάς Νομαρχιακής Διοίκησης. Μπορεί η αμεσότητα της εκλογής της από την τοπική κοινωνία να της δίνει την δυνατότητα να γνωρίζει καλύτερα τα τοπικά προβλήματα δεν μπορεί όμως να εκπονή ολοκληρωμένα προγράμματα λόγω της έλλειψης του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού αλλά και της κατάλληλης οργάνωσης και επιπλέον η υλοποίηση των όποιων προγραμμάτων είναι επισφαλείς αφού δεν υπάρχουν αυτόνομοι πόροι. Η έλλειψη αυτή δρα ανασταλτικά στην ανάληψη πρωτοβουλιών, αφού αυτοί θα κρίνονται από την κεντρική εξουσία που θα διαδέτει τα χρήματα. Και αν αναλογισθούμε ότι και ο 1ος Βαθμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης με τα 70 χρόνια ζωής δεν έχει ακόμα δικούς του πόρους, μάλλον αυτό θα αργήσει σημαντικά.

Ε. Πρωτοβάθμια Αυτοδιοίκηση

Όπως ήδη αναφέραμε το σημαντικότερο ίσως πρόβλημα της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα είναι ο κατακερματισμός των Ο.Τ.Α..

Το μικρό μέγεθος ενός Ο.Τ.Α. σημαίνει:

- ελάχιστοι διαθέσιμοι φυσικοί πόροι.
- μικρή επιχορήγηση από το κράτος.
- έλλειψη της κατάλληλης οργανωτικής και διοικητικής διάρθρωσης.

Σε αυτό το πλαίσιο ουσιαστικά δεν υπάρχει η δυνατότητα άσκησης των παραχωρημένων από το κράτος αρμοδιοτήτων αλλά και της εκπόνησης και υλοποίησης των ελάχιστων αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Αυτό είναι ένα πρόβλημα το οποίο η πολιτεία έχει διαπιστώσει από παλιά αλλά μόλις στην δεκαετία του 80^ς ανέλαβε κάποιες πρωτοβουλίες για την εξάλειψή του.

1. Οι Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι: μία πρώτη πιλοτική προσπάθεια διακοινοτικής συνεργασίας

Η πρώτη προσπάθεια αντιμετώπισης του παραπάνω προβλήματος επιχειρήθηκε με το νόμο 1416/84 που τροποποιούσε το δημοτικό και κοινοτικό κώδικά με στόχο την ενδυνάμωση της αυτοδιοίκησης και την ενίσχυση της αποκέντρωσης. Πράγματι ο νόμος αυτός εισήγαγε σημαντικούς νέους δεσμούς, κυρίως για τα κρίσιμα θέματα της αναπτυξιακής λειτουργίας των ΟΤΑ όπως η δυνατότητα σύστασης δημοτικών/κοινοτικών επιχειρήσεων κλπ.

Παράλληλα επιχειρεί και μια πρώτη διαρθρωτική επέμβαση στην διοικητική και εδαφική δομή, με τη σύσταση Επαρχιών στο νησιωτικό χώρο και τη δεσμοδέτηση νέου τρόπου συνένωσης των κοινοτήτων με ισχυρά κίνητρα διοικητικής και οικονομικής μορφής. Προωθείται και αναβαθμίζεται επίσης και η διακοινοτική συνεργασία με τη δεσμοδέτηση των «αναπτυξιακών» συνδέσμων που δημιουργούνται στη βάση μιας προκαθορισμένης ενιαίας χωρικής μονάδας που ονομάζεται

«γεωγραφική ενότητα» (γ.ε.). Η τελευταία είναι και το ενδιαφέρον στοιχείο σε ότι αφορά την εδαφική αναδιάρθρωση. Το σημαντικότερο όμως στην υπόθεση αυτή ήταν ότι υπήρχε εκφρασμένη πολιτική βούληση ο δεσμός αυτός να αποτελέσει τον «πρόδρομο» της συνένωσης των κοινοτήτων μέσα από την εμπειρία της συνεργασίας μεταξύ τους για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης. Απώτερος δηλαδή σκοπός ήταν οι σύνδεσμοι να γίνουν οι νέοι πρωτοβάθμιοι οργανισμοί αυτοδιοίκησης. Πρέπει να επισημάνουμε ότι, όπως συνέβη και με άλλα παρόμοια νομοθετήματα, η δεσμική αυτή πρωτοβουλία αποτελεί μεταφορά ανάλογων γαλλικών δεσμών και συγκεκριμένα των Συνδέσμων Πολλαπλού Σκοπού.

Σήμερα 10 χρόνια μετά την υψίση του παραπάνω νόμου μπορούμε να κάνουμε ορισμένες διαπιστώσεις και να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα.

Αριθμητικά οι μισοί περίπου από τους αναπτυξιακούς συνδέσμους που προβλέπονταν σε κάθε νομό συγκροτήθηκαν και ακόμα λιγότεροι από αυτούς λειτούργησαν ουσιαστικά. Ενώ οι δήμοι που δημιουργήθηκαν από αυτούς που ήταν και ο απώτερος σκοπός της πολιτικής ήταν ελάχιστοι.

Πίνακας 28 : Γεωγραφικές Ενότητες του Νόμου 1416/84 κατά Θεσσαλικό Νομό και οι νέοι δήμοι που δημιουργήθηκαν με βάση αυτές.

Νομοί	Αριθμός Γεωγρ. Ενοτήτων	Αριθμός Δήμων που σχηματίστηκαν	Αριθμός ΟΤΑ που συνενώθηκαν
Καρδίτσας	15	-	-
Λάρισας	19	-	-
Μαγνησίας	11	1	4
Τρικάλων	18	-	-
Σύνολο Θεσσαλίας	63	1	4
Σύνολο Ελλάδας	573	17	50

Πηγή: Μπεριάτος 1994.

Η αριθμητική αυτή υστέρηση σε σχέση με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα μπορεί να εξηγηθεί ποικιλότροπα ανάλογα με την κάθε γεωγραφική ενότητα. Συνολικά όμως μπορούμε να τα συγκεντρώσουμε στα εξής:

- καταρχήν υπήρχε η αδράνεια των τοπικών παραγόντων μετά από 60 περίπου χρόνια λειτουργίας των δήμων και των κοινοτήτων, να συλλάβουν

την αναγκαιότητα δημιουργίας των συνδέσμων για την καλύτερη ανάπτυξη της περιοχής τους. Και μόνο η παραχώρηση αρμοδιοτήτων από τα κοινοτικά συμβούλια στον νέο σύνδεσμο και η διεκδίκηση της προεδρίας στο νέο όργανο δρούσε ανασταλτικά για τους τοπικούς προέδρους. Εμπειρικά θα λέγαμε ότι αρκετοί από τους συνδέσμους που δημιουργήθηκαν τελικά, ώφειλαν την δημιουργία τους και στην εσωκομματική οργάνωση του ΠΑ.ΣΟ.Κ.. Το κυβερνών κόμμα αλλά και η ευρύτερη αριστερά την περίοδο αυτή έχει ισχυρή παρουσία στα συμβούλια των Ο.Τ.Α. κατέχοντας την προεδρία στα περισσότερα από αυτά (Χριστοφιλοπούλου 1994). Και καθώς τα στελέχη του στην τοπική αυτοδιοίκηση είναι και εσωκομματικά στελέχη, ο κομματικός μηχανισμός εργάζεται για την επιτυχία της πολιτικής που η κυβέρνησή του αποφάσισε.

- Από την άλλη ο νόμος προέβλεπε την εδελοντική δημιουργία των συνδέσμων βασίζοντας την επιτυχία στα οικονομικά κίνητρα που παρείχε. Τελικά φαίνεται ότι τα κίνητρα αυτά μετεξελίχθηκαν για ένα μεγάλο αριθμό διακοινοτικών συνενώσεων όχι σε μέσο προκειμένου οι οι Ο.Τ.Α να οδηγηθούν στην συνένωσή τους, αλλά σε αυτοσκοπό. Αυτό από μόνο του περιορίζει την δυνατότητα επιτυχίας αφού δεν αποτελούσε μια ολοκληρωμένη πολιτική.
- Επιπλέον δεν υπήρχαν οι απαιτούμενοι δίαυλοι επικοινωνίας με την μέχρι τότε Νομαρχιακή Διοίκηση για την από κοινού κατάρτιση κάποιων αναπτυξιακών προγραμμάτων, αφού η τελευταία οργανωμένη με το παλιό μοντέλο νομαρχιακής διοίκησης εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει την κοινότητα ως την ελάχιστη χωρική ενότητα εφαρμογής των κρατικών πολιτικών. Αντίθετα οι Σύνδεσμοι επικοινωνούσαν περισσότερο με το Υπουργείο Εσωτερικών από όπου ελάμβαναν την επιχορήγηση και με την Κ.Ε.Δ.Κ.Ε., και την Ε.Ε.Τ.Α.Α. που τους βοηθούσαν στην καλύτερη οργάνωσή τους. Όμως ήταν όργανα κεντρικά και περιορίζονταν η δυνατότητά τους να παρέμβουν σε τοπικό επίπεδο.

Οι συνενώσεις αυτές κινητοποιήθηκαν σε επίπεδο προγραμμάτων, έργων και κατάρτισης περισσότερο από γραφεία μελετών και νέων αναπτυξιακών φορέων, προσανατολιζόμενες προς το ότι προσέφεραν τα κοινοτικά προγράμματα και πρότειναν

οι παραπάνω φορείς κατά τρόπο ασυντόνιστο και προπαντός όχι ενταγμένα σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα τοπικής ανάπτυξης. Η υλοποίηση των Τοπικών Αναπτυξιακών Προγραμμάτων (ΤΑΠ) παρουσιάζεται σαν ένα κλασικό παράδειγμα με τον τρόπο «καρμπόν» τέτοιων μελετών.

Αρκεί να εξετάσει κανείς το κεφάλαιο «προτάσεις» αυτών των μελετών για να διαπιστώσει την ανυπαρξία καινοτομιών και ιδιαιτεροτήτων στους προτεινόμενους τρόπους και τομείς αξιοποίησης των τοπικών πόρων και δημιουργίας θέσεων εργασίας. Όμως το πιο σημαντικό μειονέκτημα των ΤΑΠ συνίσταται, ότι χωρίς μια κοινή βάση προδιαγραφών, τα περισσότερα δεν είναι συγκρίσιμα μεταξύ τους.

Τελικά την προσπάθεια δημιουργίας των Αναπτυξιακών Συνδέσμων μπορούμε να την αντιμετωπίσουμε ως ένα Πιλοτικό Πρόγραμμα εφαρμογής ορισμένων προθέσεων της Πολιτείας που δεν είχε την αναμεινόμενη αποδοχή, αλλά που συνέβαλλε σημαντικά στην καλλιέργεια της ιδέας της συνεργασίας μεταξύ των Ο.Τ.Α. σε τοπικό επίπεδο, για την καλύτερη αντιμετώπιση των τοπικών κοινών προβλημάτων και στο βαθμό αυτό προετοίμασε το πεδίο για την εφαρμογή μιας πιο συγκεκριμένης πολιτικής, των Συμβουλίων Περιοχής.

2. Γεωγραφικές Περιοχές

Η δεύτερη και πιο σημαντική, απο δεσμική και πολιτική άποψη προσπάθεια για την ανακυττάρωση των ΟΤΑ, επιχειρείται δύο μόλις χρόνια αργότερα με το νόμο 1622 (ΦΕΚ 92Α/14-786) για την τοπική αυτοδιοίκηση-περιφερειακή ανάπτυξη και δημοκρατικό προγραμματισμό. Η νέα προσπάθεια εντάσσει το πρόβλημα της ανακυττάρωσης σε μια γενικότερη πολιτική διοικητικής μεταρρύθμισης και στα τέσσερα επίπεδα προγραμματισμού που δεσμοδετούνται από το νόμο (τοπικό, νομαρχιακό, περιφερειακό, εθνικό). Οι σχετικές με τα θέματα της Α΄μιας αυτοδιοίκησης διατάξεις του Α΄ μέρους (άρθρα 1-18) προέβλεπαν δυνατότητα συνενώσεων κοινοτήτων σε δήμους ανεξάρτητα από τον πληθυσμό τους και με ισχυρά οικονομικά και άλλα κίνητρα που δεν υπήρχαν μέχρι τότε. Η μόνη προϋπόθεση που χρειαζόταν ήταν να βρίσκονται μέσα στα πλαίσια ειδικά προσδιορισμένων για το σκοπό αυτό χωρικών μονάδων που ονομάζονται τώρα «γεωγραφικές περιοχές» (γ.π.). Η συνένωση αυτή εξ΄ ορισμού περιλαμβάνει όλους τους ΟΤΑ της γεωγραφικής περιοχής (σε αντίθεση με τη δυνατότητα δημιουργίας αναπτυξιακού συνδέσμου χωρίς τη συμμετοχή όλων των ΟΤΑ της γεωγραφικής ενότητας του Ν 1416/84).

Σημειωτέον ότι υπάρχει η δυνατότητα παραμονής ορισμένων δήμων αλλά και κοινοτήτων εκτός γεωγραφικής περιοχής κάτι που δεν ίσχυσε στην περίπτωση καθορισμού των γεωγραφικών ενότητων. Ακολουθείται επομένως και εδώ, με ορισμένες διαφορές, το ίδιο μοντέλο με εκείνο που χρησιμοποιήθηκε για τη σύσταση των αναπτυξιακών συνδέσμων. Το κρίσιμο όμως σημείο είναι ότι οι γεωγραφικές αυτές περιοχές θα προσδιορίζονται ανεξάρτητα από τις γεωγραφικές ενότητες χωρίς καμία συσχέτιση με αυτές.

Πίνακας 29 : Γεωγραφικές Περιοχές του Νόμου 1622/86 κατά Θεσσαλικό Νομό και οι νέοι δήμοι που δημιουργήθηκαν με βάση αυτές.

Νομοί	Αριθμός Γεωγ. Περιοχών	Αριθμός Δήμων που σχηματίστηκαν	Αριθμός ΟΤΑ που συνενώθηκαν
Καρδίτσας	28	-	-
Λάρισας	38	1	3
Μαγνησίας	19	1	3
Τρικάλων	28	1	5
Σύνολο Θεσσαλίας	113	3	11
Σύνολο Ελλάδας	1151	43	180

Πηγή: Μπεριάτος 1994.

Η δεσμοδέτηση σε μικρό χρονικό διάστημα ενός νέου νόμου που έδote το ίδιο ακριβώς ζήτημα σε μια νέα βάση η οποία δεν διέφερε σημαντικά από την προηγούμενη, παρ'όλο που επέτρεπε ενδεχομένως την συνένωση εκείνων των κοινοτήτων που την επιζητούσαν, μπερδεψε το μέχρι τότε διαμορφωμένο περιβάλλον και μπορούμε να πούμε ότι επέδρασε ανασταλτικά στην περαιτέρω δημιουργία Αναπτυξιακών Συνδέσμων. Η αντιμετώπισή του υπήρξε χλιαρή τόσο από τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης όσο και από τα επίσημα κρατικά όργανα (Νομαρχία). Αποτέλεσμα ήταν ο νόμος αυτός να βρεί ελάχιστη έως μηδαμινή απήχηση.

3. Συμβούλια Περιοχής

Στον πρώτο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης είναι αναγκαίο να ασκούνται οι αρμοδιότητες εκείνες που καλύπτουν όλο το εύρος των τοπικών υποθέσεων. Αυτό όμως είναι αδύνατο να γίνει με το σημερινό μέγεθος των ΟΤΑ. Σήμερα υπάρχουν στην Θεσσαλία 545 δήμοι και κοινότητες από τις οποίες οι 344 ήτοι το 63.12% έχουν πληθυσμό κάτω των 700 κατοίκων (βλέπε και Πίνακα 27). Όμως ένα επιπλέον σημαντικό πρόβλημα που επηρεάζει την κατάσταση αυτή σε μεσαία κλίμακα, αυτή των ευρύτερων γεωγραφικών ζωνών, είναι και η κατανομή των οικισμών στο εσωτερικό του Θεσσαλικού χώρου με βάση τον αριθμό τους (ζώνες με μικρή πυκνότητα πληθυσμού και μικρό αριθμό και μέγεθος οικισμών), αλλά και το μέγεθος τους (συγκέντρωση των οικισμών με μεγάλο μέγεθος προς τις πεδινές και λιγότερο τις ημιορεινές περιοχές).

Το διαρθρωτικό αυτό πρόβλημα των ΟΤΑ επιχειρείται να αντιμετωπιστεί με την συνένωση των λειτουργιών τους μέσα από την αναγκαστική διακοινοτική συνεργασία. Η ύπαρξη των δήμων και των κοινοτήτων δεν θίγεται αλλά δημιουργούνται σύνδεσμοι, σύμφωνα με το άρθρο 102 παρ. 3 του συντάγματος με την ονομασία Συμβούλια Περιοχής.

Με την ισχυρή διακοινοτική συνεργασία, είναι δυνατό να στηριχθεί και να διερευνηθεί η παραγωγική βάση, να εξασφαλιστεί ο αναγκαίος κοινωνικός εξοπλισμός και τελικά να επιτευχθεί όχι μόνον η διοικητική, αλλά ταυτόχρονα η οικονομική, οικιστική και κοινωνική ανασυγκρότηση σε τοπικό επίπεδο.

Παράλληλα με τη δεσμοδέτηση των Συμβουλίων Περιοχής, καταργείται η σημερινή διάκριση των αρμοδιοτήτων της τοπικής αυτοδιοίκησης σε αποκλειστικές και συντρέχουσες και κατοχυρώνεται, σύμφωνα με την συνταγματική επιταγή, ότι η διοίκηση όλων των τοπικών υποθέσεων ανήκει στην αρμοδιότητα των δήμων και των κοινοτήτων.

Επίσης ενισχύεται η συμβασιακή πολιτική της τοπικής αυτοδιοίκησης με τη δεσμοδέτηση δύο νέων τύπων συμβάσεων:

- α) της σύμβασης συνεργασίας, που θα επιτρέπει την διαφανή, ευέλικτη και αποτελεσματική συνεργασία Δήμων, Κοινοτήτων, Συνδέσμων και Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων, στην άσκηση των αρμοδιοτήτων τους και

ειδικότερα, στην παροχή υπηρεσιών προς τους πολίτες, τους κοινωνικούς φορείς και τις επιχειρήσεις, στη μελέτη-κατασκευή-συντήρηση των έργων τους και στην εκπόνηση-εφαρμογή-χρηματοδότηση των προγραμμάτων τους. Το πεδίο εφαρμογής αυτής της σύμβασης καθορίζεται με Προεδρικό Διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Εσωτερικών και τη γνώμη της Κ.Ε.Δ.Κ.Ε..

- β) της σύμβασης ανάθεσης σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή κοινοπραξίες, της παροχής υπηρεσιών και της εκτέλεσης εργασιών ή προγραμμάτων, μετά από τη διενέργεια διαγωνισμού.

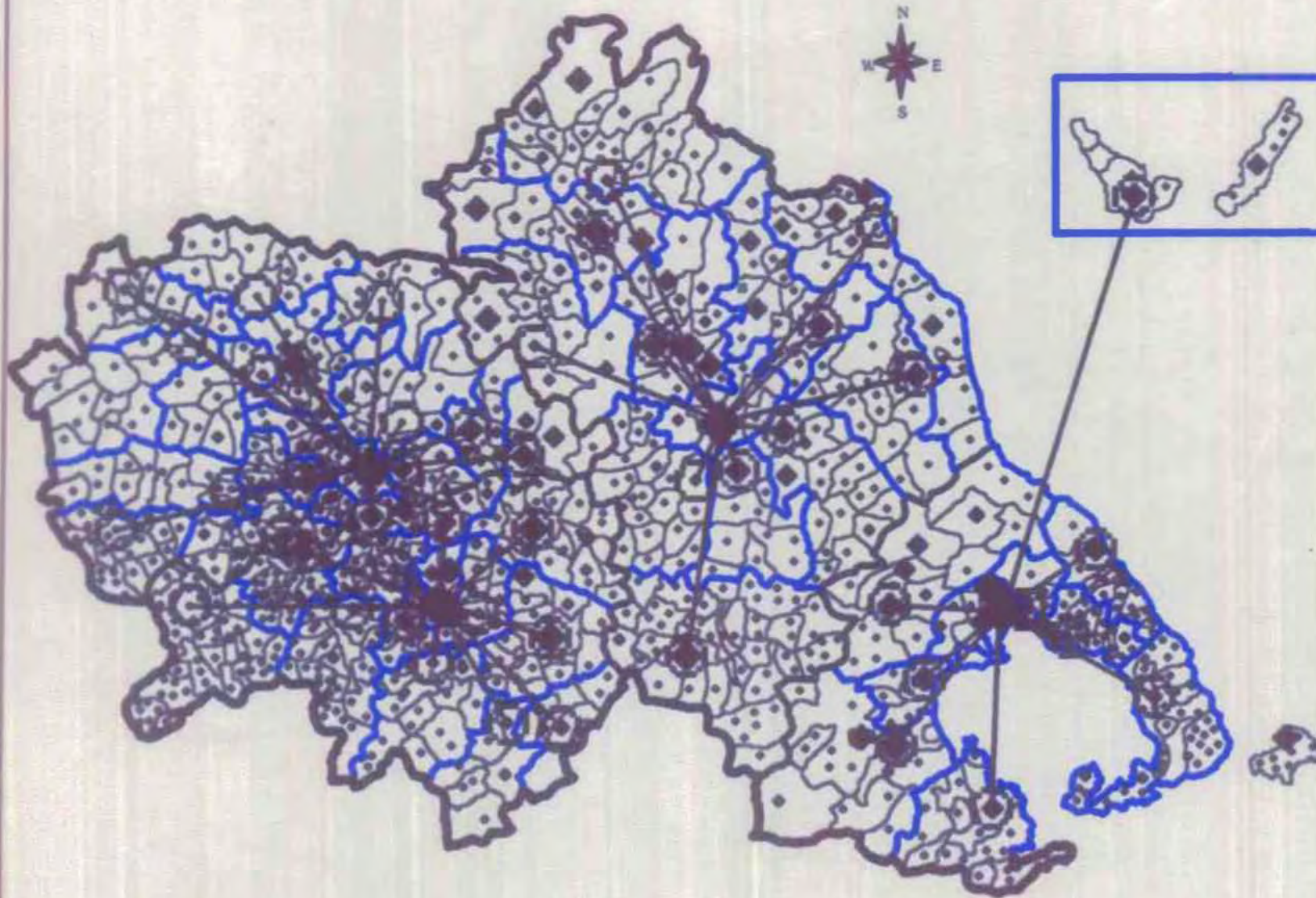
4. Η οριοθέτηση των Συμβουλίων Περιοχής και η διαμόρφωση της νέας χωρικής πραγματικότητας στο δεσσαλικό χώρο.

Στο πλαίσιο λοιπόν των παραπάνω μεταρρυθμίσεων αλλά και των αναπτυξιακών αναγκών του δεσσαλικού χώρου πως διαμορφώνεται η νέα χωρική διαίρεση με την οριοθέτηση των ΣΠ; Πως κρίνονται οι πραγματικές τους δυνατότητες ως οι νέες, στοιχειώδεις αλλά διευρυμένες ως προς τις κοινότητες, χωρικές - διοικητικές με βάση τις νέες απαιτήσεις που απορρέουν από την ανάγκη ενίσχυσης των νομαρχιακών και περιφερειακών δεσμών, αλλά και της Τοπικής Ανάπτυξης;

Και κατά συνέπεια είναι δυνατόν οι Νομαρχιακές πολιτικές να θεωρήσουν ισοδύναμα τα ΣΠ, ή ωφείλουν να ενισχύσουν την συνεργασία τους με άλλα Συμβούλια Περιοχής στο εσωτερικό διευρυμένων γεωγραφικών ζωνών, τις νομαρχιακές υπηρεσίες, ή τις περιφερειακές υπηρεσίες στα πλαίσια της διαχείρισης ή της ανάπτυξης της περιοχής τους;

4.1 Καθορισμός των ορίων και των εδρών

Η υποχρέωση να λάβει η οριοθέτηση των ΣΠ υπ' όψη τα υφιστάμενα διοικητικά όρια των νομών, συχνά δε και των επαρχιών, την δέση των 4 σημαντικότερων δεσσαλικών πόλεων, την σημαντική διαφοροποίηση της πυκνότητας του πληθυσμού

ΠΛΗΘΥΣΜ. ΚΛΑΣΕΙΣ
ΟΙΚΙΣΜΩΝ

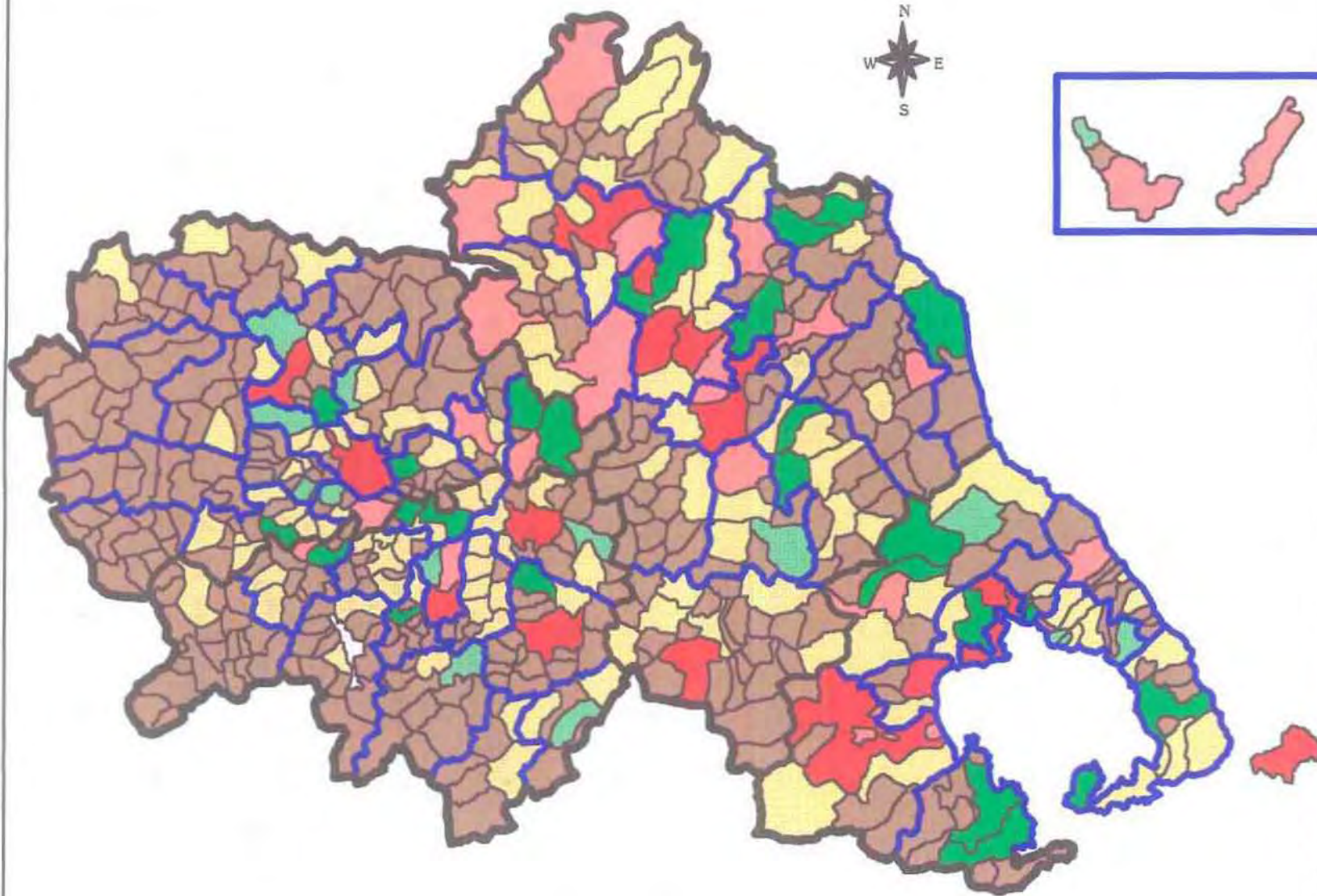
- 13 - 700
- ◊ 701 - 1250
- ◆ 1251 - 1600
- ◈ 1601 - 2250
- ◼ 2251 - 5000
- ◼ 5001 - 102426

◼ ΕΔΡΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΠΕΡΙΟΧΗΣ

◼ ΕΔΡΑ ΝΟΜΟΥ &
ΣΥΜΒ. ΠΕΡΙΟΧΗΣ

— ΑΚΤΙΝ. ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

ΧΑΡΤΗΣ 10: Γεωγραφικός προσδιορισμός των Συμβουλίων Περιοχής και ο πληθυσμός των Δήμων και Κοινοτήτων το 1991

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΟΡΙΑ
Δήμου ή Κοινότη.
Συμβ. Περιοχής
Νομού
Περιφέρειας

ΠΛΗΘΥΣΜ. ΚΛΑΣΕΙΣ
ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤ.
13 - 700
701 - 1250
1251 - 1600
1601 - 2250
2251 - 5000
5001 - 112782

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 1.000.000

ΒΟΛΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

αλλά και του βαθμού αστικής συγκέντρωσης από την ανατολική στην δυτική Θεσσαλία και από την ορεινή στην πεδινή, οδήγησαν:

- α) σε μια πρακτική περιορισμού των γεωγραφικών περιοχών ή διαίρεσης των διοικητικών περιοχών που ταυτίζονται με τα όρια μιας ενδοχώρας κυριαρχούμενης από ένα αστικό αγροτικό κέντρο (7000-15000 κατοίκων) με σημαντική κοινωνικοοικονομική συνοχή και με δυνατότητες να αποτελούν ένα πόλο ανάπτυξης (Παράδειγμα Φάρσαλα, Παλαμάς, Ελασσόνα.
- β) ανάδειξης οριοθέτησης μιας σειράς ΣΠτα οποία δύσκολα συνιστούν γεωγραφική ενότητα παρά μόνο με την έννοια της ύπαρξης. Χωροδετούνται τόσο στις πεδινές όσο και στις ορεινές περιοχές. Συνιστούν ενότητα μόνο με την έννοια της ύπαρξης ενός μεγαλύτερου από τους άλλους οικισμού ο οποίος εξυπηρετεί μερικώς τον πληθυσμό των άλλων.

Αυτή η πρακτική προβάλλεται στο χώρο με:

- α) Τον περιορισμό των πραγματικών και όχι διοικητικών ορίων γεωγραφικών περιοχών όπου σημειώνεται κυριαρχία του αστικού αγροτικού κέντρου.
Παράδειγμα Φαρσάλων, Παλαμά.
- β) Την κατάτμηση αντίστοιχων γεωγραφικών ενοτήτων με παραδοσιακή κυριαρχία ενός αστικο-αγροτικού κέντρου και στην δημιουργία πολλαπλών όμορων προς αυτό ΣΠ με ανακήρυξη νέων κέντρων-εδρών, με μικρή ικανότητα και εμπειρία για δυναμική κινητοποίηση των τοπικών πόρων.
Παράδειγμα Ελασσόνας, Αλμυρού.
- γ) Την ανάδειξη σειράς μικρών ΣΠ ιδιαίτερα στο εσωτερικό της ενδοχώρας των 4 μεγάλων αστικών κέντρων της Θεσσαλίας, χωρίς ουσιαστικά την παρουσία κάποιου κοινά αποδεκτού κέντρου υπηρεσιών.

4.2 Επιλογή και καθορισμός των εδρών

Το πρόβλημα της επιλογής των εδρών των ΣΠ εμφανίζεται όντως σημαντικό και φαίνεται να επηρεάζεται:

- α) Από την έλλειψη σημαντικών οικιστικών κέντρων με ανύπαρκτο εκτός από στοιχειώδης υπηρεσίες, οικονομικό και πολιτιστικό ρόλο σήμερα στο εσωτερικό μιας ενδοχώρας. Οπωσδήποτε το γεγονός αυτό ωφείλεται στην οικιστική πραγματικότητα του δεσσαλικού χώρου, αλλά ενισχύεται και από το μέγεθος και την οριοθέτηση των ΣΠ όπως αυτά σχεδιάστηκαν.
- β) Από πολιτικές επιλογές που σχεδόν πάντα η ανάθεση της έδρα γίνεται στο οικισμό με τον μεγαλύτερο πληθυσμό έστω και αν λόγω της θέσης του αδυνατεί να παίζει το ρόλο του κέντρου.
- γ) Τέλος ως συνέχεια των παραπάνω οι επιλογές της έδρας φαίνεται να επηρεάζονται από μια αντίληψη που θεωρεί την Νομαρχιακή Πρωτεύουσα όχι κέντρο των ΣΠ αλλά των επιλεγόμενων οικισμών.

Καθορισμός εδρών

Πράγματι, η ανάλυση του χάρτη της επόμενης σελίδας δείχνει ότι σε περιπτώσεις ισοβαρών σχετικής καταστάσεων και μεγεθών μεταξύ 2 υπογήφιων εδρών, προτιμήθηκαν εκείνοι οι οικισμοί που ευρίσκονται πλησιέστερα προς το αστικό κέντρο του Νομού, παρ' όλο που οι παραγωγικές δραστηριότητες (περίπτωση Κέδρου) ή οι προοπτικές απασχόλησης (περίπτωση Νίκαιας, Σταυρός Καρδίτσας) δεν ταυτίζονται σχεδόν καθόλου με εκείνες των υπολοίπων κοινοτήτων του ΣΠ.

Σε μια ομάδα ΣΠ η ανυπαρξία αδιαμάχητων κέντρων και η σχετική γειτνίαση με το αστικό κέντρο, φαίνεται να ενίσχυσε την τάση κατά την οποία ο προσδιορισμός των κέντρων έγινε με βάση μια αντίληψη Νομαρχιακο-κεντρικών συμφερόντων. Ως τέτοιο παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε το Σ.Π. Μενελαΐδας (Σκαρίφημα Ι) στο νομό Καρδίτσας (Κωδικός αριθμός ΚΑ8). Στο Συμβούλιο αυτό περιλαμβάνονται 7 κοινότητες

από τις οποίες οι 2 είναι πεδινές και 5 ορεινές, καθώς και 12 οικισμοί. Από τους 12 οικισμούς μόνο 2, οι οποίοι είναι και οι μεγαλύτεροι, ανήκουν στην πληθυσμιακή κλάση 700-1250 κατοίκων: ο Κέδρος που ανήκει στην πεδινή ζώνη (κάτω των 200μ. υψόμετρο) και η Λουτροπηγή η οποία ανήκει στην ορεινή ζώνη (άνω των 600μ. υψόμετρο). Το ερώτημα που τέθηκε στην περίπτωση αυτή, ήταν ποιός από τους δύο οικισμούς (κοινότητες) θα επιλεγεί ως έδρα ενός ΣΠ του οποίου η σημαντικότερη έκταση, πληθυσμός και φυσικοί πόροι βρίσκονται στην ορεινή ζώνη.

Τελικά ως έδρα του ΣΠ περιοχής επιλέχθηκε ο οικισμός (κοινότητα) του Κέδρου (1017 κάτοικοι). Αυτός όπως προαναφέραμε βρίσκεται στην πεδινή ζώνη του Συμβουλίου η οποία έχει πυκνότητα 38.49κατ./τ.χμ., αντιπροσωπεύει το 27,9% του πληθυσμού του και μόλις το 18% της έκτασής του (Πίνακας 30). Η οικονομική δραστηριότητα βασίζεται στην αρδευόμενη γεωργία και στην μονοκαλλιέργεια της βιομηχανικής καλλιέργειας του βαμβακιού, η οποία διαφοροποιείται εντελώς από τις οικονομικές δραστηριότητες της υπόλοιπης ζώνης. Τέλος, ο οικισμός είναι χωροθετημένος στην συμβολή των οδών-εξόδων της ορεινής ζώνης προς την πεδιάδα και την πόλη της Καρδίτσας. Αντίστοιχα ο οικισμός (κοινότητα) της Λουτροπηγής (734 κάτοικοι) βρίσκεται στην ορεινή ζώνη που έχει πυκνότητα 10.72 κατ./τ.χμ., καταλαμβάνει το 82% της έκτασης του Συμβουλίου και φιλοξενεί το 20,20% του πληθυσμού (Πίνακας 30). Το προϊόν της ορεινής ζώνης προέρχεται από την ύπαρξη ενός πολυ-παραγωγικού συστήματος το οποίο εξασφαλίζει μια σημαντική διαφοροποίηση των παραγόμενων προϊόντων και βασίζεται στην υψηλή απόδοση κηπευτικών, την κτηνοτροφία και την εκμετάλλευση των ιαματικών λουτρών Σμοκόβου, τα οποία φιλοξενούν όπως ήδη αναφέραμε ετησίως 15000 περίπου τουρίστες κυρίως από την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας.

Ωστόσο αξίζει να αναφερθεί ότι αν η επιλογή του οικισμού Κέδρου ως έδρα βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στο πληθυσμιακό μέγεθος με βάση την απογραφή του 1991, η απογραφή που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια μίας τοπικής έρευνας το 1993 από την Αναπτυξιακή Καρδίτσας, αναιρεί το στοιχείο αυτό.

Πραγματικά ενώ με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1991 ο κέδρος διαθέτει το 27,9% του συνολικού πληθυσμού του Σ.Π και η Λουτροπηγή το 20,2%, με τα στοιχεία της παραπάνω τοπικής έρευνας η διαφορά αυτή μειώνεται σε 25,6% και 23,7% αντίστοιχα (βλέπε και πίνακα 22).

Πίνακας 30 : Κοινότητες και οικισμοί του Σ.Π. Μενελαΐδας.

Σ. Π. Μενελαΐδας							
Κοινότητες	Έκταση	Ποσ. %	Ο/Η/Π	Οικισμοί	Απογραφή 1991	Ποσ. %	Πυκνότη.
Απδονοχώρι	26685		Ο	Απδονοχώρι	224		
				Γεωργαίϊκα	13		
				Θέρμα	23		
				Κάρπη	7		
Βαθύλακκος	25626		Ο	Βαθύλακκος	251		
Θραμίμι	30885		Ο	Θραμίμι	350		
Λουτροπηγή	48587		Ο	Λουτροπηγή	722		
				Λουτρά Σμοκόβου	12		
Ρεντίνα	41600		Ο	Ρεντίνα	569		
				Μονή Ρεντίνης	4		
Σύνολο	173383	82,00	Ο	Σύνολο	1860	55,93	10,72
Κέδρος	27605		Π	Κέδρος	1017		
Λουτρό	10452		Π	Λουτρό	448		
Σύνολο	38057	18,00	Π	Σύνολο	1465	44,07	38,49
Γενικό Σύν.	211440	100,00	Ο/Η/Π	Γενικό Σύν.	3325	100,00	15,73

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, η Λουτροπηγή όχι μόνο δεν ακολουθεί την τραγική εξέλιξη των άλλων ορεινών γειτονικών τους οικισμών αλλά παρουσιάζει τα ίδια ποσοστά υπεροχής ως προς τις κατηγορίες ηλικιών (0-14), (15-24), (25-45), κατάσταση που αν συγκριθεί με την αντίστοιχη του 1981 δείχνει την τάση δημογραφικής σταθεροποίησης της Λουτροπηγής σε σχέση με τον Κέδρο.

Στην προκειμένη περίπτωση, διαφαίνεται ότι η επιλογή θα έπρεπε να λάβει σοβαρά υπ όψη τα παρακάτω κριτήρια για την επιλογή ως έδρας του καταλληλότερου οικισμού:

- Κεντροβαρικό κριτήριο: η Λουτροπηγή βρίσκεται στο κέντρο του ΣΠ και εγγύτερα στους υπόλοιπους 4 ορεινούς οικισμούς (βλέπε σκαρίφημα)
- Από την θέση του αυτή ο παραπάνω οικισμός μπορεί να εξυπηρετήσει καλύτερα με τις υπηρεσίες του τους ορεινούς οικισμούς, ενώ διαθέτει ήδη σημαντική εμπειρία (οργανωτική) από την διαχείριση των Λουτρών.
- Η αξιόλογη επιχείρηση των ιαματικών λουτρών από την Λουτροπηγή (έλκει 15000 τουρίστες τον χρόνο) σε συνδιασμό με την ανάπτυξη

παραγωγικών δραστηριοτήτων που συνδέονται με άλλους τοπικούς πόρους (βοσκότοποι-κτηνοτροφία, κηπευτικά), δημιουργούν μια αξιόλογη πολυδραστηριότητα που προβάλλεται ως διαφοροποίηση της παραγωγής και που μειώνει σημαντικά την εξάρτησή της μεσοπρόθεσμα από την αγορά. Αντίθετα με τον Κέδρο (έδρα του Σ.Π.) του οποίου ο προσανατολισμός προς την μονο-καλλιέργεια και την μονο-παραγωγή του βαμβακιού, του προσδίδει στα πλαίσια της μεταρύθμισης της Κ.Α.Π. και της εφαρμογής της GATT ένα αβέβαιο μέλλον.

- Η αναπτυξιακή προοπτική της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού και της μεγαλύτερης επιφάνειας του ΣΠ συνδέεται με την ορθολογική διαχείριση των βασικών φυσικών πόρων δάση, βοσκότοποι, κηπευτικά, αλλά και της μάζας των 15000 τουριστών οι οποίοι και μπορούν να αυξηθούν αλλά και μέρος αυτής της αύξησης να διοχετευθεί προς γειτονικούς οικισμούς που διαθέτουν οικίματα αλλά και πανέμορφα τοπία. Αντίθετα η γενικότερη αδυναμία διαχείρισης του χώρου θα έχει σημαντικά αρνητικές επιπτώσεις και στο μέλλον του υφιστάμενου τουρισμού. Σε αυτό το πλαίσιο των αναπτυξιακών συνθηκών και προοπτικών η Λουτροπηγή φαίνεται να παίζει ήδη τον κεντρικό ρόλο.

Είναι φανερό ότι στην επιλογή της έδρας δεν αξιολογήθηκαν τέτοιου είδους στοιχεία. Η έδρα αντιμετωπίστηκε από το γραφειοκρατικό μηχανισμό της δημόσιας διοίκησης όχι ως ένα σημείο «εκροής» στρατηγικών ανάπτυξης και διαχείρισης, αλλά ως ένα «τερματικό» σημείο της δημόσιας διοίκησης για την εξυπηρέτηση του πολίτη. Και ασφαλώς για μια τέτοια χρήση το στοιχείο της εύκολης πρόσβασης («συμβολή των οδών-εξόδων») αποτελεί ίσως το σημαντικότερο χαρακτηριστικό.

Η περίπτωση του ΣΠ της Μενελαΐδας όσον αφορά την επιλογή της έδρας δεν αποτελεί εξαίρεση αλλά τον κανόνα στην επιλογή των εδρών στα περισσότερα από τα ΣΠ της Θεσσαλίας. Δηλαδή η επιλογή των εδρών δεν έγινε με βάση τον ρόλο τους σε μια διαδικασία ενδογενούς ανάπτυξης και διαχείρισης των περιοχών που εκπροσωπούν, αλλά με βάση την αντίληψη του γραφειοκρατικού μηχανισμού της δημόσιας διοίκησης περί τις ανάγκες εξυπηρέτησης του πολίτη από το κράτος.

Φαίνεται ότι για ορισμένες γεωγραφικές ζώνες η οριοθέτηση των ΣΠ με βάση την έντασή τους, τον αριθμό και το μέγεθος των οικισμών που περιλαμβάνουν, δεν κατορθώνει να επιλύσει το ζήτημα της έλλειψης οικιστικών-αγροτικών κέντρων ικανών να παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στο εσωτερικό των ορίων των Σ.Π αλλά και να προβούν από μόνα τους σε συνεργασίες με τα όμορα Σ.Π..

Κατηγοριοποίηση των Συμβουλιών Περιοχής

Η προσπάθεια κατηγοριοποίησης των ΣΠ, λαμβάνει υπόψη τα κριτήρια:

- τη θέση τους όπως αυτή προσδιορίζεται από τη γεωμορφολογία του δεσσαλικού χώρου (ορεινά, ημιορεινά, πεδινά),
- το μέγεθος και τον αριθμό των οικισμών που περιλαμβάνει,
- την διάρθρωση της οικονομίας τους και τα συστήματα παραγωγής που κυριαρχούν στον πρωτογενή τομέα,
- την γειτνίαση και τον βαθμό αυτονομίας σε σχέση με την ζώνη επιρροής των μεγάλων αστικών κέντρων του δεσσαλικού χώρου.

Με βάση τα παραπάνω κριτήρια τα 51 ΣΠ του δεσσαλικού χώρου φαίνεται να ομαδοποιούνται σε τρεις ομάδες:

1. Τα μικρού μεγέθους σε έκταση και πληθυσμό ΣΠ που οριοθετούνται γύρω από τα 4 μεγάλα δεσσαλικά κέντρα.

(Ιδιαίτερα στην περίπτωση της Λάρισας και της Καρδίτσας αυτά παίρνουν τη μορφή δορυφόρων,)

Τα Συμβούλια Περιοχής που εκτείνονται γύρω από τις μεγάλες πόλεις της Θεσσαλίας (Λάρισα, Βόλος, Τρίκαλα, Καρδίτσα), όπως φαίνεται και από το χάρτη 10 βρίσκονται στην πεδινή ζώνη (κάτω των 200 μέτρων) και περιλαμβάνουν κοινότητες και οικισμούς με ευρεία πληθυσμιακή ποικιλότητα μέχρι 6000 κατοίκων (Αμπελώνας) (Πίνακας 31). Οι έδρες των Συμβουλιών Περιοχής δεν είναι πάντοτε τοποθετημένες κεντροβαρικά στο εσωτερικό τους αλλά με βάση το μέγεθος του πληθυσμού των οικισμών και την θέση τους ως προς τα μεταφορικά δίκτυα.

Οι κάτοικοι των οικισμών αυτών σε μεγάλο ποσοστό παρουσιάζουν μια πολυδραστηριότητα: απασχολούνται στο αστικό κέντρο (ιδιωτικοί υπάλληλοι, δημόσιοι υπάλληλοι, επαγγελματίες) ενώ ένα μέρος από αυτούς διατηρεί την κατοικία τους στον αγροτικό οικισμό όπου εκμεταλλεύονται παράλληλα τις έγγειες ιδιοκτησίες τους εφαρμόζοντας σύγχρονες μεθόδους παραγωγής (Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Πλατυκάμπου 1995, Δήμος Πλατυκάμπου 1995, Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Συκουρίου 1995 και Κοινότητα Συκουρίου 1995).

Τα Συμβούλια αυτά όντας στην περιαστική ζώνη των μεγάλων πόλεων αντιμετωπίζουν προβλήματα που προέρχονται από την επέκταση των βιομηχανικών δραστηριοτήτων των πόλεων προς την περιοχή τους, την εντατικοποίηση των γεωργικών εκμεταλεύσεων και την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος (Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Πλατυκάμπου 1995, Δήμος Πλατυκάμπου 1995, Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Συκουρίου 1995 και Κοινότητα Συκουρίου 1995, Τ.Ε.Ε. Κ.Δ. Θεσσαλίας 1992, Υπουργείο Δημοσίων Έργων 1979, Υπουργείο Δημοσίων Έργων 1980).

Πίνακας 31 : Σ.Π. που εντάσσονται στην αστική και την περιαστική ζώνη των 4 μεγάλων δεσσαλικών αστικών κέντρων.

ΚΩΔ. Σ.Π	ΕΔΡΑ	ΑΡ. ΚΟΙΝΟΤ.	ΑΡΙΘΜ. ΟΙΚΙΣΜΩΝ							ΣΥΝ. ΟΙΚ.	ΣΥΝ. ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡΕΜ)	ΣΥΝ. ΠΛΗΘ.	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ
			0-700	700-1250	1250-1600	1600-2250	2250-5000	5000+	10=4+5 6+7+8+				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13=12/11(αν/τ. χλμ)	
ΚΑ1	ΚΑΡΔΙΤΣΑ	3	1	0	1	0	1	1	4	76416	34169	447,14	
ΚΑ10	ΚΑΛΛΙΘΗΡΟΥ	11	17	2	0	0	0	0	19	222833	6246	28,03	
ΚΑ13	ΑΝΘΗΡΟΥ	20	63	0	0	0	0	0	63	345124	3804	11,02	
ΚΑ2	ΣΤΑΥΡΟΥ	11	5	6	0	0	0	0	11	163790	8298	50,66	
ΚΑ3	ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ	9	8	1	0	0	0	0	10	147829	6152	41,62	
ΚΑ4	ΦΑΝΑΡΙΟΥ	11	12	1	0	0	0	0	16	166792	6240	37,41	
ΚΑ5	ΠΡΟΑΣΤΙΟΥ	8	3	4	0	0	0	0	9	129093	8887	68,84	
Λ9	ΛΑΡΙΣΑ	5	7	1	0	0	1	1	10	178081	118928	667,83	
Λ10	ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ	16	22	2	0	0	0	0	24	396694	6789	17,11	
Λ12	ΝΙΚΑΙΑΣ	8	10	1	1	0	0	0	12	279825	6999	25,01	
Λ5	ΤΥΡΝΑΒΟΣ ²²	9	8	3	0	1	1	2	15	416118	26994	64,87	
Λ6	ΣΥΚΟΥΡΙΟΥ	15	16	0	0	1	2	0	19	344278	11557	33,57	
Λ8	ΠΛΑΤΥΚΑΜΠΟΥ	13	16	2	0	2	0	0	20	365704	10621	29,04	
Μ5	ΒΟΔΟΣ	4	5	1	0	1	0	2	9	137969	106626	767,52	
Μ3	ΑΝΘ. ΛΕΧΩΝΙΩΝ	12	25	2	1	0	1	0	29	119009	13650	114,70	
Μ6	ΙΩΛΚΟΣ	6	8	3	0	0	0	0	11	36645	6084	166,03	
Μ7	Ν. ΑΓΧΙΑΛΟΣ	4	10	0	0	0	1	0	11	104384	7432	71,20	
Π6	ΤΡΙΚΑΛΑ	6	12	6	0	0	0	1	19	145534	53276	366,07	
Π10	ΚΟΝΙΣΚΟΣ	7	13	0	0	0	0	0	10	234808	3004	12,79	
Π11	ΠΑΛΑΙΟΠΥΡΓΟΣ	11	13	2	1	0	0	0	16	284853	6713	23,57	
Π12	ΜΕΓ. ΚΑΛΥΒΙΑ	6	3	1	1	0	1	0	6	86977	5839	67,13	
Π13	ΜΕΓΑΛΟΧΩΡΙΟΥ	10	8	1	0	1	0	0	10	122597	7214	58,84	
Π14	ΟΙΚΑΛΙΑ	7	3	3	0	0	1	0	7	150772	7107	47,14	
Τ5	ΕΛΑΤΗ	10	18	0	0	0	0	0	18	261155	2075	7,95	
Τ8	ΒΑΛΤΙΝΟΣ	12	23	2	0	0	0	0	25	120147	8014	66,70	
	ΣΥΝΟΛΟ ΕΔΡΩΝ	25	3	7	2	4	4	4	25				

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος και Προεδρικά Διατάγματα με Αριθμ. 146/95, 142/95, 176/95 και 274/95

 ΣΠ των Πρωτευουσών των Νομών
 Κατηγορία στην οποία ανήκει η έδρα του ΣΠ

²² Η περίπτωση του ΣΠ Τυρνάβου είναι ιδιόμορφη. Με μεγάλη έκταση, 4 οικισμών με πάνω από 2000 κατ. εκ των οποίων 1 (Αμπελώνας) με περισσότερους από 5000 κατ. και ο Τύρναβος με 12000 περίπου κατοίκους ανήκει στην κατηγορία των μεγάλων Σ.Π.. Ωστόσο, η γεινίαση του με το αστικό κέντρο της Λάρισας και ακόμη περισσότερο των μεγάλων του οικισμών (Τύρναβος 15 Km, Αμπελώνας 13 Km και Φαλάνη (2800 κατ.) 5 Km), εντάσει ένα σημαντικό μέρος της έκτασης του ΣΠ και των παραπάνω οικισμών στην περιαστική ζώνη της Λάρισας.

Παράλληλα το μικρό μέγεθος των Συμβουλίων (πληθυσμού και έκτασης) και ιδιαίτερα των περισσότερων οικισμών της (βλέπε πίνακα 31), δεν τους επιτρέπει να αναπτύξουν τους μηχανισμούς εκείνους που θα ελέγχουν την διαχείριση των παραπάνω δραστηριοτήτων και επιπλέον θα αναπτύσουν υποδομές που θα αντιμετωπίζουν τα προβλήματα που δημιουργούνται. Αλλά η γειννιάσή τους με τα μεγάλα αστικά κέντρα, τους δίνει την δυνατότητα με χαμηλό κόστος να κάνουν χρήση των υπηρεσιών και των υποδομών, τους οποίους ήδη αυτά έχουν αναπτύξει. Αυτή είναι μία προοπτική την οποία φαίνεται ότι αποδέχονται οι ζημιόγιονοι μηχανισμοί των μεγάλων πόλεων, αφού η διεύρυνση της εξυπηρετούμενης περιφέρειάς τους θα τους δώσει την δυνατότητα να διεκδικήσουν περισσότερους πόρους από την κεντρική εξουσία για την καλύτερη λειτουργία τους²³. Έτσι μελλοντικά αναμένεται τα Συμβούλια αυτά να ενσωματωθούν σταδιακά στα αστικά κέντρα δημιουργώντας ευρύτερα πολεοδομικά διαμερίσματα με ενιαίους οργανισμούς υπηρεσιών και ενιαία δίκτυα υποδομών (βλέπε στις επόμενες σελίδες παράδειγμα περιαστικής Ζώνης Δήμου Λάρισας, Σκαρίφημα 1).

2. τα μεγάλα σε μέγεθος και σε πληθυσμό ΣΠ που περιλαμβάνουν ταυτόχρονα πεδινές, ημιορεινές και ορεινές περιοχές καθώς επίσης και ένα σημαντικό μικρό αστικό-αγροτικό κέντρο του οποίου η ανάπτυξη προέρχεται περισσότερο ή σχεδόν αποκλειστικά από την ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα της ενδοχώρας του.

Όπως φαίνεται και από τον χάρτη 10 υπάρχουν Συμβούλια Περιοχής που βρίσκονται σε μια ικανή απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα, περιλαμβάνουν στο εσωτερικό τους μία τουλάχιστον κωμόπολη με πληθυσμό άνω των 2500 κατοίκων και μικρότερες κοινότητες και οικισμούς που ανήκουν στην πεδινή αλλά και ημιορεινή και ορεινή ζώνη (βλέπε στις επόμενες σελίδες παράδειγμα ΣΠ Φαρσάλων Σκαρίφημα 2). Οι κάτοικοι των οικισμών αυτών δραστηριοποιούνται αποκλειστικά στον αγροτικό χώρο και εξυπηρετούνται για τις ανάγκες τους από τις υπηρεσίες της κωμόπολης (βλέπε στις επόμενες σελίδες παράδειγμα Παλαμά, Σκαρίφημα Α).

²³ Συνέντευξη με στελέχη του Δήμου Λάρισας, Νοέμβριος 1995

Στον δεσσαλικό χώρο υπάρχουν αρκετά τέτοια Συμβούλια Περιοχής με οικισμούς που αποτελούσαν παραδοσιακά κεφαλοχώρια, βρίσκονται σε κάποια απόσταση από τις μεγάλες πόλεις, εξυπηρετούν μια ικανή περιφέρεια και έχουν σήμερα μετεξελιχθεί σε Δήμους. Τέτοιοι δήμοι είναι η Καλαμπάκα, ο Τύρναβος, η Ελασσόνα, τα Φάρσαλα, το Μουζάκι, οι Σοφάδες, ο Παλαμάς, ο Αλμυρός και το Βελεστίνο. Τα Συμβούλια αυτά είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν πιά σύνθετα προβλήματα στον σχεδιασμό προγραμμάτων ολοκληρωμένης ανάπτυξης, και στην ενσωμάτωση σε αυτά των ζωνών που παρουσιάζουν σημαντικές κοινωνικοοικονομικές αποκλίσεις, καθώς και στην γενικότερη οργάνωσή τους που θα προέρχονται κυρίως από:

- την συνύπαρξη κοινοτήτων πεδινών, ημιορεινών και ορεινών με δυσανάλογους πόρους διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης και κατά συνέπεια διαφορετικές δυνατότητες οικονομικής συνεισφοράς, εκτός των πεδινών Σ.Π του Παλαμά και των Σοφάδων.
- την ύπαρξη κοινοτήτων πεδινών κυρίως που αποτελούνται από πολλούς μικρούς οικισμούς, με σημαντικό επίπεδο ανάπτυξης.
- την σχετική έλλειψη του εξοπλισμού, της κατάλληλης εμπειρίας και του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού που μπορεί να συνεισφέρει σε μια τέτοια διαδικασία.

Ωστόσο οι κωμοπόλεις που περιλαμβάνονται και που συνήθως αποτελούν Δήμο διαθέτουν κάποιο μηχανισμό υποτυπώδες μεν, αλλά ικανό να παράσχει ενδεχομένως στο Συμβούλιο Περιοχής την απαραίτητη τεχνική υποστήριξη στο αρχικό στάδιο.

Πίνακας 32 : Μεγάλα σε έκταση και πληθυσμό ΣΠ.

ΚΩΔ. ΣΠ	ΕΔΡΑ	ΑΡ. ΚΟΙΝΟΤ.	ΑΡΙΘΜ. ΟΙΚΙΣΜΩΝ						ΣΥΝ. ΟΙΚ.	ΣΥΝ. ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡΕΜ)	ΣΥΝ. ΠΛΗΘ.	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ
			0-700	700- 1250	1250- 1600	1600- 2250	2250- 5000	5000 +				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10=4+5 +6+7+8 +9	11	12	13=12/11(αν/τ.χλμ)
ΚΑ12*	ΜΟΥΖΑΚΙΟΥ*	13	36	0	1	0	1	0	38	154564	9507	61,51
ΚΑ6	ΠΑΛΑΜΑ	14	16	2	1	0	0	1	20	280562	13721	48,91
ΚΑ7	ΣΟΦΑΔΕΣ	16	13	1	0	1	0	1	16	328102	14571	44,41
Λ11	ΦΑΡΣΑΛΑ	28	51	3	0	0	0	1	55	769529	22447	29,17
Λ3	ΕΛΑΣΣΟΝΑ	9	9	2	0	0	2	1	14	430382	17912	41,62
Λ7	ΑΓΙΑΣ	16	19	0	0	0	1	0	20	401079	10658	26,57
Μ4	ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ	11	15	0	1	2	1	0	19	486919	13604	27,94
Μ9	ΑΛΜΥΡΟΣ	8	17	2	0	0	1	1	21	542264	14106	26,01
Τ7*	ΠΥΛΗ*	13	17	4	0	1	0	0	22	187014	10163	54,34
Τ9	ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ	9	16	0	2	0	0	1	19	201126	11882	59,08
	ΣΥΝΟΛΟ ΕΔΡΩΝ	10	0	0	1	3	6	10				

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος και Προεδρικά Διατάγματα με Αριθμ. 146/95, 142/95, 176/95 και 274/95

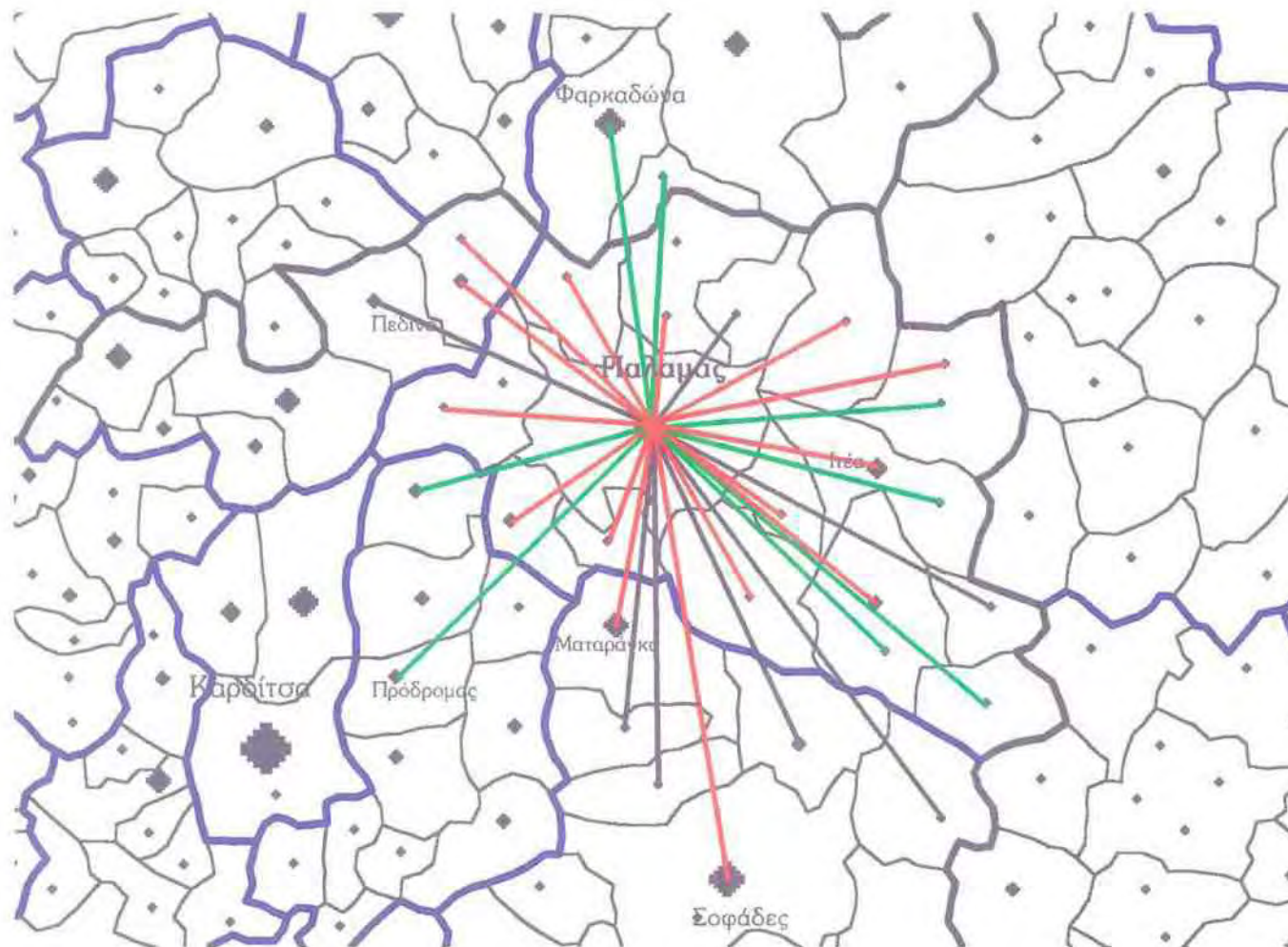
(*) Σημειώνεται ότι η Πύλη με το Μουζάκι θα μπορούσαν λόγω της γειννιάσής τους (8 Km) να αποτελέσουν ένα κέντρο παρόλο που ανήκουν σε δύο Νομούς.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι κωμοπόλεις αυτές αποτελώντας αγροτικά αστικά κέντρα εξυπηρετούν μια σημαντική ενδοχώρα η οποία σε αρκετές περιπτώσεις είναι ευρύτερη της εδαφικής περιφέρειας των Συμβουλίων Περιοχής που ορίζονται σήμερα. Θα λέγαμε ότι περιμετρικά από τα κέντρα αυτά, υπάρχουν κοινότητες και οικισμοί οι οποίοι είναι ενταγμένοι στο παραγωγικό-οικονομικό σύστημα της κωμόπολης αλλά όμως ανήκουν σήμερα σε διαφορετικά ΣΠ. Στην περίπτωση αυτή θέτει το ζήτημα στα πλαίσια των ΣΠ και στο βαθμό που αυτά αποβλέπουν σε μια διαδικασία τοπικής-ενδογενούς ανάπτυξης και διαχείρισης, οι οικισμοί (κοινότητες) αυτοί να είχαν ενταχθεί στα ΣΠ αυτών των κωμοπόλεων. Φαίνεται να εμφανίζεται εδώ το πρόβλημα της τομής γεωγραφικών ενοτήτων από τα υφιστάμενα όρια των Νομών, τα οποία ο σχεδιασμός ήταν αναγκασμένος να λάβει υπόψη. Ειδικότερα στις περιπτώσεις των ΣΠ Φαρσάλων (Λ11) και Παλαμά (ΚΑ6) - όπως έδειξαν και επιτόπιες έρευνες²⁴ - υπάρχουν αρκετοί οικισμοί οι οποίοι ενώ εξυπηρετούνται - είναι ενταγμένοι στο παραγωγικό σύστημα - αυτών των κωμοπόλεων εντούτοις αυτοί δεν ανήκουν στα αντίστοιχα ΣΠ, αλλά σε διαφορετικά (βλέπε αντίστοιχα σκαριφήματα Α και Β).

²⁴ Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν βασίστηκαν στις εργασίες.

ΣΚΑΡΙΦΗΜΑ Α

Ζώνη Οικονομικής και Κοινωνικής επιρροής του Δήμου Παλαμά

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΟΡΙΑ
 Δήμου ή Κοινότη.
 Συμβ. Περιοχής
 Νομού
 Περιφέρειας

ΠΛΗΘΥΣΜ. ΚΛΑΣΕΙΣ
ΟΙΚΙΣΜΩΝ

- 13 - 700
- ◆ 701 - 1250
- ◆ 1251- 1600
- ◆ 1601 - 2250
- ◆ 2251 - 5000
- ◆ 5001 - 102426

ΕΔΡΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

ΕΔΡΑ ΝΟΜΟΥ & ΣΥΜΒ. ΠΕΡΙΟΧΗΣ

ΑΚΤΙΝ. ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ ΑΠΟ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ

ΑΚΤΙΝ. ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ ΑΠΟ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟ

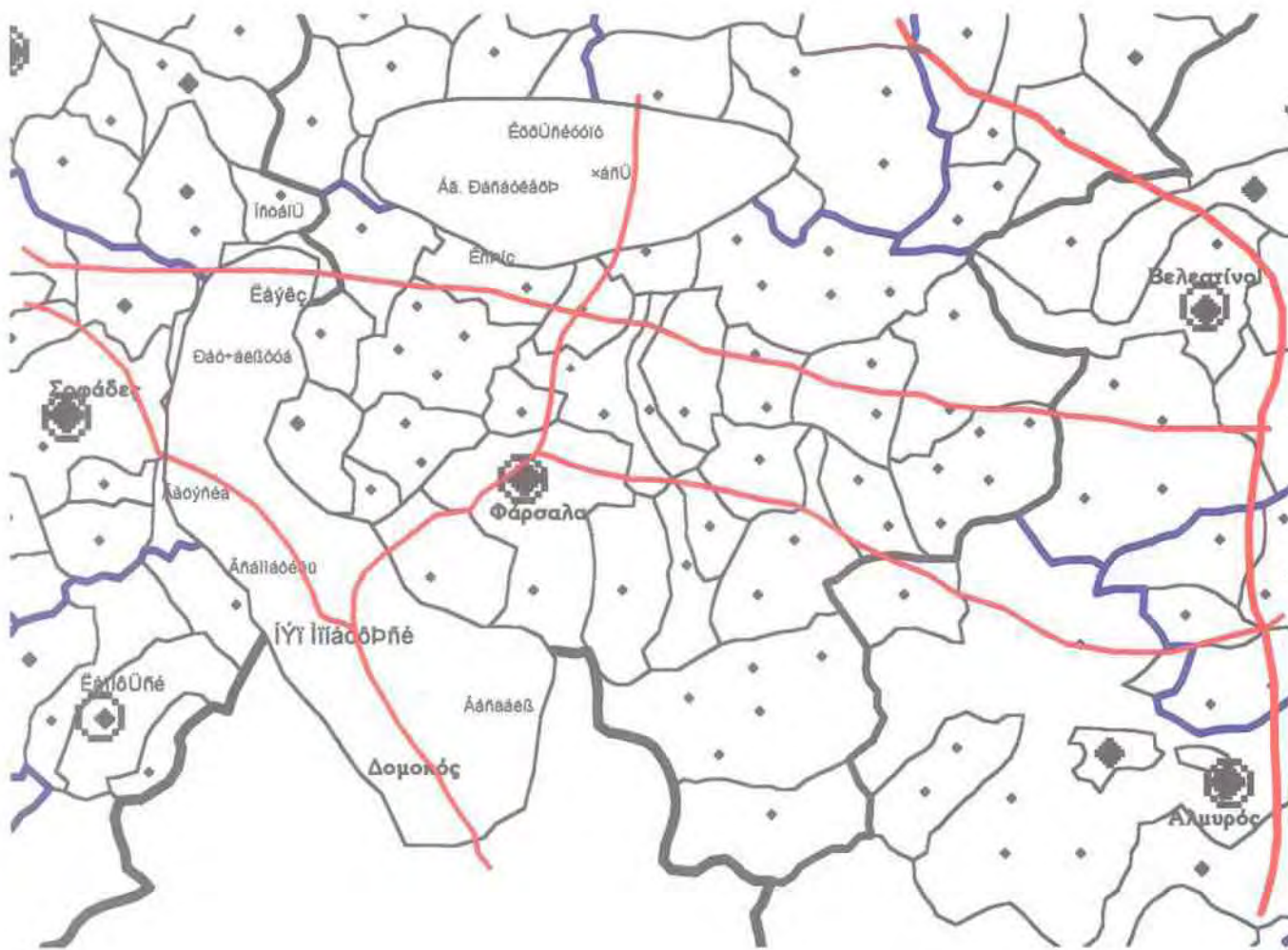
ΑΚΤΙΝ. ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ ΑΠΟ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ, ΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
 ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
 ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
 ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
 ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 600.000
ΒΟΛΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

ΣΚΑΡΙΦΗΜΑ Β

Ζώνη επιρροής του Δήμου Φαρσάλων εκτός των ορίων του Συμβουλίου Περιοχής

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΟΡΙΑ
Δήμου ή Κοινότη.
Συμβ. Περιοχής
Νομού
Περιφέρειας

ΠΛΗΘΥΣΜ. ΚΛΑΣΕΙΣ
ΟΙΚΙΣΜΩΝ

- 13 - 700
- ◆ 701 - 1250
- ◆ 1251 - 1600
- ◆ 1601 - 2250
- ◆ 2251 - 5000
- ◆ 5001 - 102426

ΕΔΡΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Οδικό δίκτυο
Εθνική οδός

Ζώνη επιρροής του
Δήμου Φαρσάλων
εκτός των ορίων του
Συμβουλίου Περιοχής

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1: € 00.000

ΒΟΛΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

Βέβαια οι όποιες σχέσεις εξάρτησης - κοινωνικές, οικονομικές - είναι δυνατό να έχουν δημιουργηθεί, όχι μόνο μεταξύ κωμοπόλεων-εδρών και περιμετρικών μικρότερων οικισμών, αλλά και μεταξύ εδρών όμορων Σ.Π.. Το πρόβλημα αυτό μπορεί να λυθεί μέσω της ανάπτυξη συνεργασίας-συμβάσεων μεταξύ των Σ.Π. ανάλογα με την μορφή μιας λειτουργίας ή ενός προγράμματος διαχείρισης ή ανάπτυξης. Στην περίπτωση του Σ.Π. του Παλαμά (ΚΑ6) τέτοιου είδους συνεργασίες μπορούν να αναπτυχθούν με τα Σ.Π. των Σοφάδων (ΚΑ7) και της Φαρακαδώνας (Τ15).

3. Συμβούλια με μικρό πληθυσμό και χωρίς σημαντικό Αστικό Αγροτικό κέντρο που ομαδοποιούνται σε Σ.Π :

α) Σ.Π με έδρα -οικισμό με πληθυσμό μεταξύ 1600-5000 (4)

β) Σ.Π με έδρα -οικισμό με πληθυσμό μεταξύ 700-1599 (8)

Όπως φαίνεται από το χάρτη 10 υπάρχουν μικρά Συμβούλια Περιοχής, η μεγάλη πλειοψηφία των οποίων (11) βρίσκονται στην απομακρυσμένη ορεινή αγροτική ζώνη και ελάχιστα (4) στον ημιορεινό - πεδινό χώρο (ΚΑ9, Τ15, ΚΑ8, Μ8) ενδιάμεσα των αστικών κέντρων, που περιλαμβάνουν κοινότητες και οικισμούς με μέσο πληθυσμό κάτω των 1250 κατοίκων (Πίνακας 33).

α. Για τα φάρσαλα : Γούσιος Δημήτριος, ΡΥ. Ρεχογυ: "Pharsala et Lezignan, δύο αγροτικά κέντρα. Εκδ. 1995.

β. Παλαμά: Έργασία φοιτητών υπό τον συντονισμό του Δ. Γούσιου

Πίνακας 33 : Μικρά σε πληθυσμό ή έκταση ΣΠ.

ΚΩΔ. ΣΠ	ΕΔΡΑ	ΑΡ. ΚΟΙΝΟΤ.	ΑΡΙΘΜ. ΟΙΚΙΣΜΩΝ						ΣΥΝ. ΟΙΚ.	ΣΥΝ. ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡΕΜ)	ΣΥΝ. ΠΛΗΘ.	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ
			0-700	700-1250	1250-1600	1600-2250	2250-5000	5000+				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10=4+5+6+7+8+9	11	12	13=12/11(κατ/τ. χλμ)
M10	ΣΚΟΠΕΛΟΣ	3	9	1	0	0	1	0	11	96652	4658	48,19
KA9	ΛΕΟΝΤΑΡΙΟΥ	6	6	1	1	0	0	0	8	151678	4777	31,49
T15	ΦΑΡΚΑΔΩΝΑ	6	3	0	0	2	1	0	6	174466	6916	39,64
M1	ΖΑΓΟΡΑ	11	20	1	0	0	1	0	22	176337	7449	42,24
T2	ΠΑΝΑΓΙΑΣ	10	11	1	0	0	0	0	12	201363	3665	18,20
T4	ΔΙΑΒΑΣ	8	11	2	0	0	0	0	13	208146	3753	18,03
T6	ΜΕΣΟΧΩΡΑ	13	35	0	0	0	0	0	35	213997	2954	13,80
KA8	ΚΕΔΡΟΥ	7	10	2	0	0	0	0	12	226345	3640	16,08
M2	ΑΡΓΑΛΑΣΤΗ	10	47	2	1	0	0	0	50	292829	8546	29,18
KA11	ΜΟΡΦΟΒΟΥΝΙΟΥ	14	33	2	0	0	0	0	35	304204	7407	24,35
T1	ΧΑΣΙΩΝ	4	17	0	0	0	0	0	16	307121	4892	15,93
M8	ΣΟΥΡΠΗ	9	17	0	1	1	0	0	19	309565	6351	20,52
T3	ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ	10	14	0	0	0	0	0	14	388407	2223	5,72
Λ1	ΣΤΟΜΙΟ	13	26	1	1	2	0	0	30	463124	11399	24,61
Λ4	ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΙΟΥ	12	14	4	1	1	0	0	20	497888	9014	18,10
Λ2	ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	17	19	7	0	0	1	0	27	711718	12868	18,08
	ΣΥΝΟΛΟ ΕΔΡΩΝ	16	4	6	2	1	3	0	16			

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος και Προεδρικά Διατάγματα με Αριθμ. 146/95, 142/95, 176/95 και 274/95

Και εδώ οι έδρες των Συμβουλίων Περιοχής δεν είναι τοποθετημένες κεντροβαρικά στο εσωτερικό τους, αλλά με βάση το μέγεθος του πληθυσμού των οικισμών και την θέση τους ως προς το οδικό δίκτυο που συνδέει τους υπόλοιπους οικισμούς των Συμβουλίων με το αστικό κέντρο εξυπηρέτησης της περιοχής.

Οι κοινότητες αυτών των Συμβουλίων (πεδινές, ημιορεινές και λιγότερο οι ορεινές) παρουσιάζουν τάση αύξησης της πυκνότητάς τους κατά την τελευταία δεκαετία, διατηρώντας όμως συνολικά πυκνότητα κάτω των 28 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο (βλέπε χάρτες πυκνότητας των Δήμων και Κοινοτήτων στο Τρίτο Μέρος).

Εδώ η απουσία μικρών αγροτικών-αστικών κέντρων δημιουργεί έλλειψη ακόμα και στοιχειώδους μηχανισμού τεχνικής υποστήριξης, εκτός από τις περιπτώσεις όπου παλαιότερα είχαμε την δραστηριοποίηση Αναπτυξιακών Συνδέσμων. Όπως φαίνεται από τον πίνακα 33 καμιά από τις έδρες των ΣΠ αυτής της κατηγορίας δεν ξεπερνά σε πληθυσμό τους 5000 κατοίκους, ενώ μόνο τρεις από τις 16 έδρες οικισμών, έχουν πληθυσμό μεταξύ 2.250 και 5000 κατ..

Αντίθετα για τις 12 από τις 16 έδρες-οικισμούς ο πληθυσμός τους δεν ξεπερνά τους 1250 κατοίκους.

Έτσι αναμένεται τα Συμβούλια αυτά να αντιμετωπίσουν σημαντικά προβλήματα στην λειτουργία τους που θα προέρχονται από το μικρού μεγέθους πληθυσμό και την έλλειψη τόσο των απαραίτητων μηχανισμών τεχνικής υποστήριξης όσο και του ανάλογου ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού.

Προβλήματα και προοπτικές των ΣΠ κατά κατηγορία

Αυτή η κατηγοριοποίηση με βάση τα χωρικά, οικονομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά που την προσδιορίζουν, διαγράφει εκ των προτέρων το ρόλο των αντίστοιχων ΣΠ στο πλαίσιο των διαδικασιών τοπικής ανάπτυξης στο εσωτερικό της ΝΑ και της Περιφέρειας, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπ' όψη επιπλέον ορισμένες ανεπάρκειες: δεσμικές ιδιαίτερα στον τομέα των ενδιάμεσων σωμάτων, αλλά και στο επίπεδο των οριζόντιων σχέσεων, όπως ήδη αναφέραμε προηγουμένως.

Ο ρόλος των ΣΠ σε αυτές τις περιπτώσεις φαίνεται να προσδιορίζεται για μεν τις περιπτώσεις 1 και 2 από την έλλειψη σημαντικών κέντρων και αστικού εξοπλισμού και για δε την περίπτωση 3 από την ανομοιογένεια της γεωμορφολογίας της επικράτειάς τους που αντιστοιχεί σε γεωγραφικές ζώνες με σημαντικές διαφοροποιήσεις στη δημογραφική κατάσταση, τα παραγωγικά συστήματα και τις πύξους του πρωτογενή τομέα και τις ανάγκες για παρέμβαση και ανάπτυξη που να συμβάλλουν στην χωρική, κοινωνική και οικονομική συνοχή του ΣΠ.

Στην περίπτωση 1, η σταδιακή αλλά εντατική ενσωμάτωση των κοινοτήτων στην αστική οικονομία και ένταξη στην περιφερειακή ζώνη, δημιουργεί πλέον σημαντικές σχέσεις απασχόλησης μεταξύ των οικισμών της κατηγορίας αυτής και του αντίστοιχου αστικού κέντρου. Όμως το πιο σημαντικό αποτελεί το γεγονός ότι τα ΣΠ αυτά δέχονται ήδη σημαντικές πιέσεις στο χώρο τους και στα συστήματα παραγωγής από την επέκταση και εγκατάσταση δραστηριοτήτων που προέρχονται από την πόλη. Οι απαραίτητες υποδομές, οι χωροταξικές παρεμβάσεις αλλά και ο σχεδιασμός και οι παρεχόμενες υπηρεσίες, φαίνεται ήδη όπως αναφέραμε στην ανάλυση της κατηγορίας αυτής των ΣΠ ότι επιζητείται ν' αναληφθούν από τις αντίστοιχες υπηρεσίες των δήμων

των μεγάλων αστικών κέντρων και έναντι της προοπτικής ενσωμάτωσης μέρους των οικισμών ή και του συνόλου του ΣΠ στον αντίστοιχο δήμο, αλλά και εξ' αιτίας του γεγονότος ότι η προσφορά αυτή μειώνει σημαντικά το λειτουργικό κόστος των χρεωμένων ήδη δημοτικών υπηρεσιών.

Η εξέλιξη αυτή ευνοείται και από την αδυναμία των Νομαρχιακών υπηρεσιών να παίξουν ένα πιο σημαντικό ρόλο αυτή τη κρίσιμη μεταβατική περίοδο της μεταρρύθμισης μια που και αυτές επηρεάζονται άμεσα απ' αυτή.

Στην περίπτωση της δεύτερης κατηγορίας το ζήτημα τίθεται σ' ένα άλλο επίπεδο:

- Για τις μεν πεδινές, η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ και η αναγκαιότητα εκβάδους αναδιαρθρώσεων ομοιογενοποιεί και διευρύνει ταυτόχρονα τις απαραίτητες παρεμβάσεις και σχέδια προσαρμογής, ενώ παράλληλα ο προσανατολισμός προς την πολυδραστηριότητα του ενεργού αγροτικού πληθυσμού οδηγεί σε σημαντικές αλλαγές στη σχέση τόπος απασχόλησης - τόπος κατοικίας αλλά και σε σημαντική γεωγραφική κινητικότητα των πολυαπασχολούμενων (τουρισμός-γεωργία, εμπόριο-γεωργία κτλ). Το γεγονός αυτό φαίνεται από τη μια πλευρά να ενισχύει περισσότερο απ' ότι δείχνουν οι στατιστικές τιμές τον ρόλο των αστικών τους κέντρων, ενώ από την άλλη να προσδιορίζει τις αναπτυξιακούς στόχους και τις προσφερόμενες υπηρεσίες. Πράγματι, υποστηρίζεται ότι η κινητικότητα του ενεργού πληθυσμού μέσω της πολυδραστηριότητας μεταφράζεται και σε μεταφορά κεφαλαίων από τον πρωτογενή τομέα προς την μεταποίηση και τις υπηρεσίες.
- Για τις ορεινές περιοχές των συμβουλίων περιοχής, η με γρήγορους πλέον ρυθμούς πληθυσμιακή ερήμωση και μείωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με το μικρό μέγεθος των ΣΠ, οδηγεί με βάση την αναγκαιότητα διευρυμένων παρεμβάσεων και σ' επίπεδο πολιτικών τοπικής ανάπτυξης και διαχειριστικών δράσεων, προς δύο κατευθύνσεις:
 1. την στενή συνεργασία με φορείς νομαρχιακού επιπέδου για την αξιοποίηση των τοπικών πόρων στο εσωτερικό

γεωγραφικών ζωνών που αντιστέκονται στην περιθωριοποίηση.

2. την ένταξή τους σε ευρύτερα προγράμματα ανάπτυξης που να συντονίζονται και να στηρίζονται από περιφερειακές υπηρεσίες ικανές με βάση το κρίσιμο μέγεθος και τη δυνατότητα αντίληψης του αναπτυξιακού προβλήματος των ζωνών αυτών στο αντίστοιχο περιφερειακό πρόβλημα, να εξασφαλίσουν αποτελέσματα έρευνας, παραγωγής και μεταφοράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, ικανών να προσαρμοσθούν στις τοπικές ιδιαιτερότητες ή να ενταχθούν γινόμενα αποδεκτά στα αντίστοιχα τοπικά συστήματα.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο η ανάλυση οδήγησε στη διαπίστωση ότι η ενίσχυση της διαμορφούμενης τάσης δημιουργίας στο εσωτερικό του δεσσαλικού Χώρου ευρύτερων γεωγραφικών ζωνών, λόγω της ομοιογενοποίησης του είδους και της έντασης των προβλημάτων, επιβάλλει εκτεταμένες παρεμβάσεις κατά ζώνες τόσο για την διαχείριση του χώρου και των δραστηριοτήτων, όσο και για την αξιοποίηση των τοπικών πόρων. Μπροστά σε αυτές τις διαμορφούμενες χωρικές και κοινωνικοοικονομικές καταστάσεις ο νέος δεσμός των ΣΠ φαίνεται ανεπαρκής ως προς τις δυνατότητες της συμβολής του στις αναπτυξιακές διαδικασίες και θέτει το ζήτημα της αναγκαιότητας για προσδιορισμό νέων διευρυμένων ομάδων ΣΠ μέσω της συνεργασίας τους στο εσωτερικό ευρύτερων γεωγραφικών ζωνών ή ενοτήτων, αλλά και σε επίπεδο περιφέρειας για τομεακές υποδέσεις.

Κατ'αυτό τον τρόπο αν διαχωρίσουμε το ρόλο των Συμβουλίων Περιοχής ως προς τις διαχειριστικές ανάγκες του χώρου από την μια πλευρά και των δραστηριοτήτων και της ανάπτυξης από την άλλη, θα παρατηρήσουμε ότι:

- ως προς το πρώτο, τα Συμβούλια Περιοχής αποκτούν από τη διεύρυνση της πληθυσμιακής τους βάσης, του προϋπολογισμού και των πόρων, δυνατότητες καλύτερης διαχείρισης στο εσωτερικό των ορίων τους ή και με την υποστήριξη της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης.
- ως προς το δεύτερο, οι παρεμβάσεις για αξιοποίηση τοπικών πόρων αλλά ακόμη περισσότερο για δημιουργία αναπτυξιακών συνθηκών σε ευρύτερες

των Συμβουλιών Περιοχής ζωνών που ανήκουν σε γεωγραφικές ενότητες με βάση την ομοιογένεια των προβλημάτων και την μεγάλη έκταση των παρεμβάσεων, θα ωθήσουν γρήγορα προς την αναζήτηση υποστηρικτικών μηχανισμών σε επίπεδο Περιφέρειας.

Ο στόχος αυτών των μηχανισμών θα ήταν τριπλός:

1. Σε τοπικό επίπεδο ακόμη και στο εσωτερικό των ορίων του Συμβουλίου Περιοχής, να υποστηρίζουν την αξιοποίηση πόρων και την αποτελεσματικότητα των δράσεων μέσω της έρευνας, της μεταφοράς προσαρμοσμένης τεχνολογίας και της διάδοσης τεχνογνωσιών, έχοντας μια συνολική αντίληψη για τα προβλήματα των γεωγραφικών ζωνών (π.χ. ορεινές ζώνες) η οποία τα αναγάγει σε περιφερειακό επίπεδο.

2. Να ενισχύσουν την ευελιξία των Διασυμβουλευτικών, Διανομαρχιακών και Διαπεριφερειακών συνεργασιών και πρωτοβουλιών, στο πλαίσιο εφαρμογής ολοκληρωμένων προγραμμάτων ανάπτυξης σε γεωγραφικές ζώνες.

3. Να συντονίσουν και να εντάξουν τους υφιστάμενους ή μή νέους τοπικούς φορείς με στόχο την αποτελεσματικότητα τους, σε κοινές δράσεις και προπαντός κατά την εφαρμογή της αρχής της επικουρικότητας.

3.4 Αποτελεσματικότητα της συνεργασίας στο επίπεδο των Συμβουλίων Περιοχής (Περιοχές Στοιχειώδους Συγκέντρωσης Πληθυσμού και Δραστηριοτήτων).

Είναι γεγονός ότι μια διακοινοτική συνεργασία ισχυρή και αποτελεσματική, είναι ικανή να ενισχύσει την συνοχή ενός χώρου με τη δημιουργία εξοπλισμού και βασικών υπηρεσιών, τα οποία δεν μπορούν να δημιουργηθούν στο επίπεδο της κοινότητας.

Αυτές οι δράσεις μπορούν να εστιαστούν σε ένα χώρο ή στα όρια μίας περιοχής που μπορούμε να ονομάσουμε Περιοχές Στοιχειώδους Συγκέντρωσης Πληθυσμού και Δραστηριοτήτων (Π.Σ.Σ.Π.Δ), χώρος που αντιστοιχεί σε μια ζώνη γειτνίασης όπου ο πληθυσμός μετακινείται για τις ανάγκες του σε εμπορικά αγαθά, βασικές υπηρεσίες, γυμναστικές και πολιτιστικές δραστηριότητες.

Με βάση τις διαχειριστικές και αναπτυξιακές ανάγκες το ΣΠ μπορεί να συμμετέχει στην επινόηση και τον σχεδιασμό ενός τοπικού προγράμματος στρατηγικής ανάπτυξης ενταγμένο στο αντίστοιχο νομαρχιακό και περιφερειακό το οποίο να βασίζεται στην συμπληρωματικότητα και την κατανομή των δράσεων και του ρόλου της κάθε πληθυσμιακής ομάδας και της κάθε κοινότητας.

Στα συμβούλια τύπου 1 (περιαστικά) και 2 (μεγάλα) στην μέν πρώτη περίπτωση είναι ενταγμένα στην ζώνη επιροής ενός μεγάλου μεγέθους αστικού κέντρου στη δε δεύτερη περίπτωση το αστικό κέντρο-έδρα των ΣΠ αποτελεί τον πόλο ανάπτυξης και ενσωμάτωσης μιας σειράς μικρότερων αγροτικών κέντρων.

Τόσο η παθητικότητα του παρελθόντος στον τομέα της διακοινοτικής συνεργασίας όσο και το πρόσφατο της εφαρμογής των διοικητικών μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα, δεν μας διαδέτουν αρκετά στοιχεία για μια ανάλυση (απολογισμό), που θα μας επέτρεπε να αξιολογήσουμε την αποτελεσματικότητα των υφισταμένων δομών, καθώς και αυτών που δημιουργήθηκαν από την συμμετοχή τους σε Προγράμματα Τοπικής Ανάπτυξης (ΠΤΑ).

Μεταξύ των πρωτοβουλιών ανεπίσημου τύπου, για ότι αφορά τα χρησιμοποιούμενα δίκτυα και μορφές συνεργασίας τα οποία κατορθώνουν να

υλοποιήσουν επιμέρους αναπτυξιακούς στόχους από την μία πλευρά, και οι δομές που προήλθαν από την διοικητική μεταρρύθμιση του 84' (Νόμος 1416/84) η οποία εφαρμόστηκε χωρίς κάτι προηγούμενο είτε με την βοήθεια κάποιων ενδιάμεσων σωμάτων Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Ανάπτυξης, Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων, Τοπικές Ενώσεις Δήμων και Κοινοτήτων, Αναπτυξιακές Εταιρείες (ΑΝΚΑ), υπό το βάρος των οικονομικών κινήτρων (Τοπικά Αναπτυξιακά Προγράμματα κλπ) από την άλλη πλευρά, εκείνο που κυριάρχησε στην διάρκεια των τελευταίων 10 χρόνων στην ενδοχώρα της Θεσσαλίας, είναι η έλλειψη πραγματικών και ολοκληρωμένων προγραμμάτων ανάπτυξης καθώς και το έλλειμμα πρωτοβουλιών προς αυτή την κατεύθυνση.

Ωστόσο τα προβλήματα που φαίνεται να εμποδίζουν την αποτελεσματικότητα των διακοινοτικών συνεργασιών είναι τα εξής:

- αυτοί οι χώροι έχουν περισσότερο μια εμπειρία στον τομέα της συνεργασίας με τον εξωτερικό κόσμο (υπερτοπικές σχέσεις και πελατειακό πολιτικό σύστημα) και λιγότερο στο τομέα της μεταξύ των κοινοτήτων συνεργασίας.
- στο πλαίσιο των ΣΠ ενώ η συνεισφορά διαμορφώνεται ανάλογα με τον πρόϋπολογισμό του συνεισφέροντος, ο νόμος απαιτεί οι δράσεις για την ανάπτυξη να αφορούν το σύνολο της επικράτειας. Αυτό μπορεί να αποτελέσει μια ενδεχόμενη πηγή συγκρούσεων, εφόσον οι κοινότητες απαιτούν οι προσφερόμενες υπηρεσίες να αποτελούν αντιστάθμισμα των εισφορών τους.
- η γενικευμένη παράδοση των αγροτικών κοινοτήτων να αναπτύσουν κατευθείαν σχέσεις με την κεντρική εξουσία στο πλαίσιο πελατειακού πολιτικού συστήματος, δημιουργεί την προσδοκία ότι ένα σχέδιο ανάπτυξης μπορεί να προέλθει μόνο από πάνω.
- η έλλειψη εμπειρίας και οι δυσκολίες στην ενσωμάτωση και στην συμμετοχή των κατοίκων και των τοπικών ή υπερτοπικών συλλόγων στην λειτουργία της τοπικής δημοκρατίας, καθώς και στην κατανομή της ευθύνης και των υποχρεώσεων κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων ανάπτυξης.

Η νομαρχιακή διοίκηση ή εξουσία, εισερχόμενη στο πλαίσιο της διοικητικής μεταρρύθμισης σε μια μεταβατική περίοδο αναδιάρθρωσης και αναδιοργάνωσης των υπηρεσιών της, παρουσιάζει ή και θα παρουσιάζει για ορισμένα χρόνια δυσκολίες στην υποστήριξη και συντονισμό των φάσεων που συνδέονται με την επινόηση σχεδιασμό και εφαρμογή προγραμμάτων τοπικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα εκείνων που αναφέρονται στις διαδικασίες και απαραίτητες μεθόδους συμμετοχής, διάγνωσης (στο πρόγραμμα) και ποιότητας παρεχομένων υπηρεσιών.

Ήδη θεωρείται σημαντικό να τονισθεί το γεγονός, ότι η εξέταση του μικρού αριθμού προγραμμάτων τοπικής ανάπτυξης που έλαβαν χώρα στην Θεσσαλική ενδοχώρα είτε στο πλαίσιο των προγραμμάτων Leader 1(Leader Ελασσόνας, Leader Καλαμπάκας και Πύλης) είτε σε άλλες περιπτώσεις (πρόγραμμα Life), φανερώνει ότι στην μεγάλη τους πλειοψηφία τα τελευταία χρόνια ωφείλουν την πραγματοποίησή τους στην ύπαρξη σε νομαρχιακό και περιφερειακό επίπεδο των Αναπτυξιακών Εταιριών τοπικής ανάπτυξης ημιδημόσιου χαρακτήρα (Αναπτυξιακή Ελασσόνας, ΚΕΝΑΚΑΠ, Αναπτυξιακή Καρδίτσας).

Προβλήματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ελληνική περιφέρεια

Η δημιουργία ευρύτερων γεωγραφικών ζωνών-ενοτήτων παρέμβασης με βάση την τάση ομοιογενοποίησης των προβλημάτων σε ευρύτερες περιοχές μιας περιφέρειας και η ένταξη των Συμβουλίων σε αυτές, μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες ακριβώς για περισσότερο εκτεταμένες παρεμβάσεις και ένταξης σε προγράμματα μεγαλύτερης εμβέλειας, τα οποία μπορούν να ενισχυθούν στο πλαίσιο των Κοινοτικών περιφερειακών πλέον ταμείων.

Στο σημείο αυτό όμως θα πρέπει να αξιολογηθεί στην περίπτωση της ελληνικής πραγματικότητας, η δυνατότητα και η αποτελεσματικότητα περιφερειακών υπηρεσιών σε σχέση με την Νομαρχία, οι οποίες θα δημιουργηθούν με στόχο την απόκτηση της απαραίτητης μάζας για εξειδίκευση σε τομείς όπως η έρευνα, η τεχνογνωσία, η παραγωγή και μεταφορά τεχνολογίας, προετοιμασία, εφαρμογή και παρακολούθηση προγραμμάτων διανομαρχιακής ή και διαπεριφερειακής εμβέλειας.

Η αναγκαιότητα ύπαρξης μιας διευρυμένης αντίληψης για την θέση αυτών των γεωγραφικών ζωνών στο περιφερειακό πρόβλημα και ως μηχανισμοί ρύθμισης απαιτεί την λειτουργία των περιφερειακών υπηρεσιών σ' αυτή τη βάση.

Στην προκειμένη περίπτωση θα πρέπει να προσδιορισθεί ακριβώς ο ρόλος και η αποδοτικότητα (σε σχέση με το κόστος που απαιτείται), των Νομαρχιακών υπηρεσιών ως προς τα Συμβούλια Περιοχής της επικρατείας τους, τα οποία όμως θα είναι ενταγμένα ή θα επιθυμούσαν να ενταχθούν σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές. Αυτό σημαίνει αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας μεταξύ:

- 1) μίας σχετικά αυτόνομης συνεργασίας Νομαρχιακών υπηρεσιών
- 2) μίας συνεργασίας Νομαρχιακών υπηρεσιών υπό τον συντονισμό και την συμπληρωματική βοήθεια Περιφερειακών υπηρεσιών.
- 3) δημιουργία στα παραπάνω πλαίσια συνεργασιών, νέων διασυμβουλευτικών ή διαδημοτικών οργανισμών.

Η δημιουργία Περιφερειακών υπηρεσιών μπορεί να ενισχύσει και να υποστηρίξει ενδεχομένως πιο αποτελεσματικά, πρωτοβουλίες και σχέδια ανάπτυξης ευρύτερης διάστασης, λαμβάνοντας ωστόσο υπ' όψη τις διάφορες τοπικές ιδιαιτερότητες, καθώς και τη θέση και το ρόλο κάθε μικροπεριοχής στα αντίστοιχα χωρικά συστήματα στα οποία εντάσσεται με την συνδρομή και την συνεργασία φορέων Νομαρχιακού επιπέδου (π.χ. Αναπτυξιακές εταιρείες).

Τα πλεονεκτήματα μιας τέτοιας παρέμβασης και υποστήριξης, θα πρέπει να αναζητηθούν στην ευελιξία των περιφερειακών υπηρεσιών να κινηθούν και να παρέμβουν σε επίπεδο τέτοιων γεωγραφικών διαιρεμένων ζωνών που πλήττονται σημαντικά από εξωγενείς παράγοντες (ΚΑΠ, Αναδιαρθρώσεις), ή και από συσσώρευση των επιπτώσεων από την μείωση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων.

Θα έπρεπε να υπενθυμίσουμε εδώ ότι τα συστήματα παραγωγής που αντιστοιχούν σε τέτοιες γεωγραφικές ζώνες είτε πρόκειται για αξιοποιημένες (πεδινά) είτε για περιθωριοποιημένες (ορεινά), χαρακτηρίζονται λόγω της ανεπάρκειας των παραγωγικών συντελεστών από σημαντικές άτυπες ή μή (συνεταιρισμοί, Τ.Ο.Ε.Β.) συλλογικές υποδομές (αναδασμός, άρδευση) και δίκτυα ή σχήματα συνεργασίας. Μπροστά στις σε βάθος διαρθρωτικές αλλαγές που προκαλεί τόσο η μεταρρύθμιση της Κοινοτικής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) όσο και η εφαρμογή της GATT, οι μικροπαρεμβάσεις σε μέρος των Νομαρχιακών υπηρεσιών στο τμήμα της δικής της

επικράτειας είτε δεν έχουν το ζητούμενο αποτέλεσμα, είτε προκαλούν ανταγωνισμό τραγικό για τις υπόλοιπες περιοχές και για την οικονομική, κοινωνική και χωρική συνοχή της ζώνης και της περιφέρειας (Γούσιος 1994).

Στο πλαίσιο αυτών των σχέσεων που αντανακλώνται στο εσωτερικό της περιφέρειας με βάση την νέα μεταρρύθμιση του ελληνικού κράτους και των δεδομένων της ανάλυσης του θεσσαλικού χώρου, καταλήγουμε ότι τουλάχιστον σε μία μεσοπρόθεσμη προοπτική, αυτό που είναι αναγκαίο συνίσταται στην επανεξέταση και αναδιοργάνωση του ρόλου των Νομαρχιών ως προς την ενδοχώρα τους.

Ο ρόλος της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και των υπηρεσιών της οφείλουν να επαναξετασθούν στο πλαίσιο των νέων σχέσεων που θα αναπτυχθούν μεταξύ των περιφερειών και των ευρύτερων γεωγραφικών ζωνών ενταγμένων με την σειρά τους είτε στην πεδινή είτε στην ορεινή ζώνη της Θεσσαλίας.

Επομένως, η ικανότητα μίας περιφέρειας να εντάσσει το τοπικό στο περιφερειακό πρόβλημα της ανάπτυξης, μέσω στρατηγικών προγραμμάτων ανάπτυξης, συνδέεται με την παράλληλη αποτελεσματικότητα των τοπικών δεσμών στην ευελιξία των συνεργασιών και στην αξιοποίηση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και πόρων.

Η ευελιξία τόσο της Περιφέρειας και της ΝΑ να προσφέρει κατά τρόπο ορθολογιστικό οργανωμένα τις απαραίτητες υπηρεσίες καθ'όλη τη διάρκεια των αναπτυξιακών διαδικασιών, όσο και τοπικών να αξιοποιεί την υποστήριξη εντασόμενο σε διευρυμένες συνεργασίες, μπορεί να απαντήσει στο ζήτημα της καταλληλότητας των ορίων των γεωγραφικών ενοτήτων για την ένταξη τους σε συγκεκριμένες αναπτυξιακές διαδικασίες.

Η συνεργασία των Συμβουλίων Περιοχών εντός γεωγραφικών ζωνών σε επίπεδο διανομαρχιακό ή διαπεριφερειακό μπορεί ίσως να απαντήσει σε αυτό το πρόβλημα της άνισης αρχικής θέσης των λιγότερο ανεπτυγμένων υποπεριοχών και μόνο στο βαθμό που αυτή η «συνεργασία στον ανταγωνισμό» θα μπορέσει να συνεισφέρει στην τοπική ανάπτυξη με πραγματικές μεταφορές τεχνογνωσίας, εγκατάσταση δικτύων και κοινών υπηρεσιών. Προϋπόθεση είναι ότι οι ίδιες οι υποπεριοχές θα μπορέσουν να αφομοιώσουν τις νέες δυνατότητες εντάσσοντάς τες σε ένα ευρύτερο σχήμα ανάπτυξης.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- Προσδιορισμός ευρύτερων των ΣΠ γεωγραφικών ζωνών-ενοτήτων (Γ.Ζ.Ε) για την συνεργασία των ΣΠ που εντάσσονται σ' αυτή.

Η έλλειψη εθνικών αναπτυξιακών και χωροταξικών πολιτικών στις ορεινές και μειονεκτικές ζώνες έχοντας προκαλέσει επιτάχυνση της διαδικασίας περιθωριοποίησης τους από την μία πλευρά, καθώς και οι ανεπάρκειες του δεσμικού χώρου (σύλλογοι, ενδιάμεσα σώματα κλπ) και του διοικητικού συστήματος σε αυτό το επίπεδο από την άλλη πλευρά, εξηγούν τις δυσκολίες που συναντούν οι ζώνες αυτές ώστε να επωφεληθούν των κοινοτικών ενισχύσεων και να επιχειρήσουν αποτελεσματικά την υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων με στόχο την αύξηση της προστιθέμενης αξίας και την δημιουργία σταθερών θέσεων εργασίας.

Θα πρέπει να σημειωθεί ωστόσο ότι υπάρχουν σε αυτούς τους περιθωριοποιημένους χώρους τοπικές εστίες (αντίστασης) μέσω τοπικών αναπτυξιακών δράσεων που υλοποιήθηκαν από τοπικούς φορείς.

Όμως πέρα από αυτές τις περιπτώσεις "αντίστασης" που παρουσιάζουν ενδιαφέρον αλλά που συχνά περιορίζονται γύρω από μία επιχείρηση ή μια δυναμική παραγωγή στο εσωτερικό μίας ή μερικών κοινοτήτων, εμφανίζεται σημαντική η απουσία ολοκληρωμένων προγραμμάτων τα οποία θα μπορούσαν έχοντας μια σφαιρική οικονομική διάσταση και βασιζόμενα στο τοπικό δυναμικό και στις τοπικές πρωτοβουλίες να κινητοποιήσουν το σύνολο των τοπικών κοινοτήτων στο εσωτερικό των παραπάνω ζωνών (Medef 1992).

Οποσδήποτε το ζήτημα των πιο κατάλληλων γεωγραφικών ορίων το οποίο τίθεται συχνά κατά την αναζήτηση μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας για την υλοποίηση ενός χωροταξικού σχεδίου και αναπτυξιακού προγράμματος, μπορεί να προσδιορισθεί και ορισθεί με βάση τρεις βασικούς για την τοπική ανάπτυξη παραμέτρους: την συνοχή του χώρου, την αποτελεσματικότητα της διακοινοτικής συνεργασίας και τέλος την στρατηγική τοπικής ανάπτυξης.

Οι παράμετροι αυτοί πρέπει να περιλαμβάνουν τα παρακάτω κριτήρια για την ένταξη ΣΠ σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές:

1. Συνοχή του χώρου.

- Πληθυσμιακή-πολιτιστική ταυτότητα.
- Κοινά συστήματα παραγωγής.
- Αγροτικά κέντρα βασικών υποδομών και υπηρεσιών.
- Γεωγραφική συνέχεια.

2. Αποτελεσματικότητα της διακοινοτικής συνεργασίας με στόχο την διασυμβουλευτική συνεργασία.

- Σωστή επιλογή της έδρας του ΣΠ, ώστε να λειτουργήσει θετικά ως προς τη συνοχή του χώρου και να ενισχύσει τον ουσιαστικό ρόλο που καλείται να παίξει η έδρα στο πλαίσιο του ΣΠ.
- Ενίσχυση της διακοινοτικής συνεργασίας μέσω της ένταξης σε αναπτυξιακές διαδικασίες οι στόχοι των οποίων οφείλουν να εκφράζουν και να κινητοποιούν τα συμβαλλόμενα μέρη.

3. Το πρόγραμμα ανάπτυξης

- Δυνατότητα διαγνώσης της υφιστάμενης κατάστασης.
- Ικανότητα και μέσα για συμμετοχική διαδικασία τοπικών φορέων και δρώντων στο σχεδιασμό και υλοποίηση στρατηγικών τοπικού αναπτυξιακού προγράμματος.

- Ένταξης του τοπικού ή των τοπικών προγραμμάτων στο γενικότερο περιφερειακό ή διαπεριφερειακό πρόβλημα.
- Στήριξη από τους Νομαρχιακούς και Περιφερειακούς φορείς, στο πλαίσιο μιας αποτελεσματικής συνεργασίας μεταξύ τοπικών και δημοσίων φορέων.
- Ικανότητα παρακολούθησης και εφαρμογής του προγράμματος.

Με βάση λοιπόν τις παραπάνω βασικές ομάδες κριτηρίων για τον ορισμό των κατάλληλων Γεωγραφικών Ζωνών-Ενοτήτων (ΓΖΕ) υλοποίησης χωροταξικών σχεδίων και αναπτυξιακών προγραμμάτων, αλλά και με βάση την ανάλυση και την ομαδοποίηση των ΣΠ που αναφέρεται παραπάνω, προτείνουμε την οριοθέτηση των παρακάτω ΓΖΕ:

1. Γεωγραφικές ζώνες-ενότητες που περιλαμβάνουν τα Συμβούλια Περιοχής που εκτείνονται γύρω από τα μεγάλα δεσσαλικά αστικά κέντρα:

1.1 Συμβούλιο Περιοχής δήμου Λάρισας (Λ9) και τα Συμβούλια Λ5 (Τύρναβος), Λ6 (Συκούριο), Λ8 (Πλατύκαμπος), Λ10 (Αγ. Αναργύρων) και Λ12 (Νίκαιας).

1.2 Συμβούλιο Περιοχής δήμου Βόλου (Μ5) και τα Συμβούλια Μ4 (Βελεστίνου), Μ6 (Ιωλκού), και Μ3 (Ανω Λεχωνίων). Δίνοντας ένα ευρύτερο ορισμό της ζώνης αυτής με βάση τους τουριστικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται, τις υποδομές και τις υπηρεσίες που θα πρέπει να δημιουργηθούν μπορούμε να εντάξουμε και τα Συμβούλια Περιοχής Μ7 (Νέας Αγχιάλου), Μ8 (Σούρπης), Μ9 (Αλμυρού). Σχηματίζεται έτσι μια τοξοειδή Ζώνη στην εσωτερική πλευρά του Παγασηπτικού κόλπου με κέντρο το Βόλο η οποία επιδέχεται ένταξη σε ένα ευρύτερο στρατηγικό πρόγραμμα ανάπτυξης των τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών.

1.3 Συμβούλια Περιοχής δήμων Καρδίτσας (Κ1) και Τρικάλων (Τ16) και τα Συμβούλια Κ2 (Σταυρού), Κ3 (Μητροπόλεως), Κ4 (Φαναρίου), Κ5 (Προαστίου), Κ6 (Παλαμά), Κ7 (Σοφάδων), Κ10 (Καλλιθήρου), Κ11 (Μορφοβουνίου), Κ12

(Μουζακίου), T15 (Φαρκαδώνος), T7 (Πύλης), T12 (Μεγ. Καλυβίων), T13 (Μεγαλοχωρίου), T11 (Παλαιοπύργου), T8 (Βαλτινού) και T14 (Οιχαλίας). Πρόκειται για μικρού μεγέθους σε έκταση και πληθυσμό ΣΠ που οριοθετούνται γύρω από τα 4 μεγάλα δεσσαλικά κέντρα.

2. μικρού μεγέθους σε πληθυσμό και οικιστικών κέντρων ΣΠ που οριοθετούνται τόσο στον υπόλοιπο ημιορεινό όσο και στον ορεινό δεσσαλικό χώρο και εντάσσονται σε μια ζώνη που περιλαμβάνει επίσης ΣΠ για την πρώτη περίπτωση από τους γειτονικούς νομούς Αρτας, Ευρυτανίας, Ιωαννίνων, για δε την δεύτερη περίπτωση από Ιωάννινα, Γρεβενά, Κοζάνη.

2.1 Περιλαμβάνει τα Συμβούλια Περιοχής T6 (Μεσοχώρας), K10 (Καλλιθήρου), E1 (Ραπτόπουλο), E2 (Άγραφα), AI13 (Νέο Χαλκιοπούλο), AP3 (Τζουμέρκα), AP2 (Αγνάντων), AP5 (Πέτα).

2.2 Περιλαμβάνει τα Συμβούλια Περιοχής Λ2 (Καλλιθέα), Λ3 (Ελασσόνας), ΚΟ1 (Λιβαδερό), ΚΟ2 (Σέρβια), ΓΡ1 (Δεσκάτης), ΓΡ6 (Κηπουρίου), ΙΩ7 (Μπαλντουμά), ΙΩ8 (Μετσόβου), ΤΡ1 (Χασίων), ΤΡ2 (Παναγιάς), ΤΡ3 (Καστανιάς), ΤΡ4 (Διάβας), ΤΡ9 (Καλαμπάκας), ΤΡ10 (Κονισκού).

2.3 Περιλαμβάνει τα Συμβούλια Περιοχής Π1 (Λιτόχωρο), Λ1 (Στόμιο) και Μ4 (Βελεστίνο).

3. μεγάλα σε μέγεθος και σε πληθυσμό ΣΠ που περιλαμβάνουν πεδινές, ημιορεινές και ορεινές περιοχές καθώς επίσης και ένα σημαντικό μικρό αστικο-αγροτικό κέντρο του οποίου η ανάπτυξη προέρχεται περισσότερο ή σχεδόν αποκλειστικά από την ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα της ενδοχώρας του.

3.1 Περιλαμβάνει τα Συμβούλια Περιοχής Λ11 (Φαρσάλων), Μ9 (Αλμυρού), ΦΘ11 (Δομοκού), ΦΘ12 (Ν. Μοναστηρίου).

Πίνακας 34 : Η ταξινόμηση των οικισμών κάθε Γεωγραφικής Ζώνης Ενότητας κατά μέγεθος πληθυσμού

ΚΩΔ. ΖΩΝΩΝ	ΑΡΙΘΜ. ΟΙΚΙΣΜΩΝ					
	0-700	700-1250	1250-1600	1600-2250	2250-5000	5000+
ΖΩΝΗ 1.1	79	9	1	4	4	3
ΖΩΝΗ 1.2	53	6	2	3	2	2
ΖΩΝΗ 1.3	226	41	5	8	5	4
ΖΩΝΗ 2.1*	150	2	0	0	0	0
ΖΩΝΗ 2.2	207	15	3	0	7	2
ΖΩΝΗ 2.3	49	3	3	4	2	1
ΖΩΝΗ 3.1	104	6	1	2	1	2

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας.

(*) Εξαιρούνται τα ΣΠ της Ζώνης 2.1 που ανήκουν στο Νομό Άρτας

Στην συνέχεια θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε αναλυτικότερα μία ΓΖΕ για κάθε μια από τις παραπάνω κατηγορίες :

1. Συμβούλιο Περιοχής δήμου Λάρισας (Λ9) και τα Συμβούλια Λ5 (Τύρναβος), Λ6 (Συκούριο), Λ8 (Χάλκης), Λ9 (Λάρισας), Λ10 (Αγ. Αναργύρων), Λ12 (Νίκαιας)²⁵.

Σκαρίφημα 1

Όπως βλέπουμε στο Χάρτη 10 τα παραπάνω ΣΠ εκτείνονται στην περιαστική ζώνη της πόλης της Λάρισας με μια διάταξη ακτινωτή. Τα Συμβούλια αυτά περιλαμβάνουν σχεδόν αποκλειστικά κοινότητες πεδινές και κατά αυτό το τρόπο επιτυγχάνεται η γεωγραφική συνέχεια του χώρου. Η εσωτερική επικοινωνία των οικισμών είναι ικανοποιητική αφού η όλη περιοχή διασχίζεται από σημαντικούς διανομαρχιακούς οδικούς άξονες που συνδέουν την πόλη της Λάρισας με τις πόλεις Τρίκαλα, Κοζάνη, Βόλος και Καρδίτσα καθώς και από την παλαιά (μέσω Δομοκού) και την νέα εθνική οδό Αθηνών-Θεσσαλονίκης. Το οδικό αυτό δίκτυο συνδέει επίσης την πόλη της Λάρισας και με τα επαρχιακά αγροτικά αστικά κέντρα του Νομού, Ελασσόνα, Τύρναβο, Αγιά και Φάρσαλα. Επιπλέον υπάρχουν αρκετοί μικρότεροι δρόμοι οι οποίοι συνδέουν τους οικισμούς απευθείας ή τους παραπάνω οδικούς άξονες μεταξύ τους. Τα

²⁵ Στο παράρτημα παρουσιάζονται σε πίνακα τα παραπάνω Συμβούλια Περιοχής με το σύνολο των οικισμών που περιλαμβάνονται σε αυτά ταξινομημένα με βάση τον πληθυσμό τους όπως αυτός καταγράφηκε στην απογραφή του 1991.

Συμβούλια αναπτύσσονται θα λέγαμε κατά μήκος αυτών των αξόνων (βλέπε Σκαρίφημα 1 στην επόμενη σελίδα).

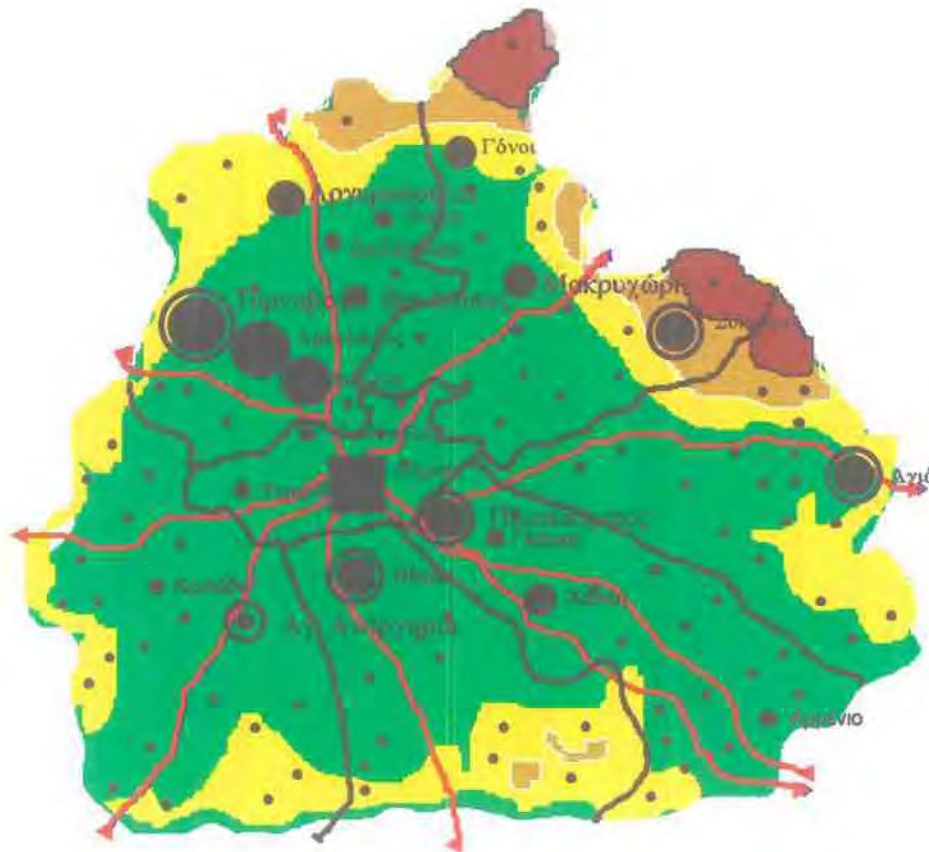
Το οδικό αυτό δίκτυο φαίνεται να επηρεάζει και την πληθυσμιακή εξέλιξη των κοινοτήτων και οικισμών που περιλαμβάνονται στα Συμβούλια. Έτσι οι κοινότητες-οικισμοί που διασχίζονται από τους οδικούς άξονες συγκρατούν ή αυξάνουν τον πληθυσμό τους σε σχέση με την απογραφή του 1981 ενώ οι κοινότητες-οικισμοί που βρίσκονται στην ενδοχώρα συνεχίζουν να χάνουν πληθυσμό και κατά την δεκαετία 1981-1991.

Οι κάτοικοι των οικισμών αυτών σε μεγάλο ποσοστό παρουσιάζουν μια πολυδραστηριότητα: απασχολούνται στην πόλη της Λάρισας ή σε επιχειρήσεις αυτής που βρίσκονται στην περιοχή τους (παράδειγμα: Πλατύκαμπος, Νίκαια, Συκούριο) ως ιδιωτικοί υπάλληλοι, δημόσιοι υπάλληλοι, επαγγελματίες, ενώ διατηρώντας την κατοικία τους στον αγροτικό οικισμό εκμεταλλεύονται παράλληλα τις έγγειες ιδιοκτησίες τους εφαρμόζοντας σύγχρονες μεθόδους παραγωγής (Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Πλατυκάμπου 1995, Δήμος Πλατυκάμπου 1995, Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Συκουρίου 1995 και Δήμος Συκουρίου 1995).

Τα Συμβούλια αυτά όντας στην περιαστική ζώνη της πόλης της Λάρισας αντιμετωπίζουν προβλήματα που προέρχονται από την επέκταση των βιομηχανικών δραστηριοτήτων της πόλης προς την περιοχή τους, την εντατικοποίηση των γεωργικών εκμεταλεύσεων και την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος²⁶ (Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Πλατυκάμπου 1995, Δήμος Πλατυκάμπου 1995, Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Συκουρίου 1995, Δήμος Συκουρίου 1995, Τ.Ε.Ε. Κ.Δ. Θεσσαλίας 1992, Υπουργείο Δημοσίων Έργων 1979 και Υπουργείο Δημοσίων Έργων 1980).

²⁶ Ήδη στην περίπτωση του Συμβουλίου Περιοχής της Νίκαιας έχει διαπιστωθεί στο πόσιμο νερό σημαντική ποσότητα βαρέων μετάλλων που ωφείλονται στην χρήση των φυτοφαρμάκων και γι' αυτό τα συμβούλια των κοινοτήτων έχουν ζητήσει την επέκταση του δικτύου ύδρευσης του Δήμου Λάρισας προς την περιοχή τους, ενδεχόμενο που αντιμετωπίζεται θετικά από τις αρχές του Δήμου.

ΣΚΑΡΙΦΗΜΑ 1

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 600.000

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ - ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Παράλληλα το μικρό μέγεθος των Συμβουλιών (πληθυσμού και έκτασης) και ιδιαίτερα των οικισμών τους (βλέπε πίνακα 35), δεν τους επιτρέπει να αναπτύξουν τους μηχανισμούς εκείνους που θα ελέγχουν την διαχείριση των παραπάνω δραστηριοτήτων και θα αντιμετωπίζουν τα προβλήματα που δημιουργούνται. Αλλά η γειτνίασή τους με το αστικό κέντρο της Λάρισας δίνει την δυνατότητα με χαμηλό κόστος να κάνουν χρήση των υπηρεσιών και των υποδομών, τους οποίους ήδη αυτή έχει αναπτύξει (ύδρευση, αποχέτευση, βιολογικός καθαρισμός, χώρος υγειονομικής ταφής απορριμάτων). Αυτή είναι μία προοπτική την οποία φαίνεται ότι αποδέχονται οι μηχανισμοί-οργανισμοί του Δήμου της Λάρισας αφού η διεύρυνση της εξυπηρετούμενης περιφέρειάς τους, θα τους δώσει την δυνατότητα να διεκδικήσουν περισσότερους πόρους από την κεντρική εξουσία για την καλύτερη λειτουργία τους²⁷.

Πίνακας 35 : Σ.Π. που εντάσσονται στην αστική και την περιαστική ζώνη της Λάρισας

ΚΩΔ. Σ.Π	ΕΔΡΑ	ΑΡ. ΚΟΙΝΟΤ.	ΑΡΙΘΜ. ΟΙΚΙΣΜΩΝ						ΣΥΝ.			
			0-700	700- 1250	1250- 1600	1600- 2250	2250- 5000	5000 +	ΟΙΚ.	ΣΥΝ.ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡΕΜ)	ΣΥΝ.ΠΛΗΘ.	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10=4+5 5+7+8+	11	12	13=12/11(αν/τ. χλμ)
Λ9	ΛΑΡΙΣΑ	5	7	1	0	0	1	1	10	178081	118928	667,83
Λ10	ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ	16	22	2	0	0	0	0	24	396694	6789	17,11
Λ12	ΝΙΚΑΙΑΣ	8	10	1	0	0	0	0	12	279825	6999	25,01
*Λ5	ΤΥΡΝΑΒΟΣ ²⁸	9	8	3	0	1	1	2	15	416118	26994	64,87
Λ6	ΣΥΚΟΥΡΙΟΥ	15	16	0	0	1	2	0	19	344278	11557	33,57
Λ8	ΠΛΑΤΥΚΑΜΠΟΥ	13	16	2	0	2	0	0	20	365704	10621	29,04
	ΣΥΝΟΛΟ ΕΔΡΩΝ	6	0	1	1	1	1	2	6			

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος και Προεδρικά Διατάγματα με Αριθμ. 146/95, 142/95, 176/95 και 274/95

Επιπλέον η εξάρτηση αυτή των Συμβουλιών αυξάνεται από το γεγονός ότι οι οικισμοί που ορίσθηκαν ως έδρες των ΣΠ σε ορισμένες περιπτώσεις (Πλατύκαμπος, Νίκαια), δεν βρίσκονται στην ενδοχώρα της εδαφικής τους περιφέρειας αλλά είναι οι πλησιέστεροι προς την πόλη της Λάρισας αποτελώντας ουσιαστικά προάστιά της.

²⁷ Συνέντευξη με στελέχη του Δήμου Λάρισας, Νοέμβριος 1995

²⁸ Η περίπτωση του ΣΠ Τυρνάβου είναι ιδιόμορφη. Με μεγάλη έκταση, 4 οικισμών με πάνω από 2000 κατ. εκ των οποίων 1 (Αμπελώνας) με περισσότερους από 5000 κατ. και ο Τυρνάβος με 12000 περίπου κατοίκους ανήκει στην κατηγορία των μεγάλων Σ.Π.. Ωστόσο, η γειτνίαση του με το αστικό κέντρο της Λάρισας και ακόμη περισσότερο των μεγάλων του οικισμών (Τυρνάβος 15 Km, Αμπελώνας 13 Km και Φαλάνη 2800 κατ.) 5Km), εντάσει ένα σημαντικό μέρος της έκτασης του ΣΠ και των παραπάνω οικισμών στην περιαστική ζώνη της Λάρισας.

Η διαμορφούμενη αυτή κατάσταση έχει δημιουργήσει ήδη προβληματισμούς για την προοπτική ενσωμάτωσης ορισμένων οικισμών ή και του συνόλου των ΣΠ στον δήμο της Λάρισας και επιζητείται πλέον η ένταξή τους σε ενιαίους φορείς διαχείρισης αλλά και σχεδιασμού, υλοποίησης και τεχνικής υποστήριξης χωροταξικών παρεμβάσεων και υποδομών.

**2. Περιλαμβάνει τα Συμβούλια Περιοχής Λ11 (Φαρσάλων), Μ9 (Αλμυρού), ΦΘ11 (Δομοκού), ΦΘ12 (Ν. Μοναστηρίου).
Σκαρίφημα 2**

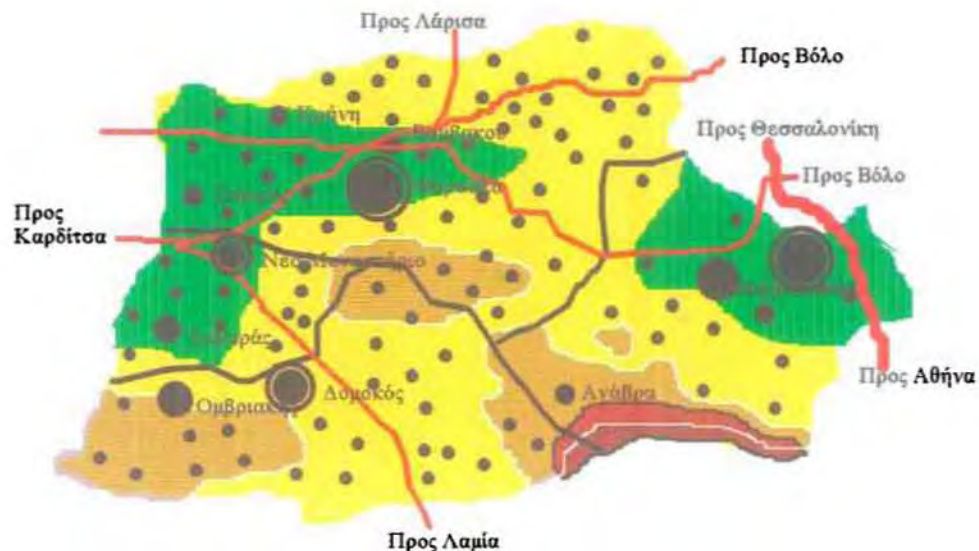
Σε αυτή τη ΓΖΕ εντάσσονται μεγάλα σε έκταση Σ.Π. που περιλαμβάνουν στο εσωτερικό τους κοινότητες ή δήμους τόσο στην ορεινή, όσο και στην ημιορεινή και πεδινή ζώνη (Πίνακας 36 και σκαρίφημα επόμενης σελίδας). Στο πεδινό χώρο σε επίπεδο κοινοτήτων υπάρχει μια σχετικά ικανοποιητική πυκνότητα κατοίκησης (όπως φαίνεται από τον Πίνακα ... για τα ΣΠ Φαρσάλων και Αλμυρού), η οποία όμως μειώνεται σημαντικά όσο αυξάνεται το υψόμετρο. Επιπλέον υπάρχουν σημαντικά αγροτικά αστικά κέντρα (Φάρσαλα, Αλμυρός, Δομοκός).

Αντίστοιχα τα παραγωγικά συστήματα διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ πεδινού, ημιορεινού και ορεινού χώρου. Στον πεδινό χώρο οι καλλιέργειες βιομηχανικών φυτών (βαμβάκι, ντομάτα) με σύγχρονες μεθόδους παραγωγής, προσφέρουν ένα σημαντικό εισόδημα στους κατοίκους το οποίο όμως κρίνεται επισφαλές με την αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της εφαρμογής της GATT. Στις ημιορεινές και ορεινές περιοχές το αγροτικό εισόδημα στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην κτηνοτροφία, αφού αυτή την στιγμή δεν υπάρχουν σημαντικοί παραγωγικοί πόροι όπως δάση, με δυνατότητα εκμετάλλευσης (Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Ναρδακίου 1995, Γούσιος -Ρεχογυχ 1995, Μαρδάκης 1995).

Με βάση τα παραπάνω, τα Συμβούλια αυτής της Γεωγραφικής Ενότητας είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν σύνθετα προβλήματα στον σχεδιασμό προγραμμάτων ολοκληρωμένης ανάπτυξης, και στην ενσωμάτωση σε αυτά των μειονεκτικών και ορεινών της ζωνών που παρουσιάζουν σημαντικές κοινωνικοοικονομικές αποκλίσεις, καθώς και στην γενικότερη οργάνωσή τους που θα προέρχονται κυρίως από: την συνύπαρξη κοινοτήτων πεδινών, ημιορεινών και ορεινών με δυσανάλογους πόρους διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης και κατά συνέπεια διαφορετικές δυνατότητες οικονομικής συνεισφοράς (ΣΠ Φαρσάλων).

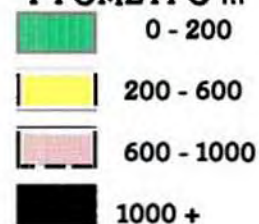
Ωστόσο οι κωμοπόλεις που περιλαμβάνονται και που αποτελούν Δήμο (Φάρσαλα, Αλμυρός, Δομοκός), διαθέτουν κάποιο μηχανισμό υποτυπώδες μεν, αλλά ικανό να παράσχει στο Συμβούλιο Περιοχής την απαραίτητη υποστήριξη στο αρχικό

ΣΚΑΡΙΦΗΜΑ 2

ΥΠΟΜΝΗΝΑ

ΥΨΟΜΕΤΡΟ m

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 600.000

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ - ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

στάδιο λειτουργίας του. Μηχανισμός που διαθέτει κατάλληλο εξοπλισμό (μηχανοργάνωση) καθώς και ανθρώπινο δυναμικό έμπειρο και κατάλληλο να συνεισφέρει σε μια τέτοια διαδικασία.

Τα παραπάνω προβλήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν με την ανάπτυξη Διασυμβουλευτικής συνεργασίας στο εσωτερικό της ΓΖΕ²⁹. Η ύπαρξη κοινών παραγωγικών συστημάτων τουλάχιστον για την ημιορεινή και ορεινή ζώνη που στην προκειμένη περίπτωση είναι κοινή, προσφέρεται για το σχεδιασμό και την υλοποίηση κοινών προγραμμάτων διαχείρισης του ερημοποιημένου χώρου που να συντονίζονται και στηρίζονται από νομαρχιακές ή περιφερειακές υπηρεσίες ικανές με βάση το κρίσιμο μέγεθος και τη δυνατότητα αντίληψης των προβλημάτων συνολικά της ορεινής ζώνης να επινοήσουν προγράμματα αποδεκτά από τα τοπικά συστήματα. Η συνεργασία αυτή διευκολύνεται από την ύπαρξη των αστικών αγροτικών κέντρων της περιοχής που μέσω των μηχανισμών τους (Δήμοι), μπορούν να συντονίσουν σε τοπικό επίπεδο μια τέτοια συνεργασία. Εξάλλου ήδη έχουν αναπτυχθεί άτυπες συνεργασίες σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο μεταξύ των κατοίκων των ΣΠ (βλέπε παραπάνω ζώνη επιρροής Δήμου Φαρσάλων, σκαρίφημα Β).

Πίνακας 36 : Οικισμοί και κοινότητες προτεινόμενης ΓΖΕ με μεγάλα σε έκταση και πληθυσμό Σ.Π..

ΚΩΔ. ΣΠ	ΕΔΡΑ	ΑΡ. ΚΟΙΝΟΤ.	ΑΡΙΘΜ ΟΙΚΙΣΜΩΝ						ΣΥΝ. ΟΙΚ.	ΣΥΝ. ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡΕΜ.)	ΣΥΝ. ΠΛΗΘ.	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ
			0-700	700-1250	1250-1600	1600-2250	2250-5000	5000 +				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10=4+5+6+7+8+9	11	12	13=12/11(στ/τ.χλμ)
Λ11	ΦΑΡΣΑΛΑ	28	51	3	0	0	0		55	769529	22447	29,17
Μ9	ΑΛΜΥΡΟΣ	8	17	2	0	0	1		21	542264	14106	26,01
ΦΘ11	Δομοκού	22	24	0	0	2	0	0	26			
ΦΘ12	Νέο Μοναστήρι	9	10	1	1	0	0	0	4			
	ΣΥΝΟΛΟ ΕΔΡΩΝ	4	0	0	1	1	0	2				

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος και Προεδρικά Διατάγματα με Αριθμ. 175/95, 176/95 και 274/95.

Το οδικό δίκτυο εξηπηρετεί το σύνολο των κοινοτήτων, ενώ η ολοκλήρωσή του και σε δια-Συμβουλευτικό επίπεδο δεν αφορά παρά μόνο μερικές δεκάδες χιλιομέτρων (Σκοπιά Φαρσάλων).

²⁹ Η οποία να περιλαμβάνει τις κοινότητες των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών των 4 ΣΠ.

Οι μικρές χωροταξικές παρεμβάσεις στην κεντρική Ζώνη της περιοχής μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην διαχείριση του δασικού πλούτου και των άφθονων βοσκοτόπων.

Κατ'αυτό το τρόπο, η ζώνη αυτή μπορεί να επωφεληθεί άμεσα από τα κοινοτικά προγράμματα για τη διαχείριση των χώρων και από τις επιδοτήσεις για την κτηνοτροφία.

Η ζώνη αυτή διαθέτοντας δικά της γεωγραφικά χαρακτηριστικά αλλά και πολιτιστική ταυτότητα, μπορεί με την κατάλληλη τεχνογνωσία να δώσει ονομασία προέλευσης στα κτηνοτροφικά προϊόντα της. Απώτεροι στόχοι αυτής της παρέμβασης είναι μεσοπρόθεσμα η σταθεροποίηση του πληθυσμού και η αποτελεσματικότερη διαχείριση της ενδιάμεσης ζώνης μεταξύ Λαμίας, Δομοκού, Φαρσάλων, και Αλμυρού. Μακροπρόθεσμα : η ενίσχυση των παραπάνω τριών μικρών αλλά σημαντικών λόγω της θέσης τους αγροτικών κέντρων.

3. Περιλαμβάνει τα Συμβούλια Περιοχής Λ2 (Λιβαδίου), Λ3 (Ελασσόνας), ΚΟ1 (Λιβαδερό), ΚΟ2 (Σέρβια), ΓΡ1 (Δεσκάτης), ΓΡ6 (Κηπουρίου), ΙΩ7 (Μπαλντουμά), ΙΩ8 (Μετσόβου), ΤΡ1 (Χασίων), ΤΡ2 (Παναγιάς), ΤΡ3 (Καστανιάς), ΤΡ4 (Διάβας), ΤΡ9 (Καλαμπάκας), ΤΡ10 (Κονισκού).

Σκαρίφημα 3

Κοινά συστήματα παραγωγής

Ορεινή γεωργική οικονομία, με βασικές παραγωγές την κτηνοτροφία, τα σιτηρά και σε μικρότερο βαθμό την εκμετάλλευση του δασικού πλούτου. Τέλος, σε μερικά αγροτικά κέντρα (Μέτσοβο, Καλαμπάκα) υπάρχουν σημαντικές τουριστικές δραστηριότητες οι οποίες όμως δε έχουν διαχυθεί προς την άμεση ενδοχώρα και τους γειτονικούς αγροτικούς οικισμούς.

Γεωγραφική συνέχεια

Το πρόβλημα της γεωγραφικής συνέχειας των ορεινών και ημιορεινών περιοχών αυτής της Ζώνης-ενότητας μειώθηκε σημαντικά από την επέκταση του οδικού δικτύου ιδιαίτερα μέσω των προγραμμάτων ΣΑΝΤ (Συλλογικών Αποφάσεων Νομαρχιακού ταμείου) και άλλων ευρωπαϊκών (Τρίκαλα-Μέτσοβο, Λάρισα - Κοζάνη, Γρεβενά -

Δεσκάτη - Λάρισα, αλλά και η Εγναντία οδός η οποία θα διέλθει από το Β.Δ. τμήμα της ζώνης αυτής)

Με βάση τον Πίνακα διαπιστώνουμε σε αυτή τη ΓΖΕ εντάσσονται Σ.Π. που περιλαμβάνουν ορεινές ή ημιορεινές κοινότητες ή δήμους με χαμηλή πυκνότητα κατοίκησης (τουλάχιστον στα ΣΠ του Νομού Τρικάλων) και οικισμούς με μέσο πληθυσμό κάτω των 1000 κατοίκων και αρκετούς οικισμούς κάτω των 700 κατοίκων

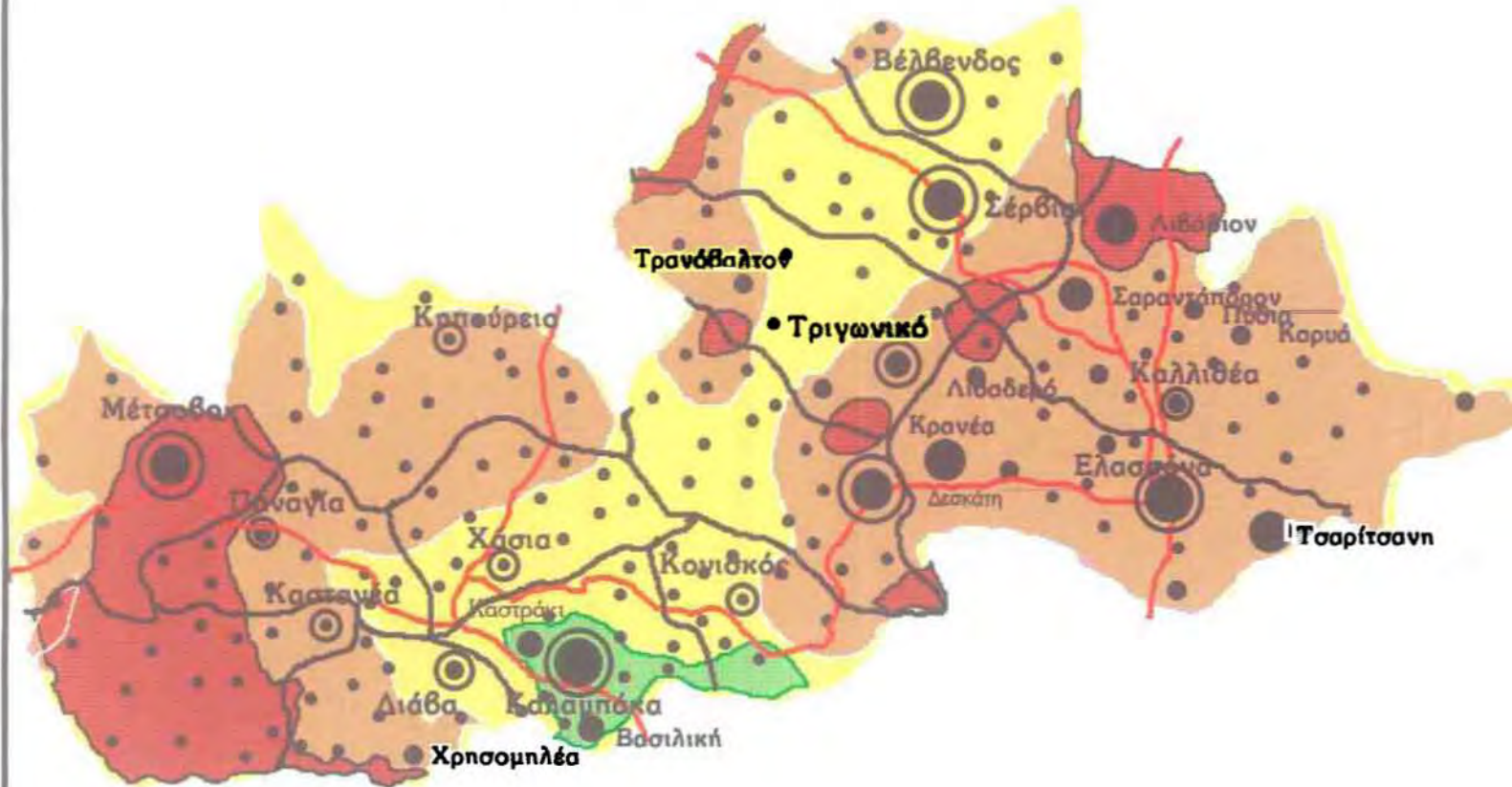
Σε αυτή την περίπτωση η ύπαρξη αυτού του σημαντικού αριθμού αγροτικών κέντρων με εξειδίκευση στην πολυδραστηριότητα στο εσωτερικό μιας ορεινής και ημιορεινής Ζώνης με ήπιο ανάγλυφο, η σημαντική βελτίωση των οδικών αξόνων και ιδιαίτερα με την ολοκλήρωση της Εγναντίας οδού, η ύπαρξη σημαντικής πολιτιστικής ταυτότητας με κυρίαρχο το Βλάχικο και το Χασιώτικο στοιχείο (με σημαντική εξειδίκευση στην κτηνοτροφία, τη μεταποίηση και το εμπόριο) και τέλος η ύπαρξη 4 αξιόλογων αναπτυξιακών εταιρειών ΑΝΚΟ, ΕΓΝΑΝΤΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ (Μέτσοβο), ΑΝΕΛ και ΚΕΝΑΚΑΠ συνιστούν τις βασικές παραμέτρους που ευνοούν την δημιουργία μιας γεωγραφικής Ζώνης-Ενότητας για την εφαρμογή ευρύτερων προγραμμάτων ανάπτυξης.

Παράλληλα όμως υπάρχουν και σημαντικά παραδοσιακά αγροτικά κέντρα παροχής βασικών υπηρεσιών και υποδομών (Ελασσόνα, Δεσκάτη, Σέρβια, Μέτσοβο, Καλαμπάκα).

Τα κοινά προβλήματα των Σ αυτών που απορρέουν από την με γρήγορους πλέον ρυθμούς πληθυσμιακή ερήμωση και μείωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με το μικρό μέγεθός τους ωθούν στο πλαίσιο της αναγκαιότητας πολιτικών τοπικής ανάπτυξης στην ανάγκη στενής συνεργασίας μεταξύ τους τόσο απευθείας όσο και με την συνεργασία - συντονισμό φορέων νομαρχιακού ή περιφερειακού επιπέδου με στόχο την αξιοποίηση των τοπικών τους πόρων στο εσωτερικό της γεωγραφικής ζώνης και την έξοδο από το περιθώριο.

Επιπλέον η ανάγκη διαχείρισης του ερημοποιημένου χώρου τους αλλά και σχεδιασμού, υλοποίησης και τεχνικής υποστήριξης αναπτυξιακών προγραμμάτων καθιστούν απαραίτητη την ένταξή τους σε ευρύτερα ενιαία προγράμματα ανάπτυξης που να συντονίζονται και στηρίζονται από περιφερειακές υπηρεσίες ικανές με βάση το κρίσιμο μέγεθος και τη δυνατότητα αντίληψης του αναπτυξιακού προβλήματος ολόκληρης της ΓΖΕ στο αντίστοιχο περιφερειακό πρόβλημα, να εξασφαλίσουν αποτελέσματα έρευνας, παραγωγής και μεταφοράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας

ΣΚΑΡΙΦΗΜΑ 3
Γεωγραφική Ζώνη-Ενότητα
Ορεινών Συμβουλίων Περιοχών

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΥΨΟΜΕΤΡΟ m

0 - 200

200 - 600

600 - 1000

1000 +

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
ΟΙΚΙΣΜΩΝ 1991

0 - 700

700 - 1250

1250 - 1600

1600 - 2250

2250 - 5000

5000 +

○ Έδρα
Συμβουλίου
Περιοχής

— Όρια
Συμβουλίου
Περιοχής

— Οδικό δίκτυο

— Εθνική οδός

ΚΛΙΜΑΚΑ 1 : 600.000

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
 ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
 ΚΟΥΤΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ - ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
 ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ικανών να προσαρμοσθούν στις τοπικές ιδιαιτερότητες ή να ενταχθούν γινόμενα αποδεκτά στα τοπικά συστήματα)).

Παρά την μεγάλη ένταση της παραπάνω γεωγραφικής ζώνης, η ύπαρξη 4 σημαντικών Αναπτυξιακών Εταιρειών μπορεί να συμβάλλει αποτελεσματικότερα στην δημιουργία ενός νέου φορέα. Διαθέτοντας σημαντικά εμπειρία, τεχνογνωσία, οι παραπάνω Αναπτυξιακές Εταιρείες μπορούν να συμβάλουν με επιτόκια στην κινητοποίηση και συμμετοχή των τοπικών φορέων και δρώντων στον σχεδιασμό προγραμμάτων που να στοχεύουν στην αξιοποίηση των τοπικών δραστηριοτήτων.

Ήδη αξίζει να σημειωθεί ότι με βάση το κοινό σύστημα παραγωγής, και την κοινή πολιτιστική ταυτότητα το Μέτσοβο ανέλαβε υποστήριξη πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη της μεταποίησης κτηνοτροφικών προϊόντων του αγροτικού κέντρου του Λειβάδειου που βρίσκεται στην Ανατολική πλευρά της προτεινόμενης ζώνης συνεργασίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο ρόλος των ΣΠ στο εσωτερικό των περιφερειών στην Ελλάδα, ως το στοιχειώδες πλέον στοιχείο του διοικητικού συστήματος, μπορεί να θεωρηθεί σημαντικός τόσο για την ένταξη σε νέες αναπτυξιακές διαδικασίες των περιθωριοποιημένων τμημάτων του περιφερειακού χώρου, όσο και για τη συνοχή αυτού του τελευταίου.

Το γεγονός αυτό αποκτά μεγαλύτερη σημασία για το λόγο ότι η Ελλάδα χαρακτηρίζεται τα τελευταία χρόνια από μια έντονη διαδικασία μείωσης του ωφελίμου χώρου της με την ένταξη ενός όλου και πιο σημαντικού τμήματος της επιφάνειας της σε μία διαδικασία ερήμωσης και περιθωριοποίησης.

Ο ορισμός και η οριοθέτηση των ΣΠ από τη στιγμή που οδηγούν στη συνένωση κοινοτήτων και στην πρόωθηση της διακοινοτικής συνεργασίας, αποτελεί όντως θετική ενέργεια η οποία συμβάλει στην δυνατότητα αναστροφής των παραπάνω τάσεων ιδιαίτερα για την Θεσσαλική ενδοχώρα και τον αγροτικό χώρο γενικότερα.

Παρόλα αυτά απομένει να αποσαφηνισθεί στο άμεσο μέλλον η σχέση των ΣΠ με τη Τοπική Αυτοδιοίκηση σε Νομαρχιακό και Περιφερειακό επίπεδο.

Οι προσπάθειες και οι αναλύσεις των γεωγράφων στην Ευρώπη, για την καταλληλότητα των γεωγραφικών ορίων περιοχών αντίστοιχων με τα ΣΠ, χωρικών επιπέδων στο εσωτερικό των οποίων μπορεί να επιτευχθεί μια αποτελεσματικότερη διακοινοτική συνεργασία είναι απαραίτητες και αξίζουν να ενισχυθούν και στην Ελλάδα.

Όμως δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί το γεγονός ότι ο βασικός στόχος της λειτουργίας των ΣΠ αλλά και η συμβολή τους στην ανάπτυξη των περιοχών τους, συνδέεται άμεσα με την ικανότητα κινητοποίησης των πόρων τους και ιδιαίτερα των ανθρωπίνων.

Αν το τελικό μικρό μέγεθος, η έλλειψη αστικού εξοπλισμού και εμπειρίας στην λειτουργία της τοπικής δημοκρατίας, της μεγάλης πλειοψηφίας των ΣΠ τα στερεί από τη δυνατότητα να αναλάβουν ουσιαστικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, παράλληλα ενισχύει την ανάγκη συνεργασίας σε διασυμβουλευτικό, νομαρχιακό και περιφερειακό επίπεδο.

Ωστόσο, αυτές οι ανεπάρκειες των ΣΠ δεν θα πρέπει να χρησιμεύσουν ως άλλοθι για την παρέμβαση εξωτερικών φορέων χωρίς να λάβουν υπ' όψη το τοπικό δυναμικό.

Αυτοί οι φορείς θα πρέπει να προσανατολισθούν και ιδιαίτερα η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, σε προσπάθειες ενεργοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού των ΣΠ για συμμετοχή τους στον προσδιορισμό των αναπτυξιακών στόχων και δράσεων για την περιοχή τους.

Η διάθεση της ΝΑ να ενεργοποιηθεί για την προώθηση αναπτυξιακών προγραμμάτων ξεπερνώντας κατ' αυτό το τρόπο βραχυπρόθεσμα τις καθυστερήσεις στον σχηματισμό και τις τυχόν δυσλειτουργίες των ΣΠ ως δεσμών, σημαίνει λύσεις «εκ των άνω» από στελέχη που χωρίς τις διαγνωστικές και συμμετοχικές διαδικασίες και μεθόδους που επιβάλλει πλέον η τοπική ανάπτυξη, δεν θα διαφέρουν σε τίποτα από εκείνα του περιφερειακού και εθνικού κέντρου πέρα από το γεγονός ότι κατάγονται ενδεχομένως από την περιοχή του ΣΠ. Όμως και μεσοπρόθεσμα, τέτοιες επιλογές θα οδηγήσουν με μαθηματική ακρίβεια στον ευνουχισμό της δυναμικότητας αυτών των νέων κυττάρων της περιφερειακής ενδοχώρας.

Εξ' άλλου ο ίδιος ο πληθυσμός αυτών των περιοχών είναι σε θέση με τις σχέσεις που διατηρεί και μπορεί να ενεργοποιήσει μέσω των υπερ-τοπικών κοινοτήτων του (έξω-εδαφικών) του αστικού χώρου, μπορεί να συμβάλει σημαντικά στον ουσιαστικό απεγκλωβισμό της μικρο-περιοχής τους και την διεύρυνση των σχέσεων του χώρου με τον έξω κόσμο.

Αν η Ελλάδα θεωρήσει και αυτή όπως πολλές ευρωπαϊκές χώρες των οποίων η ενδοχώρα τους έχει ήδη ερημώσει και περιθωριοποιηθεί, ότι καμμία πολιτική ή επένδυση δεν είναι ικανή να συγκρατήσει πληθυσμό και παραγωγικές δραστηριότητες στα τμήματα αυτά και ιδιαίτερα τα ορεινά του χώρου της, τότε ο προσδιορισμός και η οριοθέτηση αυτών των ΣΠ μπορούν όντως να μετεξελιχθούν με το χρόνο σε όργανα και μέσα για την ανάληψη της διαχείρισης του χώρου. Στη περίπτωση αυτή, μια τέτοια διαχείριση θα έχει περισσότερο περιβαλλοντικό χαρακτήρα αλλά και ένα στόχο οργάνωσης ενός χώρου που από παραγωγικό μετατρέπεται σε χώρο αναιμικής και διαβίωσης.

Αντίθετα, αν η επιλογή της Ελλάδας σημαίνει την καταβολή προσπαθειών και θεωρούνται περισσότερο δεκτικές, η διασυμβουλευτική συνεργασία αποτελεί πλέον αναγκαία προϋπόθεση σε συνδυασμό με την συντονισμένη υποστήριξη των νομαρχιακών και περιφερειακών υπηρεσιών.

Αν αυτό το πλαίσιο συνεργασίας λειτουργήσει σημαίνοντας ταυτόχρονα την επιτυχημένη συνεργασία κράτους και τοπικής κοινωνίας, η διεύρυνση της συνεργασίας των ΣΠ εκφράζει την ικανότητα του τοπικού να επαναπροσδιορίσει τη θέση και το ρόλο του και επομένως το μέλλον του με βάση την ικανότητα του να αξιοποιήσει τους πόρους του μέσω της κινητοποίησης, της καινοτομίας και της αλληλεγγύης.

Σ' αυτή τη περίπτωση και η χωροταξία που μέχρι τώρα την απασχολούσε περισσότερο η επίλυση των δυσλειτουργιών της πόλης, θα μπορέσει να στραφεί προς τις διευρυμένες γεωγραφικές περιοχές αντιστοίχων συνεργασιών ανακαλύπτοντας ένα πεδίο στο εσωτερικό του οποίου θα μπορέσει να υποστηρίξει ενεργά νέες λειτουργίες ως προς το χώρο.

Βιβλιογραφία

Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών Επαρχίας Φαρσάλων, 1995 : Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Αναπτυξιακού Συνδέσμου Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών Επαρχίας Φαρσάλων.

Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Πλατυκάμπου, 1995 : Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Αναπτυξιακού Συνδέσμου Πλατυκάμπου.

Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Συκουρίου, 1995 : Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Αναπτυξιακού Συνδέσμου Συκουρίου.

Γετίμης, Π, Καυκαλάς, Γ, 1990 : « Τοπική ανάπτυξη και μορφές κρατικής ρύθμισης στην Ελλάδα », ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών, σσ. 3-20.

Γετίμης, Π. , Καυκαλάς, Γ. , Μαραβέγιας, Ν. , 1994 : «Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Θεωρία-ανάλυση και πολιτική», Θεμέλιο, Αθήνα.

Γετίμης, Π, Οικονόμου Δ, 1992 : « Νέες γεωγραφικές ανισότητες και χωρικές πολιτικές στην Ελλάδα », ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών, σσ. 3-44.

Γούσιος Δ. 1991 : Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου, Διδακτικές Σημειώσεις.

Γούσιος Δ. 1994 : Ανθρωπογεωγραφία, Διδακτικές Σημειώσεις.

Γεωργαντάς, Η, 1991 : « Θεωρητικές προσεγγίσεις για το τοπικό κράτος », ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών, σσ. 63-87.

Γεωργιάδου, Ν, 1995 : « Θεσσαλία », Έλλα, Λάρισα.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, 1990 : « Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 1981 », Τόμος V - Τεύχος 7, Αθήνα.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, 1986 : « Στατιστική Επετηρίς Της Ελλάδος 1985 », Αθήνα.

Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία των Θεσσαλών, 1935 : « Θεσσαλικά Χρονικά », Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία των Θεσσαλών, Αθήνα

In revue Etat, Pouvoir et societe no 4 Paris.

Κλειώση, Χ, 1977 : « Ιστορία Της Τοπικής Αυτοδιοίκησης», Υπουργείο Εσωτερικών, Αθήνα.

Λουκίσσας Φ. 1994 : Θεωρίες και Τεχνικές Σχεδιασμού Προγραμματισμού, Διδακτικές Σημειώσεις.

Μαρδάκης, Π, 1995 : Ενδογενής Δυναμικότητα και Τοπική Ανάπτυξη: Το παράδειγμα της Επαρχίας Αλμυρού, Διπλωματική Εργασία στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Medef, 1992 : Περιπτώσεις αντίστασης και περιθωριοποίησης στην ορεινή και μειονεκτική Μεσόγειο. Εκδόσεις Ε.Ο.Κ., Λουξεμβούργο.

Μπεριάτος, Η, 1994 : « Η Διοικητική Αναδιάρθρωση σε Τοπικό Επίπεδο: η πολιτική της ανακυττάρωσης των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (1984-1994)», ΤΟΠΟΣ Επιδεώριση αστικών και περιφερειακών μελετών, σσ. 41-70.

Py. Pechoux (1973) «Formation du systeme administratif en Grece». (Σχηματισμός του διοικητικού συστήματος στην Ελλάδα).

Ρέπας, Π, 1991 : « Οικονομική Ανάπτυξη, Θεωρίες και Στρατηγικές », Παπαζήσης, Αθήνα.

Sivignon, M, 1992 . « Θεσσαλία, γεωγραφική ανάλυση μιας ελληνικής περιφέρειας », Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα.

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης 1993 : Χωροταξική Μελέτη Περιφέρειας Θεσσαλίας, Εργασία Φοιτητών.

Τσενές, Η, 1986 : «Τοπική Αυτοδιοίκηση, θεωρία και πράξη», Φοίβος, Αθήνα.

Υπουργείο Δημοσίων Έργων, 1979 : ΚΕΠΑ Αναπτυξιακό Δίπολο Βόλου - Λάρισας.

Υπουργείο Δημοσίων Έργων, 1980 : Αναθεώρηση Ρυθμιστικού Σχεδίου Δήμου Λάρισας.

Χατζημιχάλης, Κ, 1992 : « Περιφερειακή Ανάπτυξη και πολιτική », Εξάντας, Αθήνα.

Χριστοφιλοπούλου Εύη 1994 : Τοπική Αυτοδιοίκηση, Διδακτικές Σημειώσεις.

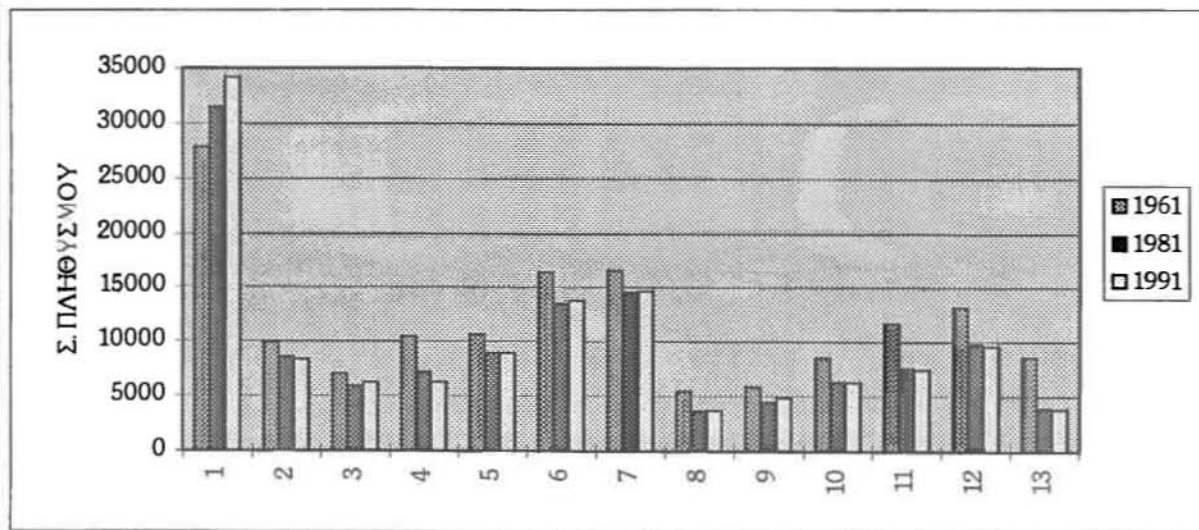
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κ. Βασιλικών	218						
Παλαιόμυλος	216						
Άνω Βασιλικών	211						
Θέπιδων	169						
Λόφος	157						
Αργιθέα	154						
Δένδρων	115						
Δενδράκιον	94						
Άγιος Αντώνιος	93						
Καλλιθέας	88						
Αγία Τριάς	79						
Καστράκιον	79						
Κάτω Δασολόφο	68						
γιος Χαράλαμπο	66						
Πυργάκια	61						
Κοκκίω	61						
Άυρα	49						
Σταθμός	42						
Ξυλάδες	42						
Άνω Σκοτούσα	30						
Πλάτανος	29						
Δένδροχώριον	26						
Ρύζιον	2						
Χαϊδάρια	0						
Σερίφης	0						

ΕΛΛΑΔΑ											
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ											
ΘΕΣΣΑΛΙΑ											
ΝΟΜΟΣ											
ΛΑΡΙΣΑΣ											
ΕΜΒΛΗΜΑΤΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ											
5	6	8	9	10	12						
ΟΙΚΙΣΜΟΙ											
Τύρναβος	12028	Συκουρίου	2554	Χάλκης	2009	Λάρισα	1Ε+05	γ. Ανάργυρω	736	Νίκαιας	2840
Δ.Αμπελώνα	5819	Γόννων	2413	Πλατυκάμπου	1669	Γιάννουλης	3279	Κοιλιάδας	715	Ζαππείου	760
Φαλάνης	2785	Μακρυχωρίου	1666	Αρμενίου	1036	Τερμηθέας	1244	Μάνδρας	618	Νέων Καρυών	643
Αργυροπουλείου	1956	Καλοχωρίου	670	Γλάυκης	854	Ομορφοχωρίου	664	Ραχούλας	612	Καλον Νερόν	491
Δελεριών	1002	Ελάτειας	659	Μ. Μοναστηρίου	657	Μελισσοχωρίου	646	Ελευθεραί	419	Μυρών	487
Ροδιάς	961	Όσσας	651	Κιλελέρ	644	Κουλούριον	271	Μαυροβουνίου	354	Χαράς	408
Βρυσόπου	725	Πουρναρίου	603	Ν. Περιβολίου	604	Αμφιθέα	42	Κουτσόχερου	347	Σαφόν	299
Πλατανούλια	528	Παραποτάμου	372	Μελίας	469	εραπ. Κοιν. Έξοδ	5	Βούναινα	302	Διλόφου	263
Δένδρων	429	Ιτέας	346	Μέλισσας	462	Αργισσα	0	Μ. Βουνού	302	Μοσχοχωρίου	223
Δασοχώριον	258	Σπηλιάς	324	Νίκης	376	Χασαμπαλη	0	Δοξορά	301	Ν. Λέυκης	198
Αγία Σοφία	239	Χειμάδιον	317	Σωτηρίου	356			Αμυγδαλέας	280	Κυπαρίσσια	176
Περίχωρα	97	Κυγελοχωρίου	301	Κοκκίνας	250			Κυπαρίσσου	268	Ρεύμα	75
Λυγαριά	72	Ευαγγελισμού	200	Αγναντερής	203			Λουτρού	255		
Μικρόλιθος	36	Νέσσωνος	168	Αχιλλείου	201			Αγ. Γεωργίου	222		
Βοτανοχώριον	32	Ελαία	122	Μόδεστος	188			Ψυχικού	176		
Άνω Αργυροπουλείου	25	Γυρτώνη	107	Λοφίσκος	188			Μεσορράχη	172		
Κόρδεσι	2	Τερμών	84	Αναγέννησης	164			Κρανώνα	125		
		Ακρινόν	0	Ναμάτων	160			Συνοικ. Προσφύγ	115		
		Κόρακας	0	Αγροκίπιον	73			Άνω Βούναινα	114		
				Πρόδρομος	58			Αργυρόμυλος	109		
								Κάμπος	83		
								Αγία Παρασκευ	83		
								Καστρον	44		
								Κρύα Βρύση	37		

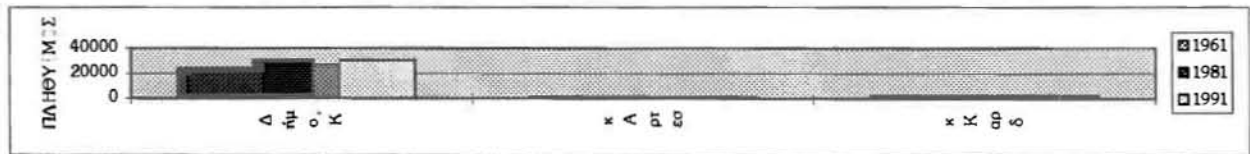
ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ Ν.ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ						
Σ.Π.	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			ΟΡΕΙΝ	ΗΜ.	ΠΕΔ.
	1961	1981	1991			
1	27916	31468	34169	0	0	3
2	9920	8568	8298	0	0	11
3	6982	5854	6152	2	0	7
4	10406	7152	6240	2	0	9
5	10592	8886	8887	0	0	8
6	16405	13411	13721	0	1	13
7	16564	14459	14571	0	0	16
8	5423	3602	3640	5	0	2
9	5824	4441	4777	1	1	4
10	8507	6263	6246	7	2	2
11	11634	7512	7407	14	0	0
12	13063	9688	9507	9	2	2
13	8528	3899	3804	2	0	0

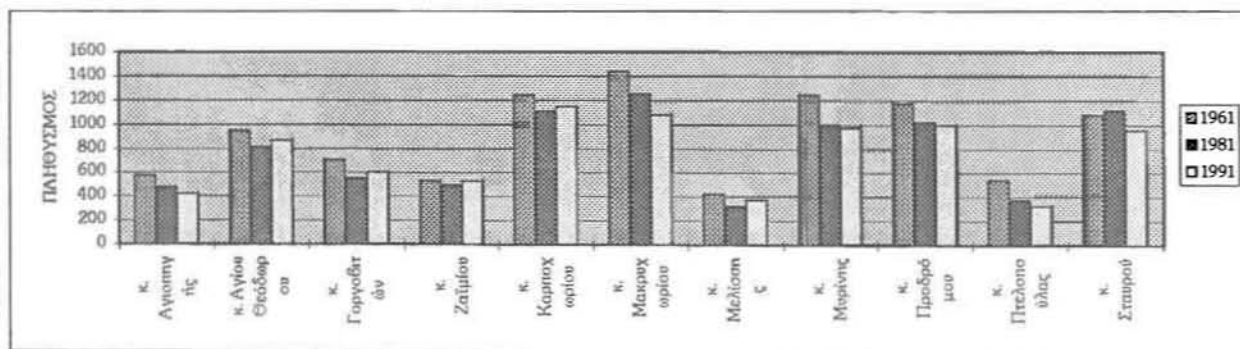
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
1η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Δήμος Καρδίτσας	23708	27532	30289
Π	κ. Αρτεσανού	1594	1478	1471
Π	κ. Καρδίτσαμαγούλας	2614	2458	2409
	ΣΥΝΟΛΟ	27916	31468	34169

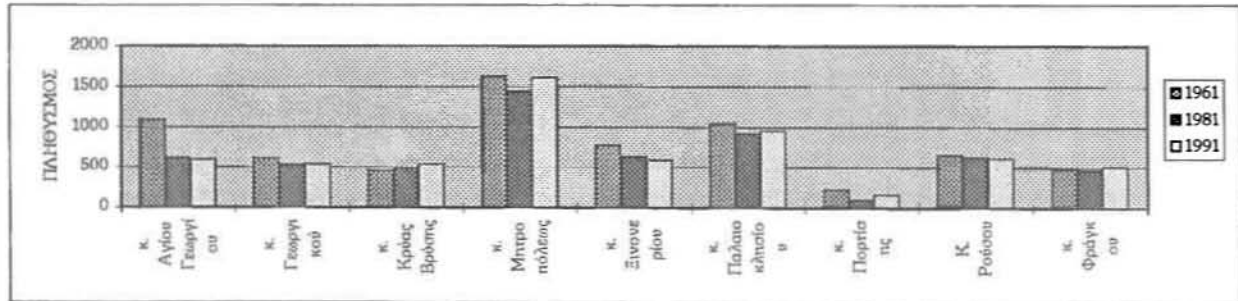
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
2η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΙΑ	ΔΙΟΝΥΣΙΑ/ΚΥΡΙΑΣΙΑ	ΠΑΝΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	κ. Αγιοπηγής	575	483	420
Π	κ. Αγίου Θεόδωρου	950	814	873
Π	κ. Γοργοθιτών	706	556	609
Π	κ. Ζαΐμιου	534	495	526
Π	κ. Καρποχωρίου	1244	1115	1152
Π	κ. Μακρυχωρίου	1441	1257	1085
Π	κ. Μελλοσας	424	323	373
Π	κ. Μυρίνης	1246	1005	979
Π	κ. Προδρόμου	1176	1025	1000
Π	κ. Πτελοπούλας	542	375	327
Π	κ. Σταυρού	1082	1120	954
	ΣΥΝΟΛΟ	9920	8568	8298

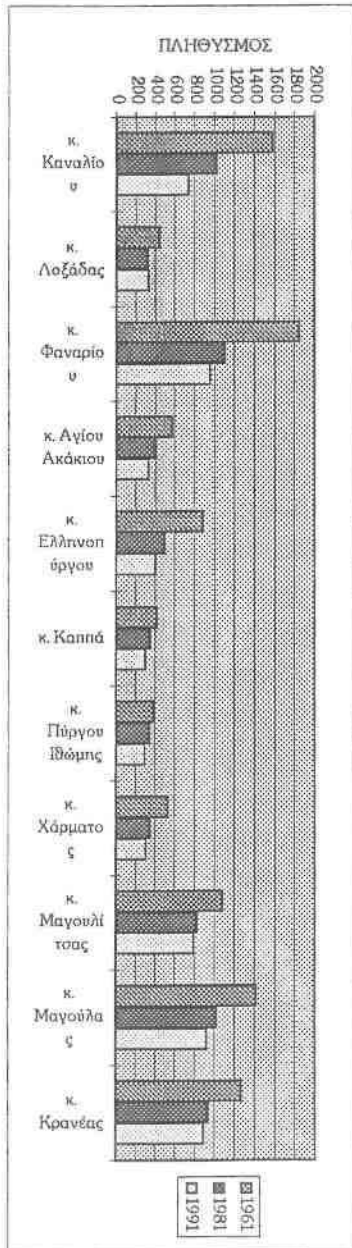
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
3η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	κ. Αγίου Γεωργίου	1088	619	598
Π	κ. Γεωργικό	614	532	544
Π	κ. Κρέας Βρύσης	458	483	541
Π	κ. Μητροπόλεως	1630	1447	1619
Π	κ. Ξινογερίου	777	636	597
Π	κ. Παλαιοκλήσιου	1043	922	956
Ο	κ. Πορτίσσης	229	104	161
Π	Κ. Ρούσου	656	638	623
Π	κ. Φράγκου	487	473	513
	ΣΥΝΟΛΟ	6982	5854	6152

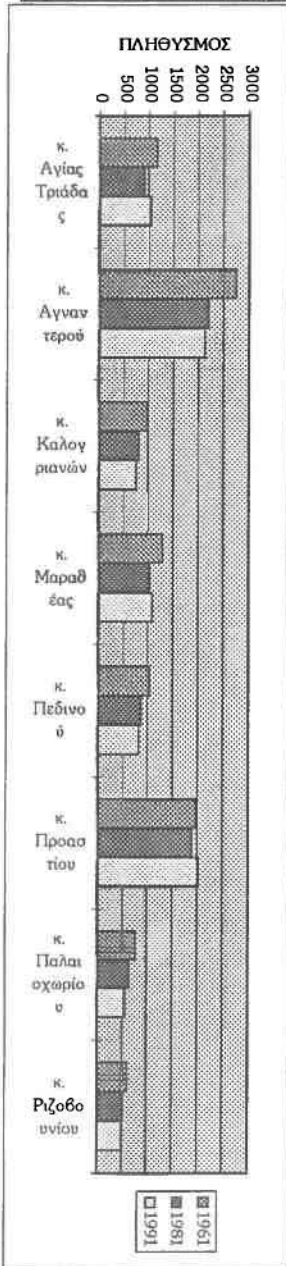
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
4η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΚΡΟΝΟΜΗΤΑ	ΠΑΛΗΟΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	κ. Καναλίου	1579	1017	744
Π	κ. Λοζάδας	445	322	325
Π	κ. Φαναρίου	1845	1100	958
Ο	κ. Αγίου Ακάκου	580	401	324
Π	κ. Ελληνονόργου	887	497	398
Π	κ. Καππά	419	349	296
Π	κ. Γέργου Ιθώμης	878	339	290
Π	κ. Χάρματος	529	345	301
Π	κ. Μαγουλίτσας	1076	838	792
Π	κ. Μαγούλας	1408	1019	922
Π	κ. Κρανέας	1261	935	890
	ΣΥΝΟΛΟ	10406	7152	6240

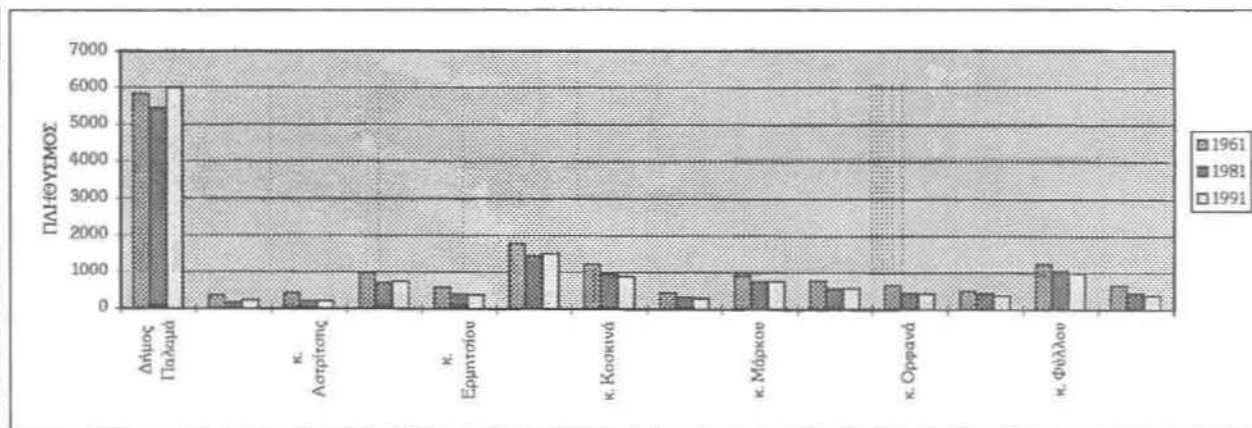
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΑΤΣΗΣ
5η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Κ.Α.Π.Α. ΔΗΜΟ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
	1961	1981	1991
κ. Αγίας Τριάδας	1160	911	1030
κ. Αγναντερό	2746	2206	2129
κ. Καλογριανών	987	804	760
κ. Μαραθίας	1285	1032	1083
κ. Πεδινό	1039	874	819
κ. Προαστίου	1994	1901	2012
κ. Παλαιχωρίου	771	638	553
κ. Ριζοβουνίου	610	520	501
ΣΥΝΟΛΟ	10592	8886	8887

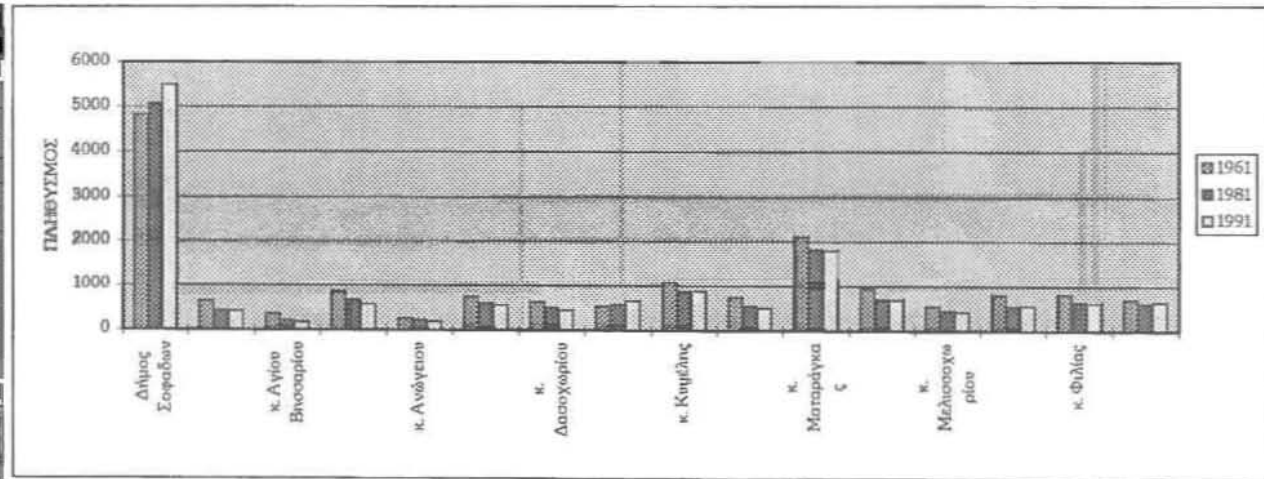
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
6η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Δήμος Παλαμά	5840	5448	6010
Η	κ. Αγίου Δημητρίου	360	175	221
Π	κ. Ασπίτης	428	210	202
Π	κ. Βλάχου	977	699	732
Π	κ. Ερμητσίου	590	396	373
Π	κ. Ιτέας	1791	1457	1521
Π	κ. Κοσκινά	1237	983	889
Π	κ. Λεϊκής	440	326	298
Π	κ. Μάρκου	919	764	754
Π	κ. Μεταμορφώσεως	770	566	561
Π	κ. Ορφανά	650	450	428
Π	κ. Πετρινού	495	439	374
Π	κ. Φύλλου	1261	1047	973
Π	κ. Συκεών	647	451	385
	ΣΥΝΟΛΟ	16405	13411	13721

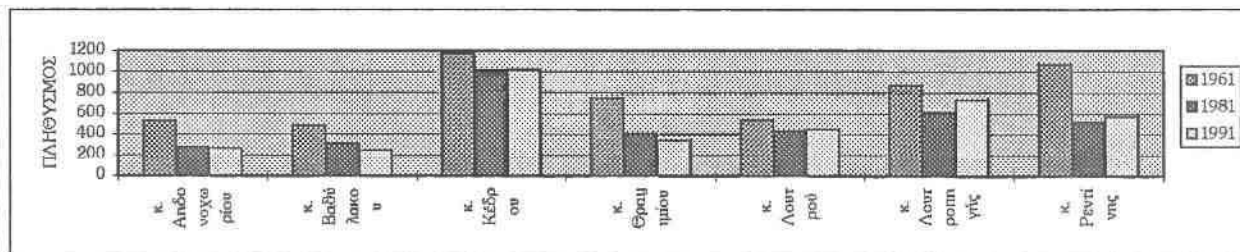
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
7η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	1961	1981	1991
Π	Δήμος Σοφάδων	4838	5078	5497
Π	κ. Αγίας Παρασκευής	641	428	415
Π	κ. Αγίου Βρασσάρου	363	220	175
Π	κ. Αμπέλου	849	667	570
Π	κ. Ανώγειου	256	222	189
Π	κ. Γεφυριών	747	599	550
Π	κ. Δασοχωρίου	627	499	443
Π	κ. Καππαδικού	524	569	651
Π	κ. Κυζιλής	1070	869	876
Π	κ. Μασχολορίου	743	543	495
Π	κ. Μатарάγκας	2106	1821	1796
Π	κ. Μαυραχάδας	946	701	686
Π	κ. Μελισσοχωρίου	547	435	407
Π	κ. Πασχαλίτσας	804	548	559
Π	κ. Φιλίας	810	641	618
Π	κ. Πύργου Κερίου	693	619	644
	ΣΥΝΟΛΟ	16564	14459	14571

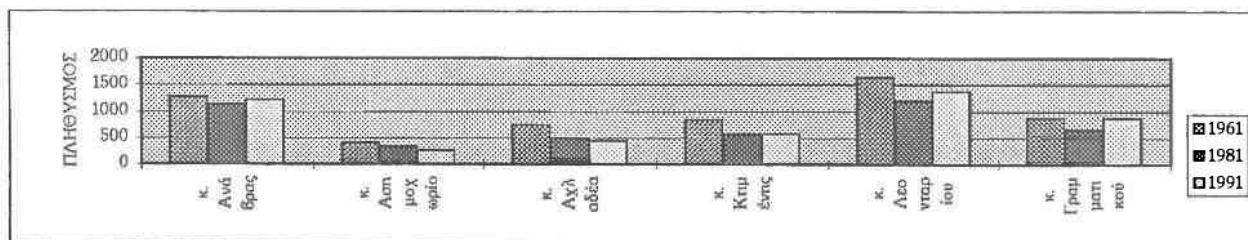
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
8η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	κ. Απδονοχωρίου	532	281	267
Ο	κ. Βαθύλακου	485	315	251
Ο	κ. Κέδρου	1176	1010	1017
Π	κ. Θραμπίου	751	415	350
Π	κ. Λουτρού	540	439	448
Ο	κ. Λουτροπηγής	869	616	734
Ο	κ. Ρεντίνης	1070	526	573
	ΣΥΝΟΛΟ	5423	3602	3640

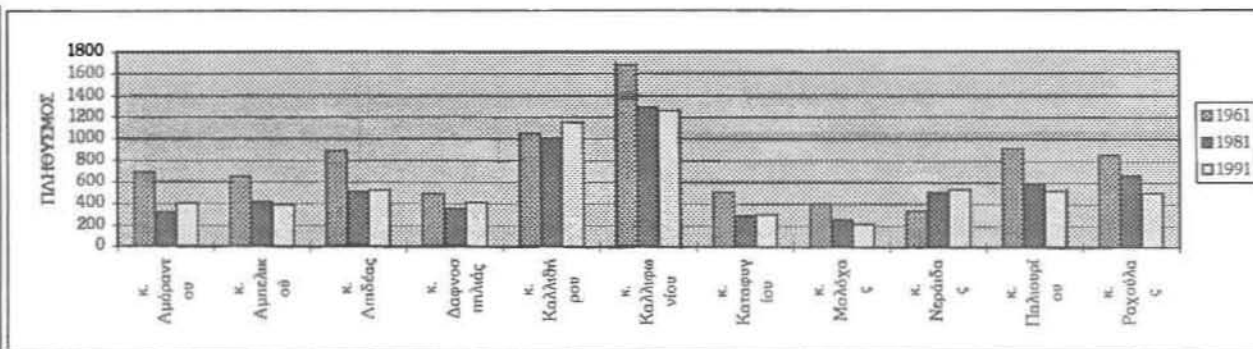
**ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
9η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ**

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Η	κ. Ανάβρας	1276	1135	1227
Π	κ. Ασπροχωρίου	417	342	266
Π	κ. Αχλαδέα	754	498	454
Ο	κ. Κτιμένης	849	586	583
Π	κ. Λεονταρίου	1645	1215	1376
Π	κ. Γραμματικού	883	665	871
	ΣΥΝΟΛΟ	5824	4441	4777

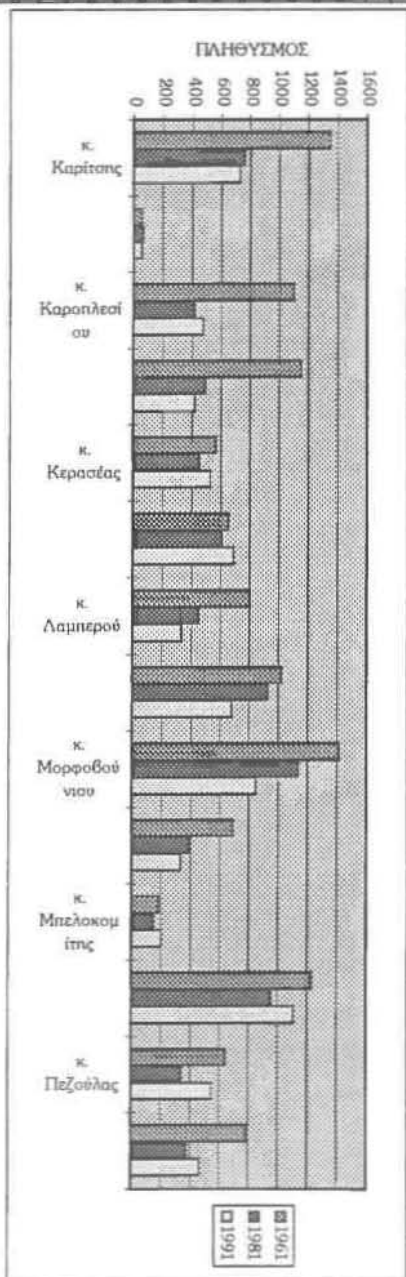
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΗΣ
10η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦ/ΓΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΑΙΟΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	κ. Αμόραντου	696	324	405
Ο	κ. Αμπελικού	653	419	388
Ο	κ. Απιδέας	894	514	524
Η	κ. Δαφνεοσηλίδας	494	362	412
Π	κ. Καλλιθέρας	1053	1007	1152
Π	κ. Καλλιφωνίου	1681	1296	1262
Ο	κ. Καταφυγίου	514	299	311
Ο	κ. Μολόχας	409	263	222
Ο	κ. Νεράιδας	344	511	540
Η	κ. Παλιουρίου	915	596	523
Ο	κ. Ραχούλας	854	672	507
	ΣΥΝΟΛΟ	8507	6263	6246

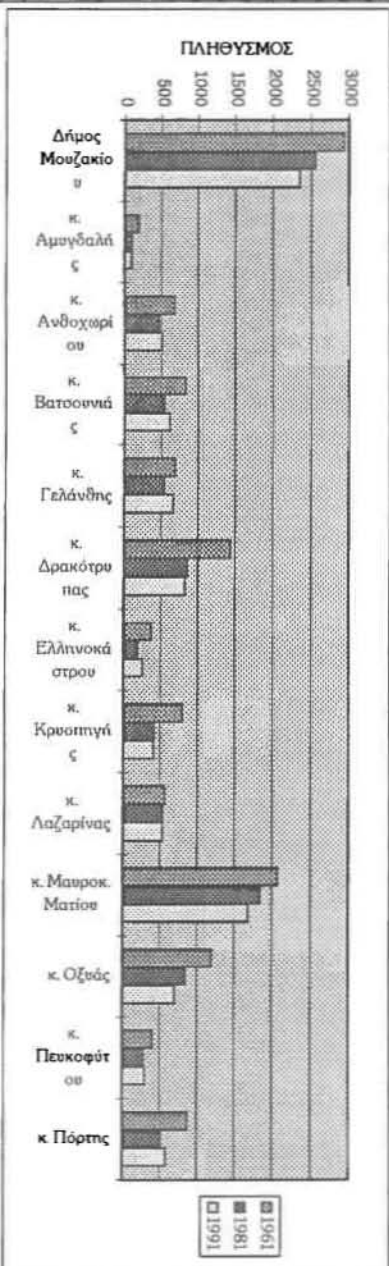
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
1η ΕΛΑΦΚΗ ΠΕΡΙΦ. Ε.Ε.ΙΑ

ΜΟΡΦΗΤΑ	ΣΗΜΟΣΚΗΚΟΝΟΤΗΤΑ	1961	1981	1991
Ο	κ. Καρίτσας	1348	759	729
Ο	κ. Κορθελαριά	57	66	57
Ο	κ. Κορολησίου	1098	413	476
Ο	κ. Καρπεντίας	1152	489	419
Ο	κ. Κερασάς	565	450	528
Ο	κ. Κουοντερίου	656	610	688
Ο	κ. Λαμπιερό	800	447	333
Ο	κ. Μετακινιά	1021	927	679
Ο	κ. Μορφοβοάνων	1412	1138	844
Ο	κ. Μουράτσης	691	392	333
Ο	κ. Μπελοκοιτίτης	183	148	202
Ο	κ. Νεοχωρίου	1223	955	1108
Ο	κ. Πεζούλας	645	341	547
Ο	κ. Φυλακίτης	783	377	464
	ΣΥΝΟΛΟ	11634	7512	7407

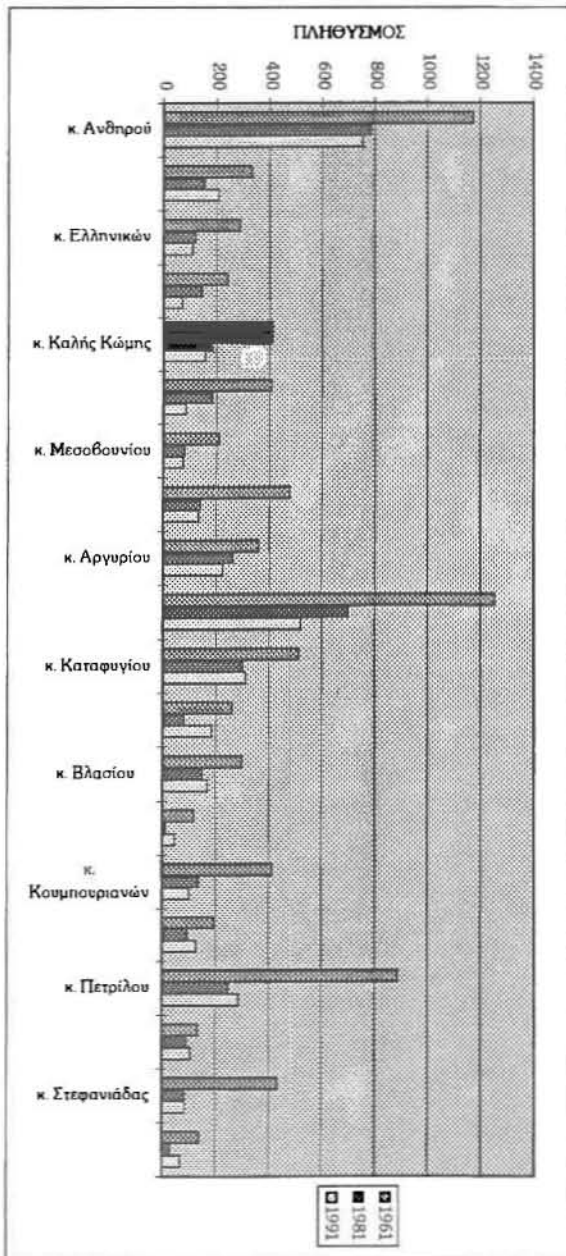
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΑΤΣΗΣ
12η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΝΟΜΟΣ	ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΝΟΜΟΣ	ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	1991
Η	Δήμος Μουζακίου	2945	2560	2353
Ο	κ. Αμυγδαλιάς	187	90	91
Ο	κ. Ανθοχωρίου	681	466	502
Ο	κ. Βατουναίας	832	543	615
Π	κ. Γελάνης	691	540	667
Ο	κ. Δρακότριπας	1438	863	894
Ο	κ. Ελληνικόστρου	371	187	255
Ο	κ. Κρωπηνής	801	413	404
Π	κ. Λαζαρίνας	667	534	531
Η	κ. Μαυροκ. Ματίου	2070	1848	1683
Ο	κ. Οξιάς	1203	847	703
Ο	κ. Πευκοφύτου	407	281	297
Ο	κ. Πόρτης	890	516	582
	ΣΥΝΟΛΟ	13063	9688	9507

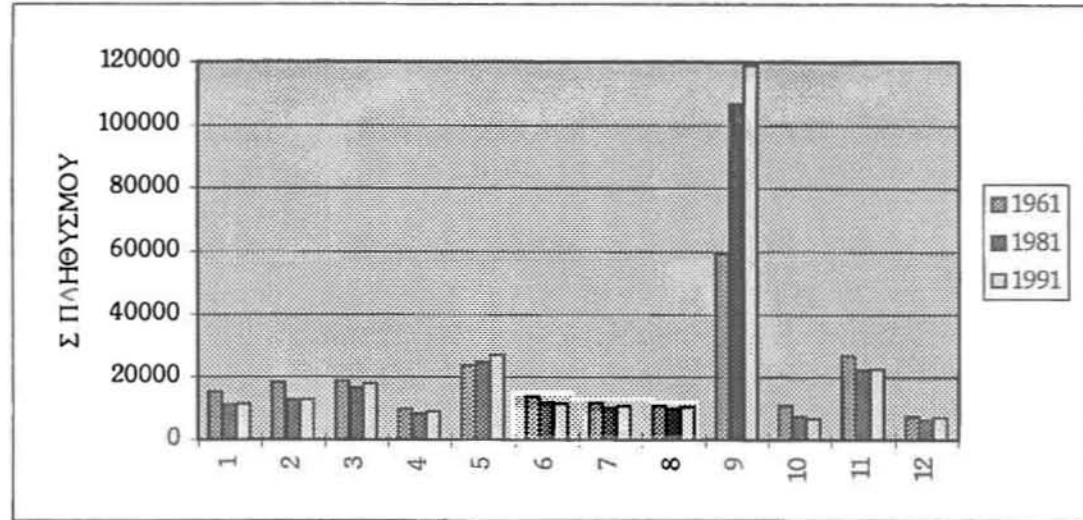
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
13η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΕΛΛΗΝΕΣ		
		1961	1981	1991
○	κ. Ανδρούσα	1175	784	753
○	κ. Αργίτις	333	151	206
○	κ. Ελληνικών	257	121	109
○	κ. Θερμυλός	299	145	69
○	κ. Καλής Κώμης	400	117	156
○	κ. Καρύδς	407	182	83
○	κ. Μεσοβουνίου	208	78	74
○	κ. Τετρωτού	476	140	133
○	κ. Αργυρίου	359	261	224
○	κ. Βραγκασιάν	1254	697	521
○	κ. Καταφυγίου	514	299	311
○	κ. Μαραθίου	260	80	181
○	κ. Βλασίου	297	148	168
○	κ. Δροσίου	118	13	46
○	κ. Κομπουριανών	413	134	101
○	κ. Αζουγίου	193	93	126
○	κ. Πετρίλου	888	247	285
○	κ. Πετροχωρίου	133	92	106
○	κ. Στεφανιάδας	494	85	85
○	κ. Φουλυταιού	140	32	67
	ΣΥΝΟΛΟ	8528	3899	3804

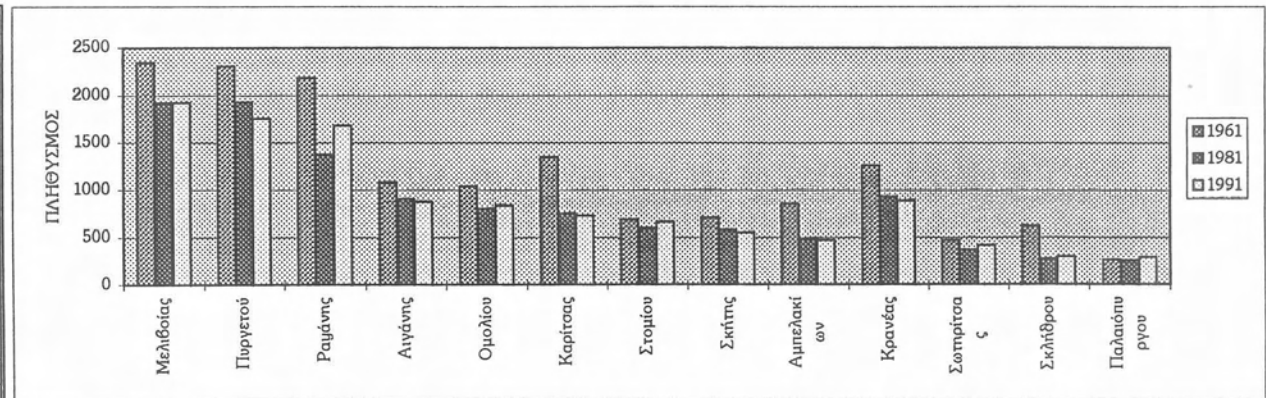
ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ Ν. ΛΑΡΙΣΑΣ

ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ						
Ε.Π.	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			ΟΡΕΙΝ	ΥΜΕ	ΠΕΔ.
	1961	1981	1991			
1	15203	11220	11399	7	4	2
2	18173	12725	12868	10	3	4
3	18670	16550	17912	2	5	2
4	9784	8356	9014	1	3	8
5	23784	24704	26994	2	0	6
6	13852	11970	11557	1	8	5
7	11786	10438	10658	2	8	6
8	10987	10004	10621	0	1	12
9	59501	106912	118928	0	0	5
10	11035	7425	6789	0	2	14
11	26840	22230	22447	0	3	25
12	7599	6332	6999	0	0	8

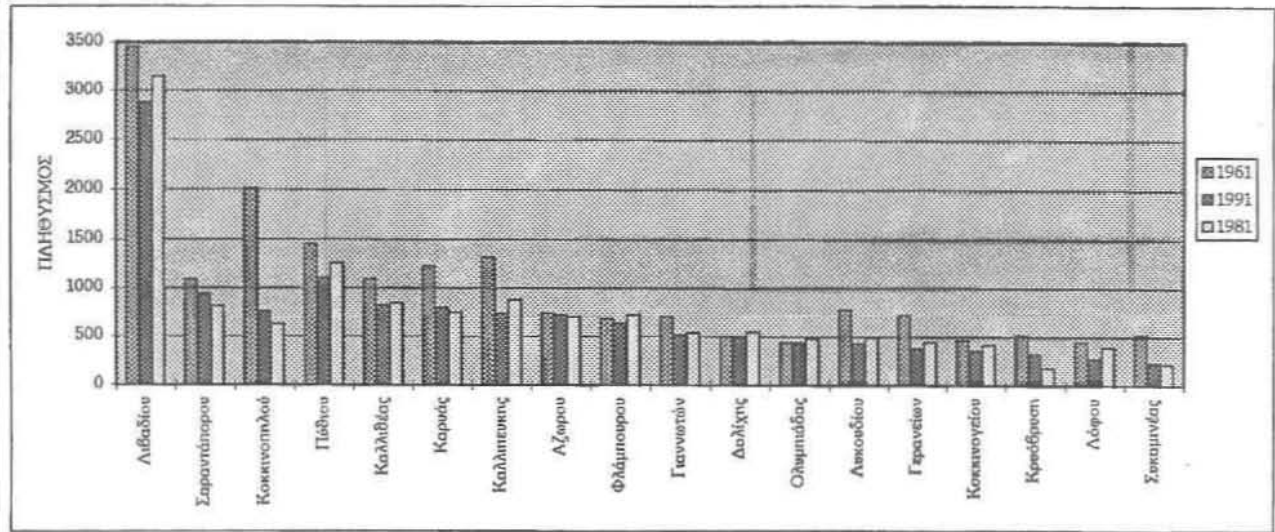
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
1η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ/ΓΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	Μελιβοίας	2350	1926	1924
Π	Πυργετού	2312	1930	1759
Ο	Ραγάνης	2191	1380	1682
Η	Αιγάνης	1082	913	878
Η	Ομολίου	1042	806	838
Ο	Καρίτσας	1348	759	729
Η	Στομίου	687	598	663
Ο	Σκίτης	708	579	554
Ο	Αμπελακίων	860	487	470
Ο	Κρανέας	1261	935	890
Η	Σωπρίτσας	472	374	420
Ο	Σκλήθρου	625	275	300
Π	Παλαίοπυργου	265	258	292
	ΣΥΝΟΛΟ	15203	11220	11399

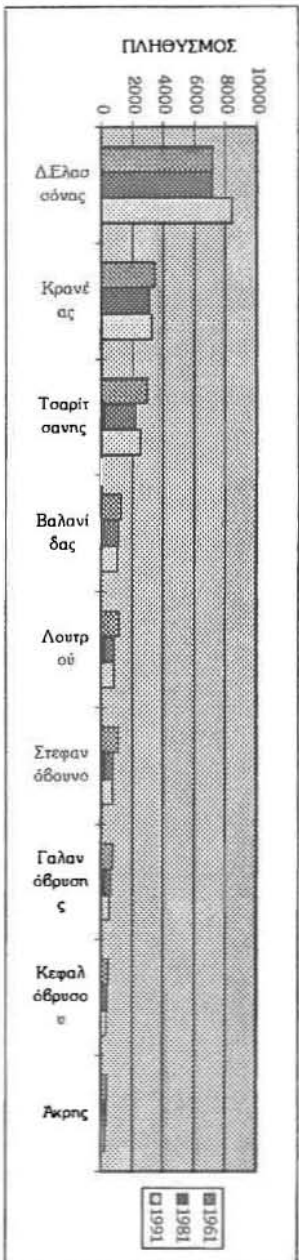

ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
2η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ/ΓΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1991	1992
Ο	Λιβαδίου	3457	3146	2882
Ο	Σαραντάπορου	1088	817	938
Ο	Κοκκινοπλού	2016	614	764
Η	Πύθιου	1451	1260	1113
Η	Καλλιθέας	1099	846	830
Ο	Καρούς	1230	750	801
Ο	Καλλιπευκής	1323	881	741
Ο	Αζωρου	739	700	724
Ο	Φλόμπορου	684	725	638
Ο	Γιαννωτών	708	539	520
Ο	Δολίχης	497	546	496
Η	Ολυμπιάδας	439	481	431
Π	Λυκουδίου	784	485	427
Π	Γερανείων	722	439	379
Π	Κοκκινογείου	457	414	357
Ο	Κρούθρουσι	510	180	323
Π	Λόφου	448	386	277
Ο	Συκαμινέας	521	216	227
	ΣΥΝΟΛΟ	18173	13425	12868

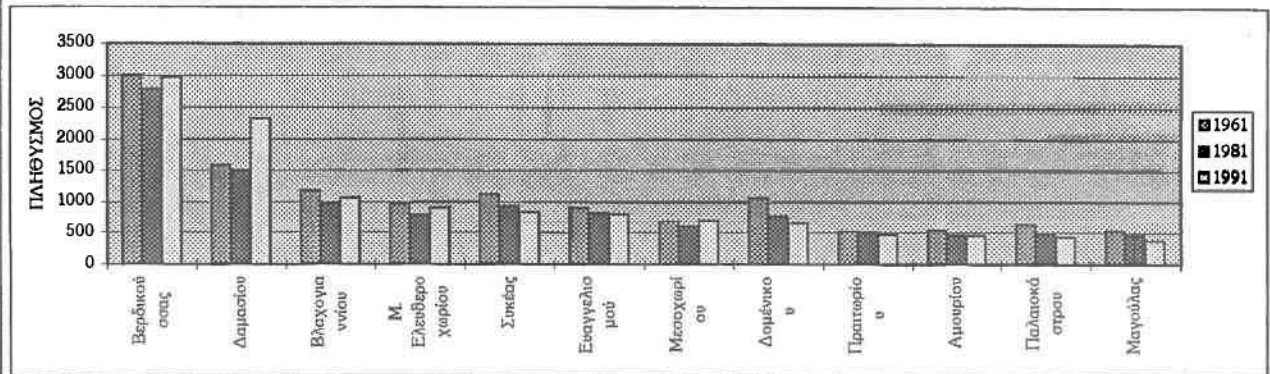
ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
H	ΔΕΛΣΑ ΟΥΝΑΣ	7172	7146	8426
O	ΚΡΑΝΕΑΣ	3460	3100	3264
H	ΤΣΑΡΙΤΣΑΝΗΣ	2958	2234	2492
H	ΒΑΛΑΝΙΔΑΣ	1285	1106	1043
H	ΛΟΥΤΡΟΪ	1136	821	841
H	ΣΤΕΦΑΝΟΪΔΑΝΟ	1102	788	728
Π	ΓΑΛΑΝΟΪΔΡΟΥΣ	725	629	551
Π	ΚΕΦΑΛΟΪΔΡΟΥΣ	459	397	337
Π	ΖΥΓΗΣ	373	329	250
O	ΣΥΝΟΛΟ	18670	16550	17912

ΝΟΜΟΣ ΡΟΔΙΣ
3η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

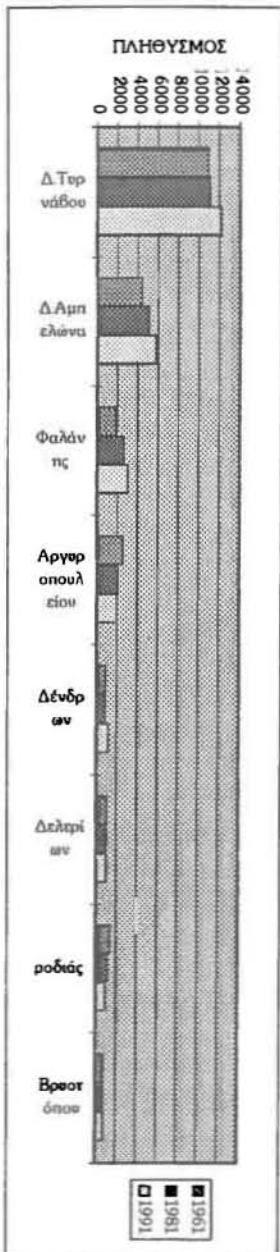
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
4η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	Βερδικούσας	3003	2793	2974
Η	Δαρμασίου	1590	1510	2327
Π	Βλάχογιαννίου	1193	985	1067
Π	Μ. Ελευθερωρίου	967	793	907
Η	Συκέας	1127	936	833
Π	Ευαγγελισμού	911	824	807
Η	Μεσοχωρίου	682	606	693
Π	Δομένικου	1072	772	652
Π	Πραιτωρίου	523	515	475
Π	Αμουρίου	547	461	454
Π	Παλαιοκάστρου	637	494	429
Π	Μαγούλας	535	460	370
	ΣΥΝΟΛΟ	9784	8356	9014

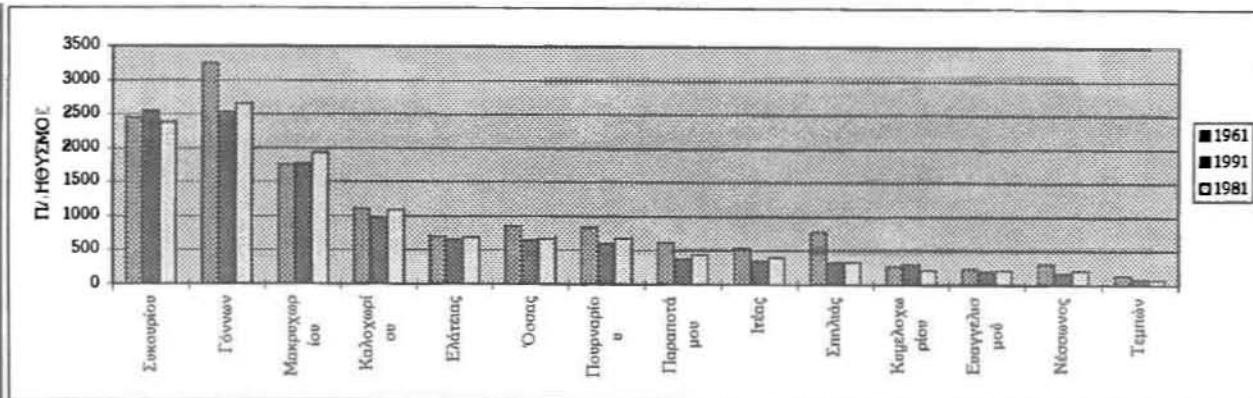
ΝΟΜΟΣ ΑΑΡΓΙΣΑΣ
5η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΠΡΟ/ΕΓΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Δ. Τρυπόδου	10909	11118	12197
Π	Δ. Αμπελάνα	4415	5086	5819
Π	Φαλάνας	1944	2626	3043
Ο	Αργυροποταίου	2595	2060	2013
Π	Δένδρων	850	893	1196
Π	Δελφίων	1048	1020	1002
Ο	ροδιάς	1358	1176	963
Π	Βρωστίου	665	725	761
	ΣΥΝΟΛΟ	23784	24704	26994

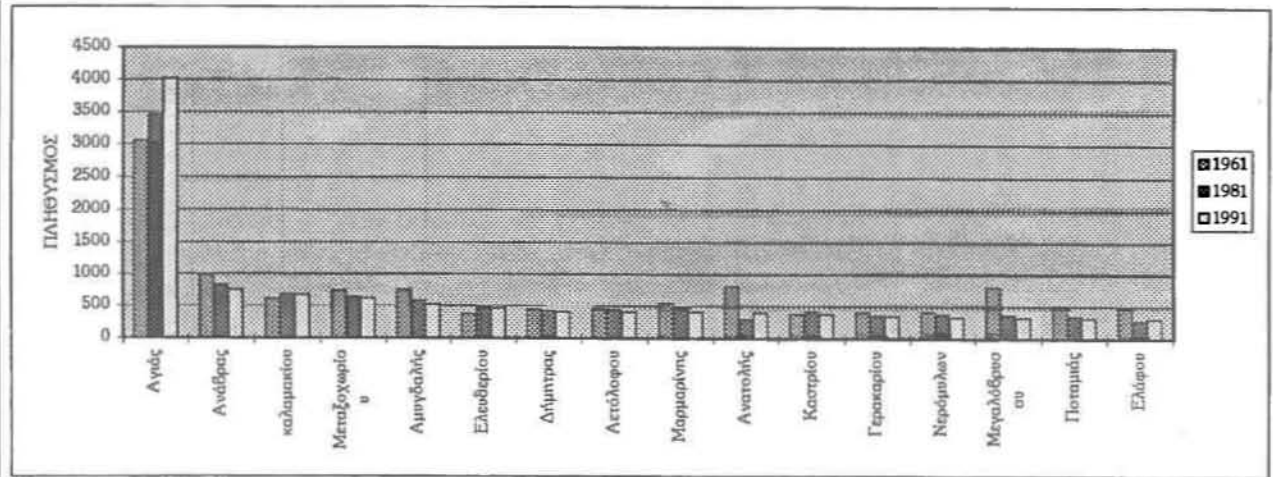
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
6η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΤΕΛΕΙΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1991	1991
Η	Σικουρίου	2454	2389	2554
Η	Γόννων	3255	2660	2535
Π	Μακρυχωρίου	1753	1941	1773
Π	Καλοχωρίου	1114	1091	987
Η	Ελάττας	696	688	659
Η	Όσσας	857	673	651
Η	Πουρναρίου	838	680	603
Π	Παραποτάμου	623	436	372
Η	Ιτέας	530	390	346
Ο	Σπηλιός	787	329	324
Π	Κυμελοχωρίου	269	215	301
Η	Ευαγγελισμού	230	202	200
Π	Νέσσωνος	304	202	168
Η	Τεμπών	142	74	84
	ΣΥΝΟΛΟ	15813	13951	13548

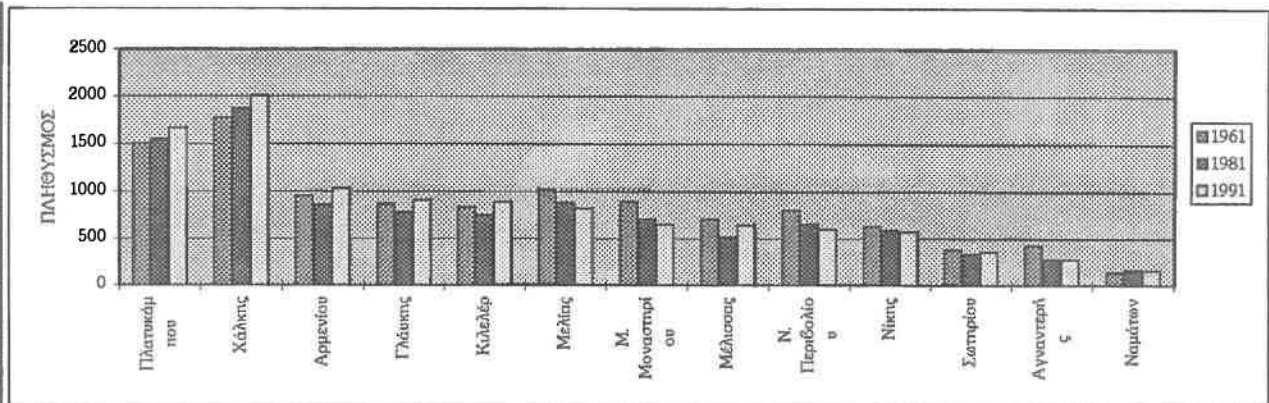
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
7η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΟΤΥΠΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Αγιάς	3067	3454	4014
Π	Ανάβρας	997	836	760
Π	καλαμακίου	614	693	672
Η	Μεταξοχωρίου	748	642	616
Η	Αμυδαλής	759	578	525
Π	Ελευθερίου	379	472	466
Π	Δήμητρας	439	423	408
Π	Αετόλοφου	451	443	405
Η	Μαρμαρίνης	537	479	402
Ο	Ανατολής	820	292	397
Η	Καστρίου	373	414	377
Η	Γερακαρίου	404	352	346
Η	Νερόμυλων	411	373	329
Η	Μεγαλόδρουσου	803	367	328
Η	Ποταμιάς	503	340	312
Ο	Ελάφου	481	280	301
	ΣΥΝΟΛΟ	11786	10438	10658

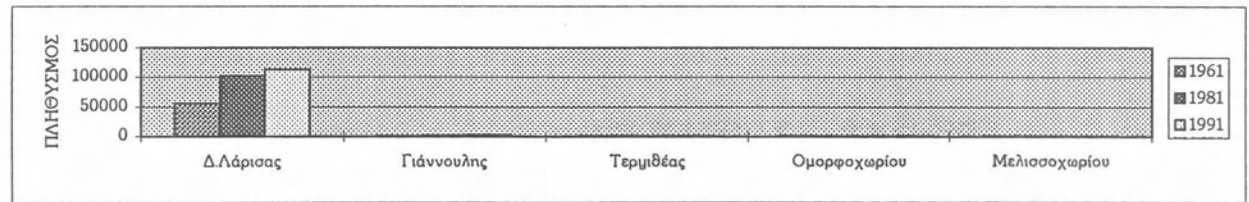
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
8η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΕΡΟΣ	ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΟΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Πλατοκάμπου	1506	1552	1669
Π	Χάλικης	1777	1879	2009
Π	Αρμενίου	961	863	1036
Π	Γλάυκης	874	790	912
Π	Κιλελέρ	836	755	894
Π	Μελίας	1017	891	821
Π	Μ. Μοναστηρίου	900	717	657
Π	Μέλισσας	713	521	650
Π	Ν. Περιβολίου	811	659	604
Π	Νίκης	632	593	577
Π	Σωτηρίου	382	336	356
Η	Αγναντερός	435	281	276
Π	Ναμάτων	143	167	160
	ΣΥΝΟΛΟ	10987	10004	10621

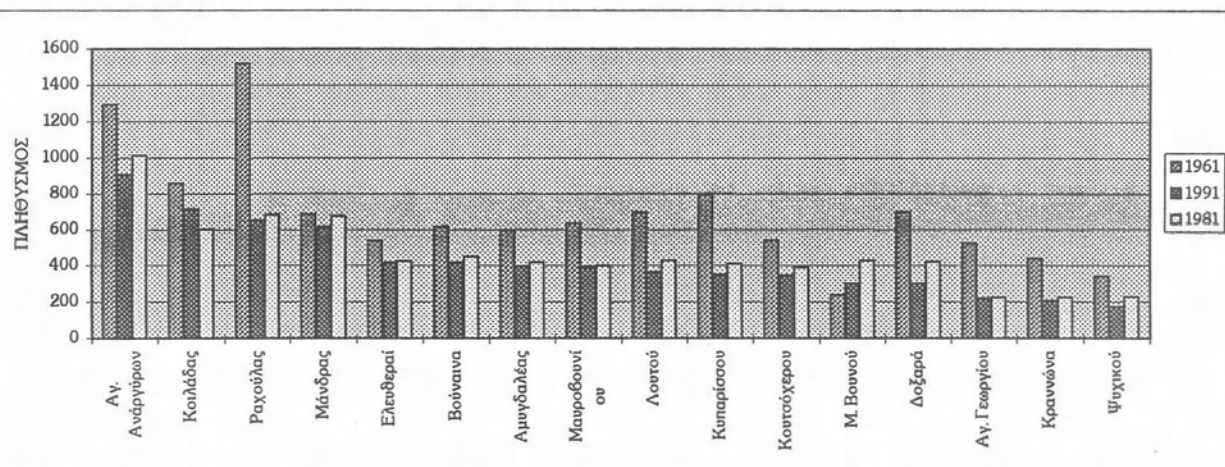
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
9η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ/ΓΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Δ.Λάρισα	56010	102426	113090
Π	Γιάννουλης	1181	2238	3284
Π	Τερμιθέας	1033	1042	1244
Π	Ομορφοχωρίου	675	636	664
Π	Μελισσοχωρίου	602	570	646
	ΣΥΝΟΛΟ	59501	106912	118928

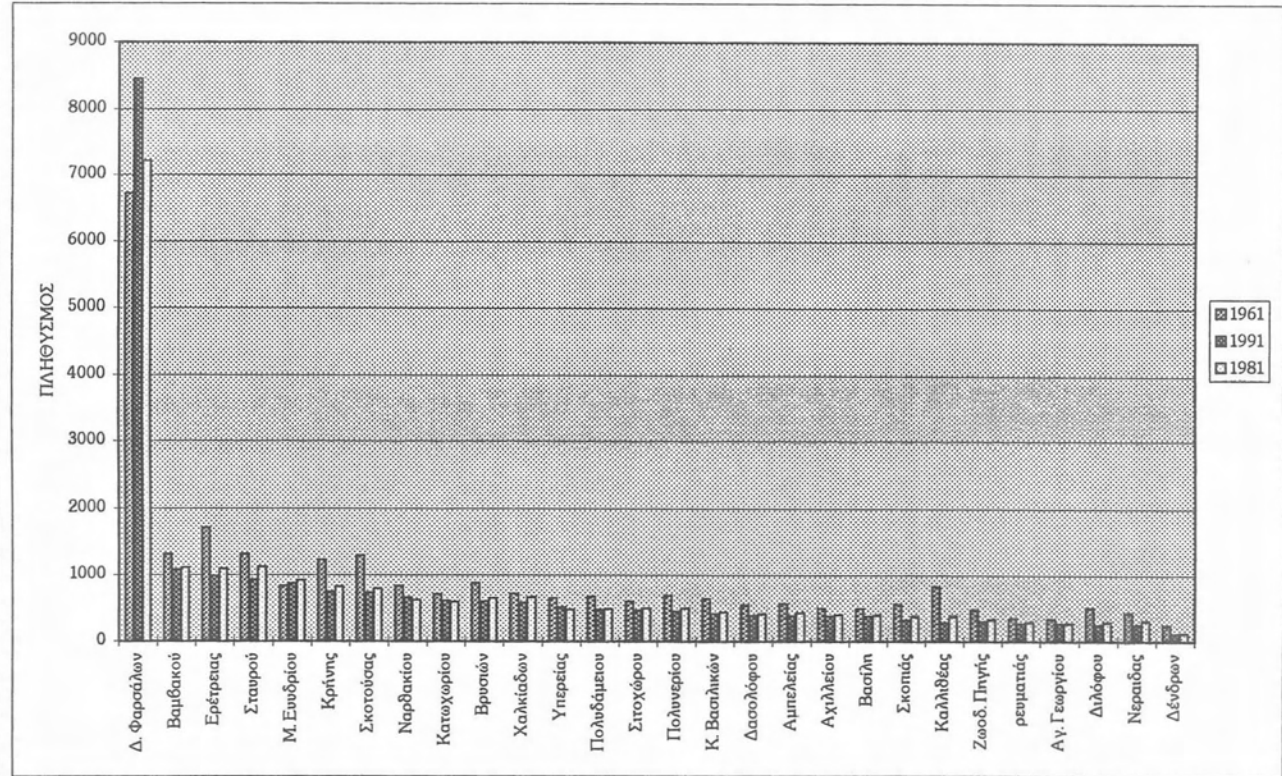
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
10η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΟΛΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Αγ. Ανάργυρων	1296	1013	908
Π	Κοιλιάδας	861	603	715
Π	Ραχούλας	1519	683	656
Π	Μάνδρας	686	678	618
Π	Ελευθεραί	537	425	419
Π	Βούναινα	619	450	416
Π	Αμυγδαλέας	595	419	395
Π	Μαυροβουνίου	639	401	391
Η	Λουτού	700	429	364
Π	Κυπαρίσσου	799	410	351
Η	Κουτσόχερου	540	388	347
Π	Μ. Βουνού	239	428	302
Π	Δοξάρá	702	420	301
Π	Αγ. Γεωργίου	524	226	222
Π	Κραννώνα	439	223	208
Π	Ψυχικού	340	229	176
	ΣΥΝΟΛΟ	11035	7425	6789

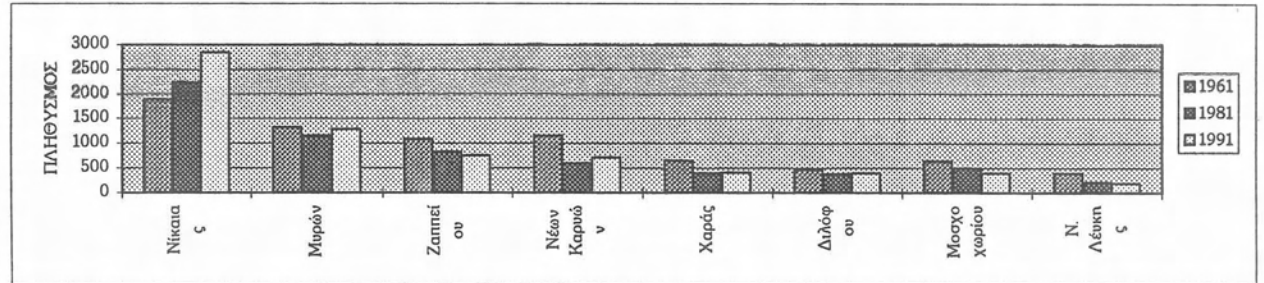
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
11η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦ/ΤΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
H	Δ. Φαρσάλων	6723	7211	8457
Π	Βαμβακού	1324	1117	1092
Π	Ερέτριας	1709	1096	997
Π	Σταυρού	1323	1132	939
Π	Μ. Ευδρίου	841	925	880
Π	Κρήνης	1231	830	754
Π	Σκοτούσας	1296	804	746
Π	Ναρθακίου	841	627	668
Π	Κατωχωρίου	715	605	617
Π	Βρυσιών	887	661	611
Π	Χαλκιάδων	723	674	590
Π	Υπερείας	657	492	524
Π	Πολυδάμειου	678	495	490
Π	Σιτοχώρου	614	507	482
Π	Πολυνερίου	697	504	456
Π	Κ. Βασιλικών	649	453	429
Π	Δασολόφου	552	418	405
Π	Αμπελείας	572	442	400
Π	Αχιλλείου	509	415	396
Π	Βασιλή	504	404	395
H	Σκοπιάς	566	380	332
H	Καλλιθέας	833	385	297
Π	Ζωοδ. Πηγής	487	332	296
Π	ρευματιάς	358	297	280
Π	Αγ. Γεωργίου	347	282	273
Π	Διλόφου	516	300	263
Π	Νεραϊδας	441	318	263
Π	Δένδρων	247	124	115
	ΣΥΝΟΛΟ	26840	22230	22447

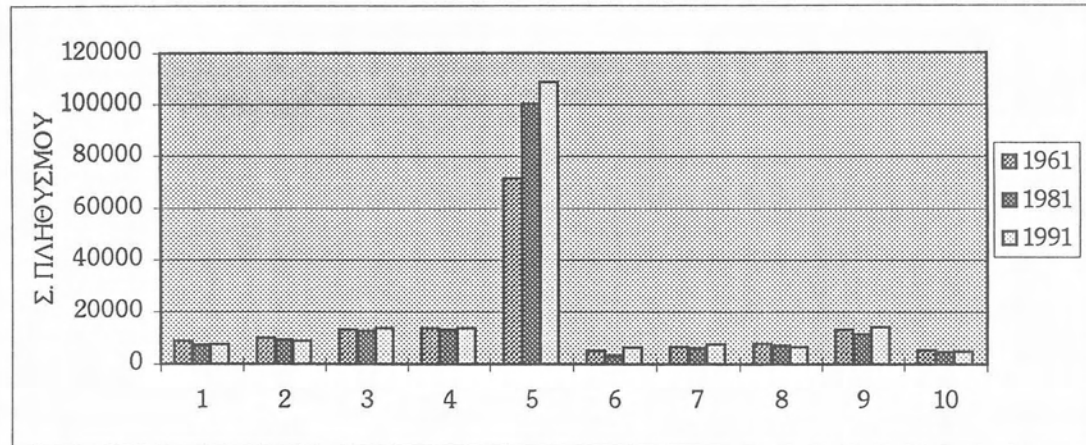
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
12η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Νίκαιας	1885	2250	2840
Π	Μυρών	1316	1149	1277
Π	Ζαπλείου	1086	829	760
Π	Νέων Καρυών	1151	603	718
Π	Χαράς	653	403	408
Π	Διλόφου	475	383	399
Π	Μοσχοχωρίου	635	502	399
Π	Ν. Λέυκης	398	213	198
	ΣΥΝΟΛΟ	7599	6332	6999

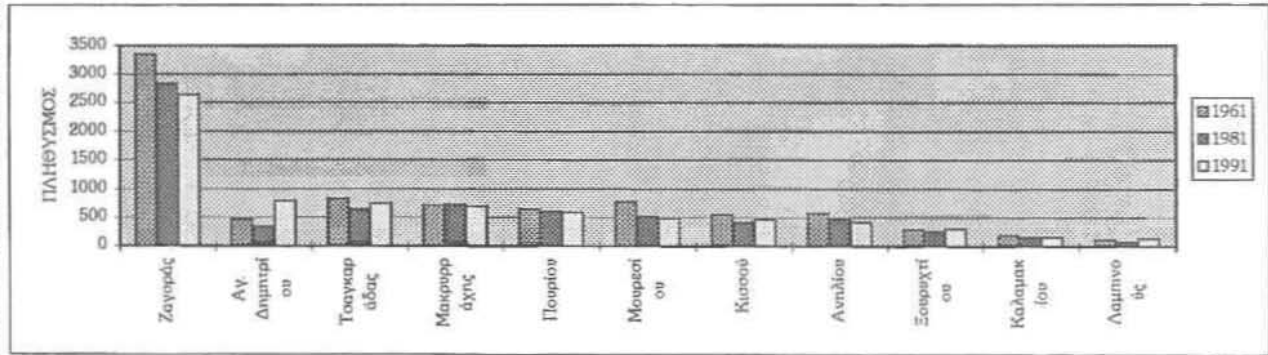
ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ						
Σ.Π.	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			ΟΡΕΙΝ	ΗΜ.	ΠΕ.
	1961	1981	1991			
1	8547	7119	7449	11	0	0
2	9796	9142	8546	2	8	0
3	13103	12573	13650	6	0	5
4	13530	12946	13604	3	2	6
5	71558	100200	108626	0	1	3
6	5035	3158	6084	3	0	2
7	6352	5967	7432	0	0	4
8	7597	6801	6351	2	5	2
9	13101	11296	14106	4	2	2
10	5158	4451	4658	3	0	0

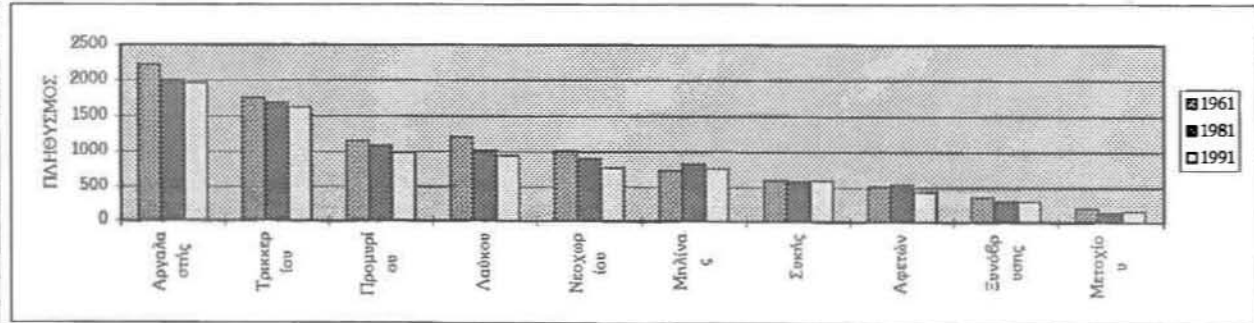
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
1η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦ/ΛΙΑ	ΔΙΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΑΛΗΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	Ζαγοράς	3350	2841	2636
Ο	Αγ. Δημητρίου	476	348	795
Ο	Τσαγκαράδας	826	646	751
Ο	Μακρορράχης	714	733	694
Ο	Πουρίου	649	619	592
Ο	Μουρατίου	789	528	499
Ο	Κισσού	556	430	467
Ο	Ανθλίου	588	480	429
Ο	Ξουρυχτίου	294	256	298
Ο	Καλαμακίου	193	159	154
Ο	Λαμπινούς	112	79	134
	ΣΥΝΟΛΟ	8547	7119	7449

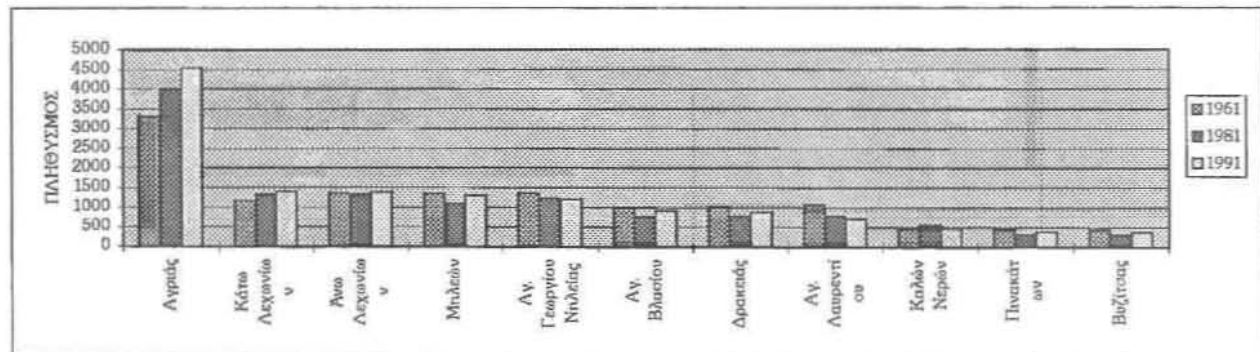
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
2η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΑΘΗΣΙΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Η	Αργαλαστής	2232	2016	1967
Ο	Τρικκερίου	1764	1696	1629
Η	Προμηρίου	1158	1090	984
Η	Λαύκου	1210	1021	948
Ο	Νεοχωρίου	1012	911	776
Η	Μηλίνας	742	837	767
Η	Συκής	604	588	597
Η	Αρετών	512	541	430
Η	Ξυνοβρύσης	362	306	296
Η	Μετοχίου	200	136	152
	ΣΥΝΟΛΟ	9796	9142	8546

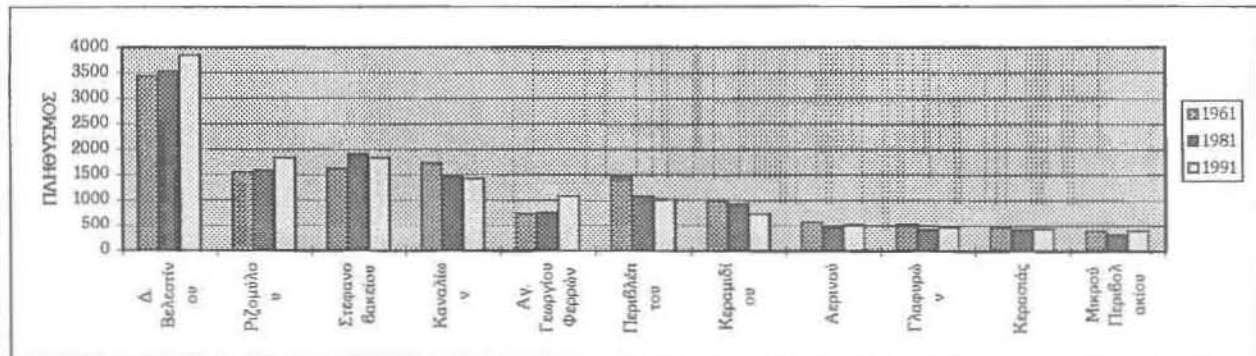
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
3η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Αγριάς	3296	3997	4544
Π	Κάτω Λαχωνίων	1189	1344	1409
Π	Άνω Λαχωνίων	1382	1335	1395
Ο	Μηλεών	1363	1102	1304
Ο	Αγ. Γεωργίου Νηλείας	1383	1243	1208
Π	Αγ. Βλασίου	1010	772	930
Ο	Δρακιάς	1015	799	891
Ο	Αγ. Λαυρεντίου	1083	790	714
Π	Καλών Νερών	489	550	485
Ο	Πιννακάτων	451	326	395
Ο	Βυζίτσας	442	315	375
	ΣΥΝΟΛΟ	13103	12573	13650

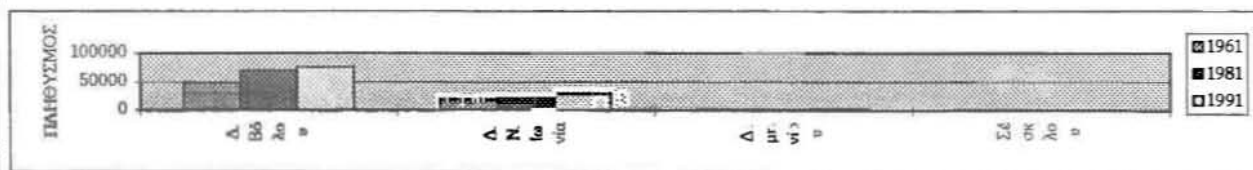
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
4η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΕΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Δ. Βελεστίνου	3442	3536	3852
Π	Ριζομύλου	1549	1590	1835
Π	Στεφανοθακίου	1631	1912	1835
Ο	Καναλιών	1733	1484	1424
Π	Αγ. Γεωργίου Φερρών	732	763	1088
Π	Περιβλέπτου	1486	1082	1009
Ο	Κεραμίδιου	994	939	737
Π	Αερινού	570	463	507
Η	Γλαφυρών	523	420	481
Ο	Κερασιάς	465	428	437
Η	Μικρού Περιβολακίου	405	329	399
	ΣΥΝΟΛΟ	13530	12946	13604

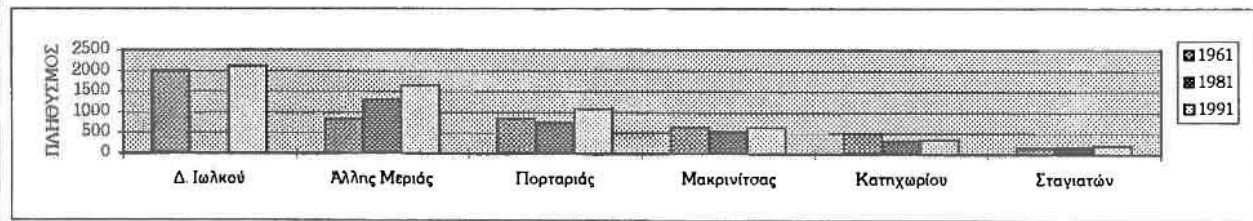
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
5η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Δ. Βόλου	50190	71378	77192
Π	Δ. Ν. Ιωνίας	19002	26433	28537
Π	Διμηνίου	1080	1608	1982
Η	Σέσκλου	1086	781	915
	ΣΥΝΟΛΟ	71558	100200	108626

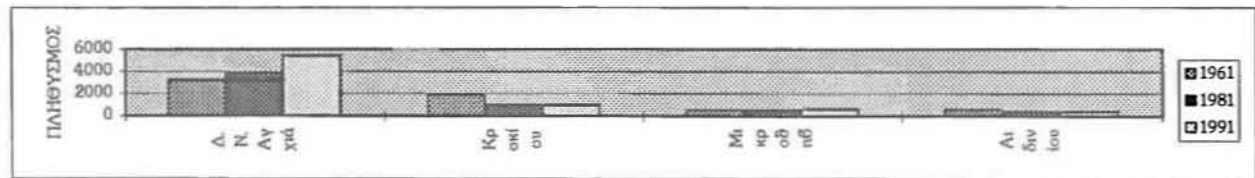
**ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
6η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ**

ΠΟΡΕΙΑ	ΔΗΜΟΙ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Η	Δ. Ιωλκού	2012		2115
Π	Άλλης Μεριάς	836	1322	1661
Ο	Πορταριάς	860	769	1093
Ο	Μακρινίτσας	655	546	651
Ο	Κατχωρίου	501	334	353
Π	Σταγιατών	171	187	211
	ΣΥΝΟΛΟ	5035	3158	6084

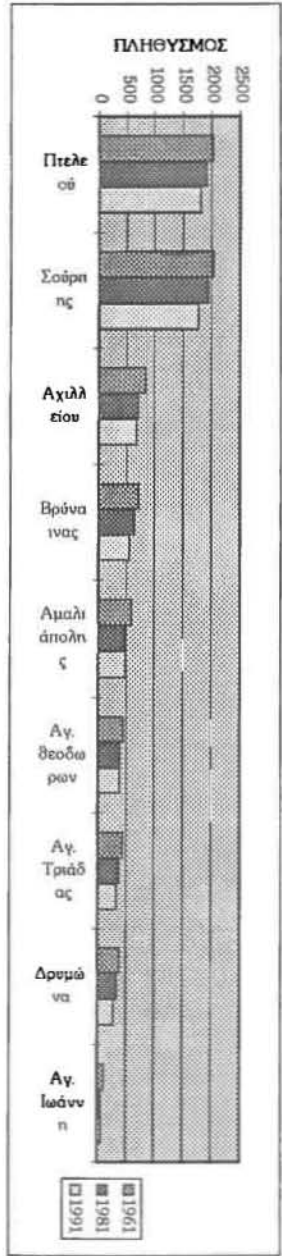
**ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
7η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ**

ΜΟΡΦ/ΤΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Δ Ν Αγχιδίου	3224	3890	5421
Π	Κροκίου	1956	1032	992
Π	Μικροθηβών	557	597	624
Π	Αιδινίου	615	448	395
	ΣΥΝΟΛΟ	6352	5967	7432

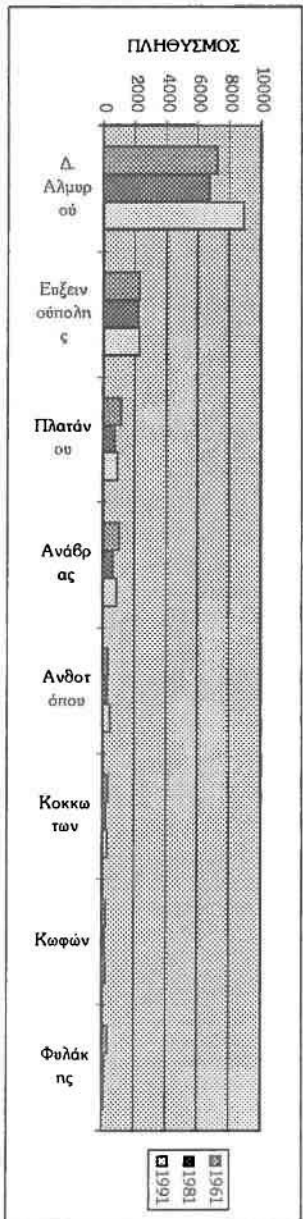
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
7η ΕΛΑΦΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ Α

ΚΟΡΥΦΑΙΑ ΔΗΜΟΤΕΛΕΙΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
	1961	1981	1991
H Πετρεοσό	2022	1912	1810
H Σοφρώνη	2032	1935	1775
H Αχιλλείου	837	704	669
O Βορέωνος	722	634	550
Π Αμαλινόλης	598	466	496
H Αγ. Βασίλειου	452	393	386
Π Αγ. Τριάδος	441	356	325
H Δρυμόνα	383	334	294
O Αγ. Ιωάννου	110	57	66
ΣΥΝΟΛΟ	7597	6801	6351

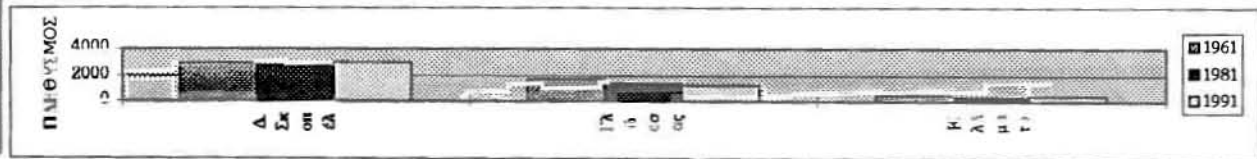
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
9η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

ΠΡΟΪΟΝ	ΜΕΣΟΧΡΟΝΙΑ	1961	1981	1991
Π	Δ' Α' μπουρέ	1214	6130	8916
Π	Ευζηνισπολιές	2313	2231	2296
Η	Πλάτων	1168	781	915
Ο	Ανάβρας	1043	661	899
Ο	Ανθοτόπου	376	323	478
Ο	Κοκκωτών	346	252	303
Ο	Κωφών	254	144	184
Η	Φυλάκης	317	114	115
	ΣΥΝΟΛΟ	13101	11296	14106

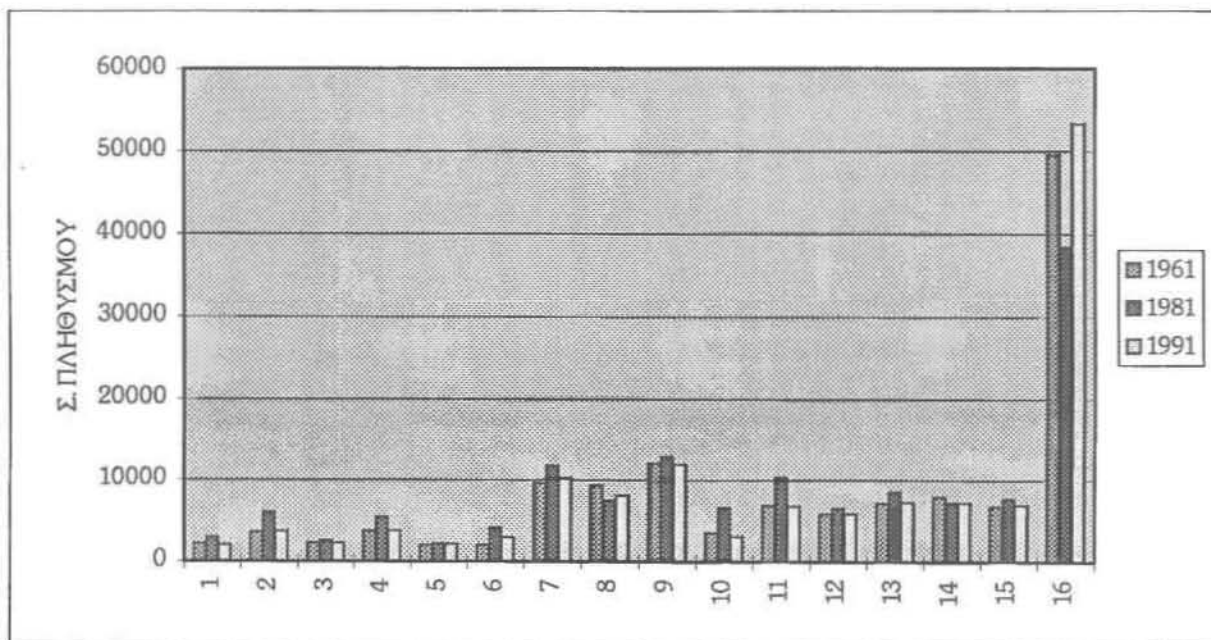
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
10η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	Δ.Σκοπέλου	2959	2728	2972
Ο	Γλάσσης	1712	1392	1271
Ο	Κλήματος	487	331	415
	ΣΥΝΟΛΟ	5158	4451	4658

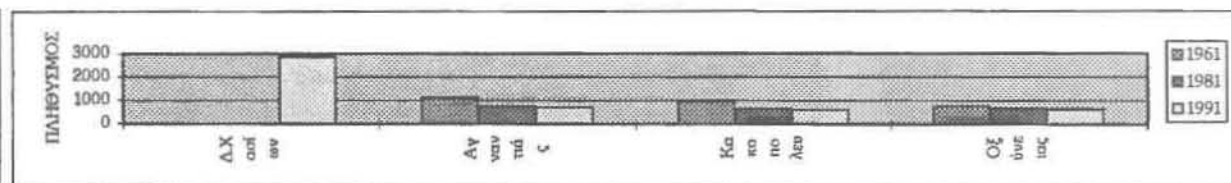
ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ Ν. ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Σ.Π.	ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ			ΟΡΕΙΝ	ΗΜ.	ΠΕΔ.
	1961	1981	1991*			
1	2148	2918	2023	3	0	0
2	3580	5997	3665	10	0	0
3	2227	2538	2223	10	0	0
4	3725	5439	3753	8	0	0
5	1989	2158	2075	10	0	0
6	2024	4065	2954	13	0	0
7	9529	11722	10163	8	3	2
8	9317	7469	8014	2	2	8
9	11967	12836	11882	4	1	4
10	3460	6548	3004	7	0	0
11	6808	10298	6713	4	1	6
12	5825	6540	5839	0	0	6
13	7090	8479	7214	0	1	9
14	7906	7222	7107	1	3	2
15	6743	7682	6916	0	4	2
16	49520	38370	53276	0	2	4

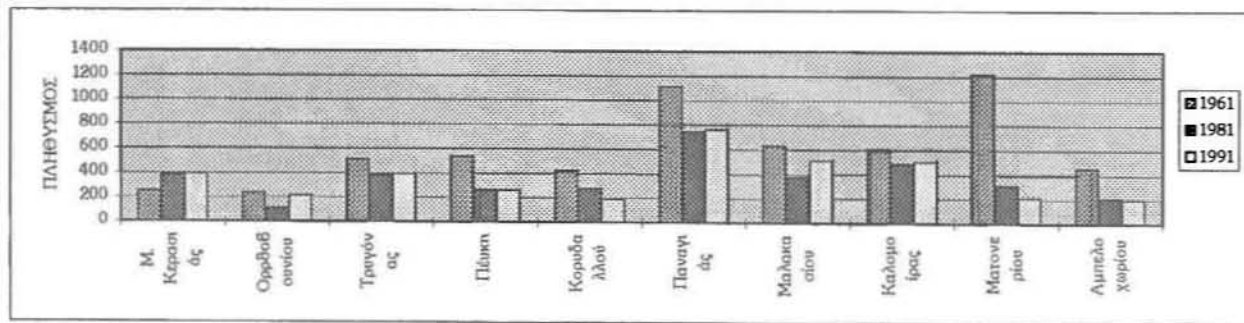
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
1η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦ/ΤΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
	Δ.Χοσίου			2869
Ο	Αγναντιάς	1134	794	741
Ο	Κακοπευρίου	987	664	628
Ο	Οζώντας	797	690	654
	ΣΥΝΟΛΟ	2918	2148	4892

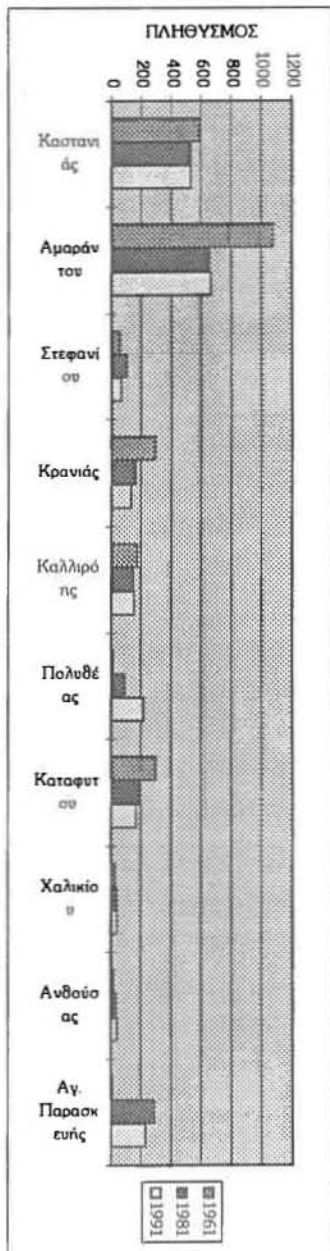
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
2η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΚΩΔ. ΠΡΟΤΕΡΗΣΗΣ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΩΝΕΙΑ	ΠΑΙΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	Μ. Κερασιάς	254	387	394
Ο	Ορροβοουνίου	239	113	217
Ο	Τρυγιάς	509	387	394
Ο	Πέικη	538	269	261
Ο	Κορδαλλού	422	278	197
Ο	Παναγιάς	1115	750	764
Ο	Μαλακασίου	638	376	513
Ο	Καλομοίρας	607	490	508
Ο	Ματονερίου	1218	317	217
Ο	Αμπελοχωρίου	457	213	200
	ΣΥΝΟΛΟ	5997	3580	3665

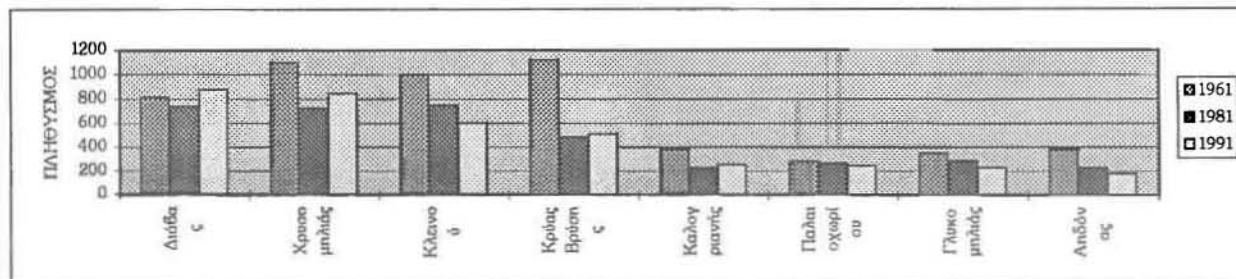
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
3η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΙΣΘΕΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΑΝΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
0	Καστανιάς	589	532	530
0	Αμάρντου	1079	658	665
0	Στεφανίου	54	100	65
0	Κρανιάς	292	158	129
0	Καλλιράνης	172	146	151
0	Πολυθέας	11	88	215
0	Καταφύσιου	293	190	165
0	Χαλικίου	27	36	38
0	Ανθούσας	18	34	37
0	Αγ. Παρασκευής	3	285	228
	ΣΥΝΟΛΟ	2538	2227	2123

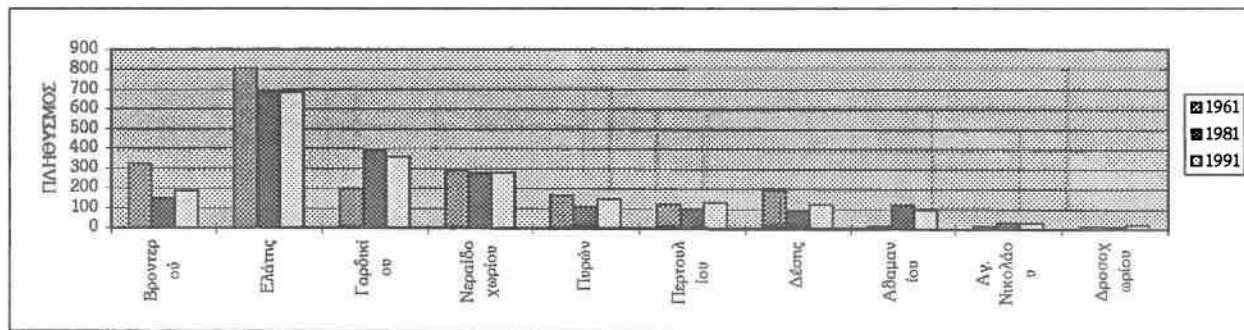
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
4η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΟΤΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	Διάβα	812	740	877
Ο	Χρυσομηλιάς	1101	723	846
Ο	Κλεινού	998	752	603
Ο	Κρύας Βρύσης	1121	484	513
Ο	Καλογριανής	385	231	259
Ο	Παλαιχωρίου	283	271	246
Ο	Γλυκομηλιάς	354	291	230
Ο	Απδόνας	385	233	179
	ΣΥΝΟΛΟ	5439	3725	3753

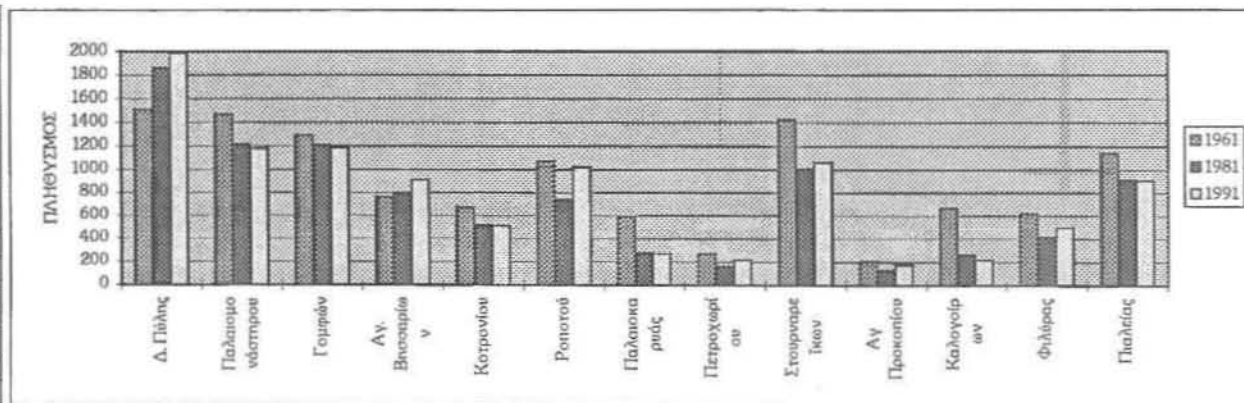
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
5η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΝΟΜΟΣΤΕΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΑΘΗΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	Βροντερού	323	151	188
Ο	Ελάτης	807	693	688
Ο	Γαρδικίου	199	390	359
Ο	Νεραϊδοχωρίου	291	279	279
Ο	Πυρήν	170	112	150
Ο	Περτουλίου	125	101	132
Ο	Δέσπης	199	91	125
Ο	Αθαμανίου	14	123	100
Ο	Αγ. Νικολάου	15	35	32
Ο	Δροσοχωρίου	15	14	22
	ΣΥΝΟΛΟ	2158	1989	2075

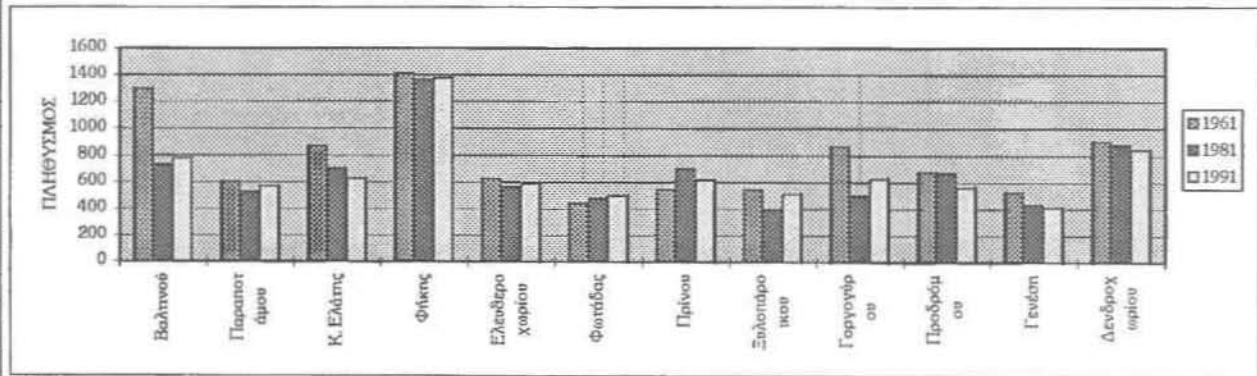
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
7η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ/ΓΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΑΙΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Η	Δ. Πύλης	1506	1864	1991
Π	Παλαιομονάστηρον	1470	1216	1177
Π	Γομφών	1289	1207	1187
Η	Αγ. Βησσαρίων	763	804	913
Ο	Κοτρωνίου	676	518	514
Ο	Ροποτού	1075	745	1021
Ο	Παλαιοκαρύας	596	279	273
Ο	Πετροχωρίου	273	162	219
Ο	Στουρναρείων	1427	1008	1064
Ο	Αγ. Προκοπίου	205	130	177
Ο	Καλογοίρων	674	266	217
Η	Φιλόρας	624	415	500
Ο	Παλιός	1144	915	910
	ΣΥΝΟΛΟ	11722	9529	10163

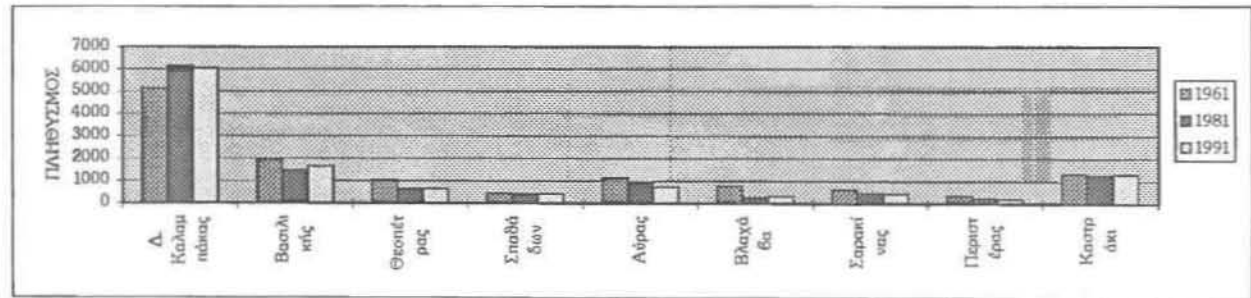
**ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
8η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ**

ΜΟΡΦΗ/ΤΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΑΘΗΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Βαλτινοό	1294	731	780
Π	Παραποτάμιον	602	529	570
Π	Κ. Ελάτης	869	703	627
Π	Φίτικς	1410	1368	1379
Π	Ελευθεροχωρίου	625	563	588
Π	Φωτιάδας	440	479	499
Π	Πρίνου	544	702	618
Ο	Ξυλοπάρκοικου	547	397	512
Η	Γοργαγύρων	869	501	627
Η	Προδρόμου	681	674	558
Ο	Γενέση	528	437	411
Π	Δενδροχωρίου	908	885	845
	ΣΥΝΟΛΟ	9317	7969	8014

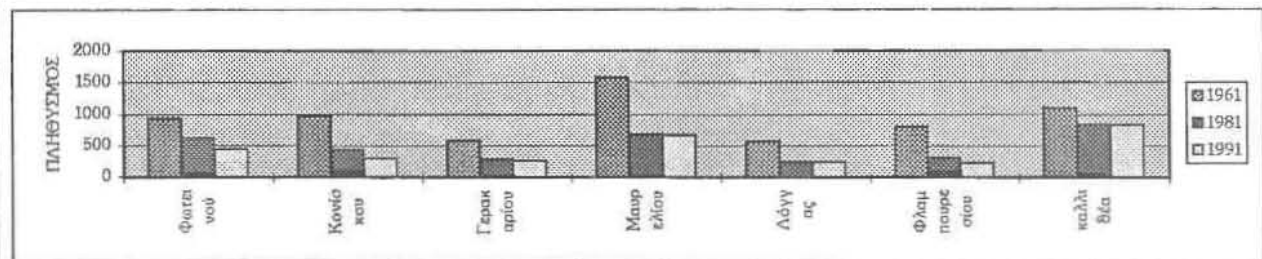
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
9η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΩΣΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΓΙΑΝΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Η	Δ. Καλαμπάκας	5157	6159	6072
Π	Βασιλικής	1944	1472	1651
Π	Θεοπέτρας	1037	663	664
Ο	Σπαθόδων	453	441	413
Ο	Λύρας	1131	898	741
Ο	Βλαχάδα	793	298	333
Π	Σαρακίνας	625	479	460
Π	Περιστεράς	356	265	239
Ο	Καστράκι	1340	1292	1309
	ΣΥΝΟΛΟ	12836	11967	11882

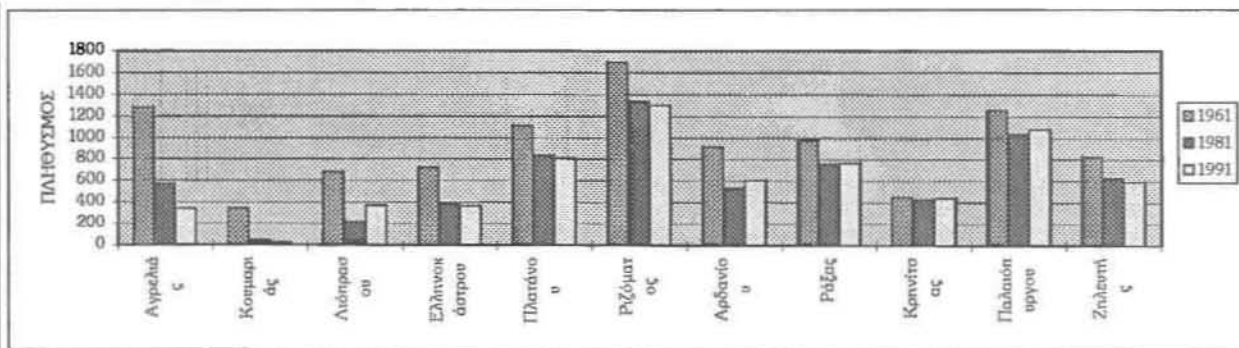
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
10η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΕΙΑ	ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΑΝΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	Φωτεινού	935	629	449
Ο	Κονίσκος	972	437	305
Ο	Γερακαρίου	578	299	268
Ο	Μαυρελίου	1579	679	671
Ο	Λόγγας	569	257	247
Ο	Φλαμπουρεσίου	816	313	234
Ο	καλλιθέα	1099	846	830
	ΣΥΝΟΛΟ	6548	3460	3004

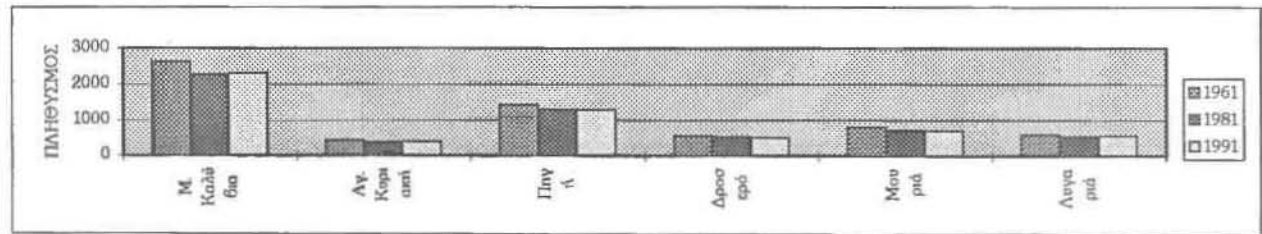
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
11η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΗ/ΤΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Ο	Αγρελιάς	1280	574	342
Ο	Κουμαριάς	346	49	25
Ο	Λιόπρασου	687	218	373
Ο	Ελληνοκάστρου	727	392	364
Π	Πλατάνου	1118	839	811
Π	Ριζόματος	1698	1339	1302
Π	Αρδανίου	923	538	610
Π	Ράζας	980	761	766
Π	Κρηνίτσας	452	428	443
Η	Παλαιόπεργου	1260	1036	1081
Π	Ζηλευτής	827	634	596
	ΣΥΝΟΛΟ	10298	6808	6713

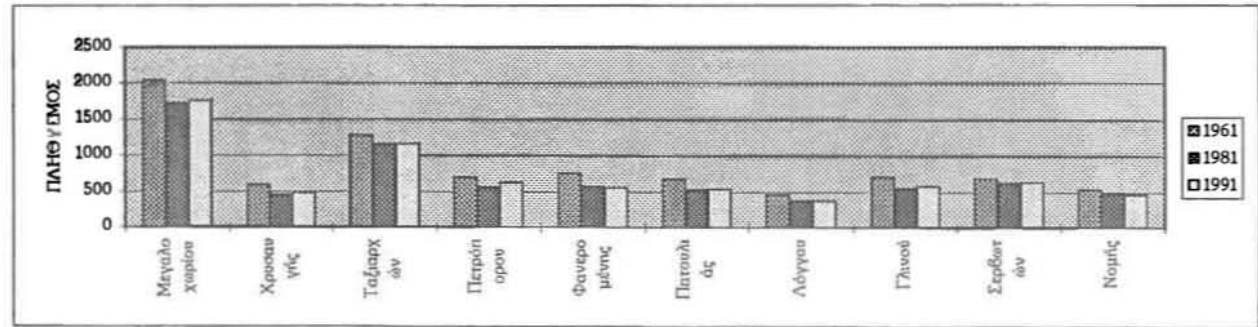
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
12η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΝΟΜΟΣΤΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΑΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Μ. Καλύβια	2645	2286	2317
Π	Αγ. Κυριακή	439	388	402
Π	Γλυή	1442	1325	1303
Π	Δροσινό	575	547	523
Π	Μαυριά	829	726	714
Π	Λυγαριά	610	553	580
	ΣΥΝΟΛΟ	6540	5825	5839

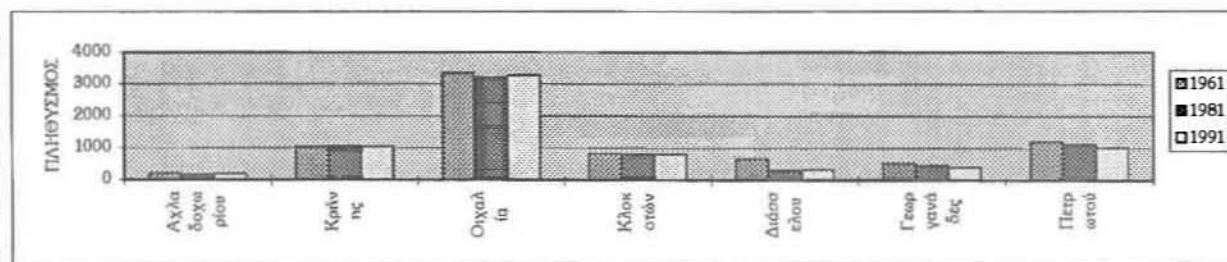
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
13η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΡΦΟΤΙΑ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Μεγαλοχωριά	2044	1731	1768
Π	Χρυσανθής	594	454	475
Η	Ταξιαρχών	1288	1164	1157
Π	Πετροπορου	700	571	629
Π	Φανερομένης	764	578	559
Π	Πατουλιάς	683	528	545
Π	Λογγου	459	379	381
Π	Γλινοῦ	715	561	585
Π	Σερβωτιών	694	630	642
Π	Νομής	538	494	473
	ΣΥΝΟΛΟ	8479	7090	7214

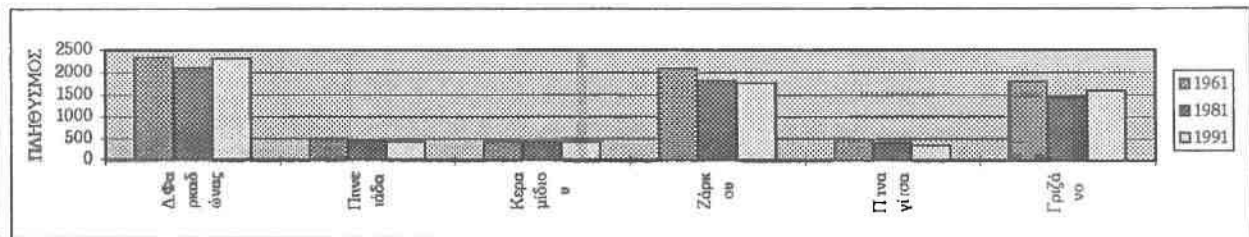
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
14η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΜΟΥΦΛΙΑ	ΔΗΜΟΕΚΚΛΗΣΙΑΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Η	Αχλαδοχωρίου	216	183	206
Η	Κρήνης	1037	1052	1042
Π	Οιχαλία	3363	3221	3271
Π	Κλοκοτών	840	821	819
Ο	Διάσαστου	680	322	334
Π	Γεωργανόδες	549	475	424
Η	Πετρωτού	1221	1148	1011
	ΣΥΝΟΛΟ	7906	7222	7107

ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
15η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΑΡΗΣΥΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Δ.Φαρκαδόνας	2340	2117	2310
Η	Πηνειάδα	496	484	440
Η	Κεραμίδιου	449	448	451
Η	Ζάρκου	2104	1825	1771
Η	Παναγίτσα	498	416	343
Π	Γριζόνα	1795	1453	1601
	ΣΥΝΟΛΟ	7682	6743	6916

**ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
16η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ**

ΜΟΡΦΗ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
		1961	1981	1991
Π	Δ. Τρικαλών	32483	45160	48980
Η	Μεγάρχης	1610	1313	1274
Η	Διαλεχτού	1723	873	831
Π	Μ. Κεφαλόβρυσου	774	725	770
Π	Κεφαλόβρυσου	1150	905	907
Π	Διποτάμου	630	544	514
	ΣΥΝΟΛΟ	38370	49520	53276

